ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس.

يېڭى هايات

1991
ژىل
3
دېكابر
سېشەنبە
№144
(3487)
باهاسى
4 تيين

گېزىت 1970- ژىلى 1- يانۋار دىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. هەپتىسىگە ئۇچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۇنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

ئىككى پرېزىدېنت بيۇدژېت توغرىلىق كېلىشتى

شەنبە كۇنى بولۇپ ئوتكەن كس‌ج‌ئى ۋە رس‌فس‌ج پرېزىدېنتلىرىنىڭ ئىش بابىدىكى ئۇچرىشىشتا 1991- ژىلنىڭ 4-كۋارتالىدا ئىتتىپاق بيۇدژېتىنىڭ ئورۇنلىنىشى بىلەن پەيدا بولغان ۋەزىيەت قارالدى.

پرېزىدېنتلار باشلىنىۋاتقان تۇپ ئاساسىي ئىختىسادىي ئىسلاهات ۋە ئىنفلەتسىيە جەريانلىرىنى پەسەيتىش مەنپىيەتلىرىدە بيۇدژېت يېتىشمەسلىگىنى قىسقارتىشقا ۋە چوڭ مالىيە ۋىي ئېگىز- پەسلىكلەرنى يوقىتىشقا قارىتىلغان بىرلىشىپ كۇچ چىقىرىش زورۇر ئېكەنلىگىگە كېلىشتى.

روسسىيەنىڭ ئىتتىپاق بيۇدژېتىنىڭ كىرىم قىسمىنى شەكىللەندۇرۇشتىكى يېتەكچى رولىنى هېساپقا ئالغان هالدا، پرېزىدېنتلار ئىتتىپاقىنىڭ ۋە روسسىيەنىڭ بيۇدژېت سەياسىتىنى زىچ كېلىشىلگەن هالدا ئوپېراتىۋ ئىشنى ئۇيۇشتۇرۇش ۋە 1991-ژىلنىڭ تورتىنچى كۋارتالىدا ئىتتىپاق بيۇدژېتىنىڭ ۋە رس‌فس‌ج بيۇدژېتىنىڭ جەملەنگەن ئاساستىكى ئورۇنلىنىشى توغرىلىق كېلىشتى. ئىتتىپاق بيۇدژېتىنىڭ چىقىملىرىنى خېلە قىسقارتىش كوزدە تۇتۇلدى. مەبلەغنى ئىختىسات قىلىشنىڭ ئاساسىي يونىلىشى بويىچە كېلىشىم قولغا كەلتۇرۇلدى.

بۇ شارائىتقا رىايە قىلىنغان تەغدىردە روسسىيە 1991- ژىلنىڭ 4- كۋارتالىدا مىنېمال زورۇر كېلىشىلگەن چىقىملارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۇچۇن بېرىلىدىغان كس‌ج‌ئى دولەت بانكىسى قەرىزلىرىنىڭ كاپالەتلىرى بويىچە جاۋاپكەرلىكنى ئوز ئۇستىگە ئېلىشقا تەييار.

كس‌ج‌ئى دولەت بانكىسى تەرىپىدىن 4-كۋارتالدا بېرىلگەن قەرىزلەرنىڭ ئۇمۇمىي سۇممىسى سۇۋېرېن دولەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىچكى قەرىزنى تەخسىم قىلىش بويىچە ئىشتا هېساپقا ئېلىنىشى كېرەك.

تەكلىپ قىلىنغان چارىلەر 1991- ژىلنىڭ بيۇدژېت يېتىشمەسلىگىنىڭ تۇراقسىزلاندۇرغۇچى تەسىرىنى ناهايىتى پەسەيتىشكە ئىمكانىيەت بېرىدۇ.

ئېگىلىك شەرتنامىلارنى تۇزۇش بىلەن قېلىپلاشقان ۋەزىيەت مۇناسىۋىتى بىلەن پرېزىدېنتلارنىڭ ئۇچرىشىشىدا شۇنداقلا 1992- ژىلنىڭ 1- كۋارتالىدا خەلىق ئېگىلىگىنىڭ تۇراقلىق ئىشلىشىنى تەمىنلەش توغرىلىق مەسىلە مۇهاكىمە قىلىندى.

(تاس‌س).

قىسقا خەۋەرلەر

30-نويابر كۇنى بولۇپ ئوتكەن كس‌ج‌ئى پرېزىدېنتى هوزۇرىدىكى سەياسىي مەسلىهەت كېڭىشى مەجلىسىنىڭ ئىشتراكچىلىرى ئىتتىپاق شەرتنامىسىنى كېچىكتۇرمەي تۇزۇش پىكىرىنى قىلدى.

«نەق ئەينە شۇ بىرىنچى نوۋەتتە خەلىقلەرنىڭ تۇپ ئاساسىي مەنپىيەتلىرىگە مەملىكەتتىكى سەياسىي ۋە ئىجتىمائىي- ئىختىسادىي ۋەزىيەتنى تۇراقلاشتۇرۇشنىڭ ناهايىتى جىددىي ئېهتىياجىغا جاۋاپ بېرىدۇ»، دەپ تەكىتلىنىدۇ مەجلىسىنىڭ يەكۇنلىرى توغرىلىق رەسمىي خەۋەردە.

* * *

1- دېكابر كۇنى ئىلگىرى كوزدە تۇتۇلغىنىدەك قازاقستان پرېزىدېنتىنىڭ ئۇمۇم خەلىق سايلىمى بولۇپ ئوتتى. جۇمھۇرىيەت پۇخرالىرى پرېزىدېنتلىققا بىردىن- بىر نامزات ن. نازاربايېۋقا نىسبەتەن ئوز مۇناسىۋىتىنى بىلدۇردى.

* * *

جەنۇبىي ئوسېتىيەنىڭ ئالىي كېڭىشى ئۇمۇمىي سەپەرۋەرلىككە كەلتۇرۇش توغرىلىق جاكالىدى ۋە مىللىي گۋاردىيەنى شەكىللەندۇرۇش توغرىلىق قانۇن قوبۇل قىلدى. بۇ چارە رېگىوندىكى ۋەزىيەتنىڭ كەسكىن كۇچىيىپ كەتكەنلىگى مۇناسىۋىتى بىلەن قوبۇل قىلىندى.

* * *

كس‌ج‌ئى خەلىق ئېگىلىگىنى ئوپېراتىۋ باشقۇرۇش بويىچە كومىتېت كس‌ج‌ئى مىنىسترلىكلىرىنى ۋە دولەت باشقۇرۇش ئورگانلىرىنى قىسقارتىش مۇناسىۋىتى بىلەن پەيدا بولۇۋاتقان مەسىلىلەرنى قاراش ئۇچۇن ئۇيغۇنلاشتۇرۇش كومىسسىيەسىنى قۇردى.

* * *

ئالېكساندر ۋلادىسلاۋلېۋ كس‌ج‌ئى تاشقى ئالاقىلار مىنىسترىنىڭ كس‌ج‌ئى دولەت مىنىسترى دەرىجىسىدىكى يېڭى بىرىنچى ئورۇنباسارى بولدى.

بۇ توغرىلىق 29- نويابر كۇنى كس‌ج‌ئى تاشقى ئالاقىلار مىنىسترلىگىنىڭ مەتبۇئات مەركىزىدە بولۇپ ئوتكەن مۇخبىرلار بىلەن بولغان ئۇچرىشىشتا كس‌ج‌ئى تاشقى ئالاقىلار مىنىسترلىگىنىڭ ئەخبارات باشقارمىسىنىڭ باشلىغى ۋىتالىي چۇركىن خەۋەر قىلدى.

مىنىسترنىڭ يېڭى ئورۇنباسارىنىڭ پائالىيىتىدىكى ئاساسىي ۋەزىپىلەرنىڭ بىرى «مەملىكەت ئىختىسادىدا بازار مۇناسىۋەتلىرىنى تەرەققىي ئەتكۇزۇش ئۇچۇن بولغان هەر قانداق توسالغۇلۇقلارنى يوقىتىشتىن ۋە چەت ئەل كاپىتالى ئۇچۇن ئەڭ ياخشى شارائىت يارىتىشتىن ئىبارەت» بولىدۇ.

گۇرىيېۋ ۋىلايىتى بېلىقچىلىرىنىڭ كۇزلۇك بېلىق تۇتۇش مەۋسۇمى ئاخىرلىشىپ قالدى. هازىرنىڭ ئوزىدە ژىللىق پلاننى ئورۇنلاپ بولدى.

سۇرەتتە: جامبۇل نامىدىكى كولخوزنىڭ بېلىقچىلىرى (سولدىن ئوڭغا) ب. شورتانبايېۋا، ئا. گايسىنا، غ. بايدۇللىنا، س. ئۇتېمىسوۋا، ئى. كوئباكوۋا ۋە ئا. شەرىپوۋالار دەم ئېلىش ۋاقتىدا.

(قاز تاگ).

پرېزىدېنتلارنىڭ بىلدۇرۇشى

ئاياز مۇتالىبوۋ

دولەت كېڭىشى مەجلىسىنىڭ يەكۇنلىرىنى مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە شەرهىيلەپ، ئاياز مۇتەلىبوۋ دولەت كېڭىشى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان توختامنى ۋېرتولىيوتنىڭ پاجىەلىك هالاكىتى بىلەن توختاپ قالغان مۇزاكىرىلەر جەريانىنى باشلاش ئۇچۇن تۇرتكە بولىدۇ، -دەپ هېساپلايدىغانلىغىنى بىلدۇردى. ئا: مۇتەلىبوۋ ئىككى خەلىق ئوتتۇرىسىدىكى تورت ژىللىق قارىمۇ- قارشىلىقنى يوقىتىش پەقەت كونسترۇكتىۋ سەياسىي مۇزاكىرىلەر يولى بىلەنلا يوقىتىلىشى مۇمكىن ئېكەنلىگىنى قەتئىي چۇشىنىش كېرەك، ئۇنىڭغا باشقا يول يوق، دېدى. دولەت كېڭىشىنىڭ توختاملىرىنى هەل قىلىشتىكى دەسلەپكى ئېنىق چارە، ئەتىمالىم ئەرمەنستان ۋە ئەزەربەيجاننىڭ تولۇق ۋاكالەتلىك دېلېگاتسىيەلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى بولسا كېرەك، بۇ موشۇ هەپتىدە ئوتكۇزۇلۇشى مۇمكىن.

ئاياز مۇتەلىبوۋ پرېزىدېنتلار يېلتىسىن بىلەن نازاربايېۋنىڭ تەشەببۇسىنى ژۇقۇرى باهالىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇ «...بۇ دەۋىر ئىچىدە نۇرغۇن ۋاستىچىلار ۋە ۋاستىچىلىقنىڭ هەر خىل شەكىللىرى بولغانلىقتىن، مەن هەر ئىككى جۇمھۇرىيەت ئوز مۇئەممالىرىنى ۋاستىچىلارسىز ۋە يەنە كېلىپ توقۇنۇشنى بەينەلمىنەللەشتۇرمىگەن هالدا ئوتتۇرىغا قويۇشى لازىم ئېكەنلىگىگە قەتئىي ئىشىنىمەن»، -دەپ بىلدۇردى.

توقۇنۇشنى بىر تەرەپ قىلىش بويىچە تاشلىنىدىغان يەنە بىر قەدەم چېگارىنىڭ هەر ئىككى تەرىپى بويىچە بېخەتەرلىك زونىلارنى قۇرۇش بولۇشى لازىم.

مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى ۋاقىتىدا شۇنداقلا ئەزەربەيجان پرېزىدېنتىنىڭ پىكىرىچە، جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىنىڭ تاغلىق قاراباغ ئاۋتونومىيەسىنى بېكار قىلىش توغرىلىق قارارىنىڭ مۇزاكىرىلەر جەريانىغا قانداق تەسىر يەتكۇزىدىغانلىغى توغرىلىق سوئال بېرىلدى. بۇنى ئۇزاقى ژىلى تاغلىق قاراباغ ئاۋتونوم ۋىلايىتى ۋىلايەتلىك كېڭىشىنىڭ ۋە ئەرمەنستان پارلامېنتىنىڭ ۋىلايەتنىڭ ئەزەربەيجان تەركىۋىدىن چىقىشى توغرىلىق قوبۇل قىلىنغان توختاملارغا نىسبەتەن كورۇلگەن چارە دەپ ئاتاپ، ئا. مۇتەلىبوۋ شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇنىڭ، ئەلۋەتتە، ۋەزىيەتنى ياخشىلاشقا ياردەم قىلمايدىغانلىغىنى ئېتىراپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇ ئەگەر ئەرمەنستان تەرەپ ياخشى ئىرادىسىنى نامايان قىلسا، مۇئەممانى هەل قىلىش مۇمكىن بولىدىغانلىغىغا ئىشىنىدىغانلىغىنى ئىزهار قىلدى.

ئاياز مۇتەلىبوۋ ۋېرتولىيوتنىڭ هالاكىتى سەۋەپلىرىنىڭ تەرگەۋ جەريانى توغرىلىق يېڭى ئەخبارات بېرەلمىدى. ۋېرتولىيوتتىكى بارلىق مەلۇماتلار قەيت قىلىنىدىغان «قارا ياشىك» ئىلگىرى خەۋەر قىلىنغىنىدەك ئەزەربەيجان تەرگەۋ ئورگانلىرىنىڭ قولىدا ئەمەس، بەلكى كس‌ج‌ئى مۇداپىە مىنىسترلىگىنىڭ -تاغلىق قاراباغ ئاۋتونوم ۋىلايىتى هەربىي پروكۇراتۇرىسىنىڭ ئىختىيارىدا ئېكەن.

س. چۇگايېۋ.

لېۋون تېر- پېتروسەن

مۇزاكىرىلەردىن باشقا توقۇنۇشنى هەل قىلىشنىڭ هېچ قانداق يولى يوق،- ئەرمەنستان پرېزىدېنتى لېۋون تېر- پېتروسەننىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا كس‌ج‌ئى دولەت كېڭىشى مەجلىسىنىڭ خۇلاسىلىرى ئەينە شۇنداق. مەلۇمكى، مەجلىستە ئەرمەنستان ۋە ئەزەربەيجان ئالىي رەهبەرلىرىنىڭ ئىشتراكىدا زاكاۋكازىيە دىكى ۋەزىيەت مۇهاكىمە قىلىندى.

ئەرمەنستان پرېزىدېنتى مەجلىس تامام بولغاندىن كېيىن، دولەت كېڭىشى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان قارارلار ژىلېزنوۋودسك كېلىشىملىرىنىڭ روهىغا جاۋاپ بېرىدىغانلىغىنى، بىرىنچى نوۋەتتە، بۇ ئىككى جۇمھۇرىيەتنىڭ قانۇن چىقىرىش ئورگانلىرىنىڭ تاغلىق قاراباغ بويىچە بارلىق قارارلىرىنى مەنئىي قىلىشتىن ۋە تاغلىق قاراباغ ئاۋتونوم ۋىلايىتىدە كونستىتۇتسىيە تەرتىۋىنى تىكلەشتىن ئىبارەت بولىدىغانلىغىنى خەۋەر قىلدى. بىر هەپتە مۇددەت ئىچىدە ئىككى جۇمھۇرىيەتنىڭ تولۇق ۋاكالەتلىك دېلېگاتسىيەلىرىنىڭ توختىتىلغان مۇزاكىرىلىرىنى ياڭلىۋاشتىن باشلاش قارار قىلىندى، بۇ مۇزاكىرىلەر روسسىيە فېدېراتسىيەسى بىلەن قازاقستاندىن كەلگەن بايقىغۇچىلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئوتكۇزۇلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە موشۇ ژىلنىڭ ئاخىرىغىچە ئەرمەنستان ۋە ئەزەربەيجان پرېزىدېنتلىرى بۇ قارارلارنى ئورۇنلاشنىڭ قانداق كېتىپ بارغانلىغىنى مۇهاكىمە قىلىش ئۇچۇن ژىلېز نوۋودسكىدا ئۇچرىشىدۇ.

(تاس‌س).

باكۇ.

موشۇ كۇنلىرى ئەزەربەيجاندا- ماتەم: جۇمھۇرىيەت ئاهالىسى نۇرغۇنلىغان ئادەملەرنىڭ هاياتىنى ئېلىپ كەتكەن قارا باغدا هەربىي ۋېرتولىيوتنىڭ هالاكەتكە ئۇچرىغانلىغى مۇپتىلا قىلغان تاڭ قېلىش هالىتىدىن خاتىرجەم بولالمايۋاتىدۇ.

ئەزەربەيجان ئالىي كېڭىشىنىڭ نوۋەتتىن تاشقىرى سېسسىيەسى ئىشلىگەن ۋاقىتتا جۇمھۇرىيەت گېزىتلىرى هاۋا پاجىەسىنىڭ تەپسىلاتلىرىنى، 72-ۋېرتولىيوتنىڭ ئاخىرقى ئۇچىشىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان گۇۋاچىلارنىڭ ۋە ئادەملەرنىڭ گۇۋالىقلىرىنى، دولەت كومىسسىيەسى ئەزالىرىنىڭ، تەرگەۋچىلەر بىلەن ئېكسپېرتلارنىڭ ئىنتېرۋيۇلىرىنى باستى. مەسىلەن، ئەتراپتىكى يېزىلارنىڭ ئاهالىسى ۋېرتولىيوتقا شىددەتلىك ئوق ئېتىشنىڭ ئەرىكسىز گۇۋاچىلىرى بولغان، لېكىن، ئەتىمالىم، مارزىلى يېزىسىنىڭ تۇرغىنى ئە. سارىيېۋ ۋاقىە يۇز بەرگەن جايغا هەممىدىن يېقىن بولغان بولسا كېرەك. ئۇ تەخمىنەن 600-700 مېتر ژىراقلىقتىن زەخىملەنگەن ۋېرتولىيوتقا يەرگە قونۇش مۇمكىن بولغانلىغىنى كورگەن. شۇنىڭدىن كېيىن ۋېرتولىيوت قونغان جايغا ژۇك ئاۋتوماشىنىسى بارغان، ئاندىن بىر ئاز ۋاقىت ئوتۇپ 15-20 مىنۇت داۋامىدا ئوق ئېتىش ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇرغان. پەقەت ئىككى سائاتتىن ئوشۇق ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىنلا ۋاقىە يۇز بەرگەن جايغا هەربىيلەر يېتىپ كەلگەن ...

ۋېرتولىيوتنىڭ تەرەپلىرىگە تەككەن ئوقلاردىن هاسىل بولغان توشۇكلەرگە قارىغاندا، ئەتىمالىم، ئۇنىڭغا چوڭ كالىبېرلىق پۇلېمىيوتلاردىن ئېتىلغان بولسا كېرەك، هالاك بولغانلارنىڭ جەسەتلىرىدىمۇ ئوقلارنىڭ ئىز-

(ئاخىرى 2- بەتتە)

پرېزدېنتلارنىڭ بىلدۈرۈشى

(ئاخىرى، بېشى 1ـ بەتتە)

لىرى بار. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەزەر بەيجان تېلېۋىدېنىيەسىنىڭ مۇخبىرلىرى تەرىپىدىن ۋىدېو كاسسېتىلىرغا چۈشۈرىلدى. بۇلاڭچىلىق قىلىش ئىزلىرىمۇ بايقالدى. ۋاقىە يۈز بەرگەن جايدىن ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىنىڭ خادىملىرغا تەئەللۇق بولغان قۇرال، تېلېژۇرنالىستلارنىڭ ۋىدېو كاسسېتىلىرى بىلەن ۋىدېو كامېرىسى، ھالاك بولغانلارنىڭ باھالىق بۇيۇملىرى ئوغۇرلاپ كېتىلگەن.

ھەربىي ۋېرتولیوت ـ توقۇنۇش يۈز بەرگەن تورت ژىل ئىچىدە قارا باغ ئاسمىنىدا ئېتىپ چۈشۈرۈلگەن بۇ خىلدىكى بىردىن ـ بىر ئۇچۇر بىسېكىتتۇر. باندىلار ئىلگىرى ھەرىبىلەر بىلەن قۇرالسىز توقۇنۇش قىلمىشتىن ئەيمىنەتتى.

پاجىە يۈز بېرىش ھارپىسسىدا تېرـپېتروسەن بىلەن مۇتالىبوۋ تېلېفون ئارقىلىق پاراڭلاشقان ئىدى. ئەرمەنستان پرېزىدېنتى گاز پروۋودنىكى يېپىلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن ۋە زىيەتنىڭ ناچارلاشقانلىغىغا شىكايەت قىلغان، ئەزەربەيجان پرېزىدېنتى ـ پۈتكۈل چېگارا بويىدا باندىلارنىڭ ھۇجۇملىرىغا شىكايەت قىلغان. ئۇلار ئېغىر ۋەزىيەتنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن بىرلەشكەن بىلدۈرۈش قىلىشقا كېلىشكەن ئىدى. ئۇلگۈرەلمىدى. ھالاكەتلىك ئوقلار ئېتىلدى.

شۇنداق قىلىپ پاجىە يۈز بەردى. بۇنىڭغا كىم ئەيىپلىك؟ بۇ سوئال مىللىونلىغان ئەزەربەيجانلىقلارنى تەشۋىشلەندۈرمەكتە. جاۋابىنى مۇمكىن قەدەر چاپسانراق، سالاھىيەتلىك كومىسسىيە ۋە تەرگەۋ بېرىشى كېرەك. رېگونداۋ ۋەزىيەتنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن تۇراقلىق بولۇشى ئەندى يۈز بەرگەن ۋاقىەنى ئوبيېكتىۋ ۋىژدانلىق ۋە ئادالەتلىك تەكشۈرۈشكە ھەم يورتتىشقا باغلىقتۇر.

ۋ. سامېدوۋ،

(«ئىزۋىستىيە‌ئىلىك» ئوز مۇخبىرى).

يېرىۋان

ئەرمەنستان ـ ئەزەربەيجان چېگرا رىسىدىكى كەسكىنلىك بىر ئاز پەسەيدى، ۋەزىيەتنىڭ تۇراقلىشىشقا بولغان تېندېنسىيەسى بايقالماقتا.

بۇ توغرىلىق «ئىزۋىستىيە» مۇخبىرلىرىغا ئەرمەنستان ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ ئورۇنباسارى ۋاگارشاك ئاروتيۇنەن خەۋەر قىلدى، لېكىن ئۇ ھازىرچە ئوپتىمىستىك تەخمىنلەرنى قىلىشقا ئەتىگەن ئېكەنلىگىنى تەكىتلىدى. ئوتكەن كۈنلەر ئىچىدە ئەرمەنستانىنىڭ نويابىرىەن ۋە كراسنوسېلىسكىي ناھىيەلىرىنىڭ بەزىبىر يېزىلىرى ئارتىلىرىيەدىن ئىشانسىز ئوقا تۇتۇلغان، قۇرۇلۇش بولغانلار ۋەيرانچىلىقلار يوق.

ۋاگارشاك ئاروتيۇنەن بەزىبىر ئامېرىكا ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ئەرمەنستان چېگارىسىدا قۇرالسىز كۈچلەرنىڭ توپلانغانلىغى توغرىلىق خەۋەرلىرى شەرھىلەپ، چېگارىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى بىر قاتار ئۇچاستكىلارىدا ئەزەربەيجان ئومۇمىي كۈچلىرى توپلىنىۋاتقانلىغىنىڭ بايقىلىۋاتقانلىغىنى مۇناسىۋىتى بىلەن مىلىتسىيە قىسىملىرىنىڭ بەزىبىر سىلجىشلىرىنى تەكتلىگەن.

27ـنويابىر كۈنى «سنارك» ئاگېنتلىغىنىڭ خەۋىرى قىلىشىچا قاراباغ جۇمھۇرىيىتى خەلق دېپۇتاتلىرى كېڭىشىنىڭ سېسسىيە بولۇپ ئوتكەن. سېسسىيە نىڭ كۈن تەرتىۋىدە يۈز بەرگەن ئەھۋالنى مۇھاكىمە قىلىش ۋە تاغلىق قاراباغ جۇمھۇرىيىتىدە قېلىپلاشقان ئېغىر ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىش ئاساسىي مەسىلە بولغان.

دېپۇتاتلار 1991ـيىلى دېكابىردا تاغلىق قاراباغنىڭ كېلەچىگى توغرىلىق مەسىلە بويىچە رېفېرېندۇم ئوتكۈزۈشنى قارار قىلدى. تاغلىق قاراباغ جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىگە سايلام توغرىلىق ۋاقتىلىق قائىدە قوبۇل قىلىندى. سېسسىيە تاغلىق قاراباغ جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئوز تەۋەسىدە ئەزەربەيجاندىن چىقىرىلىۋاتقان لېگىنىڭ ئەسكەرلىرىنى قوبۇل قىلىش ھەققىدە ئېيار ئېكەنلىگى توغرىلىق بىلدۈردى.

سېسسىيەنىڭ توختامىغا مۇۋاپىق، بۇنىڭدىن كېيىن تاغلىق قاراباغ جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەۋەسىدە تاغلىق قاراباغ جۇمھۇرىيىتىنىڭ قانۇنلىرىنى قوبۇل قىلغىچە بولغان ۋاقىتتا پەقەت لېگىنىڭ قانۇنلىرى كۈچكە ئىگە بولىدۇ.

تاشكەنت شەھىرىدە دولەت كوئوپېراتىۋ تەمىناتى بېزەش ـ رەسسامچىلىق ئۇستىخانىسىنىڭ ئىشلەۋاتقىنىغا بەش ۋىلدىن ئېشىپ قالدى. بۇ ئۇستىخانا قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئوزىنىڭ ئەمۇنلىك ئىشلىرى بىلەن جامائەچىلىك ئارىسىدا ئالاھىدە ئىلغا ئېلىنماقتا. يېقىندا ئۇنىڭ باشلىغى رەسسام ئۇسەن ئىبراگىموۋ بىلەن مەخسۇس مۇخبىرىمىز پەيزۇللام ئەخمەتوۋ سوھبەتلەشكەن ئىدى. شۇنى دىققىتىڭلارغا تەغدىم قىلىۋاتىمىز.

مۇخبىر. سىلەرنىڭ ئۇستىخانىنى تەشكىل قىلىشتىكى ئاساسىي مەخسىتىڭلار نېمىدىن ئىبارەت ۋە قانداق ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىسىلەر، شۇلار توغرىلىق سوزلەپ بەرسىڭىز؟

ئۇ. ئىبراگىموۋ. بىز ئىلگىرى بىر توپ ئۇيغۇر باللىرى ئوزبەكستان س‌س‌ج خەلق ئېگىلگى مۇۋاپىقىيەتلىرى كورگەزمىسىدە بېزەش ۋە دىزاين ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىناتۇق. بىز بىر نەچچە قېتىم دولەت كوئوپېراتىۋ تەمىناتىنىڭ پۈتكۈل ئىتتىپاق كورگەزمىسىنى بېزەش ۋەدىزاين ئىشلىرىغا قاتناشتۇق. بۇنى كورگەن دولەت كوئوپېراتىۋ تەمىناتىنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى باشلىغى ت. شەربوۋ (ھازىر پرېزىدېنت كابىنېتىنىڭ ئەزاسى) مەزكۇر مەھكىمىنىڭ تەركىۋىدە ئايرىم ئۇستىخانا ئېچىش تەكلىپىنى بەردى. بىز مەسلىھەتلىشىپ، مانا موشۇ ئۇستىخانىنى ئاچتۇق. بىزنىڭ ئاساسىي ئىشىمىز دولەت كوئوپېراتىۋ تەمىناتى تەرىكىۋىدە كورگەزمە، يەرمەنكىلەرنى ئۇيۇشتۇرۇش ۋە ئۇلارنى ھازىرقى زامان تەلىۋىگە لايىقلاشتۇرۇپ بېزەش شۇنداقلا ئۇلارغا كېرەكلىك پلاكات ۋە شىارلارنى يېزىش ئىشلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرىمىز. ئۇنىڭدىن باشقا ئويمىكارلىق ۋە گۈل چېكىش ئىشلىرى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىمىز. بىزدىكى 30دىن ئوشۇق ئادەمنىڭ ھەممىسى رەسسام‌لار.

مۇخبىر. سىلەر ئېگىلىك ھېساپنىڭ قايسى تۈرى بىلەن ئىشلەۋاتىسىلەر؟

ئۇ. ئىبراگىموۋ. بىز دولەت كوئوپېراتىۋ تەمىناتى بىلەن شەرتنامە ئاساسىدا ئىشلەۋاتىمىز. مەسىلەن، دەسلەپ بىز مەزكۇر مەھكىمە بىلەن شەرتنامە تۈزگىنىمىزدە ژىللىق پلان 500 مىڭ سوم بولىدۇ دەپ پلانلاشتۇرغان. ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا ئۇ سۇممىنىڭ 50 پروتسېنتى بىزنىڭ ئىختىيارىمىزدا بولاتتى.

مۇخبىر. نېمە، ھازىر ئۇنداق بولمايۋاتامدۇ؟

ئۇ. ئىبراگىموۋ. بولۇشىغۇ، بولۇ ۋاتىدۇ، بىراق بىز دەسلەپ دۇكاننى ئاچقىنىمىزدا تەركىۋىمىزدە 50 ئادەم بار ئىدى. شۇ ۋاقىتتا ژىللىق پلان 500 مىڭ سوم ئىدى. كېيىنرەك پۈتكۈل ئېلىمىز بازار ئىختىسادىغا كوچ كەلدە تەركىۋىمىزدىكى رەسسام‌لارنىڭ تەكتىسادىي جەھەتتىن ھەممە نەرسە يېتەرلىك. مۇتەخەسسىسلىرىمىزمۇ بار.

مۇخبىر. ئىلەردە ئىشلەۋاتقان ئۇيغۇر باللىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئوتۇپ كەتسىڭىز؟

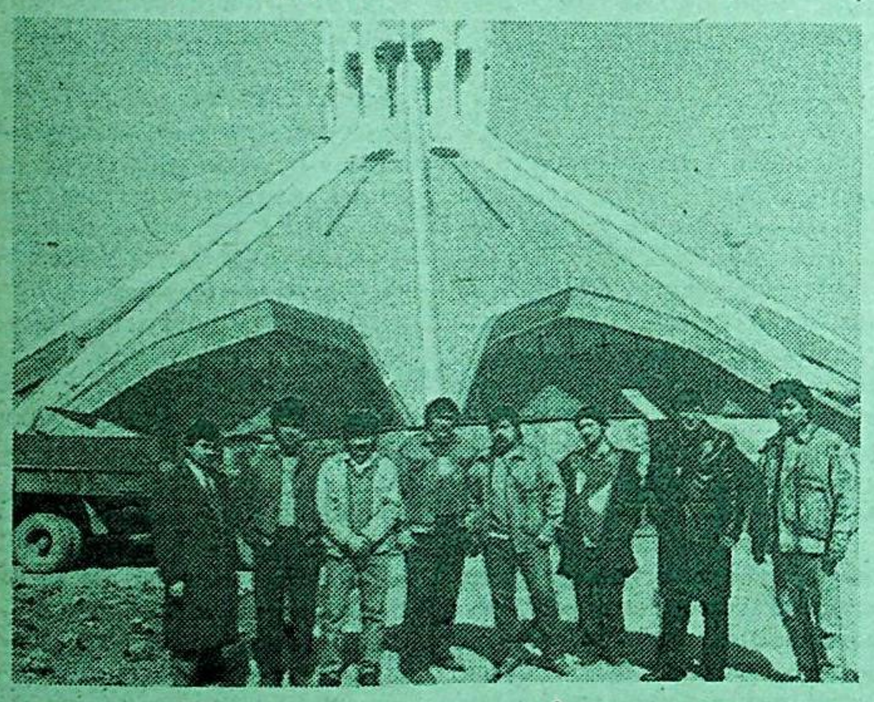

سۈرەتتە: بىر توپ ئۇيغۇر باللىرى. سولدىن تورتىنچى ئۇسەن ئىبراگىموۋ.

مۇيى قەلەم ساھىپلىرى

ئۇ. ئىبراگىموۋ. بىزدىكى ئۇيغۇر باللىرى ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىنى تۈگەتكەن، ھەر يەردىن كەلگەن باللاردۇر. مەسىلەن، مارات قۇربانوۋ ئالمۇتا ژىلايىتى، ئۇيغۇر ناھىيەسى، چونجا يېزىسىدىن، لوقمان سادىروۋ چېلەك ناھىيەسى، قورام يېزىسىدىن، بەھرەم يۈسۇپوۋ، بەختىيار مەنسۇروۋ، دىلشات ئەخمەتوۋ، پەرھات ئەزىزوۋلار تاشكەنت شەھىرىدىن، مەن بولسام ئالمۇتا ژىلايىتى، تالغار ناھىيەسى، كالىنىن كولخوزىدىن. ئۇلار ئوز كەسپىي رەسسامچىلىقتىن باشقا ئالاھىدە قىزىقىدىغان كەسىپلىرى بار. مەسىلەن، بەھرەم يۈسۇپوۋ مۇزىكا بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇ يېقىندا ھەۋەسكار ئېستىرادا ئانسامبلىنى قۇرماقچى. ئوزىمىزنىڭ ئارىسىدىن رېژىسسيورلارمۇ تېپىلىدۇ. بۇ مەسىلىنى يېقىندا تاشكەنت شەھەرلىك مەدەنىيەت مەركىزىدە قارىدۇق. يېقىندا ھەل بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.

مۇخبىر. ئەندى ئوزىڭىز توغرىلىق سوزلەپ بەرسىڭىز؟

ئۇ. ئىبراگىموۋ. مەن 1975ـ ژىلى ئالمۇتىدىن تاشكەنتكە كېلىپ، جۇمھۇرىيەتلىك رەسسامچىلىق بىلىم يۇرتىغا ئوقۇشقا چۈشتۈم. ئۇنى. 1979ـ ژىلى تۈگەتكەندىن كېيىن ئوز بەكستان خەلق ئېگىلگى مۇۋاپىقىيەتلىرى كورگەزمىسىگە رەسسام بولۇپ ئىشقا كىردىم. شۇ ژىلى تاشكەنت پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ گرافىكا بولۇمىگە ئىشتىن سىرت ئوقۇشقا چۈشۈپ، 1984ـ ژىلى تۈگەتتىم. 1986ـ ژىلغىچە خەلق ئېگىلگى مۇۋاپىقىيەتلىرى كورگەزمىسىدە چوڭ رەسسام بولۇپ ئىشلىدىم، ئاندىن دولەت كوئوپېراتىۋ تەمىناتىنىڭ ئاچتۇق كۈندىكى ئۇستىخانىنى ئاچتۇق. بۇ ئىش ۋاقىتلىرىمدا ئەدەبىيات بىلەن شۇغۇللىنىمەن.

ئوزبەكستان قانچە تولىشى لازىم؟

تاشكەنت، (تاس‌س)، ئوزبەكستان ئىلگەركى س‌س‌س‌ج‌نىڭ تاشقى قەرزى بويىچە. قانچە تولىشى لازىم؟ جۇمھۇرىيەتتە چىقىدىغان «پراۋدا ۋوستوكا» گېزىتىدە موشۇ ماۋزۇغا ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىنىڭ مۇئەللىپى ـ موشۇ ئەسرىنىڭ باش مۇھەررىرى ر. سافاروۋ ھەر ژىلى ئېلىمىز 260ـ300 تونىا قىممەت باھالىق مېتال چىقىرىدىغانلىغىنى يازىدۇ. ئۇنىڭ 66،7 پروتسېنتى روسسىيەگە، تورتتىن بىر قىسمى ئوزبەكستانغا، بەش پروتسېنتتىن كوپرەكى قازاقستانغا توغرا كېلىدۇ.

موشۇ كەمگىچە، دەپ تەكتلەيدۇ مۇئەللىپ، بارلىق ئالتۇن مەدەنكەچنىڭ ئوزىنىڭ قارمىغىدا بېرىلىپ، ئۇ موشۇ بايلىقتىن پايدىلىنىپ كەلگەن. ئالتۇنىنى قانچە كوپ چىقارغانسىرى تاشقى قەرزىمۇ شۇنچە كوپەيدى. ھازىر ئۇ رېكوردلىق دەرىجىگە يەتتى. ئالتۇن نەگە كەتتى؟ دېگەن سوئالىنىڭ تۇغۇلۇشى تەبىئىدۇر.

جۇمھۇرىيەتلىك گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى جۇمھۇرىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ ۋە پرېزىدېنتىنىڭ مەسلىھەتچىسى ئەلى ئالتۇن بويىچە مۇنداق دەيدۇ: قەرز تولەشتىن ئاۋال ئالتۇن قالدىق مەخسۇلاتقا قانچە ۋە نېمىشقا كەرەك سەرپ قىلىنغانلىغىنى بىلىش كېرەك دېگەن مەسىلىنى تولۇق قويۇشقا تېگىشلىك. ئەگەر ئالتۇننى تىجارەت جابدۇقلىرىنى ياكى بالىلار ئۈچۈن تاماقنى سېتىۋېلىشقا سەرپ قىلساق، ئۇ بىر گەپ. ئەگەر ئۇنى «تەرەققىيات پەرۋەر» ھوكۇمەتلەرنى، «قېرىنداش كوممۇنىستىك ۋە ئىشچىلار پارتىيەلىرىنى» قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەش ئۈچۈن پايدىلانغان بولسا ئۇ چاغدا ئۇ باشقا گەپ.

مۇئەللىپ ئوزبەكستان ئوزى ئالتۇن چىقارسىمۇ، ئۇنىڭغا ئېگە بولماسلىغى بىمەنا ئەھۋال دەپ ھېساپلايدۇ. جۇمھۇرىيەتنىڭ دەپ تەكتلەيدۇ، ئۇ، ئوزىنىڭ ئالتۇن زاپاسى ۋە ئالتۇن ساقلايدىغان جايى بولۇشى لازىم. جۇمھۇرىيەت سوۋېرېن دولەتلەر بىرلەشمىسىنىڭ ئالدىدا ئوزىنىڭ بارلىق مەجبۇرىيەتلىرىنى، شۇ جۇملىدىن ئالتۇن بويىچە مەجبۇرىيەتلىرىنى ئورۇنلاشقا ۋە ھەمكارلىشىشقا تەييار، لېكىن ھەر بىر جۇمھۇرىيەتنىڭ مەنپەئەتلىرىنى ھەم ئۇلۇشنى ھېساپقا ئېلىپ، ئادالەتلىك ئاساستا ئورۇنلاشقا ھەم ھەمكارلىشىشقا تەييار.

ئەنئەنىلىك خاتىرىلەندى

ئۇيغۇرستان زېمىنىدە 1944ـ ژىلى پارتىلىغان ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىدىن بۇگۈنكى ئەۋلادلارنى يېرىم ئەسىر ئايرىپ تۇرغىنىغا قارىماي، ئۇلىرىنىڭ سۆزىنى تۇرمۇش جەريانىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆز ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بۇگۈنكى كۈندىمۇ كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار ئۆز ئەجدادلىرىدىن مىراس قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ ئالىيجاناب ئەنئەنىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى. ئۇلار ئۆز ئەجدادلىرىدىن مىراس قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ ئالىيجاناب ئەنئەنىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى. ئۇلار ئۆز ئەجدادلىرىدىن مىراس قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ ئالىيجاناب ئەنئەنىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى.

ئۇيغۇرستان زېمىنىدە 1944ـ ژىلى پارتىلىغان ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىدىن بۇگۈنكى ئەۋلادلارنى يېرىم ئەسىر ئايرىپ تۇرغىنىغا قارىماي، ئۇلىرىنىڭ سۆزىنى تۇرمۇش جەريانىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆز ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بۇگۈنكى كۈندىمۇ كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار ئۆز ئەجدادلىرىدىن مىراس قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ ئالىيجاناب ئەنئەنىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى. ئۇلار ئۆز ئەجدادلىرىدىن مىراس قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ ئالىيجاناب ئەنئەنىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى.

ئۇيغۇرستان زېمىنىدە 1944ـ ژىلى پارتىلىغان ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىدىن بۇگۈنكى ئەۋلادلارنى يېرىم ئەسىر ئايرىپ تۇرغىنىغا قارىماي، ئۇلىرىنىڭ سۆزىنى تۇرمۇش جەريانىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆز ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بۇگۈنكى كۈندىمۇ كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار ئۆز ئەجدادلىرىدىن مىراس قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ ئالىيجاناب ئەنئەنىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى. ئۇلار ئۆز ئەجدادلىرىدىن مىراس قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ ئالىيجاناب ئەنئەنىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى.

ئۇيغۇرستان زېمىنىدە 1944ـ ژىلى پارتىلىغان ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىدىن بۇگۈنكى ئەۋلادلارنى يېرىم ئەسىر ئايرىپ تۇرغىنىغا قارىماي، ئۇلىرىنىڭ سۆزىنى تۇرمۇش جەريانىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆز ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بۇگۈنكى كۈندىمۇ كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار ئۆز ئەجدادلىرىدىن مىراس قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ ئالىيجاناب ئەنئەنىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى. ئۇلار ئۆز ئەجدادلىرىدىن مىراس قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ ئالىيجاناب ئەنئەنىلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى.

ھاجىمنى ئىنقىلاپ قۇرۇاللىرىنىڭ روھىغا ئاتاپ قۇرئان ئوقۇشقا تەكلىپ قىلدى.

ئاندىن، شەرقىي تۈركستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىدە ئىشلىگەن **ساۋبىت ھاپىزى** ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھايات تىدىكى ئەشۇ تارىخىي پاجىەلىك ۋاقىەلەرنىڭ تىرىك شاھىدى سۈپىتىدە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ پائالىيەتلىرى ۋە ئاقىۋەتلىرى، بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر تارىختا داغ بولۇپ كېلىۋاتقان ئۇنىڭ ئايرىم تەرەپلىرىگە توختىلىپ ئوتتى.

ھاشىر ۋاھىدى ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئاساسچىسى بولغان ئەلىخان تورە باشلىق ئون ئۇچ كىشىنىڭ ئېلىپ بارغان پائالىيەتلىرىگە توختىلىپ، ئۇلارنى قانچىلىك ئەسلىسە ئەزىزلىمىگەنلىكىنى تەكىتلىدى. ئۇ شۇنداقلا بۇ قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئازاتلىققا ئېرىشكەن تەمىنى تېپىپ، ئاندىن ئالدىنىپ قالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر پېشانىسىنىڭ ئېچىلماي كېلىۋاتقانلىقىنى ئەلىخان تورە، ئەخمەتجان قاسىمىي، ئىسقاقبەگ مۇنىنوۋ ۋە باشقا دولەت ھەم ھەربىي رەھبەرلىرىنىڭ رەسمىلىرى، شۇ دەۋردە قوللانغان ھوجەتلەر، قەھرىمان جەڭچىلەرگە بېلگەن نوردىن ۋە مېدالىلار، مىللىي ئارمىيەنىڭ كىيگەن كىيىملىرى گېزىت مۇخبىرلىرى بىلەن كوپچىلىك دېققىتىگە تەۋسىيە قىلىندى. ژېنېرال كامۇل سۇكنو كومبىناتى مەدەنىيەت ئوينىنىڭ مەجلىس زالىدا ئېچىلدى. مىللىي ئارمىيەنىڭ سابىق ئوفىتسېرى **ئەخمەتجان غازىيېۋ** ژېنېرالنىڭ كۈن تەرتىۋىنى ئېلان قىلىپ، شەھەرلىك مېچىتنىڭ ئىمامى **ئابدىمەجىت قارى** لىۋاتقانلىقىغا ئوكۇنۇپ، بىر دولەتنىڭ **ئەلىخان تورىنى** ئەڭ ئۇدۇلىغا ئوغۇرلاپ كېتىپ، قازاقستان ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ كېگەن يېزىسىدا ئۇچ تاي سوراقلا تار تقانلىغى، ئەخمەتجان قاسىمىي باشلىق دولەت رەھبەرلىرىنىڭمۇ ئوز ۋاقىتىدا ئېيتىلغىنىدەك، سامولىيوت ھالاكتىدە ئەمەس، يەنىلا شۇ ئەڭ ئەتىسى موسكۋادا ئولتۇرۇلغانلىگى، بۇ سىرلارنىڭ تېخى يېقىن ئارىلىقتا مەلۇم بولۇۋاتقانلىغىنى ئېيتتى.

ئاندىن ئاتاق ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ ئاساسىي سەۋەبىلىرىگە توختىلىپ، ستالىندىن يۇز ئوگىرىگەن شۇ ۋاقتىكى شىنجاڭنى ئىدارە قىلىپ ئۇرغان ئەمەلدار شەڭ شىسەيدىن ئوچ ئېلىش بىلەن ئامېرىكا ئانگلىيەگە ئۇيغۇرستان تەۋەسىدە ھەربىي بازىسىنى قۇرۇشقا رازىلىق بەرگەن جاڭ كەيشىگە قارشى ستالىنچىلار تەرىپىدىن قىلىنغان ھەرىكەت ئېكەنلىگىنى،كېيىن جاڭ كەيشىنىڭ موڭغۇلىيەنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئېتىراپ قىلىش ھېساۋىغا، ئۇ رۇشنى ماناس دەرياسىدا توختىتىپ، ئۇيغۇرستاننىڭ ئالتاي تاغلىرىدا يەر نىڭ ئۈستىدە دېگىدەك ياتقان ئۇران مەدەنلىرىنى ئېلىۋېلىپ، ئاندىن ئۇنى خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسى تەرىپىدىن قۇرۇلۇۋاتقان خىتاي دولىتىنىڭ تەركىۋىگە قوشۇۋېتىشنى نىيەت قىلغان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىڭلاپ بەرگەن قۇربانلىرى بىلەن تەغدىرلىنىڭ نېمە بولارىنى بىر تېمىنغا تەڭ قىلماي، پەقەت ئوز مەنپىيىتىنى كوز لىگەن ستالىن باشلىق كېڭەش ھوكۈمىتىنىڭ رەزىل، مۇدھىش سەياسىتىنى پاش قىلدى.

يۈسۈپبەگ مۇخلىسوۋ ئىلگەركى ئاتىقىنىڭ سوزىنى قۇۋۋەتلەپ، شەرقىي تۈركستان دولىتىنىڭ ئاچچىق ساۋاقلىرىنى بىر مەجلىستە ئېيتىپ ئوگىتىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىگى، لاي سۇ نىڭ ئەسلى ئەگۈد ئىدارىسىدىن ئېقىپ چىققانلىغى ۋە بۇگۈنكى كۈنلۈكتە بارلىق ۋەتەنپەرۋەر كۈچلەرنىڭ بىر لىشىشنىڭ زورۇرلىگىگە توختىلىپ، بىسىل 10ـ سەنتەبىردىن 4ـ ئوكتەبىر گىچە موسكۋادا ئوتكەن يېۋروپىدىكى بېخەتەرلىك ۋە ھەمكارلىق ئىنسان ئولچىمى يىغىچە خەلىق ئارا كونفېرېنسىيەسىگە قاتنىشىپ، ئوزلىرى تەرىپىدىن ئۇيغۇرستان مەسىلىسىگە دائىر قويغان مەسىلىلەرنىڭ روھىنى كوپچىلىككە يەتكۈزدى.

«قىرغىز ئېلى» جەمىيىتىنىڭ رەئىسى توقتوباي مۇلكۇباتوۋ، ئىسقاقبەگنىڭ ئەۋلادىنى ھورمەتلىگەنلىگى ئوچۇن ئۇيغۇر خەلقىگە «قىرغىز ئېلىنىڭ» نامىدىن رەخمەت ئېيتىش بىلەن، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوز دولىتىگە، ئۇزۇن تارىخقا ئېگە، مەدەنىيەتلىك خەلىق بولغانلىغىنى تەكىتلەپ، ئوز دولىتىنى قايتىدىن تىكلەش ئوچۇن چوڭ مەسلىنى كوتۇرۇپ چىقىۋاتقانلىغىغا خوشال بولۇۋاتقانلىغىنى ۋە چوقۇم ھەسداشلىق بىلدۇرىدىغانلىغىنى ئېيتتى. ئۇ شۇنداقلا توتالىتار تۈزۈمنىڭ ئۇيغۇر، قىرغىز، ئوزبەك، قازاق ۋە باشقا تۈركى تىللىق مۇسۇلمان دىنىدىكى قېرىنداش خەلقلەرگە پانتۈركىست، پانىسلامىست قالپاقلىرىنى كىيگۈزۈپ، ئۇلارنى بىر-بىرىگە قارشى قويۇپ بولۇپ تاشلىغانلىغىنى ئەسكەرتتى. ئۇ سوزىنىڭ ئاخىرىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يەنە بۇرۇنقى ئۇيغۇر بولۇپ، ئوز ئەكسىنى تېپىۋېلىشقا تىلەكداشلىق بىلدۇردى.

ساۋۇت ئابدىراخمانوۋ، مەھمەمەت سىدىق نورۇزوۋ، رەخىم ھوشۇروۋ، ماناپ‌مۇسايېۋ، نۇرمۇھەممەت ھەسەنوۋلار شەرقىي تۈركستان جۇمھۇرىيىتىگە بېغىشلانغان شېئىرلىرىنى ئوقۇدى. **قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلىق دېپوتاتى، «ئىتتىپاق» جەمىيىتىنىڭ رەئىسى نۇرمۇھەممەت كەنجىيېۋ،** بىشكېك شەھىرىدىكى ئۇيغۇر ستۇدېنتلىرى ياشلىرىنىڭ ۋەكىلى مۇھىت ئەخمەتوۋ ۋە باشقا يولداشلار قىرغىز تىلىدە سۆزلىرىنى ئىزھار قىلدى.

تەنتەنىلىك ژېنغىغا قىرغىزستان ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى، مەركىزىي گېزىتلەرنىڭ بىشكېكتىكى مۇخبىرلىرى، مىۋنخېنىدىكى «نازات» رادىيوستانسىيەسىنىڭ قىرغىزستاندىكى مۇخبىرى ئىشتىراك قىلدى.

ئاندىن ئەركىن ھېزىمۇۋ رەھبەرلىگىدىكى «خوشاللىق» خەلىق ئانسامبلى ژېنغىن قاتناشقۇچىلىرىغا كونسېرتىنى تەۋسىيە قىلدى.

مۇزەپپەرخان قۇربانى.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قىرغىزستان بويىچە ئوز مۇخبىرى.

بىشكېك شەھىرى.

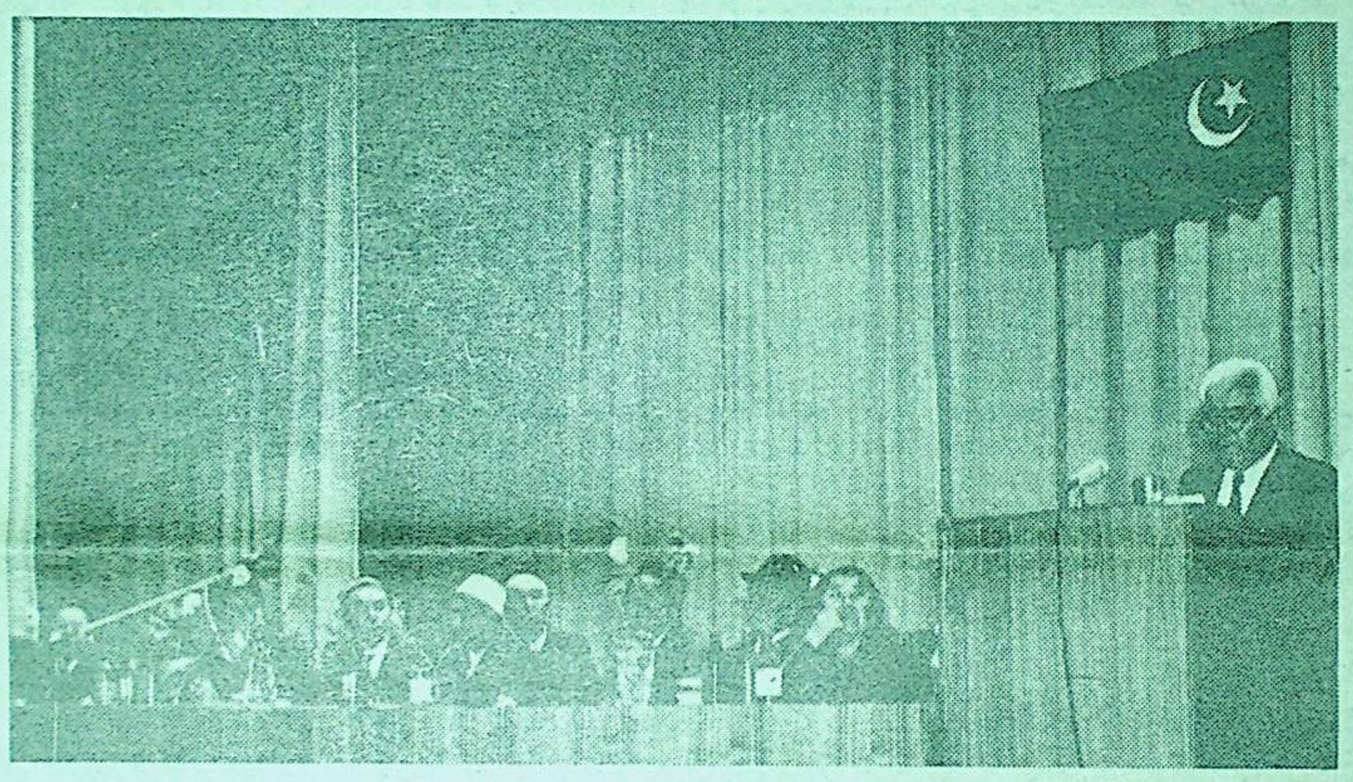

سابىت ئۇيغۇرىي

ئەسلەش

نويابرغا ئون ئىككى، ھاۋا ئوچوق،
ئۇزلەرنى چېقىپ تۇرغان ئىزغىرىن سوغ.
ۋەتەننىڭ ئاسمىنىدا جەۋلان قىلىپ،
يەلپۇنۇپ تۇرار ئېدى ئاي-يولتۇز تۇغ.
مۇنبەرگە چىقتى شۇنداق ئېلىخان تورەم،
قېشىدا ئىنقىلابچى باتۇرلار جەم.
«ئازات شەرقىي تۈركستان قۇرۇلدى» دەپ،
دۇنياغا قىلدى جاكا ھەيۋەت بىلەن.
ئۇررا! دەپ توۋلىغاندا خەلقىم تۇتاش،
ئۇررا!- دەپ سادا بەردى تاغۇ ھەم تاش.
ئەرىككە تەشنا بولۇپ كۈتكەن ئەلنىڭ
كوزىدە يالتىراتتى خوشاللىق ياش.
شۇ كۈنى كۈلۈپ باققان بىزگە تالەي،
خۇش چىراي ئاچقان ئېدى قۇياش ھەم ئاي.
ئادەملەر بىر-بىرىنى قۇچاقلاشقان،
ژۇرەككە شاتلىغىنى سىغدۇرالماي.
نويابر- خەلقىمىزنىڭ تاڭ يولتۇزى،
قەھرىمان ئۇنىڭ ھەر بىر ئوغۇل- قىزى.
ئەسىرلەپ داڭقى ئوچمەس ئەشۇ كۈننىڭ
ژۇرەكتە يالقۇن بولۇپ قالدى ئىزى.

* * *

جەڭ قاينىپ لەڭشاڭ بىلەن ھەرەمباغدا،
ئەل قەلبى ئوتتەك يېنىپ تۇرغان چاغدا.
قەد كوتەرگەن سەپ ئالدىدا غېنى باتۇر،
يېنىدا سەۋزازلىرى بولۇپ ھەمراھ.
كۈرەشكە كىردى باتۇر ئات ئوينىتىپ،
چاپاتتى ئالا ئېتى چاڭ توزىتىپ.
ئوچاتتى ئوق ۋە سولدا ھوشۇر ھەم نۇر،
قولىدىكى ئاۋتوماتتىن ئوق ئۇزىتىپ ...
شۇ يوسۇن جەڭ قىلدوق بىز ھەيۋەت بىلەن،
بوراندەك سۇرۇپ ياۋنى شىددەت بىلەن.
ئازات قىپ ئىلى، ئالتاي ۋە چوچەكنى،
يەتكەندوق ماناس دەريا بويىغا ھەم،
مىڭ ئەپسۇس ئىنقىلابنىڭ ئوتى ئوچتى،
قوللاردىن يالتىرلىغان قىلىچ چوشتى.
تەغدىرنىڭ قىسمىتىگە نېمە چارە،
ئىشەنگەن تاغلىرىمىز يەنە كوچتى ...
كۈرەشتە چول كەزدوق، بىز داۋان ئاشتوق،
بېھىسابسىز قۇربان بېرىپ قانلار كەچتوق.
جەڭلەردە شوڭچە باتۇر بولساقمۇ بىز
تىزگىنىنى ياتقا بېرىپ خاتالاشتوق ...
رەقىبلەر كورەلمىدى ئەركىمىزنى،
ئولتەردى ئەخمەتجاندەك سەركىمىزنى.
باتۇرلارنى شېگەنگە پالاۋېتىپ،
ئارقىدىن قىرغىن قىلدى خەلقىمىزنى ...
ئاھ، كەتتوق يات ئەللەرگە سەرسان بولۇپ،
ئەل قالدى قول يەتمىگەن ئارمان بولۇپ.
ئويلىساق باشقا چوشكەن كۈلپەتلەرنى
توكۈلەر كوز يېشىمىز مارجان بولۇپ.
ھە، شۇنداق ئېغىر بولدى قىسمىتىمىز،
شۇنداقمۇ ياشاپ كەلدوق، ئولمىدوق بىز،
قوساققۇ تويۇپ ئوتتى، لېكىن تۇزۇك
ئېچىلىپ چىن ژۇرەكتىن كۈلمىدوق بىز.
ئەل بارمۇ بىزگە ئوخشاش بەختى قارا،
ئەل بارمۇ ژۇرەك-باغرى، قەلبى يارا!
دەردىمىز تەڭرىتاغدىن ئېغىر تۇرسا،
نېمىشكە قىلمايلى بىز ھەققە داۋا؟
ئەجداتلار ئىزىن بېسىپ ئالغا ماڭدوق،
بىزمۇ بىر ئولوق كاروان بولۇپ قالدوق.
شېھىتلار قېنى بىلەن بويالغان شۇ
ئازاتلىق بايرىغىنى قولغا ئالدوق.
دوستلىرىم، ئالماق ئوچون شانىمىزنى،
ساقلايلى ئىنقىلابچى ئارىمىزنى.
ھۇر-نازات كۈللەرگە تېز يەتمەك ئوچون،
كورەشكە بېغىشلايلى بارىمىزنى.

نان — ھايات مەنبەسى

نان—ھايات مەنبەسى. ئۇنىڭ كې—
شىلەر ھاياتى جەمىيەت تارىخىدا ئالى
دىغان ئورنى چەكسىز، ئادەم بالىسى
نان پىشۇرۇپ يېيىشنى بۇنىڭدىن ئون
بەش مىڭ ژىل ئىلگىرى بىلگەن. قەدى
مىي رىملىقلارنىڭ تارىخىدا ناۋايلار
ئەڭ ژۇقۇرى ھورمەتلىنەتتىكەن. ئۇ
لار ناۋايلارغا ئاتاپ شۇ دەۋردە ھە
يكەللەر ئورناتقان. ئەلدى گرېكلار—
نىڭ تارىخىدا بولسا ناۋايلارنى دو—
لەت ئەرباپلىرىغا تەڭلەشتۈرەتتى—
كەن. بىر دولەت ئەرباپلىرى ئوز ئې
لىدە باشقا بىر دولەت ئەرباپلىرىنىڭ
كېلىشىنى ئەڭ ئالدى بىلەن نان،تۇز
ئېلىپ چىقىپ كۈتىۋالدۇ. ئەينە شۇ
ئىگدىنمۇ ناننىڭ ھاياتلىقنىڭ ۋە ئىز—
گۈ نىيەتلەرنىڭ بەلگۈسى ئىكەنلىگى
بايقىلىدۇ.

كىشىلەر ئەگەر ئالدىن باشقا يې—
مەك—ئىچمەكلەرنى بىر نەچچە كۈن
ئۇدا ئىستىمال قىلدىكەن ئۇلارغا
كوڭلى تارتمايدىغان بولۇپ قالىدۇ.
ئەندى ناننى كۈندە بىر نەچچە قېتىم
ئايلاپ—ژىللاپ يېسىمۇ ئۇنىڭدىن ھېچ
قاچان كوڭلى ئاينىمايدۇ، ئىشتېيسى
تۇتۇلمايدۇ. دېمەك ناننىڭ ئۇلۇقلۇ
غىمۇ شۇنىڭدىدۇر.

ئېلىمىزنىڭ تارىخىدىكى يۈز بەر—
گەن ئېغىر ژىللارغا كوز تاشلىساق
ناننىڭ ئادەم جېنى، ھاياتى ئىكەنلى—
گىنى چوڭ ئەۋلاتلىرىمىز ئوز ھايا—
تىدا باشتىن كەچۈردى. 1921—ژىلى
ئېلىمىزدە يۈز بەرگەن ئاچارچىلىق
خەلقنى بىر پاچە نانغا مۇھتاج قىل
غان بولسا، 1933—ژىلى قازاقستان—
دا ئاممۇۋى يۈز بەرگەن ئاچارچىلىق
نىڭ ئاقىۋىتىدە ئۈچ مىللوندىن ئو—
شۇق خەلق بىر چىشلەم نانغا يې—
تەلمەي، ئاھۇ—زار بىلەن مەزگىل—
سىز دۇنيادىن خوشلاشقانلىغى بىز
چوڭ ئەۋلاتلارنىڭ خاتىرىسىدە.

خەلقىمىز ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى
ژىللىرى نان، ئوزۇق—تۈلۈككە بول—
غان مۇھتاجلىغى چەكسىز بولدى. فا
شىستلار لېنىنگرادنى قورشاۋال—
غاندا مەزكۇر شەھەرنىڭ خەلقى ھېچ
بىر شەھەر ۋە ناھىيە بىلەن مۇناس—
ۋەتتە بولالماي شەھەر خەلقى پۇ—
تۈلەي ئاچارچىلىققا، قىرغىنچىلىققا
ئۇچرىدى. ھازىر شەھەردىكى مۇزېي—
غا شۇ كۈنلەرنى خاتىرلەيدىغان، بىر
چىشلەم نانغا زار بولۇپ، ئاچارچى—
لىقتىن كوز ژۇمغان باللار، ئانىلارنى
ئەكس ئەتكۈزىدىغان خاتىرلەر قو—
يۇلغان.

ئىسلام دىنىدا نان ھەققىدە رىۋا—
يەتكە ئايلانغان بىر ۋاقىەلى ئاتاپ
ئوتۇشكە ئەرزىيدۇ. ئالل—تائالا دەس—
لەپ ئادەم ئۈچۈن بۇغداينى غول—
ىنىڭ توۋىدىن تا ژۇقۇرىغىچە دان قى—
لىپ ياراتقان ئىكەن. نەتىجىدە نان—
نىڭ شۇنچىلىك مول بولۇشىدىن نا—
غا ھورمەت بىلەن قارىماي، ئايرىم
ئاياللار ژىتتنى بىر پارچە لاتا ئورنىدا
باللىرىغا كېرەك قىلغان ئىكەن. شۇن—
دا ئالل—تائالا ئىگەمنىڭ غەزىۋى كې—
لىپ، ئوز ئەمرى بىلەن بۇغداينى ئەي—
نە شۇ ئەڭ توۋەنكى غولىدىن ژۇ—
قۇرىغا سىيرىپ يوقىتىۋېتەي دېگەن—
دە، ئىشت ئوتتۇرىغا چۈشۈپ،
ئالل—تائالاغا— بەندە ئىگەم ئۈچۈن
دان قالدۇرسىڭىز— دەپ يالۋۇرىدۇ.
شۇندا ئالل—تائالا ئىگەم خەيرىلىك
قىلىپ، ئەينە ھازىرقى بۇغداي باشى—
غىنى قالدۇرغان ئىكەن.

باللىق چاغلىرىمدا ئاتام رەمتى
ناننىڭ قەدىر—قىممىتى ھەققىدە پات—
پاتلا سوزلەپ بېرەتتى. بىزنى نان—
نى ھورمەتلەشكە ئۈگىتەتتى. بىز
جوزىغا ئولتارغاندا ئاتام ئىككى قو
لى بىلەن ئەپلەپ ئۇشۇتۇپ قوياتت—
تى. بەزىدە نان ئۈگىلىپ يەرگە چۈ—
شۈپ قالسا، بىر—بىرلەپ تېرىۋالات—
تى. بىز ئەينە شۇنداق قىلىشقا
ئۈگەندۇق. ئاتام رەمتى نان ھەق—
قىدە تەسرلىك تەمسىللەرنى ئېي—
تىپ بېرەتتى. ئاتامنىڭ: «كىمدە—كىم
ناننى يەرگە تاشلاپ خارلىسا، ئۇنى
قەدىر تۇتمىسا، ئۇنداق ئادەم بە—
خىتلىك بولمايدۇ»— دېگەن سوزى
تېخىچىلا يادىمدا.

نان—ئەل بايلىغى. بولۇپمۇ پەر—
زەنتنى گودەك چېغىدىن ناننى ھور
مەتلەشكە ئۈگىتىش ئاھايىتى مۇھىم.
بۇ ئىش ھەر بىر ئائىلىدە ئەمەلگە ئا
شۇرۇلۇشى كېرەك. بەزى باللارنىڭ
موشۇ كۈنگە قەدەر نان ئېمىدىن ۋە
قانداق تەييارلىنىدىغانلىغىدىن خە—
ۋىرى يوق. مۇئەللىملەر دەرىس ئۇس—
تىدە، ئاتا—ئانىلار، چوڭلار ئائىلىدە
ناننى قەدىرلەشنى ئۈگىتىش ئىشىنى
تەلەپ دەرىجىسىدە ئېلىپ بارسا، ئە—
لۋەتتە، نانغا بولغان كوز قاراش با
شقىچە بولىدۇ. ناننىڭ ئۈگىلىق بې—
لەن دەستىخىنىمىزغا كەلمەيدىغانلىغ—
ىنى، دېخانلارنىڭ ژىلنىڭ تورت پە
سلىدە ماڭلاي تەرىنى توكۈپ ئەم—
گەك قىلىدىغانلىغىنى باللارغا چۈ—
شەندۈرۈش شەرت. شۇ چاغدىلا بىز
—چوڭلار مۇقەددەس ۋەزىپىمىز— با
للارنى كىچىگىدىن ناننى قەدىرلەش—
كە ۋە ئۇنى ساقلاشقا، دېخان ئەم—
گىگىنى ھورمەتلەشكە تەربىيلەش ئى
شىنىڭ ھوددىسىدىن چىققان بولۇمىز.

مېنىڭ كوچىدا بىر موماي بىلەن
ئەۋرىسى ئوتتۇرىسىدا نان ھەققىدە
سوزلىشىپ كېلىۋاتقانلىغىغا دۇچ كە
لگىنىم بار. موماي قولىدىكى ھاسا
تايىغىنى سول قولىغا يوتكەپ، ئېگى
شىپ بىر نەرسە ئالدىدە، يېنىدىكى
كىچىككىنە ئەۋرىسىنى يېتىلەپ، قە
دىمىنى ئاستا باسقان ھالدا، كوچە—
نىڭ چېتى بىلەن كېلىۋاتماقتا. ئەۋ
رىسى ئېمىدۇ بىر نەرسە ئېسىگە چۈ
شكەندەك:

—مۇما، يەردىن ئېمە ئالدىڭىز؟—
دەپ سورىدى.

— بىر بۇردا نان،— دېدى موماي.

— يەردىن ئالغان ناننى دەرەقنىڭ شې—
خىنى ئېگىپ، ئۇنىڭغا ئەپلىك بىلەن
ئېلىپ قويدى. ئاندىن كېيىن ھەجەپ—
لەنگەن ئەۋرىسىگە:

— ناننىڭ قانچىلىك خاسىيەتلىك ۋە
ئېتىۋارلىق ئىكەنلىگىنى چوڭ بولغان
دا بىلىسەن. نان ھەممىدىن ئۇلۇق
نەرسە، ئۇ ھاياتنىڭ ئاساسى، ھەممى
مىزنىڭ بايلىغى، كۈچ—قۇۋۋىتى. نا—
نى خورلاشقا بولمايدۇ. بۇ بىر بۇر
دا ئالدىن ئەڭ بولمىغاندا قۇشلار بوا
سىمۇ ئوزۇقلانسۇن، بالام،— دېدى
موماي قەدىمىنى ئاستا باسقان ھال—
دا، مومايىنىڭ سوزى يېنىدا كېلىۋا—
تقان ماڭمۇ بەك ياقتى. ئەكسىچە نا—
نىڭ قەدىر—قىممىتىنى ئاياقتا باسى—
دىغان ئەھۋاللارغا دۇچ كەلگىنىڭدە
ئىختىيارسىز غەزەپلىنىسىز.

— ئاتا—بوۋىلىرىمىز «ئۈنچە—مار—
جان تاش ئېكەن، ئارپا— بۇغداي
ئاش ئېكەن»،— دەپ بېكار ئېيتمى—
غان. ئۇلار ناننى دۇنيادىكى ئېسىل
نەرسىلەرنىڭ ئېسىلى دەپ ھېساپلى—
غان ئېدى. ھېلىمۇ شۇنداق ناننىڭ بې
زەپ قىلىنىشىغا ھېچ يەردە، ھېچ قا
چان يول قويماسلىق كېرەك.

بولۇپمۇ ئېانى توي—توكۈن، ئە—
زىر—چىراقلاردا ھەددىدىن تاشقىرى
ئىسراپ قىلىش ئەھۋاللىرى ئۇچرى—
شىدۇ. بەزىبىر چوڭ كىشىلەرمۇ نا—
نى قەدىرلەشنى ئۇنتۇپ قالدى. بە
زىبىر ئائىلىلەر ناننى ئېھتىياجىدىن
كوپ ئېلىۋېلىپ، ئۇنى ۋاقتىدا يەپ
تۈگۈتەلمەي، قاتۇرۇپ ئالىدۇ دە،
ئاندىن تالاغا تاشلايدۇ. بۇ ۋىژدانسىز
لىق؟ كىشى توزگۈسىز ئەھۋال ئە—
مەسمۇ؟ نان، دېخان، يەر، تەر، دان!
بىر داننى مىڭ دانغا يەتكۈزۈش ئۈ
چۈن، ھايات ئوزۇغى—ناننىڭ مولچى
لىغىنى ھاسىل قىلىش ئۈچۈن پۈت—
كۈل كۈچ غەيرىتى بىلەن كېچە— كۈ
ندۈز ئەمگەك قىلىۋاتقان ئېتىز مەر—
دانىلىرى— دېخانلارنىڭ ئەمگىگىنى ئۇ
لۇقلىشىمىز ئىنسانىي بورچىمىز ئە—
مەسمۇ؟

ئادەتتە دېخان بىلەن يەرنى بىر
گېزەك دەيمىز. شۇ دېخانلار ھەر
ژىلى مول ئاشلىق ئوستۇرۇش ئۈ—
چۈن كۈرەش قىلىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ
ئۇلار ئانا يەر بىلەن ھەر دايىم سىر
لىشىپ، ژىلنىڭ تورت پەسلىدە شۇ—
نىڭغا ئىشلەپ، يەرگە چىن قەلبىدىن
مۇھەببەت باغلايدۇ.

شۇنى دىققەتكە سازاۋەر قىلىش
كېرەككى، بىيىلقى، يەنى 1991 —
ژىلقى ھاۋا رايى قولايسىزلىغىدىن
ئىتتىپاق بويىچە ئاممۇۋى قۇرغاقچى
لىق ئاپەتى يۈز بەردى.

موشۇ كۆلدە ئالمۇتا شەھرىدە
بىر مىللوندىن ئوشۇق ئادەم ياشاي—
دۇ. ئۇلارنى ھەر كۈنى يۇمشاق نان
بىلەن تەمىنلەش شەھەردىكى سوداتو
رۇلىرىغا ئوز مەزگىلىدە يەتكۈزۈش
ئۈچۈن 100دىن ئوشۇق ئاۋتوماشىنا
بەلگۈلەنگەن. نان زاۋۇدلىرىدا ئىش
ئۈچ سىمېندا تەشكىل قىلىنىپ، 2مىڭ
غا يېقىن ئادەم ئەمگەك قىلىدۇ.

ناننى مېيزلىك قىلىپ پىشۇرۇش
ناۋايلارغا مۇناسۇەتلىك، ئەلۋەتتە.
ئۇزلىرىنىڭ سۈپەتلىك مەھسۇلاتلىرى
بىلەن ئاھالە ھورمىتىگە مۇيەسسەر
بولۇۋاتقان نان پىشۇرگۈچىلەر ئاز
ئەمەس. تالغىر نان زاۋۇدىدىن ساۋ
لى ئېگىزبايېۋا،ئخەشكىلەگدىن ن. ئې.
نىكولايېنكو شۇلار جۈملىسىدىندۇر.
شەھەردىكى 2— نان زاۋۇدىنىڭ نا—
ۋايى ئو. شۇخاخېر، 3— نان زاۋۇ—
دىدىن ك. بازۇبايېۋا، 6— نان زاۋۇ
دىدىن ئا. چېرنيكوۋا، 2—نان زاۋۇدى
دىن گۈلباھار مەرۇپوۋا كوپ ژىللار
دىن بۇيان پىداكارانە ئەمگىگى بې—
لەن كوزگە چۈشمەكتە. ئۇنىڭ سە—
ۋەۋى ئۇلار سېخلىرىدىكى ماھىر كە
سىپ ئېگىلىرى ھېساپلىنىدۇ. ئۇلار
ئىشلەپ چىقىرىش پىلانلىرىنى دايىمي
ئوشۇغى بىلەن ئورۇنلاپ، كوپلىگەن
شاگىرتلىرىنى تەييارلىغان ئەمگەك ئىلا
غارلىرىدۇر.

ھوكۈمىتىمىزنىڭ كېيىنكى ۋاقىت—
لاردىكى قارارلىرىدا نان ۋە ئۇنىڭ
تۈرلىرىنى كوپەيتىش، ئەمگەكچىلەر
نىڭ بۇ ھەقتىكى ئېھتىياجىنى تولۇق
تەمىنلەش ئاتاپ كورسىتىلگەن. ئو—
زۇق—تۈلۈك پروگراممىسىدىمۇ نان
ئىسرابىغا قارشى كۈرىشىش زورۇر—
يىتى ئالاھىدە تەكىتلەنگەن ئېدى.
شۇڭلاشقىمۇ بۇ ئىشقا مۇناسۇەتلىك
ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرى، پۈتكۈل
ئاھالە بولۇپ نان ئىسرابىغا قارشى
جىددىي كۈرەش ئېلىپ بېرىش لازىم.
ھەر بىر ئىنسان ناننى قەدىرلەپ، ئۇ—
نى باھالاشنى بىلىشى كېرەك. چۈن—
كى نان— دولەت ۋە خەلق بايلى—
غى، ھاياتىمىزنىڭ ئاساسى.

ئا. سابىروۋ،
ئالمۇتا شەھرى.

1— ماي نامىدىكى ئالمۇتا تىكىن—
چىلىك بىرلەشمىسى بۇرۇنقى كار—
دىن چىققان كونا جابدۇقلىرىنىڭ ئور
نىغا يېڭى زامانىۋىي جابدۇقلارنى
قويغاندىن كېيىن ئىشلەپ چىقىرىلىۋا—
تقان مەھسۇلاتلارنىڭ سانى ۋە سۈ—
پىتى ياخشىلاندى.

سۈرەتلەردە: 1. 2—سېخ 9— بىر—
گادىنىڭ كونۋېيېرىدىن چىقىۋاتقان ئا
ياللارنىڭ كوينەكلىرى. 2. ئاياللار—
نىڭ كوفتىلىرى.

م. مالىنوۋسكىي چۈشەرگەن سۈرەت—
لەر.

چەت ئەللەردىن خەۋەرلەر

شىمالىي كورېيەنىڭ يادرو پروگرام—مىسى

شىمالىي كورېيە ئوزىنىڭ ئاتوم
بومبىسىنى ئىشلەۋاتامدۇ؟ ئامېرىك—
لىقلار پېخېنيانىڭ يادرو قۇرالى ئۇس—
تىدىكى ئىشلىرى ھازىرنىڭ ئوزىدە
تاماملىنىش باسقۇچىدا تۇرغانلىغىغا
ئىشىنىدۇ ۋە خەلق ئارا تەكشۈرۈش
ئىشلىرىنى ژۈرگۈزۈشنى قەتئىي تە—
لەپ قىلماقتا. ئۇزاق ژىللاردىن بۇيان
ئوزىنىڭ ئىدېئولوگىيەلىك ئىتتىپاقدى—
شىنى غەرىپنىڭ «سەپ —ساتا ئەيىپ—
لەشلىرىدىن» ھىمايە قىلىپ كەلگەن
كېڭەش ئىتتىپاقى ھازىر، ئەھۋالغا
قارىغاندا، ئوز يالدىششىنى ئوزگەرتى—
مەكتە.

«ۋاشىنگتون پوست» گېزىتى:

دۇنيانىڭ ھەقىقەتەنمۇ خوۋۇپلۇق
رايونلىرى ئارىسىدا شىمالىي ۋە جە
نۇبىي كورېيە ئوتتۇرىسىدىكى چېگارا
كەسكىن پەرىق قىلىدۇ. بۇ ئاخىرقى
دۇشمەنلىك چېگارىلىرىنىڭ بىرى.
ئۇنىڭدا ئىلگەركىدەكلا «سوغ مۇنا—
سىۋەتلەر ئۇرۇشىنى توختىتىش ئە—
كس ئەتمەيۋاتىدۇ... كىم ئېرسىننىڭ
يالغۇز قالغان ۋە ئاھايىتى غەلىتە دو
لىتى ئوزىنىڭ جەنۇبىي كورېيە بىلەن
رىقابەتچىلىكىدە بىر نەچچە قېتىم قا
تىللىق ۋە تېررورىزم ھەرىكىتىنى قىل
دى. يادرو قۇرالىمۇنداق ئادەملەر—
نىڭ قولىدا دەھشەت پەيدا قىلىدۇ.

«چۇئان ئىلبو» گېزىتى (جەنۇبىي كورېيە):

چوڭقۇر يەر ئاستىغا يوشۇرۇلغان
50 مېگاۋاتت قۇۋۋەتكە ئېگە ئاتوم
رېاكتورى يېقىندا شىمالىي كورېيە—
نىڭ سىنپخو پورتى رايونىدا ئىش—
لەشكە باشلىدى. بۇ ئاتوم رېاكتورى—
نى ئىشقا سېلىش بىلەن بىر مەزگىل—
دە يونبېن شەھرىگە يېقىن تاغلىق
رايوندا ژۇقۇرى ئاكتىۋلىق بايقال—
غان، بۇ يەردە، غەرىپ ئېكسپېرتلىرى—
نىڭ باھالىرىغا قارىغاندا، كخدجنىڭ
ئاساسىي يادرو مەركىزى جايلاشقان.
جەنۇبىي كورېيە ھوكۈمىتىنىڭ باھا
بېرىشىچە، 1993— ژىلى كخدج ئۈچ
تىن بەشكىچە بولغان ئانچە چوڭ ئە
مەس پارتلاش قۇرۇلمىسىنى ۋۇجۇت—
قا كەلتۈرۈش ئۈچۈن يادرو ماتېرىيال
لىرىغا ئېگە بولىدۇ.

رېيتېر ئاگېنتلىغى:ھازىرقى ۋاقىتتا
يۈزگە يېقىن يادرو قۇرالى كۈنسان—
دىكى ئاقشنىڭ ھەربىي ھاۋا بازىسى—
دا ساقلانماقتا، ئۇ سېۋۇلدىن تەخ—
مىنەن 170 كىلومېتر جەنۇبىي تە—
رەپكە جايلاشقان.

بى—بى— سى:

ئاقشنىڭ ھەربىي رازۋېدكىسى
مەخپىي تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى ۋە
شۇنداق خۇلاسىغا كەلدى: ئۇرۇش
پەيدا بولغان تەغدىردە جەنۇبىي كو
رېيە ئارمىيەسى شىمالىي كورېيە
كۈچلىرى تەرىپىدىن بىر نەچچە كۈن
جەريانىدا تار—مار قىلىنىشى تەۋە—
كەلچىلىككە دۇچار بولىدۇ.

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى،
50—ئۆي 8—قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان س.س.ج مىنىستىرلار
كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن
بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر—69—86—33، مەسئۇل كا—
تىپ—50—86—33، سەياسىي—ئىجتىمائىي بولۇم
81— 86—33، ئىختىسات بولۇمى—06—86—33،
ئەدەبىيات بولۇمى— 27—86—33، مەدەنىيەت
بولۇمى— 01—92— 33.

زاكاز (3475) تىراژ 8250

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс
65359, приложение Республиканской Со-
циально-политической газеты на уйгур-
ском языке «Уйгур авази», выходит —
по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии га-
зетно-журнального Издательства,
г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленин 2/4.

ПОГ-60

ئاتا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -روپۇڭ سامان بولماس.

يېڭى ھايات

1991 يىل 5 دېكابىر پەيشەنبە №145 (3488) باھاسى 4 تىيىن

گېزىت 1970- يىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

ن. ئە. نازاربايېۋ - خەلق پرېزىدېنتى

2- دېكابىر كۈنى ئەتىگەنلىكى ئالمۇتىدا دوستلۇق ئۆيىدە چەت ئەل مۇخبىرلىرى ۋە مەركىزىي ھەم جۇمھۇرىيەتنىڭ ئاممۇۋىي ئەخبارات ۋاسىتىلىرىغا ۋاكالەتلىك قىلغۇچى زور ئالىستلار ئۈچۈن بولۇپ ئۆتكەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە، يەكشەنبە كۈنى ئۆتكۈزۈلگەن قازاقستان سسج پرېزىدېنتىنىڭ دەسلەپكى ئۇمۇمىي خەلق سايلىمىنىڭ يەكۇنلىرى توغرىلىق ئالدىن- ئالا ئېلىنغان ئوپېراتىپ مەلۇمات ئېلان قىلىندى. سايلامدا، مەلۇمكى ئالىي كېڭەش تەرىپىدىن كۆرسىتىلگەن ۋە ئەمەلىياتتا بارلىق پارتىيەلەر، جەمىيەت ھەرىكەتلىرى، كوپ مىللەتلىك ئاھالىنىڭ كەڭ دائىرىدىكى قاتلاملىرى تەرىپىدىن قوللاپ- قۇۋۋەتلەنگەن جۇمھۇرىيەتنىڭ ھازىرقى رەھبىرى ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ نامزاتى ئاۋازغا قويۇلغان ئىدى.

مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى ك. ب. بۇكېنوۋنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، ئاۋاز بېرىش ئۈچۈن تىزىمغا ئېلىنغان 9،960 مىڭ پۇقرادىن ئۇچاستكىلارغا سايلىغۇچىلارنىڭ 88،24 پروتسېنتى كەلدى. ھازىرقى ئوز ئىرادىسىنى بىلدۈرۈشتىكى تولۇق ئەركىنلىك ۋە ئېغىر ئىجتىمائىي- ئىختىسادىي ۋەزىيەت شارائىتىدا بۇ قازاقستانلىقلارنىڭ بېسىم كوپچىلىكىنىڭ تولۇق قېلىپلاشقان، قەتئىي سەياسىي مەۋقەسى توغرىلىق گۇۋالىق قىلىدىغان ناھايىتى ژۇقۇرى كورسەتكۈچتۇر.

ئاۋاز بېرىش نەتىجىلىرىنىڭ ئوزى ئادەمنى ئېخمۇ تەسىرلەندۈرىدۇ. پرېزىدېنتلىق نامزاتى ئۈچۈن سايلام بيۇللېتېنلىرىنى ئالغانلارنىڭ 98،76 پروتسېنتى ئاۋاز بەردى. سايلىغۇچىلارنىڭ پەقەت 1،24 پروتسېنتلا قارشى ئاۋاز بەردى. بۇ 109 مىڭدىن سەل ئوشۇق ئادەمنى تەشكىل قىلىدۇ. 186 بيۇللېتېن كۈچكە ئىگە ئەمەس دەپ ئېتىراپ قىلىندى. ماڭغىستاۋ، تالدىقورغان، جامبۇل، ئالمۇتا، ئاقتوبە ۋە بىر قاتار باشقا ۋىلايەتلەردە نامزات ئۈچۈن ئەڭ ژۇقۇرى- 99 پروتسېنتتىن ئوشۇق ئاۋاز بېرىلدى، لېنىنسك ۋە ئالمۇتا شەھەرلىرىدە، شەرقىي قازاقستان، شىمالىي قازاقستان ۋە ئورال ئوبلۇسلىرىدا ئوتتۇرا دەرىجىدىن سەل توۋەنرەك، لېكىن شۇنىڭغا قارىماي، 95،6 پروتسېنتتىن 97،9 پروتسېنتقىچە ئاۋاز بېرىلدى.

ئوكرۇگلۇق سايلام كومىسسىيەلىرىنىڭ بىلدۈرۈشلىرىگە قارىغاندا، سايلام ۋاقتىدا ھېچ قانداق تەسادىپىي ۋاقەلەر يۈز بەرگەنلىكى بايقالمىغان، مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىگە خىلاپلىقلار ھەققىدە شىكايەتلەر چۈشمىگەن. ئاۋاز بېرىشنىڭ خاتىرجەم، ئىشچانلىق شارائىتتا ئوتكەنلىكىنى قازاقستانغا يەتتە جۇمھۇرىيەتتىن كەلگەن بايقىغۇچىلارمۇ تەستىقلىمەكتە.

شۇنداق قىلىپ، نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازاربايېۋ ئۇمۇم خەلق تەرىپىدىن تۇنجا قېتىم سايلانغان قازاقستان پرېزىدېنتىنىڭ مانداتىنى ئالدى، بۇ ئۇنىڭ ئاھالىنىڭ خىلمۇخىل قاتلاملىرى ئارىسىدا ئەجايىپ ژۇقۇرى ئاممىباپلىقىنى ۋە ئابرويىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى تەستىقلەيدۇ. تەبىيكى، بۇ ماندات شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا سايلام ھارپىسىدىكى پروگراممىسىنى كەڭ دائىرىدە قوللاپ-قۇۋۋەتلەشنىڭ گۇۋالىقى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. ئۇنىڭ ماھىيىتى جۇمھۇرىيەتنى بوھرالدىن ئېلىپ چىقىش بويىچە ئەڭ قەتئىي ۋە كېچىكتۈرۈپ بولمايدىغان ھەرىكەتلەردىن ئىبارەت.

قازاقستان سسجنىڭ ۋىتسې- پرېزىدېنتى بولۇپ، ن. ئە. نازاربايېۋ بىلەن بىللە ئاۋازغا قويۇلغان ئې. م. ئاسانبايېۋ سايلاندى. ئۇنىڭ نامزادى دولەت باشلىقىنىڭ ئوزى تەرىپىدىن تەكلىپ قىلىنغان ئىدى.

پۇتكۇل خەلقنىڭ قوللاپ- قۇۋەتلىشىگە ئىگە بولغان ھالدا، دېلى پرېزىدېنت، مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە سوزگە چىقىپ، موشۇ دېكابىر ئېيىدىلا قازاقستان ئىختىسادىنى بازار يولىغا چاپسان كوچىرىشكە قارىتىلغان بىر قاتار تۈپ ئاساسىي قارارلارنى قوبۇل قىلىش نىيىتىدە ئېكەنلىكىنى تەكىتلىدى.

ن. ئە. نازاربايېۋ بىلەن ئې. م. ئاسانبايېۋ مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى ئىشتىراكچىلىرىنىڭ ئۇرغۇنلىغان سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

ئاخىرىدا پرېزىدېنت بارلىق قازاقستانلىقلارغا ۋە سايلام ھارپىسىدىكى كامپانىيەنى تەمىنلىگەنلەرگە سەمىمىي تەشەككۇر ئىزھار قىلدى، بەلگۈلەنگەن تۈپ ئاساسىي ئىسلاھاتلارنى مۇۋاپىپەقىيەتلىك زورگوزۇشكە ئىشەنچ بىلدۈردى. چۈنكى بۇ ئىسلاھاتلارنى پۈتكۇل خەلق قوللاپ- قۇۋەتلىمەكتە. بۇنىڭغا شۇنداقلا مۇستەھكەم مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىكمۇ ياردەم قىلىدۇ. ئۇ بولۇپ ئوتكەن سايلام ۋاقتىدا يەنە بىر قېتىم يارقىن نامايەن بولدى.

مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىگە ئالىي كېڭەش رەئىسىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى س. ئە. ئەبدىلدىن، ئالىي كېڭەش رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى ز. ل. فېدوتوۋا ئىشتىراك قىلدى.

(قاز تاگ).

ھەر ئۈچىنچى تاۋار روسسىيەدىن كەلمەكتە

ئالمۇتا. جۇمھۇرىيىتىمىزگە كەلتۈرۈلۈۋاتقان ھەر ئۈچىنچى خەلق ئىستىمال تاۋارى روسسىيەدە ئىشلەپ چىقىرىلغان. موشۇ يىلنىڭ ئوتكەن ۋاقتىدا روسسىيە فېدېراتسىيەسى بىزگە بىر يېرىم مىللىارد سومدىن ئوشۇق مەھسۇلات يەتكۈزدى. بۇ ئاخچىنىڭ تورتتىن بىر قىسمىغا دېگىدەك گالانتېرېيە، كىيىم- كېچەك، ئاياق كىيىم، مەدەنىيەت ۋە تۇرمۇش بۇيۇملىرى سېتىۋېلىندى. قازاقستانغا يەتكۈزۈلگەن يېڭىك ئاۋتوموبىللار ۋە موتوتسىكىللارنىڭ ئوندىن توققۇزى كىر يۇيۇش ماشىنىلىرىنىڭ، توڭلاتقۇچلارنىڭ، رادىولارنىڭ تورتتىن ئۈچ قىسمى روسسىيە تامغىسىغا ئىگە.

بۇ ئۇزاققا سوزۇلسا كېرەك، چۈنكى قازاقستان ئىختىسادى ئوكتەبر ئىنقىلاۋىدىن كېيىن ئاساسەن خام ئەشيا يونۇلىشىدە بولدى. ئىلگەركى سسجئىنىڭ بارلىق سوۋېرېن دولەتلىرىدە قازاقستاننى ئاشلىق، گوش، رەڭلىك مېتالل، نېفت، كومۇر، زۇڭ ۋە باشقا خام ئەشيالارنى يەتكۈزۈپ بەرگۈچى سۈپىتىدە تونۇيدۇ. تەييار توۋارلارنى ئۇ ئوزى ئۈچۈن ئاز ئىشلەپ چىقىرىدۇ ۋە تاشقىرىغىمۇ ئاز ئەۋەتىدۇ. ھازىر مەملىكەتنىڭ باشقا رېگىونلىرىغا كۈندىلىك تەلەپكە ئىگە مەھسۇلات ئۇلاردىن ئېلىنغانلىقا قارىغاندا، تەخمىنەن بەش ھەسسە ئاز ئەۋەتىلدى.

جۇمھۇرىيەت پارلامېنتى، پرېزىدېنتى ۋە ھوكۇمىتى قازاقستان توۋارلىرىنىڭ رىقابەتچىلىكىنى ئاشۇرۇش بويىچە كورۈۋاتقان چارىلىرى ۋاقىت ئوتكەنسىرى بۇ پەرىقنى يوقىتىشقا ئېلىپ كېلىدۇ.

(قاز تاگ).

سسجئى دولەت كېڭىشى تاغلىق قاراباغدا كونستىتۇتسىيەلىك تەرتىپنى ئەكسىگە كەلتۈرۈشنى تەكلىپ قىلدى

ئەندى ئىش- ئەزەربەيجان ۋە ئەرمەنىستان پارلامېنتلىرىغا باغلىق

«قايناش نۇختىسىغا» بېرىپ يەتكەن ئەزەربەيجان بىلەن ئەرمەنىستان ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىنلەشكەن توقۇنۇش ئۇنىڭ قانداق ئاقىۋەتلەرگە ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم نامايىش قىلدى. ئىككى دولەت ئۇرۇش گىرۋىكىدە بولۇپ قالدى. لېكىن سابىق دەپ ئېيتىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئىتتىپاق دائىرىسىدە ھېلىمۇ مۇمكىن بولغان سەياسىي مۇزاكىرىلەر، موسكۋاغا- دولەت كېڭىشىگە پرېزىدېنتلار ئاياز مۇتالبوۋ ۋە لېۋون تېر-پېتروسەننىڭ كېلىشى، بۇ مۇزاكىرىلەرگە سسجئى پرېزىدېنتىنىڭ ۋە باشقا جۇمھۇرىيەتلەر ۋەكىللىرىنىڭ مەنپىيەتدارلىق ئىشتىراك قىلىشى ھالاكەتنى ئارقىغا سۈرۈشكە ئىمكانىيەت بەردى.

ئەتىمالىم، مەسىلە رۇشەنلىشىۋاتقان بولسا كېرەك. لېكىن قىزىق قانلىقنى ۋە توپلىنىپ كەتكەن ئاداۋەتنى يوقىتىش، مۇزاكىرىلەر يولى بىلەن ئىلگىرىلەش ئۈچۈن تېخى نۇرغۇن كۈچ چىقىرىش تەلەپ قىلىنىدۇ. بەزى نەرسىلەر كوڭۇلدىكىدەك بولمايۋاتىدۇ، بەزى نەرسىلەر كونستىتۇتسىيە ئاساسلىرى دائىرىلىرىدە بولمايۋاتىدۇ. ئەزەربەيجانىمۇ، ئەرمەنىستانىمۇ، موسكۋادا قولغا كەلتۈرۈلگەن كېلىشىملەر ھەر خىل قوبۇل قىلىندى.

28- نويابىر كۈنى ئەزەربەيجان بىلەن ئەرمەنىستان ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن كرېملدا مەخسۇس بولۇپ ئوتكەن سسجئى دولەت كېڭىشىنىڭ پەۋقۇلاددە مەجلىسى ئۈمۈتسىزلىك تەخمىنلىرىگە قارىماي، بۇ ئىككى جۇمھۇرىيەتنىڭ مۇزاكىرىلىرىدە مۇھىم رول ئويىنىدى.

ئېنىقلا دېمەيلى، لېكىن سسجئى خەلق دېپۇتاتلىرىنىڭ ئاخىرقى سېزىدا مەملىكەتنى باشقۇرۇش ئۈچۈن قۇرۇلغان بۇ يېڭى ئورگان يەنە بىر قېتىم ئوزىنىڭ ھاياتقا قابىلىيەتلىكلىكىنى ۋە زورۇرلىكىنى كورسەتتى. دولەت كېڭىشى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان توختامنىڭ قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇلىشى- بۇ باشقا ئىش. ئۇنى ۋاقىت كورسىتىدۇ. لېكىن، باشقا نەرسە مۇھىم- سەياسىي رەھبەرلەرنىڭ ئىرادىسى ئىپادىلەندى، بۇ رېگىوندا توقۇنۇشنىڭ قانلىق تۈگىنىنى قانداق يېشىش مۇمكىن ئىكەنلىكى توغرىلىق روشەن مەۋقە بىلدۈرۈلدى.

مىخائىل گورباچېۋ موسكۋادىكى ئۇچرىشىشنى «تاغلىق قاراباغ ئاۋتونوم ۋىلايىتى ئەتراپىدىكى توقۇنۇشنى ھەل قىلىشتىكى بۇرۇلۇش پەيتى» سۈپىتىدە باھالىدى. «ھەر ئىككى تەرەپ»- دەپ بىلدۈردى سسجئى پرېزىدېنتى،- ئىنتايىن جاۋاپكەرلىكنى نامايەن قىلدى. ئاياز مۇتالىبوۋمۇ ۋە لېۋون تېر-پېتروسەنمۇ مېنىڭچە بولغاندا ئەڭ ئەينە شۇنداق پاراڭلىشىشقا مۇھتاج بولغان، بۇ ئۇلارنى توقۇنۇشنى ھەل قىلىشنىڭ كۈچ قوللىنىش ئۇسۇللىرىنىڭ تولۇق ئىستىقبالسىز ئىكەنلىكىگە ئىشەندۈردى. ھەر ئىككىلا تەرەپ تولۇق تەبىئىي ھالدا سسجئى كونستىتۇتسىيەسىنىڭ ھىمايىسى ئاستىغا مۇراجەت قىلدى».

سسجئى دولەت كېڭىشىنىڭ توختامى بارى- يوقى تورت پۇنكتتىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ مۇھىمى- ھەممىنى كونستىتۇتسىيە دائىرىسىگە قايتۇرۇشتىن، يەنى «سسجئى كونستىتۇتسىيەسىدە قەيت قىلىنغان تاغلىق-قاراباغ ئاۋتونوم ۋىلايىتىنىڭ ھوقۇق ستاتۇسىنى مەنىي قىلىدىغان بارلىق ھوججەتلەرنى» بېكار قىلىشتىن ئىبارەت.

ئەندى ئېنىغىراغى، تاغلىق قاراباغ ئاۋتونوم ۋىلايىتىگە توقۇنۇشنىڭ ئالدىدا موجۇت بولغان ستاتۇسنى قايتۇرۇپ بېرىشتىن ئىبارەت،بۇنى ئەزەربەيجان ۋە شۇنداقلا ئەرمەنىستان تەرەپلەر قىلىشى كېرەك. ژېلېزنوۋودسك بايانانتىغا مۇۋاپىق روسسىيە ۋە قازاقستان ۋەكىللىرىنىڭ ئىشتىراكى بىلەن ھەر ئىككى جۇمھۇرىيەتنىڭ تولۇق ۋاكالەتلىك دېلېگاتسىيەلىرىنىڭ مۇزاكىرىلىرىنى كېچىكتۈرمەي داۋاملاشتۇرۇش تەكلىپ قىلىندى. دولەت كېڭىشىنىڭ ئىككى سوۋېرېن دولەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى تولۇق نورماللاشتۇرۇش شارائىتىنى ئىشلەپ چىقىش ئۈچۈن ئەزەربەيجان ۋە ئەرمەنىستان پرېزىدېنتلىرى ئوتتۇرىسىدا ئۇتتۇر مۇزاكىرىلەرنى زورگوزۇش ناھايىتى زورۇر دەپ ھېساپلىغانلىقىنى مۇھىم قەدەم دەپ باھالاش مۇمكىن.

ھەر ئىككى جۇمھۇرىيەتنىڭ لىدېرلىرىغا ئوق ئېتىشنى توختىتىش ۋە توقۇنۇش زونىسىدىن بارلىق قانۇنسىز قوراللىق ئوترەدلەرنى چىقىرىش بويىچە چارىلەرنى كورۇش تەۋسىيە قىلىندى. ئۇلار بىرىنچى نوۋەتتە ئاھالىنىڭ بىخەتەرلىكىنى تەمىنلەش ئۈچۈن بارلىق ئىشلارنى قىلىشى لازىم. ئېنىق چارىلەر ئارىسىدا، شۇنداقلا، رۇخسەت قىلىنمىغان ئۇچۇشلارنى ئىستىسنا قىلغان ھالدا، ئىككى جۇمھۇرىيەت ئوتتۇرىسىدىكى ھاۋا ئالاقىسىنى تەرتىپكە سېلىش تەكلىپ قىلىندى.

دولەت كېڭىشىدە، شۇنداقلا «بۇفېر زونىسىنى» قۇرۇشقا ئوخشاش ئىدىيەمۇ مۇھاكىمە قىلىندى. بۇ ساغلام پىكىر ئەپسۇسكى، ئاخىرقى ئۈچ يىل جەريانىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلمىغان ئىدى. ئەندى بولسا دولەت كېڭىشى جۇمھۇرىيەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى چېگارا بويىدىكى ناھايىتى كەڭكىن ئۇچاستكىلاردا بىخەتەرلىك مەيدانلىرىنى ھاسىل قىلىشنى قەتئىي تەۋسىيە قىلماقتا. بۇ زونىنىڭ تەرتىۋى ۋە مىقياسى باكۇ بىلەن يېرېۋان ئوتتۇرىسىدىكى مۇزاكىرىلەر جەريانىدا بەلگۈلىنىشى لازىم.

گ. ئالېۋۋ،
«ئىزۋېستىيە» گېزىتىنىڭ مۇخبىرى.

يۈرت خىزمىتىدە

مېنىڭ سوھبەتدىشىمنى ئالمۇتا شەھىرى ئوكتەبىر ناھىيەسىنىڭ تۇرغۇنلىرى ياخشى بىلىدۇ ھەم ھۆرمەت قىلىدۇ. ئابدۇساتتار ھەمرايېۋ 1935- ژىلى ھازىر ئوزى ياشاۋاتقان سۇلتان قورغان مەھەللىسىدە تۇغۇلۇپ، شۇ يەردە چوڭ بولۇپ، 1958- ژىلى يېزا ئېگىلىگى ئىنستىتۇتىنى توگەتتى. ئاندىن ئون ژىل مابەينىدە شۇ ژىللاردىكى «پارىژسكايا كوممۇنا» كولخوزىدا رەھبىرىي خىزمەتلەردە ئىشلىدى. كولخوز يېرى شەھەرگە ئوتۇپ، كولخوز تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن جۇمھۇرىيەتلىك تومۇر يولچىلار ئاغرىقخانىسىدا باش دوختۇرنىڭ خوجىلىق ئىشلىرى بويىچە ئورۇنباسارى بولۇپ ئىشلىدى. ئۇ قەيەردىلا ئىشلىمىسۇن، ئوز ئىشىنى ئەستايىدىل ئاتقۇرۇپ كەلدى.

ئوتكەندىكى قېتىمدىكى يەرلىك سوۋېتلەرنىڭ سايلىمىدا ئوكتەبىر ناھىيەسىنىڭ تۇرغۇنلىرى ئابدۇساتتار ھەمرايېۋقا چوڭ ئىشەنچ بىلدۈرۈپ، ئۇنى ناھىيەلىك سوۋېتنىڭ دېپۇتاتى قىلىپ سايلىدى. سايلام بولۇپ ئوتكەندىن كېيىن شەھەرنىڭ باشقا ناھىيەلىرىگە ئوخشاش، ئوكتەبىر ناھىيەسىدىمۇ ئوزىنى ئوزى باشقۇرۇش جەمىيەتلىك كومىتېتى قۇرۇلدى. كوچىلىك ئاھالىنىڭ تەلەپ-ئېھتىياجلىرىنى قانائەتلەندۈرۈش ئىشىغا رەھبەرلىك قىلىش ۋەزىپىسى دېپۇتات ئابدۇساتتار ئاكىغا يۈكلەندى. ئەينە شۇنىڭدىن باشلاپ ئىلگەركى ئىشىدىن بوشىتىلىپ، پۈتۈنلەي جامائەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىدى. بىزنىڭ بۈگۈنكى سوھبىتىمىز دېپۇتاتنىڭ بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر ئەمەلگە ئاشۇرغان ۋە بۇنىڭدىن كېيىن قىلىدىغان ئىشلىرى توغرىلىق بولدى.

— سايلىغۇچىلار سىزگە قانداق ئامانەتلەرنى بەرگەن ئېدى، شۇ ئامانەتلەرنىڭ قانچىلىكى ئورۇنلاندى، يەنە ئورۇنلىنىدىغىنى قانچىلىك، شۇلار ھەققىدە سوزلەپ بەرسىڭىز؟

— بىزنىڭ سۇلتان قورغان مەھەللىسىدە تەرتىپ ساقلاش ئۈچۈن بىر مىلىتسىيە بولۇمىنى قۇردۇق، ئاينابۇلاق مىكرورايونىنى ئۇ تاشتۇرىدىغان 41-مارشرۇتنى سۇلتانقورغان مەھەللىسى ئارقىلىق يۈرىدىغان قىلدۇق. ئۇ ئىلگىرى ئائېروپورتتىن ۋوكزالغىچە كېلەتتى. ئاندىن ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ شوبىسى بىلەن بىرلىكتە ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىغا قاتناشقانلار ئۈچۈن ئوتكەن ژىلى يادىكارلىق ئورناتتۇق. ئۇنىڭغا مەھەللە تۇرغۇنلىرى ۋە ناھىيەلىك ئىجرائىي كومىتېت ئىختىسادىي جەھەتتىن ياردەم قىلدى. مەھەللىدە ياشاۋاتقان ئادەملەرنىڭ ياردىمى بىلەن زەرەتكالىقنىڭ ئەتراپىنى توساپ، كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى مەسۇم ياقۇپوۋقا ۋە ئاۋغانىستاندا قۇربان بولغانلارنىڭ خاتىرىسىگە يادىكارلىقلار ئورنىتىلدى. شۇنداقلا 101-ئوتتۇرا مەكتەپ مەسۇم ياقۇپوۋنىڭ، ئىلگەركى بالتىيسكايا كوچىسى ئەندى ماخمۇت غوجامىياروۋنىڭ نامىدا ئاتىلىدىغان بولدى. كەلگۈسىدە ئاۋغانىستاندا قەھرىمانلارچە ھالاك بولغان جەڭچى سالىموۋ ۋە مەھەللىدىكى مەكتەپنىڭ ئاساسىنى سالغان ئېغمەتجان غېزىتدىنوۋلارنىڭ نامىنى كوچىلارنىڭ بىرىگە بېرىش كوزدە تۇتۇلماقتا. 87-باللار باغچىسىنى پۈتۈنلەي ئۇيغۇر باللار باغچىسى قىلىش پىلانلانماقتا. بۇ ئىشلاردا كوممۇنار ئىمىروۋ، مەھەممەتجان ھوشۇروۋ، ئەسىردىن نىزامدىنوۋ ۋە باشقىلار يېقىندىن ياردەم بەرمەكتە. ئالدىمىزدا قىلىدىغان ئىشلار تېخى تولا. بىراق، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن توسالغۇلۇقلار بىلەن قىيىنچىلىقلارمۇ يوق ئەمەس. ئامما، ۋەتەننىڭ ياردىمى بىلەن مەخسىتىمىزنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا دايىم ھەرىكەت قىلماقچىمىز.

م. روزىباقىيېۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

دېخانلار غەيرىتى

«يامغۇر بىلەن يەر كوكىرەر، ئەمگەك بىلەن ئەر...» دېگەن ئېكەن دانا خەلقىمىز. لېكىن چۇ ۋادىسىدىكى پايانسىز دالالار يامغۇردىن كوپرەك مەرت دېخانلىرىمىزنىڭ تەرى بىلەن كوكەرمەكتە دېسەك خاتالاشمايمىز. ئەينە شۇنداق ھالال تەر توكەيلى بۇ قۇياشلىق ۋادىنىڭ دېخانلىرى ژىلدىن- ژىلغا باياشەت ياشاپ كەلمەكتە.

جۇملىدىن بۇ يەردىكى دېخانچىلىق سىرىنى ياخشى بىلىدىغان ئۇيغۇر ئاھالىسىمۇ بۇ ساھادا ئۇتۇملۇك پائالىيەت كورسىتىپ كېلىۋاتىدۇ.

بىيىل ئەينە شۇنداق دېخان ياشلارنىڭ بىر گرۇپپىسى ھۇسەنجان مۇخپۇلوۋنىڭ باشچىلىقىدا ئالاھىدە بىر زۋېنو بولۇپ، مويىنقۇم ناھىيەسىنىڭ «ئايدارلى» سوۋخوزىدا ئەمگەك قىلدى. ئۇلار 14 گېكتار يەرنى ھەر گېكتارى ئۈچۈن كۈزلىگى 800 سومدىن ھەق تولەش شەرتى بىلەن مەۋسۇملۇق مۇددەتكە ئىجارىگە سېتىۋالدى. شۇنداقلا سوۋخوز ھوسۇلىنىڭ 40 پروتسېنتىنى ئوزىگە ئالىدىغان بولۇپ كېلىشىپ، زۋېنودىكى 12 ئادەمنىڭ ھەر بىرىگە يەنە 70 سوتكىدىن يەر بولۇپ بەردى. ئىجارىچىلار بۇ يەرلەردە قوغۇن، تاۋۇز پەرۋىش قىلدى. چۈنكى تەجرىبىلىك بۇ دېخانلار بوز يەردىكى زاكلارنى قومۇرۇپ، ژىغىۋېلىش نەتىجىسىدە بوشىغان بۇ توپىسى يۇمشاق يەرلەردە قوغۇن، تاۋۇزنىڭ ياخشى ئۇنۇم بېرىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بالا- چاقىسىنى ھەپتىلەپ، ئايلاپ كورمەستىن، جەنۇپ قۇياشىنىڭ ئوتكۇر ئاپتىۋىدا كۈن بويى كويۇپ- پىشىپ ئەمگەك قىلدى. ئېتىز بېشىدا ئاماقلىنىپ، دەم ئالماي ئىشلىدى. ئەتىيازدا «يەرنىڭ ئىجارە ھەققىنى تولىگەندىن كېيىن بىزگە قانچىلىك دارامەت قالار؟» دەپ ئويلىغان بەزى ئىجارىچىلارنىڭ تەشۋىشلىرى بىكارغا چىقتى. سېنتەبىر ئېيىنىڭ بېشىدىنلا قىلىنغان ئەمگەكنىڭ مېۋىسى كورۇنۇشكە باشلىدى. ئوپۇقنى بويلاپ كەتكەن سانسىز چوپەكلەردە ھەر بىرى كام دېگەندە 5-6 كىلوگرامدىن چىقىدىغان تاۋۇزلار بىلەن قوغۇنلار سايىنىڭ تېشىدەك بولۇپ ياتقان ئېدى.

زۋېنو يېتەكچىسى ھ. مۇخپۇلوۋ سوۋخوزنىڭ باش ئاگرونومى بىلەن يەرنىڭ سۈپەت جەھەتتىن ياخشى ئېكەنلىگىنى ھېساپقا ئېلىپ، بۇ يەرلەرگە ھېچ قانداق سۇنئىي ئوغۇت ئىشلەتمەسلىككە كېلىشتى. نەتىجىدە ئۇلار يېتىلدۈرگەن قوغۇن، تاۋۇزلار ئوزىنىڭ شىرىنلىگى بىلەن پۈتكۈل ۋادىغا داڭ چىقاردى. شۇنداقلا خىمىيەۋىي ئوغۇتسىز پىشقان بۇ مەھسۇلاتنى قانچىلىك ژىراققا ئېلىپ بارسىمۇ ئۇلارنىڭ سۈپىتى بۇزۇلمىغاچقا سوۋخوزمۇ، ئىجارىچىلارمۇ ياخشى دارامەت تاپتى. ئىجارىگە سېتىۋېلىنغان 14 گېكتار يەرنىڭ ھەر گېكتارىدىن 20 توننىدىن ئارتۇق ھوسۇل ئېلىنىپ، بۇ مەھسۇلات كېلىشىم بويىچە ھەر كىلوگرامىدىن 40 تىيىندىن سوۋخوزغا ئوتكۈزۈپ بېرىلدى. ئەندى زۋېنو ئەزالىرى بولسا ھەر بىرى 20 مىڭ سوم ئەتراپىدا كىرىم قىلدى. ئۇلار ھازىر مەزكۇر سوۋخوز بىلەن كېلەر ژىلقى ئىشلەپ چىقىرىش شەرتنامىسىنى تۈزۈشكە ھەرىكەت قىلماقتا.

س. باھاۋدىنوۋ.

قەنتنىڭ باھاسى قانچە؟

پېتروپاۋلوۋسك. ۋوزۋېشېنسك ناھىيەسى پىسارېۋ ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ بالىلىرى بىر كىلوگرام قەنتنىڭ قانچە تۇرىدىغانلىقىنى ماتېماتىكا دەرسلىگى بويىچە ئەمەس، بەلكى مەكتەپ يېنىدىكى ئۇچاستكىدا ئىشلەپ چىقاردى.

بىيىل ئەتىيازدا ئۇلار سوۋخوزدىن ئىجارىگە يەر ئېلىپ، كۈزگىچە پەقەت مەكتەپ ئاشخانىسىنىلا ئەمەس، بەلكى بارلىق يېزا تۇرغۇنلىرىنى كوكتات بىلەن تەمىنلىدى. بولۇپمۇ قەنت قىزىلچىسىدىن مول ھوسۇل ئېلىندى. مەھسۇلاتنى قايتا ئىشلەش زاۋۇدىغا ئەۋەتتى، ئۇنىڭ ئورنىغا بولسا قەنت ئالىدۇ.

ھازىر مەكتەپتىكى مېخانىكىلاشتۇرۇلغان ئوترەد ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرىغا تەييارلىق كورۇۋاتىدۇ. ياش دېخانلار قىزىلچا مەيدانىنى خېلە كەڭەيتىشنى كوزدە تۇتماقتا.

(قاز تاگ).

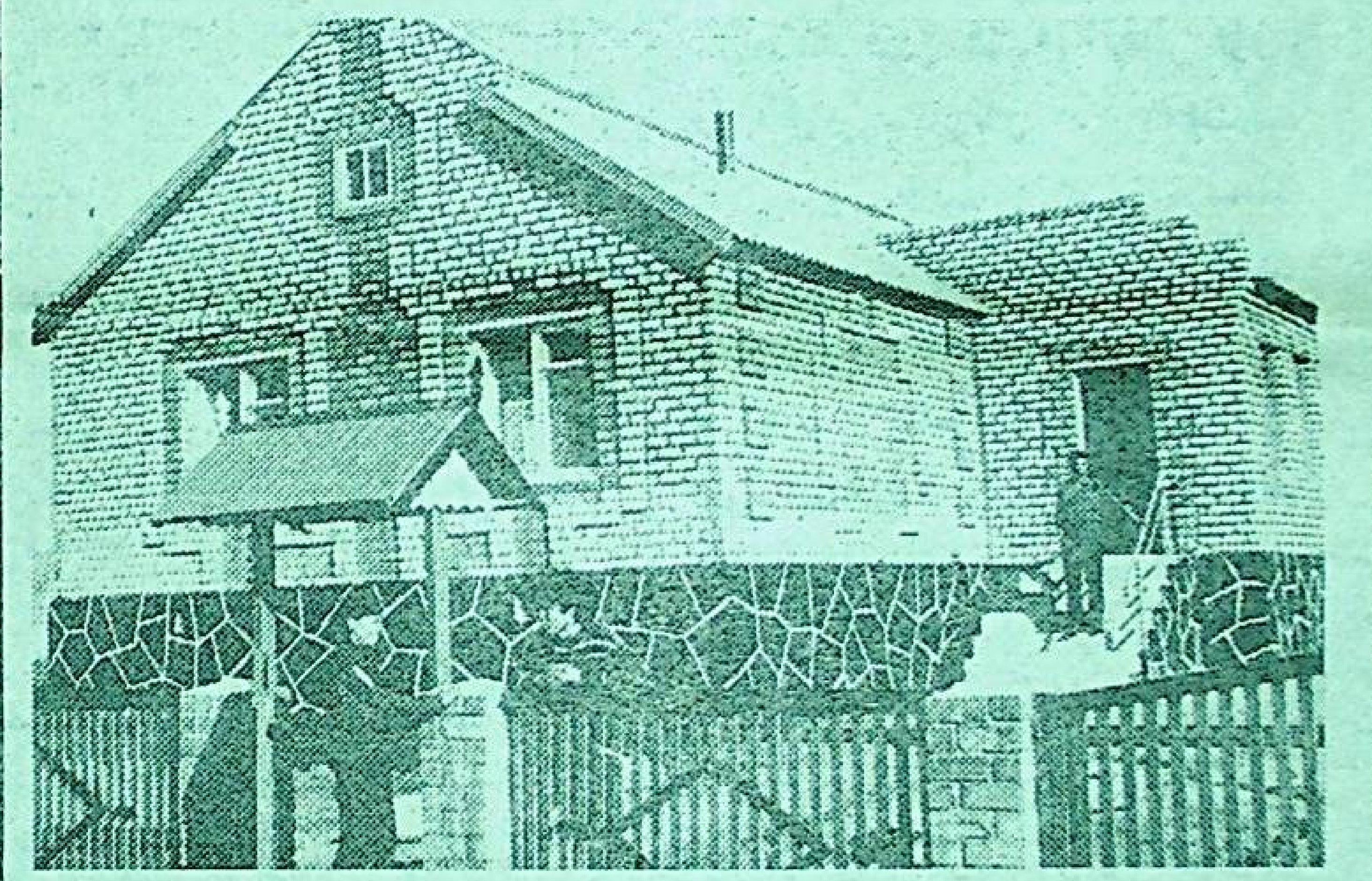

كوكچېتاۋ ۋىلايىتى. تاغ- خىمىيە كومبىناتى كوللېكتىۋى ئوزلىرى ئۈچۈن يېڭى تۇرۇشلۇق «شەھەرچىنى» پەيدا قىلماقتا.

سۈرەتلەردە: 1. ئىلغار قۇرۇلۇشچى سېرگېي ماسولدت. 2. بۇ ئويگە تۇرىنكولوۋا ئائىلىسى كوچۈپ كىردى.

(قاز تاگ).

ئەمگەكى بىلەن تونۇلغان

ھايات بەزىلەرنى خۇددى ئانا كەبى ئىسسىق باغرىغا تارتىپ تۇرسا، بەزىلەرگە ئىچى تار، ئوگەي ئاتىدەك رەھىمسىز بولىدىغان ئوخشايدۇ.

تېخى ھاياتنىڭ ئاق-قارىسىنى پەرىق قىلغۇچىلىگى يوق، گۇدەك زىياكۈل ئانىسى ئالتۇنگۈلدىن بەكمۇ ئەتىگەن ئايرىلدى. قولىنى سوغ سۇغا چىلاتماي، ئالقىنىدا ئالما قىلىپ ئوستۇرۇۋاتقان ئەزىز ئادىمى كوز ژۇمغاندا ئۇنىڭ ئويدىكىلەرگە قوشۇلۇپ، بىر بولۇڭدا ۋاقراپ ژىغلاشتىن باشقا ئامالى بولمىدى. ئانا مېھرىدەك ئولۇق نەرسىدىن بىر يولى جۇدا بولغانلىقىنى ئۇ كېيىنرەك چۈشەندى. لېكىن ئۇنىڭ قەلبىدە ئانا مېھرى مەڭگۈلۈك ساقلىنىپ قالغان ئېدى.

دادىسى كوپەنگە ئۈچ بالىنى ئانىسىز بېقىپ ئوستۇرۇش ئاسان بولمىدى. شۇ تۈپەيلى باللارنىڭ چوڭى سانالغان زىياكۈلگە كېچىسى ئوقۇپ، كۈندۈزى دادىسىغا ياردەم قىلىشقا توغرا كەلدى. ئەپسۇسكى، ئۇ ژىلغا بارماي ئۇنىڭ بېشىغا يەنە بىر ئېغىر. قايغۇ كەلدى، ئويدىكى بىردىن-بىر تايانچىسى، تاغدەك يولەنچۈگى دادىسى ۋاپات بولدى.

بۇ 1942- ژىلنىڭ كوز ئايلىرى ئېدى. خەلقىمىز ئېچ ياتقان ئېلىمىزگە تويۇقسىز باستۇرۇپ كىرگەن نېمىس-فاشىستلىرى بىلەن قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلىۋاتاتتى. ئارقا سەپتە ياش گۇدەك ئوغۇل، قىزلار چوڭلار بىلەن تەڭ تۇرۇپ زاۋۇت-فابرىكىلاردا ۋە يېزا ئېگىلىگىنىڭ تۇرلۇك ساھالىرىدا، قۇرۇلۇش ئوبيېكتلىرىدا تىنىمسىز ئەمگەك قىلىپ، ئۇرۇش ئوتىنى ياققۇچىلارغا ئوزلىرىنىڭ جاسارەتلىك ئەمگىگى بىلەن جاۋاپ بېرىشكە بارلىق كۈچ- غەيرىتىنى پىدا قىلاتتى. زىياكۈل تولەدىنوۋامۇ بۇ سەپتە ئەرلەرچە ئەمگەك قىلدى.

بېشىغا كەلگەن شۇ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ ئوتكەن زىياكۈل 1948- ژىلى ئالمۇتا شەھىرىدىكى قەندەلەت فابرىكىسىغا ئىشقا كىردى. دەسلەپ ئۇ ئوزى ئورۇنلاشقان كونفېت، شوكولاد سېخىدىكى ئىش جەريانلىرى بىلەن تونۇشتى. تەجرىبىلىك ئىشچىلارنىڭ ئېيتقانلىرىغا ياخشى قۇلاق سالدى. ئادىل ئەمگىگى بىلەنلا كوزلىگەن مەخسىتىگە يېتىدىغانلىغىنى ئويلاپ، خەلق ئېھتىياجىنى قانائەتلەندۈرۈش ئۈچۈن مەھسۇلات تەييارلاۋاتقان مىڭلىغان ئىشچىلار قاتارىدا ئىشلەپ كېلىۋاتقانلىقىغا پەخىرلىنەتتى.

مانا شۇنىڭدىن بېرى كوپ ۋاقىت ئوتتى. ز. تولەدىنوۋا ئوزىنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن كوللېكتىۋقا ياخشى تونۇلدى. ئوز كەسپى بويىچە مول تەجرىبە توپلىغان ئىشچى شوكولاد ئۈچۈن ماسسا تەييارلايدىغان بولۇمدە مۇۋاپىقىيەتلىك ئەمگەك قىلىپ كەلدى.

شوكولاد تەييارلاش ئىشى بىر نەچچە جەريانلاردىن ئوتىدۇ. جۇملىدىن، مىناندۇر ماشىنىسىغا قەنتنىڭ ئۇگىنى، شوكولاد مېيى ۋە كاكائو سېلىپ ئايلاندۇرىلىدۇ. ئاندىن شوكولاد ماسسىسى ھاسىل بولىدۇ. ئۇ پېتنۇالغا چىقىپ، شۇ يەردە تۇرتۇرگە بولۇنۇپ، تېمپېراتۇرا سېخىغا بارىدۇ. بۇ سېختا ياخشى قۇرۇتۇلۇپ تەييارلانغان مەھسۇلات ژۇقۇرىغا كوتىرىلىدۇ. مانا موشۇ ئىش جەريانىنى ئىككى ئىشچى باشقۇرىدۇ. زىياكۈل تولەدىنوۋا ئوزىنىڭ ئىشدىشى كولەيخان سومانقۇلوۋالار بۇ يەردىكى ماشىنىلارنى ئۇنۇملۇك پايدىلىنىپ ژۇقۇرى سۈپەتلىك مەھسۇلات تەييارلاپ كەلمەكتە. ئەلۋەتتە، بۇ ئىشتا زىياكۈلنىڭ ھەسسىسى كوپ. ئۇ كۈنلۈك نورمىسىنى 130 پروتسېنتقا يەتكۈزۈپ كەلمەكتە. بۇ ئەمگەكلىرى ئۈچۈن زىياكۈل كەس ج ئى ئالىي كېڭەشنىڭ پەرمانى بىلەن سوتسىيالىستىك ئەمگەك قەھرىمانى نامىنى ئالدى. شۇنداقلا ئۇ بىر نەچچە بەش ژىللىقتا ئوزىنىڭ پىلان مەجبۇرىيەتلىرىنى مۇددەتتىن بىر ژىل بۇرۇن تاماملاپ كەلدى ۋە ئۇنىڭ نامى شەھەر كارخانىلىرىنىڭ ئىشچىلىرى ئارىسىدا ھورمەت بىلەن ئاتىلىدىغان بولدى.

زىياكۈل كىچىگىدىن ئەمگەك بىلەن تاۋلىنىپ، ئۇنىڭ مېۋىسىنى قەدىرلەپ كەلگەچكە، ئەينە شۇ ئەمگەكتىن ئوزىنىڭ ھەقىقىي بەختىنى تاپتى. ئۇنىڭ سۈرىتى پايتەختىمىزدىكى ھوكۈمەت ئويى ئالدىدا جۇمھۇرىيەتكە تونۇلغان ئەمگەك قەھرىمانلىرىنىڭ سۈرەتلىرى قاتارىدا تۇرۇپتۇ. ئۇ قازاقستان كەس ج خەلق دېپۇتاتى. ئۇ كوللېكتىۋ تەرىپىدىن ئەمگەك ۋېتېرانى ئاتىلىپ ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان بولسىمۇ، ئىشتىن قول ئۈزمەي، ئوزىنىڭ باي ئەمگەك تەجرىبىسى بىلەن فابرىكىنىڭ پىلان-ۋەزىپىلىرىنى شەرەپلىك ئورۇنلىشىغا ياردىمىنى ئاياماي كېلىۋاتىدۇ.

ئى. ھوشۇروۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

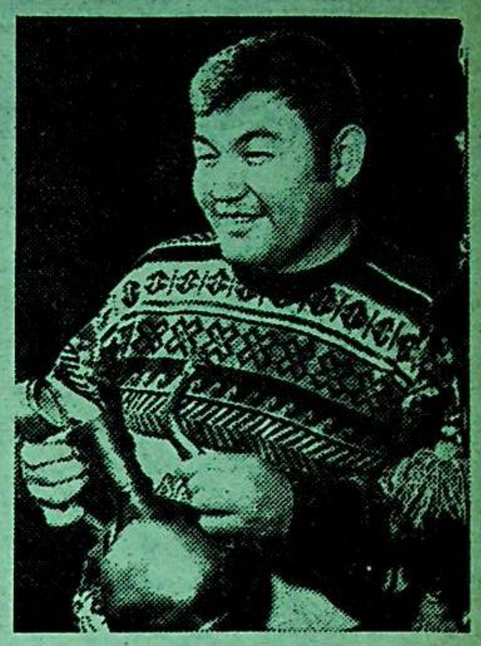

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ مەركىزىي كور گەزمە زالىدا ژۇرنالىست ۋە كوللېكسىونېر مۇخامىدجان قوجاقمەت ئوغلى ئەلىمبايېۋنىڭ ژىققان قازاق خەلقىنىڭ ئەمەلىي سەنئەت ئېكسپوناتلىرىنىڭ كورگەزمىسى بولدى.

سۇرەتلەردە: 1. كوللېكسىونېر م. ئەلىمبايېۋ. 2. كورگەزمىگە قويۇلغان ئاياللارنىڭ زېنەت بۇيۇملىرى.

(قاز تاگ).

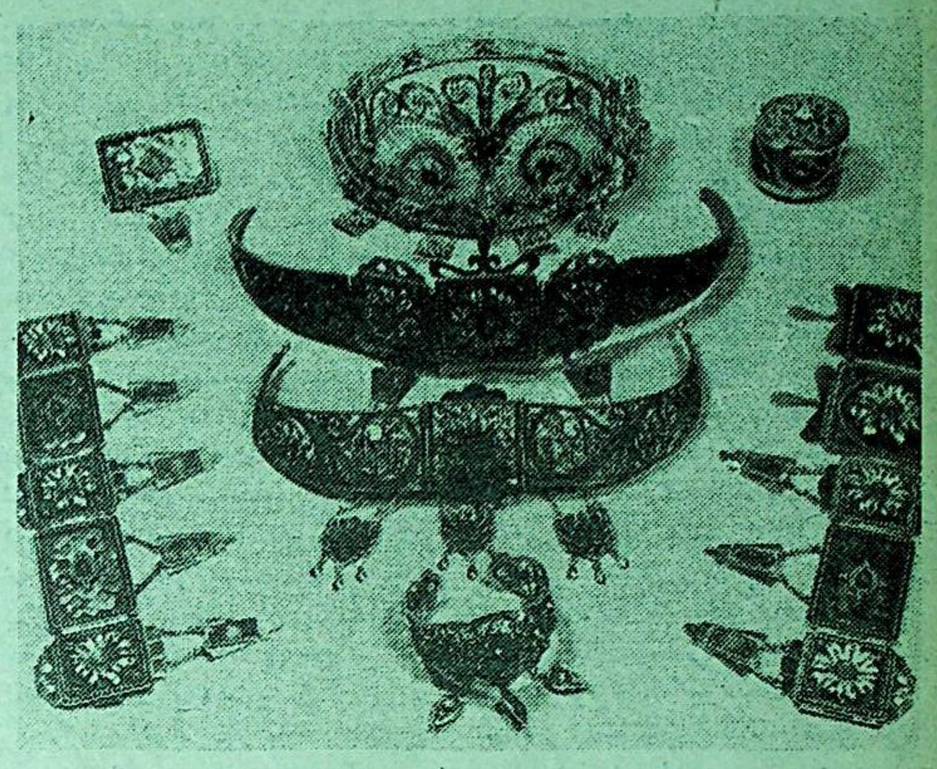

بەس-مۇنازىرە ئۇچۇن

«باجخانا» مۇ ياكى «تاموژنە» مۇ؟

1956- ژىلى ئۇرۇمچىدە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا تىببىي تېخنىكۇمىمىزنىڭ مۇئەللىمى ھورمەتلىك ئابدۇرېھىم نىيازىدىن بىرىنچى قېتىم «خەلىق ئارا مۇناسىۋەت تېرمىنلىرى ئىچىدە قوللىنىلىۋاتقان ئۇيغۇرچە سوز «تاموژنە» دەپ ئاڭلىغان ئېدىم. بىراق ئۇ كىشىدىن «تاموژنە» سوزىنىڭ ئېتىمۇلوگىيەسى (كېلىپ «بىر قانچە سوزلەرنىڭ شەرتلىك چىقىشى) ھەققىدە سورىغىنىمىزدا قىسقارتمىسى...» دېگەندەك مۇجمەلىراق جاۋاپ بەردى.

ئىلگىرى ئۇيغۇر تىلىدا شەرتلىك قىسقارتمىلار قوللىنىلمىغاشقا بۇ جاۋاپنى ئېقىل تارازىسى كوتەرمەي، «تاموژنە» سوزىنىڭ ئېتىمولوگىيەسى ھەققىدە ئېنىق جاۋاپ تېپىش ئۇچۇن قامۇسلار، لۇغەتلەر ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك كىتاپلاردىن ئاختۇرۇپ، تىلشۇناسلىق ئالىمىگە ئاللىقاچان مەلۇم بولغان «تاموژنە» تېرمىنىنىڭ ئۇيغۇرچە سوز ئېكەنلىگىگە قانائەت ھاسىل قىلىپ، كوپلىگەن مىللەتلەر ۋە خەلىقلەرنىڭ بىزنىڭ «تاموژنە» سوزىمىزنى ئىشلىتىۋاتقانلىغى بىلەن پەخىرلىنىپ كېلىۋاتاتتىم.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇيغۇر مەتبەئەسىدە «تاموژنە» سوزى تۇيۇقسىزلا «باجخانا» سوزى بىلەن ئالماشتۇرۇلۇپ كېتىشى مېنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. شۇ سەۋەپتىن مەن بۇ تېرمىن ھەققىدە بىر نەچچە قۇر يېزىشنى نىيەت قىلدىم.

باجخانا- ھازىرمۇ تىلىمىزدا ئەڭ كوپ قوللىنىلىۋاتقان سوز بولۇپ، دولەت ئىچىدىكى باج ئىشلىرىنى قىلىدۇ. ھەممىمىزگە مەلۇم ئۇيغۇرستاننىڭ ھەممە ۋىلايەت، ناھىيەلىرىدە ھەر دەرىجىدىكى باجخانىلار بولۇپ، ئىدارىسى باجخانا، باج ئالغۇچى- «باجگر» دەپ ئاتىلىدۇ. ھازىر كېڭەش ئېلىدە بازار ئىختىسادىغا كوچۇش مۇناسىۋىتى بىلەن تەشكىل قىلىنىۋاتقان «نالوگوۋويي ئۇپراۋلېنىيي» «باجخانا»، «نالوگوۋويي ئاگېنتستۋو» - «باجگر» دېسەك دەل ئوز مەناسى بولىدۇ.

كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ سىرتىدىكى ئون مىللىونلىغان ئۇيغۇرلارنىڭ ھەممىسى «باجخانىنى»-باجخانا، «تاموژنە»نى- «تاموژنە» دەپ قوللىنىلىۋاتىدۇ. تۇرمۇشىمىزدا نۇرغۇنلىغان ئەجنەبى سوزلەر ئىشلىتىلىپ كېلىۋاتقان موشۇ كۇنلەردە ئوزىمىزنىڭ سوزىمىزنى ئەدەبىي تىلىمىزدىن مەجبۇرىي چىقىرىۋېتىشىمىز ئەقىلدىن بولمىسا كېرەك.

ئەندى ھورمەتلىك گېزىتخانلار مەندىن «تاموژنە» قانداقچە ئۇيغۇر تىلى- دەپ سورىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۇچۇن بۇ تىلشۇناسلىققا يېڭىلىق بولمىسىمۇ توۋەندىكىچە ئىزاھەت بېرىشنى مۇۋاپىق كوردۇم.

تاموژنا- قېدىمىي تۇرك- ئۇيغۇر تىلىدىكى «تامغا» سوزىدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، تامغا- سوزى دەسلەپ شەخسىي مورنى بىلدۇرگەن. كېيىن مال- چارۋىغا باسىدىغان تامغىلارنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ. چىڭگىزخان ئىستىلاسىدىن كېيىن بۇ تېرمىن موڭغۇللارغا ئوز بويىچە قوبۇل قىلىنىپ، ئۇ ئېگەللىگەن يەرلەرگە جۇملىدىن، روسسىيەگىمۇ تارقالدى. دەسلەپ بۇ سوز ھازىرقى باجخانا مەنىسىدە مالنى باجلىتىش- تامغىلىتىش دەپ ئاتالدى. رۇسلار تامغىلىتىلغان دېگەننى تاموژېننويي تامغىلايدىغان ئورۇننى تاموژنە دەپ ئاتىدى. («چوڭ كېڭەش قامۇسى»، 25- توم 245-249- بەتلەردىكى ۋە «كېڭەش قامۇس لۇغىتىنىڭ» 1306- بېتىدىكى «تامغا» ۋە تاموژنە» سوزلىرىگە قارالسۇن). دولەتلەر ئارا قاتناش باشلانغاندا بۇ تېرمىن پەقەتلا دولەت چېگارىسىدىن ئوتكۇزۇپ ئېلىپ ماڭىدىغان ماللاردىن ئېلىنىدىغان سېلىق ۋە شۇ سېلىقنى ئالىدىغان مەھكىمىنى بىلدۇرىدىغان بولدى.

گېزىتخانلار بەرىبىر «تاموژنە» سېلىق سېلىش ئورنىكەنغۇ، «باجخانا» دېسە ئوخشاش ئەمەسمۇ؟»- دېيىشى مۇمكىن. بىراق «تاموژنا» ئوز تەرەققىياتى جەريانىدا ئىچكى سېلىقلارنى ئالغان بولسىمۇ، ئىككى ئەسىردىن كوپىرەك ۋاقىتتىن بۇيان پەقەت دولەت چېگارىسىدىن ئوتىدىغان ماللاردىن سېلىق ئېلىش ئورنىغا ئايلاندى. باجخانا بولسا ھەر دولەتنىڭ ئوز ئىچىدىكى باج ئىشلار ئىدارىسى. بۇ ئىككىسىنى ئالماشتۇرۇپ ئىشلىتىش زامانىمىزدا ساۋاتسىزلىقنى بىلدۇرىدۇ.

خۇلاسە: تاموژنە-ئۇيغۇرچە سوز ئۇنى مەجبۇرەن چەتكە قېقىشقا بولمايدۇ.

ئا. راخمان.

قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى.

مەرۋايىت نەگە يوقالدى؟

جۇمھۇرىيەت مالىيە مىنىسترلىگىنىڭ رېۋىزورلىرى باجخانىسىدا سىرلىق ھادىسىگە دۇچار بولدى. چېگارىدىن ئوتكەندە نورمىدىن ئوشۇق ئېلىنغان مەرۋايىتنى باجخانا خادىملىرى ساقلاشقا ئېلىپ قوياتتى. ئەندى ئۇ يوقاپ كەتكەن باجخانىدا يوقاپ كەتكەن 8 كىلوگراممدىن كوپ باھالىق ژۇكنى ئىزدەش مۇۋاپپەقىيەتسىز بولدى. رېۋىزورلار يە مەرۋايىتنى، يە ئۇنى قوبۇل قىلغۇچىنىڭ كۆتىنىسىيەلىرىنى، يە مەرۋايىتنى ئېگىلىرىگە تاپشۇرۇلغانلىغىنى دەلىللەيدىغان ھوججەتلەرنى تاپالمىدى. ئامما كېيىنكى بىر يېرىم ژىلدا باجخانىدا 4 ئىنسپېكتور- ئامبار ئېگىسى يوتكەلگەن، باھالىق بۇيۇملارنى قوبۇل قىلىش ۋە تاپشۇرۇش بولسا چوڭ خىلاپلىقلار بىلەن ژۇرگۇزۇلگەن.

تەكشۇرۇش يەنە بىر قىزىقارلىق فاكتنى ئېنىقلىدى. ئوتكەن ژىلى يازدا خىتايغا بېرىپ كېلىۋاتقان بىر ئايالدىن باجخانا خادىملىرى 20 كىلوگرامم مەرۋايىتنى ئالغان. ئەندى بىر ئايدىن كېيىن بولسا، موشۇ مەرۋايىت ئېگىسىنىڭ ئىشەنچە خېتىنى ئېلىپ كەلگەن بىر ئادەم يېرىم مىللىون سوملۇق بايلىقنى قايتىدىن خىتايغا ئوتكۇزمەكچى بولىدۇ. ئۇ باجخانىنىڭ ئىلگەركى باشلىغىنىڭ رۇخسىتى بىلەن مەرۋايىتنى ئالىدۇ، بىراق مەلۇم بولۇشىچە چېگارىدىن ئوتمىگەن. ئېيتماقچى، س س ج ئى ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ رېگىونلار ئارا باشقارمىسىنىڭ خادىملىرى پات- يېقىندا خ خ ج باجخانىسىنى زىيارەت قىلماقچى. بەلكى خوشنىلىرىمىز موشۇ ھادىسىلەرنىڭ سىرىنى ئېيتىپ بېرەر؟

ئازىيە- پرېسس.

خىتايدىن قاچقان ئىشسىزلار

پانفىلوۋ چېگارا ئوترەدى كۇزىتىدىغان كېڭەش -خىتاي چېگارىسى ئۇ چاستكىسىدا خىتايدىن بېرى ئوتمەكچى بولۇپ چېگارىنى بۇزغان ئون ئادەم بىردىنلا تۇتۇلدى.

ئۇلار ئېلىمىزنى شەرىقتىن- غەرىپكە كېسىپ ئوتۇپ، ئاندىن كېيىن رۇمىنىيە چېگارىسىدىن ئوتۇپ كېتىش نىيىتىدە بولغان خىتاي ژىگىتلىرى ئېكەن. «سەياھەتچىلەر» ئۇنىڭدىن كېيىن ئىسپانىيە، ئاۋستىرىيە، ئىتالىيە ۋە ئانگلىيەگە بېرىپ، ئىشقا ئورۇنلىشىشنى ئۇمۇت قىلغان. س س ج ئى غا ئوتۇشنى رەسمىيلەشتۇرۇش ئۇچۇن ژىگىتلەرنىڭ ئاخچىسى يەتمىگەن. شۇنىڭدىن كېيىن شانخەيىنىڭ بىر نەچچە ھېلىگەرلىرىنىڭ يالغان سوزىگە كىرىپ، تەۋەكەلگە بەل باغلىغان. ئۇلار ژىگىتلەرنىڭ يوشۇرۇن ئوتۇپ كېتىشىگە ياردەملىشىمىز، دەپ ۋەدە قىلغان. بىراق چېگارىغا كەلگەن چاغدا يول باشلىغۇچى قېچىپ كەتكەن. ئىشسىز ژىگىتلەرنىڭ ئوزلىرى تىكەن سىمنى بۇزۇپ، ئىچكىرىلىمەكچى بولغان چاغدا كېڭەش چېگارىچىلىرىنىڭ قۇلىغا چۇشۇپ قالدى.

يولى بولمىغان ژىگىتلەرنىڭ ھېلىگەرلەر «قۇرۇانى» بولغانلىغى راستمۇ؟ يە ئۇلار س س ج ئى نى ئوڭاي كېسىپ ئوتىدىغان تەكشى يول دەپ ئويلىغانمۇ؟ بۇ يېقى ھازىرچە بىزگە نامەلۇم. پەقەت قوشۇمچە قىلىدىغىنىمىز شۇكى، چېگارا بۇزغۇچىلار خىتاي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىغا تاپشۇرۇلدى.

بەزىبىر تېرمىنلار ھەققىدە

كېيىنكى ۋاقىتلاردا خەلقىمىزنىڭ ئىختىساتقا، بولۇپمۇ بازار مۇناسىۋەتلىرىگە بولغان قىزىقىشى كۇچەيمەكتە. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك، توغرا تەرجىمە قىلىنمىغان ياكى مەنىسىگە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان سوزلەرنىڭ گېزىتلىرىمىزدە پەيدا بولۇشى بىزنى تەئەجۇپلەندۇرىدۇ. مەسىلەن، «تىجارەتچى» دېگەن سوزنى ئالايلى. بۇنى گېزىتلىرىمىز رۇسچە «پرېدپرىنىماتېل» دېگەن چۇشەنچىنىڭ ئورنىدا ئىشلىتىۋېتىپتۇ. ئۇيغۇرچە - رۇسچە لۇغەتتە، تىجارەتچى- كومېرسانت، تورگوۋېتس دەپ بېرىلگەن. ئەندى پرېدپرىنىماتېل دېگەن سوز بولسا، رۇسچە، قازاقچە لۇغەتتە كەسىپكېر، كەسىپ ئورۇن ئېگىسى دەپ بېرىلگەن. بۇنىڭدىن باشقىمۇ چۇشەنمەسلىكلەر ئۇچرىشىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن، بازار ئىختىسادى» دېگەن چۇشەنچىنى خېلى ژىللاردىن بېرى قوللىنىپ كېلىۋاتىمىز. كوپچىلىك بۇ ئىختىسات پەقەت ئادەتتىكى بازارنىڭ قانۇنىغىلا بېقىنىدېكەن دەپ ھېساپلايدېكەن. بۇ ئاساسەن شۇنداق، بىراق ئۇمۇمەن ئۇنداق ئەمەس. مەسىلەن، بازاردا ئالما ياكى گوش سېتىۋاتقانلار باھا ھەققىدە ئوز ئارا بىر پىكىرگە كېلىشى مۇمكىن. ئامما ئۇمۇمىي مەنپىيەتلىك پىكىرگە كېلەلمەيدۇ. بۇ ئاساستا بازاردا ھەر خىل كېلىشمەسلىكلەر تۇغۇلۇشى مۇمكىن. بىزنىڭ ئىختىسادىمىزدا دولەت تەرىپىدىن ئۇمۇمىي بازار بەلگۇلۇك دەرىجىدە تەڭشىلىنىپ تۇرىدۇ.

مانا موشۇ ئالاھىدىلىكنى، يەنى ئادەتتىكى بازارنىڭ قانۇنىدىن پەرقى بارلىغىنى ئېتىۋارغا ئېلىپ، بۇنىڭدىن كېيىن **بازار ئىختىسادى** ئەمەس، **بازارىي ئىختىسات** دېگىنىمىز توغرا بولامدىكىن؟ بۇنىڭغا ئىملا جەھەتتىنمۇ ئاساسىمىز بار، «بازار» دېگەن پارىس تىلىدىن كىرگەن سوز بولۇپ، بازارىي- رىنوچنايا دېگەن مەنادا ئىشلىتىلىدېكەن. بىزمۇ سەياسىي، مەدەنىي، ئىجتىمائىي، شەخسىي... ئىختىسات دەپ قوللىنىپ كېلىۋاتىمىزغۇ.

شۇنىڭ بىلەن، **پرېدپرىنىماتېل -كەسىپكار، رىنوچنايا ئېكونومىكا- بازارىي ئىختىسات** دەپ ئېلىنسا، باشقا تېرمىنلارنىمۇ تەرجىمە قىلىشتىن بۇرۇن شۇ ساھادىكى كوپچىلىك مۇتەخەسسىسلەر بىلەن مۇنازىرە قىلىپ كورسە دېمەكچىمىز. بۇ ھەققىدە گېزىتلىرىمىزدە كوپچىلىكنىڭ پىكىرىنى بىلگۇمىز كېلىدۇ.

ر. ئاۋۇتوۋ،

ئىختىسات پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور.

م. ئەخمەتوۋ،

چوڭ ئوقۇتقۇچى.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتىدىن: ژۇقۇرىدا ئالىملار **پرېدپرىنىماتېل** دېگەن سوزنى «كەسىپكار»، رىنوچنايا ئېكونومىكا تېرمىنىنى «بازارىي ئىختىسات» دەپ قوللىنىشنى تەكلىپ قىلىدۇ. بىزچە بولغاندا **پرېدپرىنىماتېل-بۇ كەسىپكار**، يەنى كەسىپ ئېگىسى ئەمەس، ئەگەر رۇسچە -ئوزبەكچە لۇغەتكە قارىساق **پرېدپرىنىماتېل- كارخانا ئېگىسى** دەپ بېرىلگەن. بۇمۇ ناھايىتى ئېنىق دەپ بولمايدۇ. چۇنكى «پرېدپرىنىماتېل» كارخانا ئېگىسى بولماسلىغىمۇ مۇمكىن. ئەينە شۇنىڭ ئۇچۇن بىز- تىجارەتچى دەپ قوللاندۇق.

بۇ ھەقتە ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنىستىتۇتىدىكى تىلچىلىرىمىزنىڭ پىكىرىنى بىلگۇمىز كېلىدۇ.

يېڭى ھاراق

ئوزبەكستان ئامېرىكىنىڭ بىر فىرمىسى بىلەن ئاقشقا ھاراق سېتىش توغرىلىق 100 مىللىون دوللارغا شەرتنامە تۇزدى. بۇ ھاراق «ئازىيە-روسسىيە» دەپ ئاتالغىدەكمىش.

* * *

ئوزبەكستان چېگارىسىغا «قۇلۇپ سېلىنىپ» يېڭى قۇرۇلغان باجخانا مەھكىمىسىنىڭ خادىملىرى ئىشقا كىرىشتى. بۇنىڭدىن كېيىن جۇمھۇرىيەتتىن بارتىرلىق ئالماشتۇرۇش ئارقىلىق ئېلىنغان بۇيۇملارنىلا سىرتقا چىقىرىش رۇخسەت قىلىنىدۇ. بۇ- بىر جۇپ ئاياق كىيىم ئوزىنى قانداقتۇ باشقا بۇيۇمغا ئالماشتۇرۇپ ئېلىش دېگەن سوز. ئۇنىڭغا قوشۇمچە، ئەندى بىر ئادەمگە ئىككى كىلوگرامم كوكتات يەل- يېمىش ئېلىپ چىقىش رۇخسەت قىلىندى.

يادنامه

ئەل سويگەن سازەندە

1979-ژىلنىڭ باھار پەسلى ئې-
دى. تەبىئەت گۈزەللىك لىباسىغا پۈ-
ركەنگەن. ئادەت بويىچە چۈشلۈك
غىزاغا چىققاندىن كېيىن بىرەر سا-
ئات چامىسى «ئۆزبەكىستان» مېھما-
خانىسىنىڭ قېشىدىكى كىچىك باغدا
دەم ئېلىپ ئولتۇراتتىم. ئاسماندىن
چۈشتىمۇ، ياكى يەردىن ئۈندىمۇ شۇ
دەقىقىدىلا ئىككى كىشى يېنىمدا پەي-
دا بولدى. ئۇلارنىڭ بىرى ئاتاقلىق
مۇقامچى مەتتايىر ھاسانوۋ ئىدى.
بىر ئاز خىياللاپ قالغانلىقىمدىن خى-
جىل بولغان ھالدا ئورنىمدىن تۇرۇپ
سالام بەردىم.

— قەلەمكەشلەرنىڭ خىيال سۈر-
گىنى سۈرگەن، ھەتتا يېنىغا كەلگە-
نلىكىمىزنىمۇ سەزمەي قالدى،— دەپ
چېقىشتى مەتتايىر ئاكام قول ئېلى-
شىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن.

يېنىدىكى ئوتتا بويلۇق، تولۇق
كەلگەن، قولىغا دۇتار تۇتقان ژىگىت-
نى مېنىڭ بىرىنچى قېتىم كورۇپ تۇ-
رىشىم ئىدى.

— بۇياق بىلەنمۇ تونۇشۇپ قو-
يۇڭ، بىزنىڭ خۇش ئاۋاز ناخشىچى-
مىز نىزامىدىن ئىبدىمىنوۋ،— دېدى
مەتتايىركام قانداقتۇر بىر پەخىر-
لىنىش تۇيغۇسى بىلەن.

قول ئېلىشتۇق، تونۇشتۇق، بىر
پەس ئۇ ياق، بۇ ياقتىن سوز قى-
لىپ، گېپىمىز سەنئەت ماۋزۇسىغا بې-
رىپ تاقاشتى. ياخشى ناخشىلارنى
ئەسلىدۇق. نىزامىدىن بىزنى تىڭشاپ
جىم ئولتۇردى.

— نىزامىدىن، نېمە بولدىڭىز، جىملا
ئولتىرىسىز، يەنە مونۇ ژىگىت ئۆت-
كەنمەس بالىكەن، دەپ قالمىسۇن. ئې-
چىلىپ ئولتۇرۇڭ،— دەپ ھەزىللەش-
تى ئۇستاز مۇقامچى.

— بىرىنچى قېتىمدىلا قازانغا قا-
يناپ كەتمەي، دەپ ئوزەمنى بې-
سىپ ئولتۇرىمەن.

— ھە راست، موشۇ بالىنىڭ ئا-
ۋازىنى يېزىۋالساڭلار خوپ ئىش
بولاتتى،— دېدى مەتتايىر ئاكام سىز
نېمە دەيسىز، دېگەندەك ماڭا بېقىپ.

— مەيلى، قوسىقىدا بىگىزى بول-
سا، يېزىش بىزدىن قاچاتتىمۇ،— دې-
دىم مەنمۇ ھەزىل قىلغۇم كېلىپ.

— كورۇپ تۇرغىنىڭىزدەك قوساق-
نىڭ ئىچى ھەممىسى ناخشا-ساز. شۇ-
نداق ئەمەسمۇ نىزامىدىن،— دېدى
مەتتايىر ئاكا.

— شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن ئې-
غىرلىقىغا پىسەڭ قىلماي كوتۇرۇپ
ژۈرۈپتىمەندە،— دەپ كۈلدى نىزا-
مىدىن.

— بولمىسا ئاللىقاچان تاشلىۋېتە-
تتۇق دەڭ،— دېدىم مەنمۇ نىزامىدىن-

نىڭ چاقچىقىغا چاقچاق بىلەن جاۋاپ
قايتۇرغۇم كېلىپ.

مەن نىزامىدىن ئىبدىمىنوۋ بى-
لەن ئەينە شۇنداق تونۇشۇپ قال-
غان ئىدىم. ئۇيغۇر ئانسامبلىدىكى بە-
زى يولداشلارنىڭ ۋە مەتتايىر ئاكى-
نىڭ دەۋىتى بىلەن كوپ ئوتمەي نى-
زامىدىن ئىبدىمىنوۋنىڭ ئوندىن ئو-
شۇق ناخشىلىرى ماگنىت لېنتىسىغا
يېزىۋېلىندى. ئۇلارنىڭ كوپچىلىگى
خەلىق ناخشىلىرى بولۇپ، ھەر بىرى-
نى ئوزىگە خاس رەڭ ۋە تەكرارلان-
ماس جوشقۇن ئاۋاز بىلەن ۋايىغا يە-
تكۈزۈپ ئېيتقانلىقىنىڭ شاھىدى بول-
غانمەن.

خۇش پېيىل، قۇۋناق، سەنئەتكە
چەكسىز مېھىر قويغان بۇ ئىنسان بى-
لەن بىزنىڭ ئارىمىزدىكى خەت-چەك
يېزىشلار مانا شۇندىن باشلانغان ئې-
دى. مەن كوپ ئوتمەي نىزامىدىن-
دىن مەكتۇپ ئالدىم. ئۇنىڭغا خەلىق
ناخشىلىرىنى ئىجرا قىلىش، بىلەن بى-
لە ئوزىمۇ يېڭى ناخشىلارنى يارىتىش
يولىدا تۇتۇش قىلىۋاتقانلىقىنى يې-
زىپتۇ. ئەلۋەتتە، سەنئەتكارلارنىڭ
كوپچىلىگىنىڭ ھايات يولى خەلىق
ناخشىلىرىنى ئىجرا قىلىشتىن باشلىنى-
دىغانلىقى ھەقىقەت. نىزامىدىن ئىب-
دىمىنوۋنىڭ بۇ ساھادىكى ئىزدىنىش-
لىرىمۇ تىلغا دەستەك بولغىدەك دە-
رىجىدە. ئۇنداق دېگىنىم، مەن ئۇ-
نىڭ ئىجرا قىلىپ خەلىق ئارىسىغا تا-
راتقان «مېھرىبان ئانام»، «تويلار
مۇبارەك» قاتارلىق ناخشىلارنى كوز-
دە تۇتىۋاتىمەن. بۇ ناخشىلار شېئىر-
لىرىنىڭ مۇئەللىپى ھەۋەسكار شائىر
ئېرنېست ئىسلاموۋ. بۇ ئىككى ئىجادى-
كار ئوتتۇرىسىدا دوستانە مۇناسىۋە-
تلەر سەنئەتكارنىڭ ئومرىنىڭ ئاخىر-
ىغىچە داۋاملىشىپ كەلدى. بۇ ژىللار
ئىچىدە ئىككى ئىجاتكار ھەمكارلىقىنىڭ
مەھسۇلى سۈپىتىدە «گۈزەل يار-
كىتتىم»، «ئىلى دەريا»، «قاپچىغاي»

ئوخشاش يېڭى ناخشىلار بارلىققا كە-
لدى. بۇ ناخشىلار كېيىنرەك «مېھ-
رىۋان ئانام»، ۋە «گۈزەل يارك-
تىم» دېگەن ناملار بىلەن ئوز ئالدىغا
ئالاھىدە گرامپلاستىنكا بولۇپ چىق-
تى. دېمەك، ئالاھلىق سەنئەتكارنىڭ
بۇ ژۈرەك ناخشىلىرى ھەر بىر ئۇي-
غۇر ئويىگە تۈگىمەس خوشاللىق ئې-
لىپ كىردى.

نىزامىدىن ئىبدىمىنوۋ خۇش ئاۋاز
ناخشىچىلا ئەمەس، بەلكى ياخشى
تەشكىلاتچىلىق قابىلىيىتى بىلەنمۇ
خەلقىنىڭ ئەزىزىگە چۈشكەن ئىدى.
بۇ ئورۇندا ئۇنىڭ قىرغىزستان پاي-
تەختى بىشكېك شەھرىدە ئۇيغۇر يا-
شلىرىدىن تەركىپ تاپقان «گۈزەل»
ناملىق ھەۋەسكارلىق ئانسام-
بلىنى قۇرغانلىقىنى كوزدە تۇتىۋا-
تىمەن. مەزكۇر ئانسامبل قابىلىيەت-
لىك سەنئەتكارنىڭ يېتەكچىلىگىدە ئاز
ۋاقىت ئوتمەيلا خەلىق ئارىسىغا كەڭ
تونۇلغان. ئۇنىڭ رېپېرتۇئارىدىن ئۇ-
يغۇر خەلقىنىڭ نەغمە-ناۋالىرى، كلا-
سسىك ناخشىلىرى، مۇقاملار شۇ-
داقلا، ئۇسسۇل ۋە لەپەرلىرى كەڭ
ئورۇن ئالغان.

نىزامىدىن ئوزىنىڭ بىلگەنلىرىنى
ياشلارغا كويۇپ-پىشىپ ژۈرۈپ ئۇ-
گەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەزكۇر ئا-
نسامبل پات ئارىدىلا شوھرەت قا-
زاندى. ئۇلار زاۋۇت- فابرىكىلارغا ۋە
شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىلارغا تېز-
تېز بېرىپ، ئوزىنىڭ رەڭمۇ-رەڭ كو-
نسېرت پروگراممىلىرى بىلەن ئەم-
گەك ئەھلىنى خۇرسەن قىلىپ، سەنئ-
ئەت مۇخلىسلىرىنىڭ مېھرى- مۇھەب-
بىتىگە بولەنگەن ئىدى.

شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەپ ئو-
تۇش كېرەككى، مەيلى بىشكېكتە بو-
لسۇن، مەيلى ئالمۇتىدا بولسۇن ئۇ-
يغۇرلارنىڭ توي-توكۇنلىرى، بە-
زمە-مەشرەپلىرى نىزامىدىنىنىڭ ئىش-
تىراكىسىز ئوتمەيتتى. ئۇنىڭ ئېيتقان
ناخشىلىرى، بولۇپمۇ «تويلار مۇبا-
رەك» ناملىق جوشقۇن، شوخ ناخشى-
سى تويلارغا پەيزى قوشاتتى. ئۇ
قولىغا دۇتارنى ئېلىپ باشقا سازچى-
لارغا تەڭكەش قىلىشى بىلەنلا ياش
ژىگىت-قىزلار ئىختىيارسىز ئۇسسۇلى-
غا چۈشۈپ كېتىدىغان.

نىزامىدىن ئىبدىمىنوۋ ئومرىنىڭ
ئاخىرىغىچە ئوزىنىڭ دىلرابا سازى
ۋە ئوزىگە خاس يېقىملىق ئاۋازى بى-
لەن خەلقىمىزگە چىن دىلدىن خىز-
مەت كورسىتىپ كەلدى. ئۇ ئوتكەن
ژىلى ۋاقىتسىز ئەجەل توپەيلى ئا-
رىمىزدىن كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ
زىنىڭ تۇيغۇلارغا ۋە ئىزگۇ-نىيەت-
لەرگە باي ناۋالىرى بىلەن خەلقىمىز
قەلبىدە ياشاپ كەلمەكتە ...

ت. ئىكرامىي.
تاشكەنت شەھىرى.

چەت ئەللەردىن خەۋەرلەر

خكپ مەركىزىي كومىتېتى پلېنۇمىنىڭ ستراتېگىيەسى

**ئىقتىسادىي ئىسلاھات. سەياسىي
نازارەت. پارتىيەنىڭ رولىنى ئىنك-
لەش ئىجتىمائىي تۇراقلىق. ئېنىقى يې-
قىندىلا بېيجىندا ئوز ئىشىنى ئاتام-
لىغان خكپ مەركىزىي كومىتېتى پلې-
نۇمىنىڭ ئىشتىراكچىلىرى خىتاي ئا-
لاھىدىلىگى بىلەن سوتسىيالىزمنى ساق-
لاپ قېلىش يوللىرىنى ئەينە شۇنىڭ-
دىن ئىبارەت دەپ تەكىتلىدى.**

جەمئىيەتتىكى سەياسىي ھاكىمىيەت-
نى ھېچ كىم بىلەن بولۇشۇش نىي-
تىدە بولمىغان ئەللىك مىللىونلۇق
پارتىيە ئوز تەرەققىياتىنىڭ ئېغىر
باسقۇچىدا تۇرماقتا. شەرقىي يېۋرو-
پىدا سوتسىيالىزمنىڭ بەربات بولۇ-
شى، كېڭەش ئىتتىپاقى
كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ
سەياسىي مەيداندىن چۈشۈپ كېتىشى
خىتاي كوممۇنىستلىرى ئالدىدىمۇ ئا-
مان قېلىش مۇئەممىسىنى ئېنىقمۇ جىد-
دىي قويماقتا. خىتاي ئىنقىلاپچىلىرى-
نىڭ بىرىنچى ئەۋلادى، 80–90 ياش-
لىق ۋېتېرانلار سەھنىدىن چۈشمەك-
تە. قاراۋۇلنى ئالماشتۇرۇش ۋاقتى
كەلمەكتە. دېموكراتىيەنىڭ 9 باللىق
شاۋقۇنلىرى بولۇۋاتقان جوشقۇن دې-
ڭىزدا خىتاي كارۋىنىنى قانداق كاپ-
تانلار باشلاپ ماڭىدۇ؟

خكپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پلې-
نۇمى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ 14-
سېيزىنى كېلەر ژىلنىڭ ئاخىرقى مەۋ-
سۇمىدە ئوتكۈزۈشنى قارار قىلدى.
پلېنۇم، ئەھتىمالىم، ئوزىنىڭ بەش كۈ-
نلۈك ئىش ۋاقتىنىڭ ئەڭ كوپ قىس-
مىنى يېڭى مەركىزىي كومىتېتنى شە-
كىللەندۈرۈش پرىنسىپىنى مۇھاكىمە
قىلىشقا بېغىشلىغان بولسا كېرەك،
مەركىزىي كومىتېت بۇ سېيزدا جىد-
دىي يېڭىلىنىشى لازىم. پلېنۇم توغ-
رىلىق ئەخبارات بۇ مۇنازىرىنىڭ
تەپسىلاتلىرىنى بايان قىلمايدۇ، لې-
كىن ئەھتىمالىم، پلېنۇم ئىشتىراكچىلى-
رى ئۇمۇمەن كولېكتىپنى قولغا
كەلتۈرگەن بولسا كېرەك. يېڭى لې-
دېرلار «ھەقىقىي ماركسىستلاردىن»
ئىبارەت بولۇشى كېرەك.

خىتاي ئىسلاھاتىنىڭ ئاتىسى دىڭ
شىياۋ پىڭ ئوز ۋاقتىدا شۇنداق دې-
گەن ئىدى: «مېنى ئىسلاھاتچى دەپ
ئاتىشىدۇ. بەزى يولداشلارنى كون-
سېرۋاتورلار دەپ ئاتايدۇ. لېكىن،
ئەگەر سوتسىيالىستىك يولنى، خىتاي
كومپارتىيەسىنى، پرولېتارىيات دىكتا-
تۇرىسىنى، ماركسىزم- لېنىنىزمنى ۋە
ماۋزېدۇڭ ئىدېيەلىرىنى ھىمايە قىلى-
ۋاتقانلار كونسېرۋاتور بولسا، ئۇ
چاغدا مېنى كونسېرۋاتور دەپ ھې-
ساپلاڭلار». پلېنۇمدا ئەينە شۇنداق
ۋەزىيەت ھوكۇم سۈردى. پلېنۇمنىڭ
ئىشتىراكچىلىرى سوتسىيالىزمنى مۇ-
كەممەللەشتۈرۈش ئۇسۇللىرىدىلا ھەر
خىل پىكىرلەردە بولدى، ھوججەتلەر-
دە تەكىتلىنىشچە، ئۇ «خىتاينى قۇ-
تۇلدۇرۇپ قېلىشى لازىم».

پلېنۇمنىڭ ئەخباراتىدا تەشكىلىي
ستروكتۇرىنى ۋە پارتىيەۋىي ئىش
ستىلىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش زۇ-
رۇرىيىتى توغرىلىق ئېيتىلىدۇ. بۇ
يەردە سوز كوممۇنىستلارنىڭ سەيا-
سىي دەرىجىسىنى، ئۇلارنىڭ جىپسىلى-
قىنى ۋە پارتىيە يولىنى ھىمايە قى-
لىش قابىلىيىتىنى ژۇقۇرى كوتىرىش
توغرىلىق كېتىپ بارىدۇ. ئىبزورچى-
لار ئىدېئولوگىيەگە بېسىم قىلىش:
خكپ ئوزگەرگەن ۋەزىيەت مۇناسى-
ۋىتى بىلەن، بولۇپمۇ موسكۋا ئاۋ-
غۇست ئىسيانى بەربات بولغاندىن
كېيىن ئوزىنىڭ ئاجىز جايلىرىنى ھېس
قىلىۋاتقانلىقىدىن دالالەت بېرىدۇ،
دەپ ھېساپلايدۇ.

پلېنۇم 1978- ژىلقى دېكابىر پلې-
نۇمىنىڭ سەياسىتىگە ۋارىسلىقنى قول-
لاپ- قۇۋۋەتلىدى. دېمەك، 87 ياش-
لىق دىڭ شىياۋ پىڭنىڭ يولىنى قول-
لاپ- قۇۋۋەتلىدى. مەلۇمكى، 1978-
ژىلقى پلېنۇم ئېغىرلىق مەركىزىنى
سىنىپىي كۈرەشتىن مەملىكەتنى سوت-
سىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇشقا كو-
چۈرۈشنى قارار قىلغان ئىدى. ئىقتىسا-
دىي قۇرۇلۇشقا قىلىنغان بۇرۇلۇش
چوڭ بولدى. لېكىن تيەنئەنمېن پاجىئە-
سىدىن كېيىن پات- پاتلا: سىنىپىي
كۈرەش غايىپ بولغىنى يوق، دې-
يىشكە باشلىدى. سابىق باش كاتىپ
جاۋزىياڭنى سىنىپىي كۈرەشنىڭ رو-
لىغا توغرا باھا بەرمىگەنلىكىدە ئە-
يىپلىدى. سىنىپىي ياتلىشىشنىڭ تە-
رەپدارلىرى ئېنىقى پارتىيەدە خېلى
كۈچلۈك. پلېنۇم بولغان كۈنلىرى
«گۇئانمىن ژىباۋ» گېزىتى مەركىزىي
كومىتېت تەرغىبات بولۇمىنىڭ سابىق
رەھبىرى دىڭ لىۋچىڭ بىلەن بولغان
سوھبەتنى باسقان، بۇنىڭدا ئۇ جەم-
ئىيەتتە ماۋزېدۇڭغا بولغان قىزىقىش-
نىڭ ئىرىلىۋاتقانلىقىنى مەدھىيىلەيدۇ.
«ئۇ ماۋ ئەسەبىيلىگى» دەپ ئاتىغان
بۇ ھادىسىنى، ۋېتېران ساغ-
لام ھادىسە چۈنكى ئۇ
ياشلارنىڭ كوممۇنىستىك ئىدېئال-
لارغا نىسبەتەن ساداقەتلىكى توغ-
رىلىق دالالەت بېرىدۇ دەپ ھېساپلاي-
دۇ.

كۈتۈلگىنىدەك، پلېنۇم يېزا ئېگىلى-
گىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ۋە يېزى-
دا ئىشلەش توغرىلىق ھوججەت قو-
بۇل قىلدى. پلېنۇم: يېزىدا سېزىلەر-
لىك مۇۋاپىقىيەتلەرسىز ۋە تۇراق-
لىقسىز جەمئىيەتتە تەرەققىيات ھەم
ئۆزۈۋېلىك بولۇشى مۇمكىن ئەمەس-
لىگىنى ئېتىراپ قىلدى. يېزا ئېگىلىگ-
گە، ھەممىدىن ئاۋال سۇ ئىنشائەت-
لىرى سىستېمىلىرى قۇرۇلۇشىغا مەب-
لەغ بولۇشنى كوپەيتىش، پەن ۋە
تېخنىكا مۇۋاپىقىيەتلىرىنى جارىي
قىلىش زورۇرىيىتى تەستىقلەندى،
جۇش ئۇرۇپ ئوسۇۋاتقان يېزا سا-
نائىتىنى قوللاپ- قۇۋۋەتلەش توغ-
رىلىق بىلدۇردى. پلېنۇم: ئائىلەۋىي
بولاۋېلىش يېزا ئىقتىسادىنىڭ ئاسا-
سى سۈپىتىدە ئۇزاق ۋاقىت داۋا-
مىدا ساقلىنىدىغانلىقىنى تەستىقلىدى.
نەق ئەينە موشۇ يېزا ئېگىلىگى ساھا-
سىدا خىتاي ئىسلاھاتلىرى باشلانغان
ئىدى. ئۇ دېخانلاردىن تەشەببۇسكار-
لىقنى، كەشپىياتچىلىقنى، تەدبىرچان-
لىقنى تەلەپ قىلدى. **بېيجىن.**

دانالار بىساتىدىن

بۇزۇرجمېھىر شۇ سوزلەرنى ياخ-
شى كورىدىكەن:

— بېشىڭدا بىر- بىرىگە تەتۈر
ئىككى خىل پىكىر پەيدا بولۇپ، قاي-
سى بىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى بىل-
مەي قالساڭ، خوتۇنىڭغا مەسلىھەت
سېلىپ، ئۇ ئېيتقان سوزنىڭ ئەكسى-
نى قىل.

* * *

خەسىسنىڭ بىر ئوچۇم پۇلى
يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، دەرھال
ئېلىپ سويۇپتۇ ۋە سىلاپ- سىيپاپ
يانچۇغىغا سېلىۋېتىپ، شۇنداق دەپ-
تۇ:

— ئاتامۇ سەن، ئانامۇ سەن،
دوست- يارىمۇ سەن! سەن قانچى-
لىغان شەھەرلەرنى كەزدىڭ، قانچى-
لىدىن- قانچە دېڭىزلاردا ئۈزدۈڭ! قا-
نچىلىغان بايلارنى خانۇ- ۋەيران، گا-
دايلارنى باي قىلدىڭ! قانچىلىغان قىز-
لارنىڭ نومۇسىنى بۇزدۇڭ، قانچىلى-
غان چوكانلارنى يولدىن ئازدۇردۇڭ!
مانا ئەمدى جايىڭنى تاپتىڭ! ئەمدى
ھېچ كىمنىڭ راھىتىنى بۇزمايسەن!
بۇ يەردىن سېنى ئامبۇر بىلەنمۇ ھېچ
كىم سۇغۇرۇپ ئالالمايدۇ!

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئېپەك يولى كوچىسى،
50-ئوي 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقىستان س س ج مىنىستىرلار
كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن
بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر- 69-86-33، مەسئۇل كا-
تىپ- 50-86-33، سەياسىي- ئىجتىمائىي بولۇم
81-86-33، ئىقتىسات بولۇمى- 06-86-33،
ئەدەبىيات بولۇمى- 27-86-33، مەدەنىيەت
بولۇمى- 01-92-33.

8250 تىراژ (3476) زاكاز

«Йени хаят» [«Новая жизнь»] индекс
65359, приложение Республиканской Со-
циально-политической газеты на уйгур-
ском языке «Уйгур авази», выходит —
по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии га-
зетно-журнального Издательства.
г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленин 2/4.

ПОГ-60

قانا يۇرتۇڭ تامان بولسا، رەڭگى -روىۇڭ سامان بولماس.

پىكرى هايات

1991
ژىل
7
دېكابر
شەنبە
№146
(3489)
باهاسى
4 تىين

گېزىت 1970- ژىلى 1- يانۋار دن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

ئۇيغۇر يېزىقىدا

ئىران بىلەن تۈركىيە ئىسلام جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى تەسىر دائىرىسى ئۈچۈن كۈرەشمەكتە

ئىتتىپاقنى ساقلاپ قېلىشنى سوئال ئاستىغا قويغان ئۇكرائىنىڭ دېڭىزىدۇمى سابىق ئىسسىر ئىدىكى مۇسۇلمان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ دىپلوماتىك ئاكتۇئلىغىنىڭ كۈچىيىشىگە توغرا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىلدە خوشنا دولەتلەر تەرىپىدىن ئۇلارغا نىسبەتەن قىزغىنلىق كۈچەيمەكتە.

بۇ يەردە بىرىنچى نۆۋەتتە سوز ئىران بىلەن تۈركىيە توغرىلىق كېتىپ بارىدۇ. «ۋاشىنگتون پوست» گېزىتى ئىيزورچىسىنىڭ يېقىنقى مەخسۇس ماقالىسى «موسكۋانىڭ مەركىزىي ھوكۇمىتىنىڭ كونا ئىگىلىكىدە قالغان 50 مىللىوندىن تۇشۇق كېلىدىغان مۇسۇلمانلىرى بىلەن قېرىندىشى مەدەنىي، دىنىي ۋە سودا ئالاقىلىرىغا ئىگە بۇ مەملىكەتلەر تۇرىسىدا ئاھايىتى قاتتىق رىقابەت چىلىكىنى پەيدا قىلدى». خېلە قۇدرەتلىك ئىختىسادىي ئىقتىدارغا ئىگە تۈركىيە بۇ رىقابەتچىلىكتە خېلە ئالدىنقى قاتارغا چىقتى، بۇ بولسا، تېھران بىلەن ئانقارا ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەردە مۇرەككەپلىكنى پەيدا قىلدى.

يېقىندا ئىرانىنىڭ ئالىي مۇداپىيە كېڭىشىنىڭ ئەزاسى لاريجانى «تۈركىيەنىڭ مۇسۇلمان ئاھالىسى ياشايدىغان كېڭەش جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى سىياسىتى ئۇ يەردە ئىسلام ئىدىيىسىنى تىكلەشكە قارشى قارىتىلغان» دەپ بىلدۈردى. ئۇنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا ئانقارا ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنى يالغۇز قالدۇرۇشنى خالىمايتى.

ئىرانىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ئەلى ئەكبەر ۋىلاياتىنىڭ سابىق ئىسرائىل مۇسۇلمان جۇمھۇرىيەتلىرى بىلەن ئۇزاق داۋام قىلغان سىياسىي مەخسەتلىرىنىڭ بىرى تۈركىيەدىن تەشەببۇسنى تارتىۋېلىشتىن ئىبارەت. تاجىكستان ئۇنىڭ سەپىرىنىڭ نوۋەتتىكى باسقۇچى بولدى، بۇ يەردە ئىران ئىككى خەلقنىڭ ئېتنىكىلىق ۋە مەدەنىي جەھەتتىن يېقىنلىغىغا تايانغان ھالدا، ئۇز تەسىرىنى مۇستەھكەملەشنىڭ ئەڭ ژۇقۇرى پۇرستىگە ئىگە.

ئىرانىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ئوتتۇرا ئازىيە جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ لىدېرلىرى بىلەن ئۇچرىشىش ئوتتۇرىسىدىكى ۋاقىتلاردا ئۇ «ئىزۋېستىيە» گېزىتىنى ئاندا-ساندا ئوقۇپ تۇرغان دەپ پەرەز قىلىش مۇمكىن. گېزىتنىڭ 281- سانىدىكى ئىران ئەزەربەيجانىنىڭ ئىستىقلالىيىتىنى ئېتىراپ قىلىشقا ئالدىرىمايۋاتقانلىغى توغرىلىق ماتېرىال ئۇنىڭ ئالاھىدە دىققىتىنى جەلىپ قىلغان. ئىرانىنىڭ باكۇدىكى باش كونسۇلىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى ئەزەربەيجان تاشقى ئىشلار مىنىستىرىگە نوتا تاپشۇردى، ئۇنىڭدا «دوكتور ۋىلاياتى بەدنام ماقالىدا ئۇنىڭ نامىغا قارىتىلغان ئوي- پىكىرلەرنى رەت قىلىدۇ» ۋە ئۇمۇمەن «ئىزۋېستىيە» گېزىتى ئاساسلانغان ئىنتېرۋيۇنى ۋىلاياتى بەرمىگەن، دەپ تەكتلىنىدۇ.

بۇ بىلدۈرۈش غەلىتە ياكى نامناقا، چۈنكى مىللونلىغان روسسىيە تېلېۋىزىيە كۆرۈرمەنلىرى ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەڭ يېقىن ھەمكارلىرىدىن بىرى بولغان ئەرمېنىيەنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئارىلىشىۋاتقانلىغىنى ئاڭلىغان.

ئىران ئۈچۈن ئەرمېنىيە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئىنتايىن مۇھىم. ئىران ئەرمېنىيەنىڭ ئەڭ چوڭ سودا شېرىكى بولۇپ، ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدا ئىككى يىللىق سودا كېلىشىمى ئىمزالانغان. ئىران ئەرمېنىيەنىڭ ئەڭ چوڭ نېفىت ۋە گاز تەمىنلىگۈچىسى بولۇپ، ئەرمېنىيەنىڭ ئېنېرگىيە ئېھتىياجىنىڭ 70 پىرسەنتىنى قامدايدۇ. ئەرمېنىيە ئىران ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئالاقىسىنى ئاساسىي دۇنيا بازارلىرىغا كېڭەيتىدۇ. ئىران ئەرمېنىيەنىڭ ئەڭ چوڭ ئىنۋېستورى بولۇپ، ئەرمېنىيەنىڭ ئىران ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئالاقىسىنى ئاساسىي دۇنيا بازارلىرىغا كېڭەيتىدۇ. ئىران ئەرمېنىيەنىڭ ئەڭ چوڭ ئىنۋېستورى بولۇپ، ئەرمېنىيەنىڭ ئىران ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئالاقىسىنى ئاساسىي دۇنيا بازارلىرىغا كېڭەيتىدۇ. ئىران ئەرمېنىيەنىڭ ئەڭ چوڭ ئىنۋېستورى بولۇپ، ئەرمېنىيەنىڭ

تاماشىبىنلىرى ئىران مىنىستىرىنىڭ ئىنتېرۋيۇسىنى كورگەن، بۇنىڭدا ئۇ ئەزەربەيجاننىڭ ئىستىقلالىيىتى بىلەن باغلىق مۇئەممالار توغرىلىق ئېيتقان ئېدى. ئەندى «ئىزۋېستىيە» گېزىتى ئوز ماتېرىالىدا پايدىلانغان ئۇ نىڭ سوزلىرى «ئېخو موسكۋى» رادىيوستانسىيەسىگە بەرگەن ئىنتېرۋيۇدا ئېيتىلغان ئېدى ۋە ئەتىسى ئۇنىڭ دىن دۇنيانىڭ ئەڭ چوڭ ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى تەرىپىدىن ئۇزۇندىلەر كەلتۈرۈلگەن ئېدى. ئوتتەن ھەپتە ئەچىدە تېھران ئىستىقلالىنىڭ چاپسان پارچىلىنىۋاتقانلىغىنى بايقاپ تۇرغان ھالدا، ئوز ياندىششىغا تۇزتىش لەرنى كىرگۈزگەنلىگى ئىستىسنا ئەمەس ۋە ئەندى ئوتتۇرا ئازىيە جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ ھەم ئەزەربەيجاننىڭ ئىستىقلالىيىتىنى ئېتىراپ قىلىش ئېھتىمالىنى ئىستىسنا قىلمىسا كېرەك.

ئەندى بۇ ۋاقىتتا بولسا، تۈركىيە ھوكۇمىتى سابىق كەسىپداشلىرىنىڭ يەنە بىر جۇمھۇرىيىتى- تۈركمەنستانىنىڭ پرېزىدېنتىنى قوبۇل قىلدى. 2- دېكابر كۈنى ئانقارىغا كېلىپ، سەپەرمۇرات نىيازوۋ «ئىختىساتنى يۇكسەلدۇرۇشتە تۈركىيە خەلقىنىڭ قېرىنداشلارچە ياردىمىگە چوڭ ئۇمۇت باغلايدىغانلىغىنى» بىلدۈردى. شۇ كۈنى ئۇ تۈركىيەنىڭ باش مىنىستىرى دېمىرىل بىلەن ئۇچراشتى.

م. يۇسۇن.

(«ئىزۋېستىيە» گېزىتىنىڭ مەخسۇس مۇخبىرى).

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەر قىلدۇ

ئىسرائىلىيە پرېزىدېنتى مىخائىل گورباچوۋ لېۋىنىد كراۋچوكنى ئۇكرائىنىڭ پرېزىدېنتى لاۋازىمىغا سايلىنىشى بىلەن تەبرىكلىدى.

تەبرىك تېلېگراممىسىدا «دېموكراتىك ئوزگەرتىپ قۇرۇشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، سوۋېتېن دولەتلەر ئىتتىپاقىنى ساقلاپ قېلىشنى بويىچە ئۇمۇمىي كۈچ چىقىرىشلاردا زېچ ھەمكارلىشىشقا ۋە ئوز ئارا بىرىنى چۈشىنىشكە» ئىشەنچ بىلدۈرگەن.

* * *

ئىسرائىلىيە تاشقى ئالاقىلار مىنىستىرلىقىنىڭ ئورۇنباسارى ئا. بېلونوگوۋ ۋاشىنگتونغا ئەرەپ ئەللىرى ھەم پالېستىنلىقلارنىڭ ئىككى تەرەپلىمىلىك مۇزاكىرىلىرىگە ژۇرۇپ كەتتى. ئۇ بۇ مۇزاكىرىلەردە كېڭەش ئىتتىپاقىغا ۋاكالەتلىك قىلىدۇ، شۇنداقلا 28-29 -دېكابر كۈنلىرى موسكۋادا يېقىن شەرق بويىچە تېچلىق كونفېرېنسىيەسىگە قاتناشقۇچى ئەللەر تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرىنىڭ پلانلانغان ئۇچرىشىشى توغرىلىق كونسۇلتاتسىيەلەرنى ئوتكۈزىدۇ، دەپ خەۋەر قىلدى روسسىيە ئەخبارات ئاگېنتلىقى (رئىئا).

* * *

ئاق‌ش پرېزىدېنتى ج. بۇش ئۇچ بالتىق بويى جۇمھۇرىيىتىگە ئەلچى ژۇقۇرى ئىختىسادىي ئىمتىيازلار تەرتۈنى بېرىش توغرىلىق قانۇن لايىھە سىنى ئىمزالىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئېستونىيە، لاتۋىيە ۋە لىتۋا ئېيۇروپىنىڭ دېكونسترۇكسىيە ۋە تەرەققىيات بانكىسىغا قوبۇل قىلىندى.

* * *

پەۋقۇلاددە ھالەت بويىچە دولەت كومىتېتى(پەدەك)توغرىلىق ئىش بويىچە ھازىر ئالتە ئادەمگە ئەيىپ قويۇلدى.

رىسپۇبلىكا باش پروكۇرورى ۋالېنتىن ستېپانكوۋ «ئىنتېرفاكس» ئاگېنتلىغىغا دولەت ئاغدۇرۇشى توغرىلىق ئىش بويىچە ھازىر يازۇۋقا، باكلانوۋقا، ستارودۇبسېۋقا، لۇكيانوۋقا، يانايېۋقا ۋە تېزەكوۋقا ئەيىپ قويۇلغانلىغىنى خەۋەر قىلدى.

* * *

م. گورباچوۋنىڭ ئىستېپاغا چىقىشى توغرىلىق مىشا- مىشلار يالغان.

ئاخىرقى ۋاقىتلاردا موسكۋادا ئۇكرائىنىنىڭ ئىتتىپاق شەرتنامىسى بويىچە مەۋقەسى مۇناسىۋېتى بىلەن مىخائىل گورباچوۋنىڭ ئىستېپاغا چىقىشى ئېھتىمالى توغرىلىق تارقالغان مىش- مىشلارنى چۈشەندۈرۈپ، ئىسرائىلىيە پرېزىدېنتى مەتبۇئات خىزمىتىنىڭ رەھبىرى ئاندرېي گراچېۋ چارشەنبە كۈنى «ئىنتېرفاكس» مۇخبىرلىرىغا: «مۇنداق قارارنىڭ توغرىسىدىن -توغرا ئالامەتلىرى يوق ۋە بولمىغان» دېدى. ئەكسىچە، دېدى ئۇ: «پرېزىدېنتنىڭ يېڭى سىياسىي شەرتنامە ئۇچۇن ھەتتا ھازىرقى مۇرەككەپلەشكەن ۋەزىيەتتىمۇ، خۇددى ناھايىتى قىيىن ئېنىنىس ئويۇنى مۇسابىقىسىدىكى ئاخىرقى يوگۇرۇككىچە كۇرىشىش قەتئىي نىيىتى مۇستەھكەم دۇر».

يۇنېسكو دېلېگاتسىيەسىنى قوبۇل قىلدى

قازاقستان ئەسسىر پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋ ئالمۇتىدا بولۇۋاتقان يۇنېسكو دېلېگاتسىيەسىنى قوبۇل قىلدى، دېلېگاتسىيەگە بۇ دۇنياۋىي تەشكىلات باش دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى خ. ئا. يۇشكەۋىچۇس يولباشچىلىق قىلدى.

يۇنېسكونىڭ تولۇق ۋاكالەتلىك ۋەكىللىرى قازاقستاندا ئاممىۋي ئەخبارات ۋاستىلىرى ۋەكىللىرىنىڭ خەلىق ئارا سېمىنارىنى ئوتكۈزۈش خاھىشىنى ئىزھار قىلدى.

پرېزىدېنت بۇ سېمىنارنى ئوتكۈزۈش ئىدىيەسىنى قوللاپ -قۇۋۋەتلىدى، ئۇنىڭغا قازاقستاننى، شۇنداقلا ئوتتۇرا ئازىيە جۇمھۇرىيەتلىرىنى دۇنياۋىي ئەخبارات ئالماشتۇرۇشقا جەلىپ قىلىش مەخسىتى بىلەن ئەخبارات ۋە كوممۇنىكاتسىيەلەر ساھاسىدىكى دۇنيادىكى يېتەكچى مۇتەخەسسىسلەرنى تەكلىپ قىلىش پەرەز قىلىنماقتا. بۇ سېمىنار تەخمىنەن كېلەر ژىلى كۇزدە ئالمۇتىدا ئوتكۈزۈلۈشى مۇمكىن.

ن. ئا. نازاربايېۋ بولىدىغان ئۇچرىشىشنىڭ شۇبھىسىز پايدىلىق ئېكەنلىگىنى تەكىتلىدى. بۇ بىزنىڭ جۇمھۇرىيىتىمىزدىلا ئەمەس، بەلكى باشقا سوۋېتېن دولەتلەردىمۇ دېموكراتىك جەريانلارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە، شۇنداقلا ھەر خىل مەملىكەتلەر ئاممىۋي ئەخبارات ۋاستىلىرى ئوتتۇرىسىدا ئالاقىلارنى مۇستەھكەملەشكە ياردەم قىلىدۇ.

قوبۇل مۇراسىمىغا باش مىنىستىرنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى يې. ك. يوزىكوۋ- باباخانوۋ، باش مىنىستىرنىڭ ئورۇنباسارى م. د. جولداسبېكوۋ، پرېزىدېنت ۋە مىنىستىرلار كابىنېتى ئاپپاراتىنىڭ رەھبىرى ن. ئا. ئابىكايېۋ، مەتبۇئات ۋە ئاممىۋي ئەخبارات مىنىستىرى ك. س. سۇلتانوۋ ئىشتىراك قىلدى.

(قاز تاگ).

ئالىي كېڭەش پرېزىدىئۇمىنىڭ مەجلىسى

4- دېكابردا جۇمھۇرىيەت ئالىي كېڭىشى پرېزىدىئۇمىنىڭ نوۋەتتىكى مەجلىسى بولۇپ ئوتتى. ئۇنىڭدا پارلامېنتنىڭ نوۋەتتىكى سېسسىيەسىگە تەييارلىق كورۇشكە باغلىق مەسىلىلەر قارالدى. مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلىشقا قازاقستان كەسىپ پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋ قاتناشتى.

بىر قاتار قانۇنلار ۋە توختاملارنىڭ، جۇملىدىن «جۇمھۇرىيەت ئىختىسادىنى ئۇزاقلاشتۇرۇشقا مالىيە- بانك تەسىرىنى كۈچەيتىش بويىچە چارىلەر توغرىلىق» ۋە «قازاقستان كەسىپ تېررىتورىيەسىدە «بويداقلار» غا، يالغۇز ۋە ئائىلىسىدە بالىلىرى ناز پۇخرالارغا سېلىق سېلىش توغرىلىق» كەسىپ ئىنىڭ قانۇنىنىڭ كۈچىنى توختىتىش ھەققىدە» قانۇن لايىھەلىرى ماقۇللاندى.

جېزقازغان، قىزىلوردا، ماڭغىستاۋ، شەمەي ۋە سېلىنوگراد ۋىلايەتلىك سوۋېتلىرى دايىمى سېسسىيەلىرىنى، موشۇ ۋىلايەتلەرنىڭ ئالاھىدە تەرتىپتىكى ئوبېكتلىرىدا ئىشلەۋاتقان، ئىلگىرى كەسىپ ئىنى يۇستىتسىيە مىنىستىرلىگىنىڭ قارىمىغىدا بولغان دولەت نوتارىال ئىدارىلىرىنى ۋە يۇرىدىك كونسۇلتاتسىيەلەرنى جۇمھۇرىيەت يۇستىتسىيە مىنىستىرلىگىنىڭ باشقۇرۇشىغا بېرىش توغرىلىق قارار قوبۇل قىلىندى.

مەجلىسنى ئالىي كېڭەش رەئىسىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى س. ئە. ئەبدىلدىن ژۇرگەزدى. (قاز تاگ).

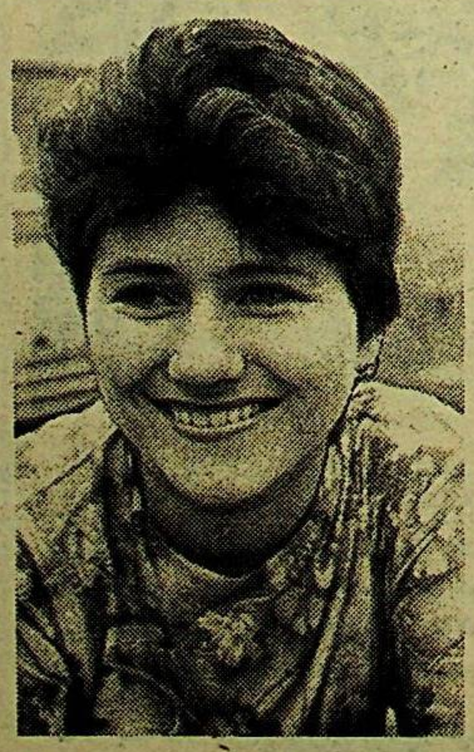

*

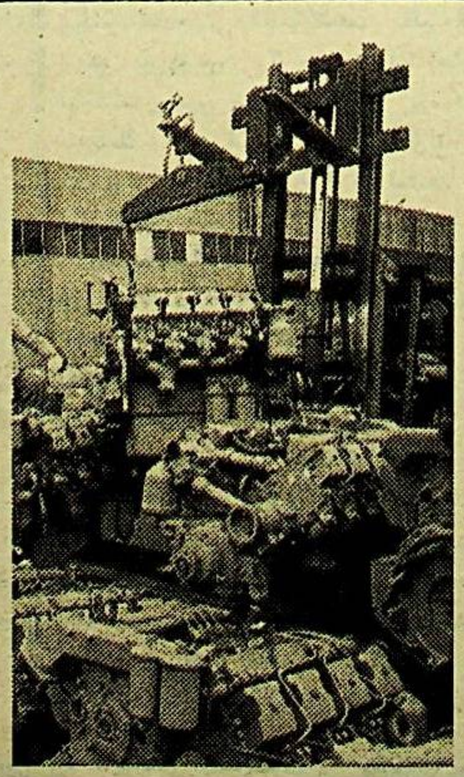

*

«كاماز» جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر لاشتۇرۇش ئاۋتو مەركىزىدە كاماز ماشىنىلىرى ئۇچۇن زاپاس قىسىملارنى سېتىش ۋە ئۇلارنى رېمونتلاش بويىچە ئالدىغا قويغان ۋەزىپىنىڭ ھوددىسىدىن شەرەپ بىلەن چىقماقتا.

سۇرەتلەردە: 1. باشقىدىن رېمونتلانغان دۇگاتېللار. 2. قوبۇل قىلغۇچى سۇبېتلانا بابىچېۋا.

م. مالىنوۋسكىينىڭ سۇرەتلىرى.

*

پايتەخت كارخانىلىرىدا

هايات بىلەن ھەمنەپەس

دۇكاللىرىمىزنىڭ پوكەي ۋە تەكچىلىرى كۆلدىن- كۆلگە بوشاپ، قىممەتچىلىك ئەۋج ئېلىۋاتقىنىنى تەن ئالماسقا ئىلاجىمىز يوق. ئەتىكى كۈنگە ئىشەنچسىزلىك ۋە ۋاھىمە روھىمىزنى چۈشەرمەكتە. قاچانغىچە موشۇنداق ئەھۋالدا ياشايمىزكىن، ھايات ئوڭشىلارمىكىن؟ بۇ بۇگۈنكى كۈندىكى ھەر بىر كىشىنىڭ ئالىسى بولۇپ قالماقتا.

ياق، ئۈنچىلىك بولۇپ كەتمەس، دۇكانلارنىڭ پوكەي ۋە تەكچىلىرى تامامەن بوشاپ قېلىۋاتقىنى يوقكۇ، دەيمىز ئاز تولا ئىشەنچە بىلەن يەنە. شۈكرى، شۇ ئۈمۈتنى ئاقلاپ «جېتىسۇ» فابرىكىسىنىڭ ئاياق كىيىملىرى كۆپ بولمىسىمۇ چىقىپ تۇرۇۋاتىدۇ. ھەر قايسى كارخانا ئەڭ بولمىسا شۇلاردەك ئىشلىسە ئاستا- ئاستا ئوڭشىلىپ كېتىشىمىز مۇمكىنغۇ.

شۇ جايدا «جېتىسۇ» ئاياق -كىيىم فابرىكىسىنىڭ ھازىرقى ئەڭ ئېغىر شارائىتتا ھايات بىلەن قانداق ھەمنەپەس بولۇپ تۇرۇۋاتقانلىقى بارچىمىزنى قىزىقتۇرسا كېرەك. تۆۋەندە شۇ مەخسەتتە مەخسۇس مۇخبىرىمىز ھاكىم مۇھەممەتنىڭ مەزكۇر فابرىكا باش ئىنژېنېرى ئەبىردىن پەخرىدىنوۋ بىلەن قىلغان سوھبىتىنى بېرىۋاتىمىز.

- ئەبىردىن ئاكا، سوھبىتىمىزنى فابرىكىنىڭ تەشكىل تېپىشىدىن تا ھازىرغىچە بولغان تارىخىدىن باشلىساق، شۇ ھەقتە تەپسىلىي سوزلەپ بەرسىڭىز؟

- فابرىكىمىزنىڭ تەشكىل تېپىش تارىخى ئۇزاققا بېرىپ تاقىلىدۇ. ئۇ 1930- ژىلى پەقەت مەسە تىكىدىغان كىچىككىنە سېخ شەكلىدە ئىش باشلىغان. بارى يوقى 30 غا يېقىن ئۇستا ئىشلىگەن. ئۇ پەيتتە ھازىرقىدەك دەستىگاھلار بولمىغان. ھەممە ئىش قول كۈچى بىلەن قىلىنغان. ھازىر بولسا ئۇ 11 چوڭ سېخ ۋە 27 كونۋېيېرغا ئىگە 27 مىللەت ۋەكىللىرىدىن تەشكىل تاپقان ئىككى يېرىم مىڭ كىشى ئىشلەيدىغان چوڭ كارخانىغا ئايلاندى.

بۇ يەردە ھەر خىل مىللەت ۋەكىللىرى ئەمگەك قىلىدۇ. 5،9دىن 47 -رازمېرغىچە بولغان چوڭ- كىچىك ۋە ئەر - ئايالالارنىڭ ھەر خىل ئاياق كىيىملىرى تەييارلىنىدۇ. كۈنگە سودا ئورۇنلىرىغا 18 مىڭ جۈپ ئاياق- كىيىم چىقىرىپ تۇرىمىز. ئۇمۇمەن ژىلىغا ئۈچ يېرىم مىللىون جۈپ ئاياق -كىيىم ئىشلەپ چىقىرىمىز. بۇلتۇردىن باشلاپ بەش قەۋەتلىك يېڭى فابرىكا قۇرۇپ ئىشقا قوشتۇق. ئۇ ژىلىغا بىر يېرىم مىللىون جۈپ ئاياق- كىيىم ئىشلەپ چىقىرىش قۇۋۋىتىگە ئىگە بولسىمۇ ئىشچى كۈچى يېتىشمەسلىگى سەۋەپلىك پىلان ئورۇنلالمايۋاتىدۇ. ئەينى پەيتتە بۇنىڭمۇ ئىلاجىنى قىلىۋاتىمىز. فابرىكىدىكى ئوقۇش كومبىناتىدا ھازىر 400گە يېقىن ژىگىت- قىزلار بۇ كەسىپنىڭ سىرلىرىنى ئۈگىنىۋاتىدۇ. كېلەر ژىلى فابرىكا تولۇق ئىشقا چۈشىرىلىدۇ.

- مەملىكەت ۋە جۇمھۇرىيەت ئېغىر ئىختىسادىي قىيىنچىلىقنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە بۇ ئەھۋالنىڭ سىلەرگىمۇ تەسىر كورسەتمەسلىگى مۇمكىن ئەمەس. بۇ ھەقتىكى پىكرىڭىز قانداق؟

- ئەينى مۇددىئانى ئېيتتىڭىز. 1990- ژىلىغىچە فابرىكىنىڭ تېخنىكىلىق جابدۇلۇشى ناچار بولغان ئېدى. يەنى كونا دەستىگاھلار ياخشى ئونۇم بەرمەيۋاتاتتى. بۇلتۇردىن باشلاپ ھەممە سېخلارنى يېڭى دەستىگاھلار -گېرمانىيە، چېخوسلوۋاكىيە ۋە ۋېنگرىيە ئوخشاش چەت ئەل دەستىگاھلىرى بىلەن تولۇق ئالماشتۇرۇپ چىقتۇق. نەتىجىدە مەھسۇلاتىمىزنىڭ سۈپىتىمۇ ياخشى بولدى. ئامما ئەشۇ دەستىگاھلار ئۈچۈن ئېھتىياج قىسىملارنى ژۇقۇرىدا نامى ئاتالغان مەملىكەتلەر ئەندىلىكتە ۋالىيۇتىسىز ساتمايۋاتىدۇ. بىزدە بولسا ئۇ نەرسە يوق. بۇ بىز باشتىن كەچۈرۈۋاتقان قىيىنچىلىقلاردىن بىرسى. ئىككىنچىسى بولسا، خوشنا جۇمھۇرىيەتلەر قول قويۇلغان كېلىشىملەرگە ئەمەل قىلماي، كېرەكلىك خام ئەشيالارنى ۋاقتىدا ئەۋەتمەيۋاتىدۇ. ھەتتا بېرىشنى توختىتىپ قويدى. مەسىلەن، ئاياق- كىيىم ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان يېلىم ئىتتىپاق بويىچە پەقەت ئەرمەنىستاندا تەييارلىنىدۇ. ئۇلار يېلىم بېرىشنى پۈتۈنلەي توختىتىپ قويدى. ئەندى روسسىيە بولسا ئاياق كىيىمنىڭ تاپانلىغىنى تەييارلايدىغان (قۇيىدىغان) پلاستىكاتلار بىلەن كورۇبكا تەييارلايدىغان قەغەز بەرمەيۋاتقىنىغا خېلە بولدى. شۇڭلاشقا ھازىر مەھسۇلاتنى كورۇبكىدا ئەمەس، قاپلاردا سودىغا چىقىرىۋاتىمىز. يېلىم يوقلىغى سەۋەپلىك بىر قانچە سېخلاردا ئىش توختاپ قالدى.

- شۇ ۋاقىتتا پىلانلار ئورۇنلانماي، ئىش توختىغان سېخ ئىشچىلىرىغا ھەق تولەش مەسىلىسى ئاسانغا چۈشمەيۋاتسا كېرەك؟

- ئەلۋەتتە، يوشۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، بۇ ھال ئىش پىلانلىرىنىڭ ئورۇنلىنىشىغا چوڭ سەلبىي تەسىر كورسىتىۋاتىدۇ. ئەندى ئىش توختاپ قالغان سېخلاردىكى ئىشچىلارغا نورمال ھەق تولەشنى فابرىكا ئوز زىممىسىگە ئېلىۋاتىدۇ. شارائىتقا ماسلىشىپ مەزكۇر سېخلارنى رېمونتتىن چىقىرىۋاتىمىز.

- خام ئەشيا مەسىلىسى ئۇزاققا سوزۇلۇشى مۇمكىنغۇ، سەۋىيى ھازىر ھەممىلا جايدا موشۇ ئەھۋال موجۇت. بۇ ھالدا توختاپ قالغان سېخلار ئىشچىلىرىنى ئەمىنلەشكە فابرىكىنىڭ مەبلىغى تۈگىمەس- پۈتمەس بولمىسا كېرەك؟

-بۇ دېگىنىڭىز توغرا. ئەلۋەتتە، ھازىرقى قىيىن شارائىتتا بىرەر چارە كورمىسە، ھەقىقەتەنمۇ فابرىكىنىڭ مەبلىغى تۈگىمەس- پۈتمەس ئەمەس. ئوتكەن ژىلى ئىتالىيە بىلەن ھەمكارلىقتا مەھسۇلات چىقارغان بولساق، بىيىل ھىندستان بىلەن ھەمكارلىقتا ئايالالارنىڭ ئوتۈكىنى ئىشلەپ چىقىرىۋاتىمىز. ھىندى دوستلار ئوتۈكنىڭ ئاساسىي كېرەك قىسىملىرىنى تەييارلاپ بېرىدۇ. بىز ئۇنى تەييار ھالەتكە كەلتۈرۈپ، سودىغا چىقىرىمىز. ئۇنىڭدىن تاشقىرى. جەنۇبىي كورېيە بىلەنمۇ ھەمكارلىقتا مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش ئۈچۈن ھازىر جىددىي مۇزاكىرىلەر ئېلىپ بېرىۋاتىمىز. خۇدا خالىسا 1992- ژىلى بۇنىڭمۇ ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىغا ئۇمۇت بار. مانا بۇ ۋە باشقىمۇ چارىلار ژۇقارقى يېتىشمەسلىكلىرىمىزنى يېپىپ كېتىۋاتىدۇ.

- بۇگۈنكى قىممەتچىلىك زامانىدا بىرىنچى نوۋەتتە ئايلىق ئىش ھەققىدىن گەپ ئاچماسلىقنىڭ ئىلاجى يوق. موشۇ ھەقتىمۇ ئازىراق توختالسىڭىز؟

- باھالار كوتىرىلگەن پەيتكىچە ئىشچىلىرىمىز ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 400 سومدىن كام ئەمەس ئايلىق ئىش ھەققى ئېلىپ كەلگەن ئېدى. بەزى ياخشى ئىشلىگەنلەر بولسا 800-900 سومدىنمۇ ئالغان. موشۇ ژىل ئوكتەبردىن باشلاپ ھەر بىر ئىشچىنىڭ ئىش ھەققىگە يەنە 70 پروتسېنت قوشۇپ بەردۇق. ھازىر ئېيىغا ئىككى مىڭ سومدىن ھەق ئېلىۋاتقانلار كوپچىلىكنى تەشكىل قىلىدۇ.

- راستىنى ئېيتىش كېرەك، ئىلگىرى فابرىكا مەھسۇلاتلىرىنىڭ كۆپى سۈپەت جەھەتتىن خېرىدارلارنى رازى قىلالماتتى. ھازىر بولسا ئامما ئارىسىدا سۈپەتنىڭ خېلىلا ياخشىلانغانلىقى ھەققىدە ئېيتىلماقتا. بۇ قانداق مۇمكىن بولدى؟

- بىرىنچىدىن، بۇ ژۇقۇرىدا تەكىتلىگىنىمىزدەك، چەت ئەل دەستىگاھلىرى بىلەن ئىشلەۋاتقانلىقىمىز تۈپەيلى بولسا، ئىككىنچىدىن، خېرىدارلار تەلەپلىرىگە ئەمەل قىلغان ھالدا ئىش ئېلىپ بېرىۋاتقىنىمىز تۈپەيلى مۇمكىن بولماقتا. مەسىلەن، شەھەردە فابرىكىنىڭ «نوۋىنكا» دېگەن ماگازىنى بار. ئۇنىڭغا ھەر كۈنى يېڭى مودېلدا تىكىلگەن 120 جۈپ ئاياق- كىيىم سودىغا چىقىرىلىپ تۇرىدۇ. ماگازىندا پىكىرلەر دەپتىرى بار. قايسۇ ئاياق كىيىمنى خېرىدارلار كوپلەپ ئىشلەپ چىقىرىشنى تەلەپ قىلسا، شۇنى كوپلەپ چىقىرىمىز. ئۇلار ماقۇل كورمىگەن مەھسۇلاتنى ئەمەلدىن ئېلىپ تاشلايمىز. مەھسۇلاتلىرىمىزنىڭ خېرىدارلارغا ماقۇل بولۇۋاتقىنى ئەينە شۇنىڭدا.

-فابرىكىدا رۇسلاردىن قالسا ئۇيغۇرلار كوپچىلىكنى تەشكىل قىلىدىغانلىقىنى تەكىتلىدىڭىز. ئەينە شۇلاردىن بىر قانچە ئىلغارلارنىڭ نامىنى ئاتاپ ئوتسىڭىز؟

- ئېيتايلۇق، 3- سېختىن ئەمىشنۇر نۇراخۇنوۋا ۋە ئەخمەتجان نۇسمانوۋ، 7- سېختىن گوھەربانۇم قاسىموۋا ۋە روزا مەنسۇروۋا، 8- سېختىن گۈلنارەم پەخرىدىنوۋا ۋە ۋلادىمىر مۇھەممەدىيېۋ، 9-سېختىن زورەبۇۋى ئىسدۇللايېۋا ۋە خالىدەم ئانگاروۋالارنى يەنىمۇ ئورغۇنلىغان ئىشچىلارنىڭ نامىنى ھورمەت بىلەن ئاتاپ ئوتۇش مۇمكىن.

- سوھبىتىمىزنىڭ يەكۇنىدە كەلگۈسىدىكى پىلانلىرىڭلار ھەققىدىمۇ قىسقىچە سوزلەپ بەرسىڭىز؟

- كەلگۈسىدىكى بىردىن -بىر مەخسىتىمىز بازار ئىختىسادىي بىلەن ماسلىشىپ، مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىشنى ئامما تەلەپلىرىگە لايىق ۋە ئەرزەن باھالاردا چىقىرىش. شۇ كۈنلەردىمۇ بىزنىڭ مەھسۇلاتلىرىمىزنىڭ باھاسى بازار نەرقىدىن ئۈچ ھەسسە ئەرزەن. يەنە بىر نىيىتىمىز فابرىكىنى پۈتۈنلەي ئوز ئىختىيارىمىزغا سېتىۋېلىش. بۇنىڭ ئۈچۈن جىددىي ھەرىكەت قىلىۋاتىمىز. بۇ نىيىتىمىز ئەمەلگە ئاشسا، ئىشلەپ چىقىرىدىغان مەھسۇلاتقا بازار نەرقى بويىچە باھا قويۇش ھوقۇقىغا ئىگە بولىمىز. ھازىرمۇ بەزى مەھسۇلاتلارغا ئوزۇمىز باھا قويۇشقا ھوقۇق بېرىلدى. مەسىلەن، ئىلگىرىكى 46 سوملۇق ئاياللار تۇفلىسىنى 95 سوم نەرقىدە ماگازىنلارغا چىقىرىۋاتىمىز. ئامما بەزى ھارام تاماق سېتىقچىلارغا يول قويۇلۇشى تۈپەيلى بۇ مەھسۇلاتلار كوئوپېراتورلارنىڭ قولىغا ئوتۇپ، خېرىدارلار ئۇلارنى كام تاپماقتا. ئەينە شۇ تۇفلىنى ئۇلار 180 سوم باھادا سېتىپ، يانچۇقلىرىنى تومپايتماقتا. مېنىڭچە، ئۇلارنى چەكلەيدىغان، ئۇلارغا چارە كورىدىغان **پەيت كەلدى.**

سالماق قوشماقتا

ئۈيغۇر ناھىيەسى «ئوكتەبر» كولخوزىدا دارامەتنىڭ ئاساسىي قىسمى (70 پروتسېنتى) چارۋىچىلىقتىن ئېلىنغاچقا مەزكۇر ساھاغا ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىلىپ كېلىۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، مالنىڭ سانىنى كۆپەيتىش بەدىلىگە چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى يېتىشتۈرۈش ھەم دۆلەتكە سېتىش بويىچە كورسەتكۈچلەر خېلە ژۇقۇرى بولماقتا. مەسىلەن، بىيىل ئېگىلىك بويىچە ھەر يۈز چىشى مالدىن 90 قوزا، 76 قولۇن، 69 موزاي ئېلىنسا، ھەر بىر قويدىن 3 كىلوگرام ئەتراپىدا ژۇڭ قىرقىلىپ، بۇ خۇسۇسىدىكى پىلاننىڭ 110 پروتسېنتتىن ئاشۇرۇپ ئورۇنلىنىشى سوزىمىزنىڭ دەلىلىدۇر. ھازىرقى ئېلىپ بېرىلىۋاقان چارە- تەدبىرلەرگە قارىغاندا گوش ھەم سۈت تاپشۇرۇش پىلانىنىڭ ئاشۇرۇپ ئورۇنلىنىدىغانلىقى كۆتۇلمەكتە.

چارۋىچىلىق ساھاسى توغرىلىق سۆز قىلغاندا، ئېگىلىكتىكى قوي بوداش كومپلېكسىنىڭ ئىشلىرىنى تەكىتلەش ئورۇنلۇق. موشۇ ژىلنىڭ بېشىدا بۇ يەرگە 4727 توخلا بوداشقا كەلتۈرۈلگەن ئېدى. بۇ ئىشقا تەجرىبىلىك مۇتەخەسسىس ژ. سەھەتوۋ رەھبەرلىك قىلدى. تەركىۋىدە ئالتە ئادەم بار مال بودىغۇچىلار توخلىلارنىڭ سالمىقىنى ئاشۇرۇش يولىدا ھەممە مۇمكىنچىلىكلەرنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈردى.

مالنى ئوز ۋاقتىدا سۇغىرىپ، ئورۇن- جايىنىڭ تازا بولۇشىغا ئەھمىيەت بەردى. ئاقىۋەتتە، ئەسلى ھەر قايسىسى 26 كىلوگرامدىن قوبۇل قىلىنغان توخلىلار گوشكە ئوتكۈزگەندە 42 كىلوگرامدىن ئايلاندى. كومپلېكستا ئىشنى ئىجارىگە ئېلىش ئۇسۇلىدا ئېلىپ بارغان ر. سەھەتوۋ، ئە. قەۋەتوۋ، ن. ھەمزەكوۋ، ئا. روزىيېۋ ۋە م. ۋائۇزاقوۋلار ئوزلىرىنىڭ ئىش ھەققىدىن سىرت 9065 سوم قوشۇمچە ھەق ئېلىشتى.

ھازىرقى كۈنلەردە كومپلېكستا 5 مىڭ توخلا بودىلىۋاتىدۇ. ئائىلەۋىي بولاۋېلىش ئۇسۇلىدا ئەمگەك قىلىۋاتقان ئالىمجان، رەخمەتجان، پەرھاتجان روزىيېۋلار بىلەن ئەرشىدىن، ئىمىنجان، تۇرسۇنجان قەۋەتوۋلار ھازىرقى كەيپىياتى ئۈستۈن، ئۇلار ئوزلىرى كۈتۈمگە ئالغان توخلىلارنى كېلەر ژىلى ماي ئېيىغا قەدەر بوداپ ھەر بىر قويىنى كام دېگەندە 45 كىلوگرامغا يەتكۈمەكچى ۋە ھەر قويدىن 3 كىلوگرامدىن ژۇڭ قىرقىۋالماقچى.

ئە. رەمەكوۋ.

گۈرىيېۋ ۋىلايىتى. بالىقچى ناھىيەسى «ئالغاباس» سوۋخوزى گوش يېتىشتۈرۈشكە ئىختىساسلاشتۇرۇلغان: ھازىر بۇ يەردە بەش مىڭدىن كوپرەك توپاق بودىلىۋاتىدۇ. ئۇلار ھەر بىر توپاقنىڭ تىرىك سالمىقىنى پىلاندىكى 350 ئورنىغا 410 كىلوگرامغا يەتكۈزۈپ ئوتكۈزمەكچى.

سۈرەتلەردە: 1. ئەمگەك ۋېتېرانى، ئىلغار مالچى جىكسىمباي بېرگالىيېۋ. 2. مال بوداش كومپلېكسى. (قاز تاگ).

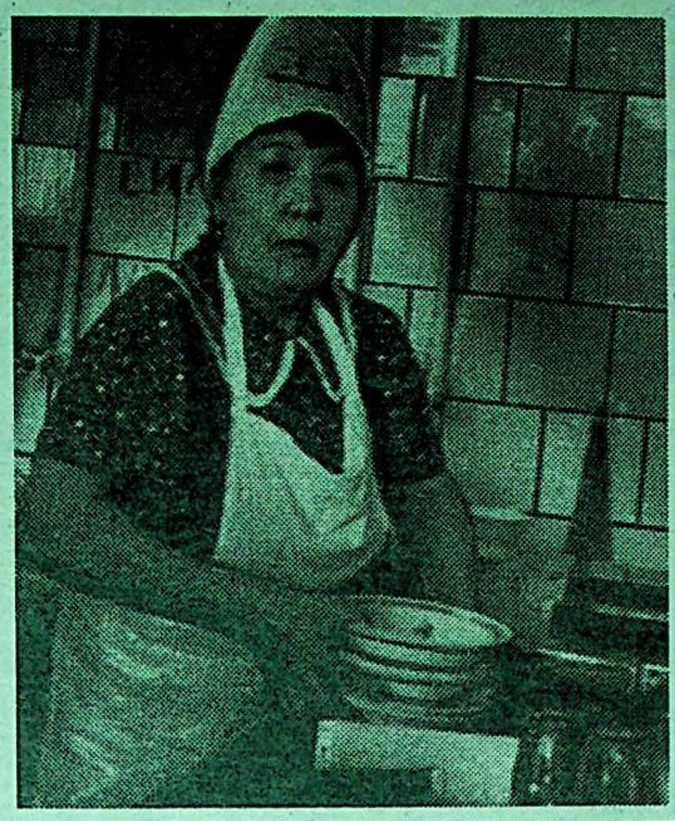

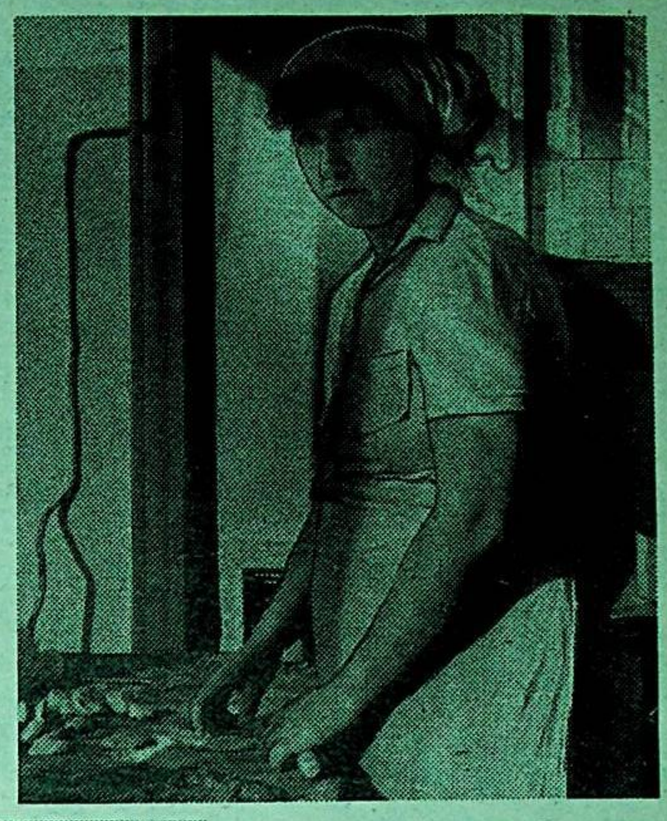

ئالمۇتا شەھىرىدىكى مەركىزىي ئۇ
نۇۋېرسال ماگازىنىدا مىڭغا يېقىن ئا-
دەم ئىشلەيدۇ. ئۇلارنى قىسقا ۋاقىت
نىڭ ئىچىدە تاماق بىلەن تەمىنلەش
ئوڭاي ئەمەس، ئەلۋەتتە. ئەينە شۇ
داق مۇھىم ۋەزىپىنىڭ ھوددىسىدىن
ليۇدمىلا ئىۋانوۋنا زىلانسكايا رەھ-
بەرلىگىدىكى ماگازىن ئىچىدىكى ئاش
خانا كوللېكتىۋى شەرەپ بىلەن چـ-
قىپ كەلمەكتە.

ئاشخانىمىز ماگازىن تەركىۋىگە
ئوتكىنىگە ئىككى ژىل بولدى،- دەيـ-
دۇ ئاشخانا باشلىغى ل. زىلانسكايا،-
بۇ پەقەت ماگازىن خادىملىرى ئۇچۇن
لا بولغانلىغى ئۇچۇن تاماق باھاسىمۇ
ئەرزەن. بىز شۇنچە نۇرغۇن ئادەمـ-
نى تېز تاماقلاندۇرۇش ئۇچۇن كومـ-
پلېكسلىق ئۇسۇلنى قوللىنىۋاتىمىز.
بۇ ئۇسۇل تاماقلانغۇچىلار ئۇچۇنمۇ
بىز ئۇچۇنمۇ قولايلىق بولماقتا.

**سۇرەتلەردە: 1. ئۇستا ئاشپەز نا
دە بۇخان. 2. كوپ ژىللاردىن بېرى
ئىشلەپ كېلىۋاتقان قاچا ژۇغۇچى
زەينەپ ئىسماغۇلوۋا. 3. ئاشخانا
باشلىغى ليۇدمىلا ئىۋانوۋنا زىلانـ
سكايا.**

پ. ئەخمەتوۋ چۇشەرگەن سۇ-
رەتلەر.

تويلار شۇنداق ئوتسە

بىشكېك شەھىرىدىكى ئۇيغۇرلار
زىچ جايلاشقان توكۇلتاش مەھەللـ-
سىدە ئوتكەن ژىللاردا بەزى تويـ-
لاردا ھەددىدىن تاشقىرى ئىسراپچىلىق
قا، بەتخەشلىكلەرگە يول قويۇلۇپ
كەلگەن ئېدى. ھازىرقى ئىختىسادىي
قىيىنچىلىقلار يۇز بېرىۋاتقان شارائىت
تا جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت جەمـ-
يىتى ئەزالىرى، جامائەتچىلىك ئاكتـ-
ۋىستلىرىنىڭ تەسىر كورسىتىشى بـ-
لەن مۇنداق ئارتۇق چىقىملار بىلەن
ئوتكۇزۇلىدىغان تويلار قىسقارتىلىۋا
تىدۇ. شۇنداقلا تۇرمۇش پاراۋەنلـ-
گى تۇپەيلى تويلاردا ئوزىمىز ئۇلغاي
تىپ ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن، ھەتتا
يوقتىن بار قىلىۋالغان ھاجەتسىز ۋە
يارامسىز ئادەتلىرىمىز ئەمەلدىن قالـ-
دۇرۇلماقتا. بولۇپمۇ ئورۇنسىز چـ-
قىم قىلىشلار بىلەن ئوتۇدىغان ۋە
ھەپتىلەپ، ئايلاپ بىر- بىرىگە ئۇلـ-
شىپ كېتىدىغان ئېلىق- سېلىق چاي،
ئاقلىق چاي، چىللاق، ھادۇق چايلار-
نىڭ دائىرىسىنى چەكلەشنىڭ ھاجەتـ-
لىگى كوپچىلىك ئاھالىنىڭ قوللاپ-
قۇۋەتلىشىگە ئېگە بولۇۋاتىدۇ.

يېقىندا مەھەللىمىزدىكى يۇسۇپـ-
جان ئاكا بىلەن مۇسىخان ھەدىنىڭ
قىزىنى تالالىق قىلىش تويى ئەينە
شۇنداق ھەر خىل داۋران سېلىشلار-
سىز، چاچتى- توكتىسىز، ئۇلگىلىك،
كوڭۇللۇك ئوتكەن تويلارنىڭ بىرى
بولدى. ئىككى قۇدىنىڭ بىر- بىرىنى
چۇشىنىپ قەدىرلىشى بىلەن ئېلىق-
سېلىقسىز، ئارتۇق رەسمىيەتلەرسىز
ئوتكۇزۇلگەن بۇ توي ھەممىنىڭ كوڭ
لىدىن چىقتى.

ئادەتتە تويلاردا ئاياللار ئارىسىدىـ
كى لاتا سودىسى، ساندۇق ئېچىش
قالايمىقانچىلىغىغا ئۇچ- تورت سا-
ئات ۋاقىت سەرىپ قىلىنىدۇ. شۇنىڭ
نەتىجىسىدە توي مەرىكىسىنى ناخشا
-ساز، ئويۇن- كۇلكە بىلەن كو-
ڭۇللۇك ئوتكۇزۇشكىمۇ يېتەرلىك
مۇمكىنچىلىك بولماتتى. مەرىكىنىڭ
كۇپ ۋاقتى شۇ ئىشلار ھەلەكچىلىگـ-
دە ئوتۇپ كېتىدىغان. ئۇلاردىن كېـ-
لىپ چىقىدىغان كوڭۇل ئاغرىنىشلار-
چۇ تېخى. بۇ تويدا ئەكسىنچە مىلـ-
لىي ناخشا- سازلىرىمىز چېلىنىپ،
قىزغىن ئويۇن كۇلكىلەر بىلەن ھەمـ-
مىنىڭ كوڭلى خۇش كەيپىياتقا بو-
لەندى. يۇلتۇزلىرى بىللە يانغان ئىكـ-
كى ياشنىڭ نېكاسى قىلىنىپ، چوڭـ-
كىچىك ئۇلارنىڭ كەلگۇسى ئائىلەۋىي
ھاياتىنىڭ بەختلىك بولۇشىغا ئوز-
لىرىنىڭ ئىزگۇ تىلەكلىرىنى بىلدۇ-
رۇشتى.

توي مەرىكىلىرىمىزنى ئەينە شۇنـ-
داق مىللىي ئۇرپى- ئادەتلىرىمىز بـ-
لەن، لېكىن بەزى بىر يارامسىز ھا-
جەتسىز رەسمىيەتلىرىمىزدىن چەتـ-
نىگەن ھالدا ھازىرقى ئەمەلىي شارا
ئىتقا ماسلىشىپ ئوتكۇزۇشكە ھەممـ-
مىز بىرلىكتە كۇچ چىقىرىشىمىز كېـ-
رەك.

خ. تۇردىيېۋا.
بىشكېك شەھىرى.

ياپونلاردەك تېجەمكار

ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن بانك سچيو
تىدا ئون مىڭ دوللار بايلىغى بار
سىنگاپۇرلۇقلار تېجەمكارلىق جەھەتـ-
تىن دۇنيادا ئونىنچى ئورۇندا تۇرىـ-
دۇ، دەپ خەۋەر قىلدى. «بىزنېس
تايمس» گېزىتى. لېكىن ئۇلارغا بايلـ-
غى 40 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىنى تەشـ-
كىل قىلىدىغان ياپونلىقلارغا يېتىش
ئۇچۇن تېخى ژىراق...

بۇ فاكت سىنگاپۇردا بۇ قېتىم
«ھازىردىن باشلاپ ئىختىسات قىلـ-
ساڭ،-سەن پۇتكۇل دۇنيادا باي بو
لىسەن»، دەپ باشلانغان نوۋەتتىكى
كامپانىيەنى كەڭ قانات يايدۇرۇش
ئۇچۇن پايدىلىندى. بۇگۇنكى كۇندە
بولسا سىنگاپۇر مەكتەپ ئوقۇغۇچـ-
لىرىنىڭ 51 پروتسېنتىنىڭ بانكىلار-
دا شەخسىي سچيوتلىرى بار. بۇنىڭ
ئوزى ناھايىتى ياخشى دەپ، ھېساپلايـ-
دۇ، مائارىپ مەسىلىلىرى بويىچە پار
لامېنت كاتىبى سىدېك سانىفف. «ئە
گەر بىزنىڭ بالىلىرىمىز ئىختىسات
قىلىشقا ئۇگىنىدىغان بولسا، بىزنىڭ
ياپونلىقلارنى قوغلاپ يېتىشىدىغانلـ-
غىمىزغا ئىشەنچىم كامىل»،- دەيـ-
دۇ ئۇ.

(قاز تاگ).

مەمنۇن

غەزەللەر بوستانىدا

ساقلىدىم

ھەممىنى يوقاتتىم ئامما بىر ساداقەت ساقلىدىم،
ساداقەت ئىچرە سەدەپتەك سەۋرى-تاقەت ساقلىدىم.
بېشىمغا چۇشكەن جۇدالىق تاغلىرىنى كوتەردىم،
ئوتتا پاختا ساقلىغاندەك دىلدا مەدەت ساقلىدىم.
ئۇرۇق-ئەجدادىم ياندۇرۇپ كەتكەن ئارمان ئوتىنى
ئوچەرمەي ئەۋلات ئۇچۇن قۇتلۇق ئامانەت ساقلىدىم.
خۇددى ياشلىقتەك ئەجەپ تېز ئوتتى راھەت- خوشلىغىم،
ئامما قەلبىمنىڭ تورىدە دوستقا لەززەت ساقلىدىم.
ژىغمىدىم دۇنيايۇ- بايلىق، ئاچكوزلەرگە كۇلدۇم، بەس،
مۇشتۇمدەك ژۇرەكتە ئىنساپ، چىن ساخاۋەت ساقلىدىم.
ئانا يۇرت، خەلقىم، يولەك دوست ئالدىدا باش ئەگدىم مەن،
ۋاپادار يار ئالدىدا نومۇس-ئىتائەت ساقلىدىم.
ئۇنتىدى مەمنۇن ئاداۋەت، ئەلەم دەرتلەرنى پۇتكۇل،
ئۇزۇكنىڭ كوزىدە ياقۇتتەك مۇھەببەت ساقلىدىم.

بەرمىدىڭ

يېنىڭدا بىردەم تۇرۇشقا دوست، ماڭا يان بەرمىدىڭ،
قولىڭدا تۇرسىمۇ ئىمكان، ماڭا ئىمكان بەرمىدىڭ.
يە ئولۇم ياكى كورۇم دەپ قانسىراپ ياتقىنىمدا،
كېچەلمەي دوستۇڭ ئۇچۇن ئاھ، بىر قوشۇق قان بەرمىدىڭ.
ئۇ ئاچلىق ژىللىرى پارچە ناننى تەڭ بولۇشكەن ئەل،
توق تۇرۇپ قىيماي ماڭا بىر پارچىمۇ نان بەرمىدىڭ.
بىزنى دەپ ئۇ مەرت بوۋىلار ئايىغانمۇ جېنىنى،
ھەممىنى بەردىغۇ بىزگە، مەن ئۇچۇن جان بەرمىدىڭ.
ماكانسىز قالغانغا ھەتتا ياتلارمۇ ماكان بەرگەن،
ئەجابا، ئېشىپ-تېشىپ تۇرسا، ئوي-ماكان بەرمىدىڭ.
ئوزەڭگە شوھىرەت- مەنسەپنى قوش-قوش قوندۇرۇۋالدىڭ،
كوزۇڭگە ئىلماي، غادىيىپ دىلغا ئارام بەرمىدىڭ.
جېنىمدىن ئوتتى بىرادەر، يات خۇلقۇ-پەيلىڭ سېنىڭ،
تاقىتى پۇتتى مەمنۇننىڭ قىلچە دەرمان بەرمىدىڭ.

ئانام

ئانامنىڭ چېھرىسىدەك گويا ئالەمنىڭ يورۇغى،
سېزىلەر نەپسىدەك ماڭا گۇلنىڭ خۇش پۇرىغى.
ئانا توپراقنى نېمىشكە ئەزىزلەيدىكىن دېسەم،
ئانامنىڭ تەككەن ئېكەنغۇ ئۇنىڭغا جۇپ ئايىغى.
ھەممە پاكلىقنى ژىغىپ سۇزۇك دېڭىزغا جەم قىلساڭ،
بىردەملىك مېھىرىگە تەڭ بولغايمۇ ئانام پاكلىغى.
كۇن چىقار ئانام ئۇچۇن، گۇل ئېچىلار ئانام ئۇچۇن،
ئىنساننىڭ ئەڭ ئەۋلىياسى، كۇندىن ئىسسىق قۇچىغى.
ئانىسىز ئالەم قاراڭغۇ تۇيۇلار گويا ماڭا،
شۇ ئانا، بىلسەڭ ئويۇڭنىڭ ئەسلا ئوچمەس چىرىغى.
تەبىەت ئىنسان ئۇچۇن پەرۋانە قىپ ياراتقانمۇ،
ئانىنى دوستلار، ئېيتىڭلار مەڭگۇ غۇلىماس تېغى.
ئانامنىڭ چېھرى باھاردەك، مېھرى ياز كەبى قايناق،
كوڭلىچۇ گوياكى كۇز پەسلى كەبى بەكمۇ سېخى.

بۇيۇك بولدى

ئانا يۇرت، نامىڭ دىلىمدا ھەر نەپەس بۇيۇك بولدى،
مۇھەببەت-مېھرىڭ تىلىمدا غەزەل، دىل كويۇك بولدى.
باغلىرىڭ بوستان، گۇلىستان، دالارىڭ غەزنىگە كان،
دەرەق-تاللىرىڭ پاسىبان سايە-سالقىن بۇك بولدى.
كەڭ غۇلاچ تاشلاپ ئۇزۇشكە دەريارىڭ قۇچاق يايسا،
تەشنالىق يەتكەندە ئاھ، بۇلاقلىرىڭ سۇزۇك بولدى.
بىلمىدىم، قايىسى ھەۋەس ۋەس-ۋەسكە سالدى قايىسى كۇن،
ئايرىلىپ قالدىم سېنىڭدىن، ھىجران تېغى ژۇك بولدى.
ئانامنىڭ بالدەك سوزىنى كىنەپ كوزگە ياش ئالسام،
ئوزگىنىڭ يۇمشاق سوزى مەنچۇن ئاچچىق- چۇچۇك بولدى.
ساناقسىز ئوقلىرى تەككەچ جۇدا لىقنىڭ نەيلىيىن،
ژۇرىگىم پارەيۇ-پارە، باغرىم ئاھ، توشۇك بولدى.
تىڭشىساڭ يۇرتۇم، بالاڭ مەمنۇننىڭ ھالى پەرىشان،
يەر دەسسەپ ژۇرگەن بىلەنمۇ ھە، روھى ئولۇك بولدى ...

سىزگە سىرىمنى ئېيتسام

ئۇيغۇرستان، مەن تۇغۇلغان ۋەتەن-يېرىمنى ئېيتسام،
ئەسلى بوستان-بۇ ژۇرەكتىن چىققان ئەمرىمنى ئېيتسام.
ئېيتىڭ كىم بىلمەس قېدىم قەشقەر ئۇچۇم قىلغان يۇسۇپ-
ماخمۇت قەشقەرىيلەرنى ھە، غۇرۇر-پەخرىمنى ئېيتسام!
ئەرك- ھوقۇق تەشناسى بۇ تەڭسىز ھاياتنىڭ گاداسى،
پۇغانغا قانمىغان ئەجدات ژۇرەك سىرىمنى ئېيتسام.
يەر پىرى، ئەجرىدە نەسلىم تاشتىن گۇللەر ئۇندۇرگەن،
نەسلىمەن «مىڭ ئوينى» قازغان پەرھات-شېىرىنىنى ئېيتسام.
نەچچە مىڭ ژىللارغا تومرۇم يىلتىزى تارتىقلىققۇ،
ئىدىقۇت ھۇلى مويۇنچۇر گۇۋا-پىكىرىمنى ئېيتسام.
ئىككى يۇز ژىلدىن ئېشىپتۇ رودۇپاي چاپلاشقىنى
تېنىمنى شورايدۇ ئاھ- دات دېمەي سەۋرىمنى ئېيتسام.
ئاينىڭ ئونبەشى قاراڭغۇ، ئون بەشى يورۇق ئېكەن،
بار ئۇمۇت مەمنۇندا بىر كۇن شاتلىق شېىرىمنى ئېيتسام.

سالامەتلىك خىزمىتىدە

پايتەختتىكى ئا. ن. سىزگانوۋ نامىدىكى قازاقستان كلىنىكىلىق-ئېكسپېرىمېنتال خىرۇرگىيە ئىنستىتۇتى ژۇقۇرى دەرىجىلىك كەسىپ ئېگىلىرىنىڭ چوڭقۇر ئىلمىي ئىزدىنىشلىرى نەتىجىسىدە چوڭ شوھرەت قازىنىپ، بۇگۇنكى كۇندە ئۇ كوپ ساھالىق ئىلمىي تەكشۇرۇش مەركىزىگە ئايلاندى.

تېخى 50- ژىللاردىلا بۇ يەردە راك كېسەللىگىنى داۋالاش بويىچە تەجرىبە لابوراتورىيەسى بار ئونكولوگىچىسكىي بولۇم تەشكىل قىلىنىپ، بىر قاتار خەتەرلىك ئىششىقلارنى داۋالاش نەتىجىلىرى ئۇگىنىلگەن ئېدى.

مەزكۇر ئىنستىتۇتتا جۇمھۇرىيەتتە بىرىنچى بولۇپ ھەر خىل ئوپكە ئاغرىقلىرىنى ئەڭ ئىلغار تەجرىبىلەر بىلەن داۋالاش يولغا قويۇلدى. شۇنداقلا بۇ يەردە ئىشلىنىپ چىقىلغان سۇيەك ۋە بوغۇنلاردىكى توبېركۇليوز ئاغرىغىنى داۋالاش ئۇسۇللىرى پۇتكۇل ئېلىمىزدە قوللىنىلماقتا.

ژۇرەك ئاغرىغىنى داۋالاش بويىچە 3000دىن ئارتۇق ئوپېراتسىيە ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. ئەندى بۇ يەردىكى ئەڭ چوڭ ئۇتۇقلارنىڭ بىرى 3 ياشقىچە بولغان باللارغا كاردىو خىرۇرگىيەلىك ياردەم كورسىتىش بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭ ئۇچ بلوكتىن ئىبارەت ئوپېراتسىيە بولۇمىنى ئالاھىدە ماختاشقا ئەرزىيدۇ.

ئىنستىتۇت خادىملىرى چەت ئەللىك كەسىپداشلىرى بىلەن قويۇق مۇناسىۋەت قىلىپ، تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ كەلمەكتە. بۇ يەردىكى 300 دوختۇرنىڭ ئىچىدە 8 پەن دوكتورى ۋە 60 نەپەر پەن نامزاتلىرى پائالىيەت ئېلىپ بارماقتا. ئۇلارنىڭ ئىلمىي ئەمگەكلىرىنىڭ 43 توپلىمى نەشىر قىلىنغان ۋە 60 ئىلمىي ئەمگەك ئاۋتورلۇق گۇۋاناميغا ئېگە. ئىلمىي خادىملاردىن ئا. ئالىيېۋ، س. ئا. ۋورونوۋ، ل. تىس، ئىوففي، ك. ئا. كاشكىن قاتارلىقلار كسج دولەت مۇكاپاتىنىڭ ساھىبىلىرىدۇر.

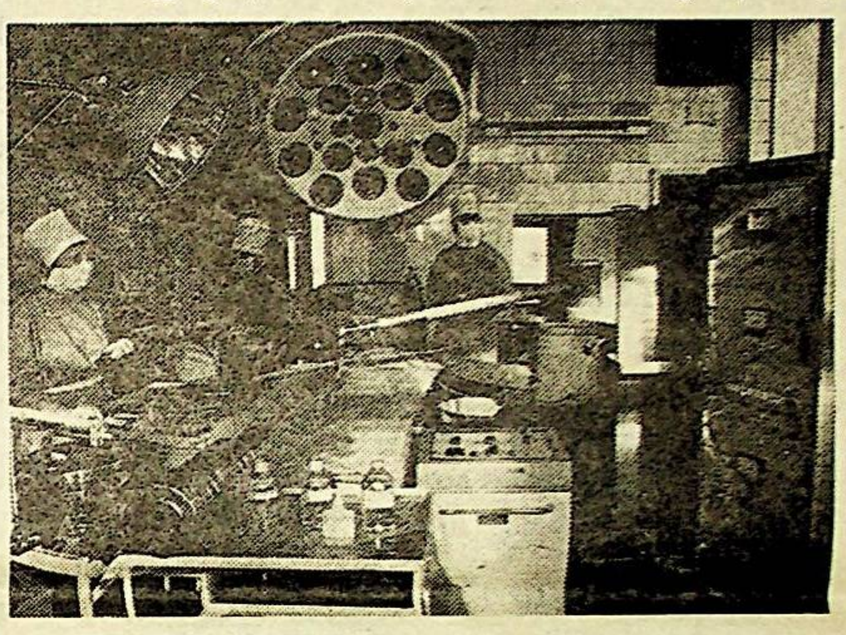

سۇرەتتە: ھەمشىرىلەر گ. ۋ. گالىمخانوۋا، ۋ. ئى. سۇداكوۋا ۋە خىرۇرگ ئا. ئا. ئىۋاكىنلار يېڭى ئوپېراتسىيەگە تەييار.

م. مالىنوۋسكىينىڭ سۇرەتلىرى.

ئىسلام كونفېرېنسىيەسى تەشكىلاتىنىڭ فورۇمى سابىق كسج ئى دىن مۇسۇلمانلارنى كۇتمەكتە

ئىسلام كونفېرېنسىيەسى تەشكىلاتىنىڭ (ئىكت) رەھبەرلىگى سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ بارلىق مۇسۇلمان جۇمھۇرىيەتلىرىگە مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ ئالىي دەرىجىدىكى نوۋەتتىكى ئالتىنچى ئۇچرىشىشنىڭ ئىشىغا ئىشتراك قىلىشقا تەكلىپلەرنى ئەۋەتتى، ئۇچرىشىش 9- دېكابر كۇنى سېنېگالنىڭ پايتەختى داكاردا ئېچىلىشى بەلگۇلەندى.

1969- ژىلى سەئۇدىيە ئەرەبستانىنىڭ تەشەببۇسى بويىچە قۇرۇلغان ئىكت 1،1 مىللىاردقا يېقىن ئاھالىسى بار 45 مۇسۇلمان دولىتىنى بىرلەشتۇرىدۇ. ھەر ژىلى تاشقى ئىشلار مىنىسترلىرى دەرىجىسىدە ۋە ئۇچ ژىلدا بىر قېتىم ئىكت دائىرىسىدە ئالىي دەرىجىدە ئۇچرىشىشلار ئوتكۇزۇلىدۇ. سەكسەنىنچى ژىللىرى مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ فورۇملىرىدا مۇھاكىمە قىلىنغان ئاساسىي مۇئەممائىران بىلەن ئىراق ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇشتىن ئىبارەت بولغان ئېدى. ئەينە شۇ ژىللىرى ئاۋغانستانغا ھەر بىي جەھەتتىن ئارىلاشقانلىغى ئۇچۇن كېڭەش ئىتتىپاقى ئىكت تەرىپىدىن قاتتىق تەنقىتكە ئۇچرىغان ئېدى.

1988- ژىلى تاشقى ئىشلار مىنىسترلىرىنىڭ ئاممان كېڭەشمىسىنىڭ ئىشتراكچىلىرى م. س. گورباچېۋنىڭ ئاۋغانستاندىن ئەسكەرلەرنى ئېلىپ كېتىشكە تەييار ئېكەنلىگى توغرىلىق بىلدۇرۇشىنى تەبرىكلىدى.

ئىكتدا سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىدىن مۇسۇلمان دېلېگاتسىيەلىرىنىڭ فورۇمغا بىرىنچى قېتىم رەسمىي قاتنىشىشغا تەبىي قىزىقىش پەيدا بولماقتا. ئىكتدىكى رەسمىي شەخسلەرنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، مەزكۇر تەشكىلاتقا قوبۇل قىلىش ئۇچۇن سوۋېت مۇسۇلمان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ بىرى تەرىپىدىن ئەرىزە بېرىلگەن تەغدىردە بۇ ئىلتىماس ناھايتى دىققەت بىلەن قارىلىدۇ. ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرىنىڭ خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، سابىق ئىتتىپاقنىڭ بىر قاتار مۇسۇلمان جۇمھۇرىيەتلىرى ئىكتغا ئەزا بولۇشقا مەنپىيەتدارلىغىنى نامايەن قىلماقتا، لېكىن ھازىرچە ئۇلارنىڭ ھېچ قايسى بۇ توغرىلىق رەسمىي بىلدۇرمىگەن.

داكاردا ئالىي دەرىجىدىكى ئۇچرىشىشقا ئىشتىراك قىلىش تەكلىپلىرى تەشكىلاتىنىڭ بارلىق ئەزالىرىغا ئەۋەتىلگەن. ئىكتغا ئەزا كوپلىگەن دولەت باشلىقلىرىنىڭ كېلىشى كۇتۇلمەكتە. ئەرەپ دىپلوماتلىرى دائىرىسىدە ئۇچرىشىشقا قاتناشمايدىغان لىدېرلارنىڭ ئارىسىدا ئەتىمالىم، سەددام ھۇسەيىن بولۇشى مۇمكىن، ئۇ باغدات پارىس قولتۇغىدىكى ئۇرۇشتا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن ئىراقنىڭ سىرتىغا چىقمىغان، دېگەن پىكىرلەر بار.

داكاردا مۇسۇلمان مەملىكەتلىرى ۋە رېگىونلىرىنىڭ تالاش مۇئەممالىرى، جۇملىدىن ئاۋغانستان، كىپر، ھىندستان، فىللىپپىن، سومالىي مۇئەممالىرى مۇھاكىمە قىلىنىدۇ. ئۇچرىشىشنىڭ كۇن تەرتىۋىدە شۇنداقلا دۇنيادىكى مۇسۇلمانلار جامائەلىرى ۋە ئاز سانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھۋالى ۋە ھوقۇقلىرىنىڭ ئەنئەنىۋىي مەسىلىلىرى قارىلىدۇ.

«ئىزۋېستىيەنىڭ» مەتبۇئات خىزمىتى.

دۇنيا كەڭلىكىدە

تاس س. ئى ئا ن.

تەيۋەنلىكلەرگە خخجغا مەبلەغ سېلىش رۇخسەت قىلىندى

خخج بىلەن ئىختىسادىي ئالاقىلارغا نىسبەتەن قويۇلغان چەكلەرنى پەيدىن- پەي ئېلىپ تاشلاۋاتقان تەيۋەن بۇنىڭدىن كېيىن خىتاينىڭ يېزا ئېگىلىگىگە ئوز تىجارەتچىلىرىنىڭ مەبلەغ سېلىشقا قارشى بولمايدۇ.

تەيۋەننىڭ يېزا ئېگىلىگى بويىچە كېڭىشىنىڭ رەئىسى كاپىتال قۇرۇلۇش مەبلەغلىرى خەلىق ئارا بازارلاردا تەيۋەن توۋارلىرى بىلەن كۇچلۇك رىقابەتچىلىكتە بولمايدىغان مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش ئۇچۇنلا رۇخسەت قىلىنىدىغانلىغىنى ئېيتتى. تىجارەتچىلەرگە خخجدىكى شېرىكلىرىگە يېزا ئېگىلىگى تېخنولوگىيەسىنى بېرىش رۇخسەت قىلىنىدۇ. تەيۋەن تىجارەتچىلىرى ئۇچۇن چارۋىچىلىق ۋە گۇرۇچ ئوستۇرۇشكە مەبلەغ سېلىش ناھايىتى مەنپىيەتدارلىق پەيدا قىلماقتا.

(رېيتېر).

قۇرئان لوتېرېيەگە قارشى

ھىندونېزىيە شەھەرلىرىدە مىڭلىغان ستۇدېنتلار نامايىش قىلماقتا: ئۇلار دولەت لوتېرېيەسىنى ئوتكۇزۇشنى ئەڭ يېقىنقى ۋاقىتتا مەنئىي قىلىشنى تەلەپ قىلماقتا. ئەكسى ھالدا، دەپ تەھدىت سالدى ستۇدېنتلار، ئۇلار كېلەر ژىلى بولىدىغان ئۇمۇمىي سايلامغا قارشى چىقىدۇ.

مۇسۇلمانلار رەھبەرلىگىنىڭ ئالىي كېڭىشى لوتېرېيەنى قىمار ئويۇنى دەپ ئېتىراپ قىلغاندىن كېيىن ئېھتىراسلار كۇچىيىپ كەتتى. 160 مىللىون مۇسۇلمان ياشايدىغان ھىندونېزىيە ئۇچۇن مۇنداق مەنئىي قىلىش ناھايىتى جىددىيدۇر.

ھوكۇمەت لوتېرېيەدىن ئېلىنغان ئاخچا ھالاكەتلەردە قۇتۇلدۇرۇش ئىشلىرىغا ۋە سپورتنى تەرەققىي ئەتكۇزۇشكە سەرىپ قىلىنىدۇ. دەپ ئوزىنى ئاقلىماقتا. ھوكۇمەت مۇسۇلمان لىدېرلىرىدىن قانداقتۇ باشقا ئالتېرناتىۋ يولىنى تەكلىپ قىلىشنى ئىلتىماس قىلماقتا.

(يۇپى).

ناتو يېڭى مۇناسىۋەتلەرنى تەكلىپ قىلماقتا

ناتو رەھبەرلىگى سابىق ۋارشاۋا شەرتنامىسى تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىرىغا (شۇ جۇملىدىن كېڭەش ئىتتىپاقىغا)، شۇنداقلا ئېستونىيە، لاتۋىيە ۋە لىتۋاغا- ھەممىسى بولۇپ توققۇز مەملىكەتكە بىرلەشكەن. دېكلاراتسىيە لايىھىسىدە ھەر ژىلى ناتو ۋە توققۇز مەملىكەت تاشقى ئىشلار مىنىسترلىرىنىڭ كېڭەشمىسىنى چاقىرىش تەكلىپ قىلىنىدۇ. مۇنداق تۇنجا كېڭەشمە 1992- ژىلى ئىيۇندا نورۋېگىيەدە ئوتكۇزۇلۇشى مۇمكىن ئېدى.

(رېيتېر).

فرانسىيەدە قانچىلىك ئىچىدۇ

ھازىر فرانسۇزلار بىر ئەۋلاتتىكىگە قارىغاندا ئىچىملىكنى ئىككى ھەسسە دېگىدەك ئاز ئىستىمال قىلىدۇ، لېكىن شۇنىڭغا قارىماي بۇ ساھادا غەربىي يېۋروپىدا بىرىنچىلىكنى قولدىن بەرمەي كېلىۋاتىدۇ.

رەسمىي مەلۇماتلارغا قارىغاندا، 15 ياشتىن باشلاپ ۋە ئۇنىڭدىن چوڭ ياشتىكى ئوتتۇرا ھېساپتىكى فرانسۇز ژىلىغا 13،5 تازا سپىرتقا بارا- ۋەر (1965-ژىلى- 24 لىتر) مىقدارىدا ئىچىملىكنى ئىستىمال قىلىدۇ. بۇنىڭدا ئىككىنچى ئورۇندا -لىۋكسىنبۇرگ، ئۇچىنچى ئورۇندا- ئىسپانىيە تۇرىدۇ.

(رېيتېر).

ئوقۇپ چىقىڭ، قىزىق

تورت ئاياقلىق بۇۋاق

پېرۇ مەملىكىتىنىڭ شىمالىدىكى پەيخەن دېگەن جايدا بىر ئاي مۇقەددەم تورت ئاياقلىق بۇۋاق تۇغۇلدى: ئىككى ئايىغى ھەقىقىي، قالغان ئىككىسى بولسا ئۇنچىلىك رىۋاجلانمىغان قوشۇمچە ئاياقلار ئېدى. يەنە شۇنداقلا بۇ بۇۋاق ئىككى جىنسىي ئورگانلىق ۋە ئۇچەي يوللىرى باشقىچەرەك ھالەتتە تۇغۇلغان. دۇختۇرلارنىڭ پىكىرىچە، بۇ ھادىسىنى قوش گېزەكلىرىنىڭ بۇزۇلغان كورۇنۇشى، دەپ باھالاشقا بولىدۇ.

بۇ سىرلىق بۇۋاقنى تەكشۇرۇپ ژۇرگەن دۇختۇر خۇئان نەماكنىڭ ئىشەنچى كامىلكى، ئەگەر ئۇنىڭ قوشۇمچە ئاياقلىرى كېسىۋېتىلسە، بالىنىڭ نورمال رىۋاجلىنىپ كېتىشىگە 90 پروتسېنت كاپالەت بار. لېكىن ... قوشۇمچە جىنسىي ئورگانىنى نېمە قىلىش مۇمكىن؟ تەبىەتنىڭ بۇ مۇجىزىسى ھەققىدە خەۋەر قىلغان يەرلىك «ئۇخا» گېزىتى بۇ ھەقتە لام-جىم دېمىگەن.

ھاراقتىن...ياڭيۇ چىقىرىش مۇمكىنمۇ؟

گۇرېيۋ ۋىلايىتى ئىندېر ناھىيەسىنىڭ رەھبەرلىرى تىجارەتچىلىكنىڭ ئەجايىپ ئۇلگىسىنى كورسەتتى. ئۇنىڭ ماھىيىتى توۋەندىكىچە.

ھەر خىل يېزا ئېگىلىگى مەھسۇلاتلىرى ئوخشاش ياڭيۇدىنمۇ سپىرت ئىچىملىكلىرىنى چىقىرىش مۇمكىن ئېكەنلىگى ئادەملەرگە ئەزەلدىن مەلۇم. ئادەتتە بۇنداق ئىش بىلەن بىو خىمىيەلىك كارخانىلار شۇغۇللىنىدۇ. ئەندى ئۇنىڭ ئەكسىچە، ھاراقتىن... ياڭيۇ چىقىرىش مۇمكىن دېگەننى سىز ئاڭلىغانمۇ؟ ئەلۋەتتە، بۇ مۇمكىن ئەمەس نەرسە، دەپ ئېيتىشىمىز مۇمكىن، بىراق...

ئىندېر ناھىيەسىنىڭ يەرلىك ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى ناھىيەدە ھاراق سېتىشنى قىممەتلىتىش ئارقىلىق ئون مىڭلىغان سومنى ئوڭاي ئولجا قىلىپ، موشۇ مەبلەغكە چەتتىن ياڭيۇ ئېلىپ ئۇنى ژۇتداشلىرىغا ساتقان.

(قاز تاگ).

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى، 50-ئوي 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان س س ج مىنىسترلار كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر-69-86-33، مەسئۇل كاتىپ-50-86-33، سەياسىي-ئىجتىمائىي بولۇم 81-86-33، ئىختىسات بولۇمى-06-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى- 27-86-33، مەدەنىيەت بولۇمى- 01-92-33.

زاكاز (3477) تىراژ 8250

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 65359, приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйғур авази», выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии газетно-журнального Издательства.
г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленин 2/4.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس.

يېڭى هايات

1991
ژىل
10
دېكابر
سېشەنبە
№147
(3490)
باهاسى
4 تيين

گېزىت 1970- ژىلى 1- يانۋار دىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. هەپتىسىگە ئۇچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىدە

قازاقستان كسج پرېزىدېنتىنى سايلاش بويىچە مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ مەجلىسى ئوتكۇزۇلدى. ئۇنىڭدا كومىسسىيە رەئىسى ك. ب. بوكېنوۋ خەۋەر بىلەن سوزگە چىقتى.

مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى قازاقستان كسج پرېزىدېنتى سايلىمىنىڭ نەتىجىلىرى توغرىلىق ئوكرۇگلۇق سايلام كومىسسىيەلىرىدىن ئېلىنغان پروتوكوللارنى قاراپ چىقىپ، «قازاقستان كسج پرېزىدېنتىنى سايلاش توغرىلىق» قانۇننىڭ 21- ماددىسىغا مۇۋاپىق ۋە ئاۋاز بېرىش يەكۈنلىرى ئاساسىدا ئاۋاز بېرىشكە قاتناشقان سايلىغۇچىلار ئاۋازىنىڭ 98،78 پروتسېنتىغا ئېگە بولغان نازاربايېۋ نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلىنى قازاقستان كسج پرېزىدېنتى بولۇپ سايلاندى، دەپ ئېتىراپ قىلدى. پرېزىدېنت بىلەن بىر ۋاقىتتا ئاسانبايېۋ ئېرىك ماغزۇم ئوغلى قازاقستان كسج ۋىتسې- پرېزىدېنتى بولۇپ سايلاندى.

جۇمھۇرىيەتتە قۇرۇلغان بارلىق 10479 سايلام ئۇچاستكىسىدا سايلام ئۇيۇشچانلىق، ئىشچانلىق ۋەزىيەتتە، ئاۋاز بەرگۈچىلەرنىڭ ژۇقۇرى ئاكتىۋلىغى شارائىتىدا ئوتتى. پۇخرالارغا ئوزلىرىنىڭ خاھىشىنى ئەركىن ئىزھار قىلىشقا بولغان كونستىتۇتسىيەلىك ھوقۇقلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ رېال ئىمكانىيىتى يارىتىلدى.

كومىسسىيە مەجلىسىدە قازاقستان كسج ئالىي كېڭىشى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى ز. ل. فېدوتوۋا سوزگە چىقتى.

مەجلىستە ئوكرۇگلۇق سايلام كومىسسىيەلىرىنىڭ رەئىسلىرى قاتناشتى.

(قاز تاگ).

مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ خەۋىرى

قازاقستان كسج پرېزىدېنتى سايلىمىنىڭ يەكۈنلىرى توغرىلىق

قازاقستان كسج ئالىي كېڭىشىنىڭ 1991- ژىلى 16- ئوكتەبردىكى توختامىغا مۇۋاپىق 1991- ژىلى 1- دېكابردا جۇمھۇرىيەتتە قازاقستان كسج پرېزىدېنتىنىڭ سايلىمى ئوتكۇزۇلدى.

قازاقستان كسج پرېزىدېنتىنى سايلاش بويىچە مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى قازاقستان كسج پرېزىدېنتى سايلىمىنىڭ نەتىجىلىرى توغرىلىق ئوكرۇگلۇق سايلام كومىسسىيەلىرىدىن ئېلىنغان پروتوكوللارنى قاراپ چىقىپ، خەۋەر قىلىدۇ:

جۇمھۇرىيەت تېررىتورىيەسىدە قۇرۇلغان 21 سايلام ئوكرۇگى بويىچە سايلىغۇچىلار تىزىمىغا 9961242 پۇخرا كىرگۈزۈلدى. ئۇلاردىن 8788726 ئادەم، ياكى 88،23 پروتسېنتى ئاۋاز بېرىشكە قاتناشتى.

يوشۇرۇن ئاۋاز بېرىش ئۇچۇن سايلام بيۇللېتېنىغا قازاقستان كسج پرېزىدېنتلىغىغا نامزات ن. ئە. نازاربايېۋ ۋە قازاقستان كسج ۋىتسې -پرېزىدېنتلىغىغا نامزات ئې. م. ئاسانبايېۋ كىرگۈزۈلدى.

سايلام نەتىجىسىدە 8681276 سايلىغۇچى ياكى ئاۋاز بېرىشكە قاتناشقانلارنىڭ 98،78 پروتسېنتى ن. ئە. نازاربايېۋنى ياقلاپ ئاۋاز بەردى.

107252 سايلام بيۇللېتېنىدا ياكى بېرىلگەن بيۇللېتېنلارنىڭ 1،22 پروتسېنتىدا قازاقستان كسج پرېزىدېنتلىغىغا نامزات ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ فامىلىيەسى ئوچىرىلدى.

198 سايلام بيۇللېتېنى كۇچكە ئېگە ئەمەس دەپ ئېتىراپ قىلىندى.

«قازاقستان س س ج پرېزىدېنتىنى سايلاش توغرىلىق» قانۇننىڭ 21- ماددىسىغا مۇۋاپىق ۋە ئاۋاز بېرىش يەكۈنلىرى ئاساسىدا مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى ئاۋاز بېرىشكە قاتناشقان سايلىغۇچىلار ئاۋازىنىڭ 98،78 پروتسېنتىنى ئالغان **نازاربايېۋ نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلىنى** قازاقستان س س ج پرېزىدېنتى بولۇپ سايلاندى، دەپ ئېتىراپ قىلدى. پرېزىدېنت بىلەن بىر ۋاقىتتا **ئاسانبايېۋ ئېرىك ماغزۇم ئوغلى** قازاقستان س س ج ۋىتسې- پرېزىدېنتى بولۇپ سايلاندى.

(قاز تاگ).

ئالمۇتا، قازاقستان پرېزىدېنتىغا...

ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ نامىغا كېلىۋاتقان تەبرىك تېلېگراممىلارنىڭ ئېقىمى ئازايمايۋاتىدۇ. ئۇلاردا ئۇنىڭ كوپ مىللەتلىك سۇۋېرېن قازاقستاننىڭ ژۇقۇرى دولەت لاۋازىمىغا سايلىنىشىغا باغلىق سەمىمىي تەبرىكلەر ۋە تىلەكلەر ئەكىس ئەتكەن.

نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلىنى كۇبا دولەت كېڭىشىنىڭ ۋە ھوكۇمىتىنىڭ رەئىسى فىدېل كاسترو رۇس، بولغارىيە پرېزىدېنتى ژېلىيو ژېلېۋ، ئۇكرائىنا پرېزىدېنتى ل.م.كراۋچۇك، ئوزبەكستان، تاجىكستان، ئابخازىيە ئالىي كېڭەشلىرىنىڭ رەئىسلىرى: ش. م. يولداشېۋ، س. گېنجايېۋ، ۋ. ئارد ژىنبا، چ س ف ج نىڭ، كورېيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ كسج ئى دىكى پەۋقۇلادە ۋە تولۇق ھوقۇقلۇق ئەلچىلىرى رۇدولف سلانسكىي، رومېن گو، يېۋروپا رېكوېسترۇكسىيە ۋە تەرەققىيات بانكىسىنىڭ پرېزىدېنتى ژاك ئاتتالى، كسج ئى ئاتوم ئېنېرگېتىكىسى ۋە سانائەت مىنىسترى ۋ. ف. كونوۋالوۋ، ئىچكى ئىشلار مىنىسترى ۋ. پ. بارانىنكوۋ، جۇمھۇرىيەتلەر ئارا بېخە تەرلىك خىزمىتىنىڭ رەھبىرى ۋ. ۋ. باكاتىن، «ئاۋتوموبىل خوزماش-خولدىنگ» ئاكسىونېرلىق بىرلەشمىسىنىڭ پرېزىدېنتى ن. ئا. پۇگىن، «گازپروم» دولەت گاز كونسېرنى باشقارمىسىنىڭ رەئىسى ۋ. س. چېرنومىردىن، قاراقالپاقستان جۇمھۇرىيەتلىك قازاق مىللىي-مەدەنىي مەركىزى نامىدىن ك. قونىسبايېۋ، ئۇكرائىنا مەدەنىيەت فوندى باشقارمىسىنىڭ رەئىسى، كسج ئى خەلىق دېپۇتاتى ب. ئى. ئالېينىك، روسسىيە پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ۋىتسې-پرېزىدېنتى ئا. ئا. لوگۇنوۋ تەبرىكلىدى.

ئىشچىلار، كولخوزچىلار، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرى ئالىملار، دىنىي ئەرباپلار، پۇتۇنسۇرۇك ئائىلىلەر، ئەمگەك كوللېكتىۋلىرى، ئىجادىي ئىتتىپاقلار، جەمىيەت تەشكىلاتلىرىمۇ ئوز تېلېگراممىلىرىدا سەمىمىي تىلەكلەرنى بىلدۇرۇۋاتىدۇ.

قازاقستان كسج ئالىي كېڭىشى يەتتىنچى سېسسىيەسىنىڭ ئېچىلىشى توغرىلىق

قازاقستان كسج ئالىي كېڭىشىنىڭ يەتتىنچى سېسسىيەسى 1991- ژىلى 10- دېكابردا ئەتىگەنلىگى سائەت 9دا جۇمھۇرىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ مەجلىسلەر زالىدا ئېچىلىدۇ.

9- دېكابر كۇنى سائەت 10دا ئالىي كېڭەش پرېزىدىۋمىنىڭ مەجلىسلەر زالىدا سېسسىيەنىڭ كۇن ۋە ئىش تەرتىۋىنى ھەم پارلامېنت ئىشىغا باغلىق باشقا مەسىلىلەرنى ئالدىن ئالا مۇھاكىمە قىلىش ئۇچۇن قازاقستان كسج خەلىق دېپۇتاتلىرى ۋەكىللىرىنىڭ ژىغىنى ئوتكۇزۇلىدۇ.

خەلىق دېپۇتاتلىرى 7- دېكابردىن تارتىپ كېلىشكە باشلايدۇ ۋە ئۇلارغا سېسسىيە ماتېرىاللىرى قوشۇمچە تاپشۇرۇلىدۇ.

«مۇنداق پارتىيە يوق»

رس ف س ج نىڭ ھوقۇق سەياسىتى بويىچە دولەت مەسلىھەتچىسى س. شاخراي كئى كپ توغرىلىق پەرمان ھەققىدە

- بىزنىڭ ھەممىمىزگە «ئۇنداق پارتىيە بار!» دېگەن مىللىونلىغان نۇسخا كوپەيتىلگەن سۇرەت ياخشى تونۇشتۇر. ئۇنىڭدا لېنىن ھاكىمىيەتكە بولغان دەۋاسىنى بىلدۇرگەن. روسسىيە پرېزىدېنتى: «ئۇنداق پارتىيە يوق!» دېدى. چۇشىنىمەن، بۇ يەردە ئىبارە باشقىچە، لېكىن ئۇ خەلىق ئىچىدە: «مەنئىي قىلدى» دەپ قوبۇل قىلىنماقتا. سېرگېي مېخايلوۋىچ سىزنىڭ پىكىرىڭىزچە پرېزىدېنتنىڭ پەرمانىدا نېمە كوزدە تۇتۇلغان؟ پارتىيە تۇزۇلۇشىنى ۋەيران قىلىشمۇ ياكى پارتىيەنى يوقىتىشمۇ؟

-مەنمۇ: مۇنداق پارتىيە يوق!- دەپ تەكىتلەيمەن. پرېزىدېنت يېلتسىن روسسىيە تەۋەسىدە كېڭەش ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ (كئى كپ) ۋە رس ف س ج كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ پائالىيىتىنى توختاتقان ھالدا، ئۇ پارتىيەنىڭ پائالىيىتىنى ئەمەس، بەلكى پارتىيە دولىتىنىڭ پائالىيىتىنى توختاتتى، ئۇنىڭدا بارلىق تۇزۇلۇشلەر باشلانغۇچ تەشكىلاتلار بىلەن تولۇپ- تاشقان بولۇپلا ئەمەس، بەلكى بىر پۇتۇن نەرسىگە باغلاشتۇرۇلغان ۋە دەرىجىلەر بويىچە تۇزۇلگەن ئېدى. كئى كپ ھېچ قاچان سوزىنىڭ ئادەتتىكى ماھىيىتى بويىچە پارتىيە بولغان ئەمەس. ئۇ دولەت -بيۇروكراتىك، ھەر بىيلەرچە ئىنتىزاملىق مېخانىزم، ستالىن ئېنىق ئېيتقىنىدەك («قىلىچ بىلەن قۇراللانغان جەڭچىلەر») بولغان ئېدى. ئۇ ئونلىغان ژىللار مابايىندا سايلىنىدىغان ھاكىمىيەت ئورگانلىرىنى ئالماشتۇرۇپ كەلدى. ھەر بىر قانۇن، ھوكۇمەتنىڭ ھەر بىر توختامى كئى كپ مەركىزىي كومىتېتىدا تەستىقلىنىشى لازىم ئېدى، پەقەت پارتىيە ئورگانلىرىنىڭ تېگىشلىك قارارلىرىدىن كېيىنلا ھەر قانداق لاۋازىملىق شەخس دولەت خىزمىتىگە تايىنلىنىشى مۇمكىن ئېدى. ئۇنداقتا بىزدە نېمە موجۇت بولغان: پارتىيەۋىي دولەتمۇ ياكى دولەت پارتىيەسىمۇ؟ كئى كپ ئۇمۇم تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان چۇشەنچىدە پارتىيە بولمىغانلىغىغا ئىشىنىمەن. شۇنىڭ ئۇچۇن پرېزىدېنت پارتىيەنى مەنئىي قىلغىنى يوق.

- خوپ، شۇنداقمۇ بولسۇن. لېكىن پرېزىدېنت ئەينە شۇنىڭ بىلەن يەنە شۇ پارتىيەنىڭ نومېنكلاتۇرىسى (ژۇقۇرى دەرىجىلىك دائىرىلىرى) ھېلە- نەيرەڭ قىلىش ئۇچۇن يول ئېچىپ بەرمەمدۇ؟ ئۇلار يوشۇرۇنۇپ ياتىدۇ ياكى نىقاپلانماقتا. ھەتتا، مەسىلەن، ئوچۇقتىن- ئوچۇق ۋكپ(ب) قۇرۇلۇۋاتىدىغۇ. نېمە ئۇچۇن يېلتسىن تۇپ ئاساسىي چارىلەرنى كورمەيدۇ؟ مەسىلەن، ئېيتايلۇق، پەرمان بىلەن پارتىيە ئۇستىدىن سوت قىلىش ئۇچۇن ترىبۇنال قۇرۇشقا بولمامدۇ؟ بۇ پارتىيە ئەزالىرى ئۇستىدىن سوت قىلىشنى بىلدۇرمەيدىغۇ. نيۇرنىبېرگتا ناتسىستلار پارتىيەسى ئەيىپلەنگەن ئېدى، لېكىن بۇ جىنايەتلەرگە ئىشتىراك قىلمىغان ئۇنىڭ ئەزالىرىغا تەئەللۇق ئەمەس. يەنە كېلىپ قانۇن بويىچە پارتىيەنى پەقەتلا سوت مەنئىي قىلىشى مۇمكىن.

- سىز كئى كپ-پارتىيە ئېكەنلىگىگە ئاساسلىنىۋاتىسىز ۋە ئۇنى قانۇن دائىرىسىگە توغرىلاۋاتىسىز، ئېيتماقچى موجۇت ئەمەس دولەت قانۇنىغا توغرىلاۋاتىسىز. ئەندى مەن بولسام: كئى كپ- پارتىيە ئەمەس، دەپ تەكىتلەيمەن. ھەممە ماھىيەت ئەينە شۇنىڭدىن ئىبارەت. پارتىيەنىڭ نامى- بۇ نىقاپتۇر. ھازىر تاشقى كورىنىشلەر: پارتىيەگە ئەزا بولۇش تەرتىۋى، ئۇنىڭ نىزامنامىسى پروگراممىسى ھېچ كىمنى قايمۇقتۇرۇشى مۇمكىن ئەمەس، خۇددى شۇنداقلا «دېموكراتىك سېنترالىزم» پرىنسىپىمۇ ھېچ كىمنى ئالدىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇ پارتىيە ئەمەس، بەلكى ناھايىتى قاتتىق ھاكىمىيەت مېخانىزمىغا ئېگە قانداقتۇ مافىيەلىك تەشكىلات بولغان.

- ئېيتماقچى، ماتېماتىكلار ئېيتىدىغىنىدەك، مەسىلىنى «قارشى تەرەپتىن» قاراپ چىقىشمۇ مۇمكىن. مەسىلەن، كئى كپ مەقىقەتەنمۇ پارتىيە دەيلۇق. ئۇنداقتا نېمە ئۇچۇن، قانداق ئاساستا ئۇ، ئۇنىڭ رەھبەرلىگى:

-بىرىنچىدىن، ئاۋغۇست ئىسيانىنىڭ قانۇنىنى سايلانغان دولەت ھاكىمىيەت ئورگانلىرىنى زورلۇق بىلەن غۇلىتىش مەخسىتىدە دېموكراتىيەگە قارشى تىل بىرىكتۇرۇشنىڭ «رەھبىرى ۋە يول كورسەتكۇچى» كۇچىگە ئايلاندى؟ چۇنكى پارلامېنتتا بولغان تېگىشلىشلار مەركىزىي كومىتېتنىڭ، ۋىلايەتلىك ۋە ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتلىرىنىڭ كابىنېتلىرىدىن تېپىلغان ھوججەتلەر بۇنى رەت قىلىپ بولمايدىغان دەرىجىدە ئىسپاتلايدۇ؛

-ئىككىنچىدىن، ھەر قانداق پارتىيەنىڭ ماھىيىتىگە زىت ھالدا ئۇ مەملىكىتىمىزدىكى دېموكراتىك ئوزگەرتىپ قۇرۇشلارغا قارشى كۇرەشتى. بۇمۇ شۇنداقلا، پارتىيە ئارخىۋلىرىنىڭ ماتېرىاللىرى روشەنلەشتۇرۇدۇ. جۇملىدىن، ئۇ سىۋىلىزاتسىيەلىك دۇنيادا مەنئىي قىلىنغان قۇرال بىلەن: مەملىكەتنىڭ بەزى بىر رېگىونلىرىدا مىللەتچىلىك ھەرىكەتلىرىنى ئوۋچ ئالدۇرۇش، مىللەتلەر ئارا توقۇنۇشلارنى كۇچەيتىش ۋە روسسىيەگە ئاۋتونوم جۇمھۇرىيەتلەرنى قارشى قويۇش قۇرالى بىلەن كۇرەشتى؛

(ئاخىرى 2-بەتتە)

«مۇنداق پارتىيە يوق»

(داۋامى. بېشى 1-بەتتە)

— ئۇچىنچىدىن، ئوخشاش ئامرات ياشاۋاتقان خەلق ئارىسىدا ئىجتىمائىي زىددىيەت، سىنىپىي ئوچمەنلىك ئۇرۇقلىرىنى چاچتى، ئۇز خاتالىقلىرىنىڭ ئەيىپكارلىرى قىلىپ، ئادەملەرنىڭ ئۇ ياكى بۇ قاتلاملىرىنى كور سەتتى. ئەگەر كئىكاپ نىڭ 1917-ۋىلدىن باشلاپ پۈتكۈل سەياسىتى مۇنداق پرىنسىپلارغا قۇرۇلغان بولسا، ئۇنىڭغا مسياللارنى كەلتۈرۈش لازىممۇ؟

«پارتىيەنىڭ خەلق ئارا مەيداندىكى پائالىيىتى توغرىلىق ئېيتمايۋى، بۇ يەردە ئۇ دولىتىمىزنىڭ بېخەتەرلىكىنى توغرىدىن-توغرا خەۋپ ئاستىغا قويىدى: بۇزغۇنچىلىق تۇزۇملەرنى تەمىنلەپ تۇرۇش، ئالەتىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىش، ستراتېگىيەلىك ئەخباراتنى ئېكسپورت قىلىش ۋە ھاكازىلار. ئاخىرى ئۇرۇش، شۇ جۈملىدىن ئاۋغان ئۇرۇشى، «پارتىيە» سەياسىي بيۇروسىنىڭ قارارى بويىچە پەيدا بولغان ئېدى.

— سېرگېي مىخايلوۋىچ، سىز ھازىر پارتىيە دەپ ئاتىلىپ كەلگەن تەشكىلاتقا قارشى ئەيىپلەرنى ئېيتەرلىك دەرىجىدە ئىسپاتلىغانلىقىڭىزنى ھىس قىلامسىز؟ ھىمايىچىغا بۇنى رەت قىلىش قىيىن بولغان بولار ئېدى. لېكىن ئەيىپلەش بۇ ھوكۇم ئەمەس. سىز يۇرىست ۋە ھوقۇق رەسمىيەتچىلىكىنىڭ رەسمىيەت ئەمەسلىكىنى چۈشىنىسىز. «قىلىچ بىلەن قۇرالالانغان چەكچىلەر» بەرىبىر رەسمىي تۇردە پارتىيە دەپ ھېسابلىنىپ كەلدى. ئۇ پۈتكۈل دۇنياداكى «كىسچ ئىدىكى ھوكۇمران پارتىيە» دەپ ئېتىراپ قىلىنغان.

— كىم تەرىپىدىن ۋە قانداق ئېتىراپ قىلىنغان؟ رەپ ئۇمۇمەن قانۇنسىزدۇر، چۈنكى ئۇ رويخەتتىن ئوتمىگەن. كئىكاپ نى رويخەتتىن ئوتكۈزۈش-بۇ قېپقىزىل ساختىپەزلىكتۇر. كئىكاپ مەركىزىي كومىتېتى تەرىپىدىن ئوللىغان ۋەللار مابايىندا رەھبەرلىك قىلىنىپ كەلگەن كىسچ نى ئەدىلىيە مىنىستىرلىگى كئىكاپ نى قانۇنغا قوپال خىلاپلىقلار بىلەن ئېتائەتچانلىق ھالدا «رويخەتكە ئالغان».

لېكىن سوت تەرىپىدىن تەكشۈرۈش مۇئەممالىسىغا توختايلى. بىزدە نيورنبېرگ ئۇچۇن ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلگەن ئەينە شۇنداق ھوقۇق مېخانىزمى يوق. ئۇ چاغدا ئۇمۇمەن كام ئۇچرايدىغان ھادىسە بولغان ئېدى. —فاشىزم ئىدىئولوگىيەسى ئەيىپلەنىدى- بىزدە بولسا ھەممە باشقىچە. يە ماددىي، يە پروتسېسسۇئال نورمىلار يوق. خۇددى نيورنبېرگتا بوا غىنىدەك مەخسۇس نورمىلارنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش لازىممۇ؟ كئىكاپ ئۇستىدىن سوت قىلىش قاتارىدىكى كومۇنىستلار ئۇچۇن خوۋۇپلۇق دەپ ھېسابلايمەن. ھەممە نەرسە مەتبۇئات سەھىپىلىرىگە، تېلېۋىدېنىيە ئېكرانلىرىغا چىقىدۇ، كوممۇنىزمغا قارشى ئەسەبىيلىككە تۇرتكە بولىدۇ. نومېنكلاتۇرىلىق پارتىيە ۋەكىللىرى ئۇستىدىن ئۇز بېشىمچىلىق جازالاشلار ۋە قاتارىدىكى پارتىيە ئەزالىرىنى ئاساسسىز تەقىپلەشلەر ئىستىسنا ئەمەس.

— سوت قىلىش ياكى قىلماسلىق مەخسەتكە مۇۋاپىق ئېكەنلىگى- بۇ ئەندى ئەمەلىي يېكىردۇر. بىز ۋۇقۇ رىدا ھوقۇق توغرىلىق ئېيتىتقۇقۇ...

— ھازىر شۇ نەرسە روشەن؛ كئىكاپ ستروكتۇرىلىرى موجۇت بولىدىكەن، مەملىكەت، جۇمھۇرىيەت ئۇستىدە، بىزنىڭ ھەممىزنىڭ ئۇستىدە يېگى ئىسيانلار ۋە دولەت ئاغدۇرۇشلار خوۋپى دەھشىتى يوقالمايدۇ. ئەگەر ھاكىمىيەت ئاساسىي بۇزغۇنچىلار، بارلىق رەڭلەردىكى ۋە دەرىجىلەردىكى پارتىيە رەھبەرلىرى ساقلىنىپ قالىدىغان بولسا، ھېچ قانداق ئىلگىرى بېسىش بولمايدۇ. قېلىپلاشقان ۋەزىيەت توغرىلىق تولۇق ۋە ۋېژدانلىق چۈشەنگەن ھالدا رىسىچ پرېزىدېنتى زورۇر بولغان بارلىق چارىلەرنى كورۇشى لازىم ئېدى، «كئىكاپ ۋە رىسىچ كاپ پائالىيىتى توغرىلىق» پەرمان ئەينە شۇنىڭغا قارىتىلغان. پرېزىدېنت بۇ پەرماننى چىقارغاندا رىسىچ كونستىتۇتسىيەسىنىڭ 7-ماددىسىغا ئاساسلانغان. ئۇ مەلۇمكى، كونستىتۇتسىيەلىك تۇزۇمنى زورلۇق بىلەن ئوزگەرتىش، ئىجتىمائىي، مىللىي ۋە دىنىي ئوچمەنلىكنى ئوۋچ ئالدۇرۇش مەخسىتىگە ئېگە بولغان تەشكىلاتلارنىڭ پائالىيىتىنى مەنئىي قىلىدۇ. بۇ بەرمانىنىڭ ئەركىن ئەمەس، بەلكى ھوقۇق، ئەدلىيەۋىي ئاساسلىدۇر. ئۇ كونستىتۇتسىيەنىڭ كونكرېت نورمىسىنى ئىجرا قىلىش مەخسىتىدە قوبۇل قىلىنغان.

بۇنىڭدا بىز قانۇنچىلىقتىكى نۇقسانلار تۇپەيلى گونستىتۇتسىيە نورمىسى توغرىدىن-توغرا كۇچكە كىرگۈزۈلگەنلىگىنىڭ كام ئۇچرايدىغان ھادىسىلىرىنىڭ بىرىگە دۇچار بولدۇق. ھازىرچە قانۇنسىز پارتىيەلەرنى، تەشكىلاتلارنى، قۇراللىق ئوتراەدلەرنى، مىللەتچىلىك گرۇھلىرىنى ۋە ھاكازا تەشكىلاتلارنى تارقىتۇۋېتىشكە ئاساسلىنىدىغان قانۇنى ھۇل موجۇت ئەمەس، پۇخرالارنى ۋە دولەتنى ئوتتۇرا ھەرىكەت قىلىدىغان پەقەت كونستىتۇتسىيە ماددىلىرىلا ھمايە قىلىشى مۇمكىن.

لېكىن بۇ ئەھۋال شۇنداق ساقلىنىپ قالىدۇ دېگەن نەرسىنى بىلدۇرمەيدۇ. ئەكسىنچە، قانۇندىكى نۇقسان مۇمكىن قەدەر چاپسان يوقىتىلىشى لازىم. ئېيتماقچى پەقەت بۇلا ئەمەس....

يۇ. فېۋفانوۋ.

(«ئىزۋېستىيە») گېزىتى 5-دېكابر سانىدىن).

ئاتا ئىزى بىلەن

1960-ۋىلى كوكلەم ئايلىرى يېتىپ كەلگەن پەيت ئېدى. دېخانلار تېرىلغۇ ئىشلىرىنى باشلاش ئۈچۈن زۇبنولارغا بولۇنۇپ، ئىش مەيدانىغا ئاتلىنىش ئالدىدا تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا 1956-ۋىلى ئۇيغۇر ستاندىن چىقىپ، ئاتا-بوۋىسىنىڭيۇرتى ئاقتام يېزىسىدىكى «تېلمان» كولخوزىغا ئورۇنلاشقان زىياۋۇدۇن ئاكا دۇگانوۋمۇ بار ئېدى. ئۇ بۇ يەر دە كوپ ئوتمەيلا ئوزىنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغان، تىرىشچان بىر دېخان ئېكەنلىگىنى ئەمەلىيەتتە كورسەتتى.

كولخوز رەئىسى ئابلاشم ئۇنى چاقىرىۋېلىپ- سىز دېخانچىلىقنىڭ سىرىنى خېلە ئوبدان بىلىدىكەنسىز. شۇڭا مەن سىزگە قۇدۇق ئۇچاستىكىسىنى بېرەي دەيمەن. چۈنكى ئۇ يەر يېڭىدىن ئوزلەشتۇرۇلۇاتىدۇ. ھازىر چە سىز ئۇ يەرگە قوغۇن،-تاۋۇز ۋە باشقا كوكتاتلارنى تېرىپ تۇرۇڭ، كېيىنرەك ئۇ يەرگە باشقا زىرائەتلەرنى تېرىيمىز. سىز بۇنىڭغا قانداق قارايسىز؟- دەيدۇ.

— ناھايىتى ئوبدان،- دەيدۇ زىياۋۇدۇن ئاكا،- بىز دېگەن دېخان نەسلى، قەيەرنى كورسەتمەك بىزگە ئوخشاش.

مانا شۇنىڭدىن بېرى زىياۋۇدۇن ئاكا يەرگە مېھىر قويۇپ ئىشلىدى. ئۇنىڭ ھوسۇلدارلىغىنى ئاشۇرۇپ كولخوز ئىختىسادىنىڭ يۇكسىلىشىگە ھەسسە قوشتى.

زىياۋۇدۇن ئاكا 1980- ۋىلغا كېلىپ دۇنيادىن ئوتتى. لېكىن ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئوغلى نۇراخۇن قالغان ئېدى. نۇراخۇنمۇ 10 يېشىدىن تارتىپ قولىغا كەتمەن ئېلىپ، ئاتىسىغا يارەملىشىپ ژۇرۇپ، دېخانچىلىقتا ئوبدان پىشقان ئېدى. ئەشۇ ئاتىسىنىڭ تىرىكلىگىدە ئۇنىڭدىن ئۇگەنگەن تەجرىبىلىرى كېيىنكى كۇللەردە نۇراخۇنغا تازىمۇ ئەسقاتتى ...ئۇ بىر كۈنى قۇرانىڭ بولۇڭىدا ياتقان ئاتىسىنىڭ ئەسۋاپلىرىنى كورۇپ قالدۇ. ئاتىسىنىڭ قۇتلۇق كەتمىنىنى قولغا ئېلىپ، ئۇنىڭ توپىسىنى سۈرتۈپ، خىيالغا چۈمۈلدۇ: «ئاتامنىڭ مەندەك ئوغۇللىرى تۇرۇپ، ئۇنىڭ كەتمىنىنى توپا باستۇرۇپ قويۇش مەرتلىكتىن ئەمەس. ياخشىسى بۇ قۇتلۇق كەتمەننى ئېلىپ، ئاتام ئوز ئىشتۇرگەن ئېتىزلىقلاردا ئۇنىڭ ئىشىنى داۋاملاشتۇراي»،- دەيدۇ ئۇ ئۇز ئىچىدە. كولخوز رەئىسى ھەمزە خۇن ئاكا ئۇنىڭ شۇ مەخسەتتە بىلدۇرگەن ئىلتىماسىنى خۇشاللىق بىلەن قارشى ئالدۇ. تېلمان كولخوزىنىڭ زىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدىكى دېخانلىرىنىڭ كوپچىلىگى زىياۋۇدۇننىڭ يېقىن سەپدىشى، بوز يەرلەرنى بىللە ئېچىپ، بىللە كەتمەن چاپقان دوستلىرى بولغاشقا، نۇراخۇن ئۇلارنىڭ چوڭ غەمخورلىغىغا مۇيەسسەر بولدۇ. بولۇپمۇ ئىلغار دېخان ئاروپەجان ئاكا ئۇنىڭغا ئاتا ئورنىدا ئوستاز بولۇپ، مەرھۇم ئاغىنىسىنىڭ ئوغلىغا دېخانچىلىقنىڭ سىرلىرىنى ئۇ گىتىپ، كوپ ۋاقىت نۇراخۇننى قالىتىس ئاستىغا ئالدى. «ياخشىنىڭ شاراپىتى، يامانىنىڭ كاساپىتى» دېگەنىدەك ئەينە شۇ ياخشىلارنىڭ شاراپىتى بىلەن نۇراخۇن تەجرىبىلىك دېخان بولۇپ يېتىشتى. ئۇ كوپ ژىللار بويى كومۇقوناقتىن مول ھوسۇل ئېلىپ، ئېگىلمىكە كوپ دارامەت كەلتۈردى. كولخوز رەھبەرلىرى نۇراخۇنغا چوڭ ئىشەنچ بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭ ئاتىسى ۋە ئوزى تەر توككەن قۇدۇق ئۇچاستىكىسىغا بريگادىر قىلىپ تەينىلىدى. ئۇ ئوز بريگادىسى بىلەن بېرىلگەن تاپشۇرۇقلارنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاپ، ھەر ژىلى ماددىي ۋە مەنئىۋي رەغبەتلەندۈرۈشلەرگە ئېرىشىپ كەلدى. ژىلدىن-ژىلغا ئەمگەكنى ئۇيۇشتۇرۇشتىكى تەجرىبىسى ئولغۇيۇپ، كولخوزنىڭ ئالدىنقى قاتارىدىكى دېخانلىرىنىڭ بىرى سانالدى.

ئە. كىبىروۋ.
ئۇيغۇر ناھىيەسى.

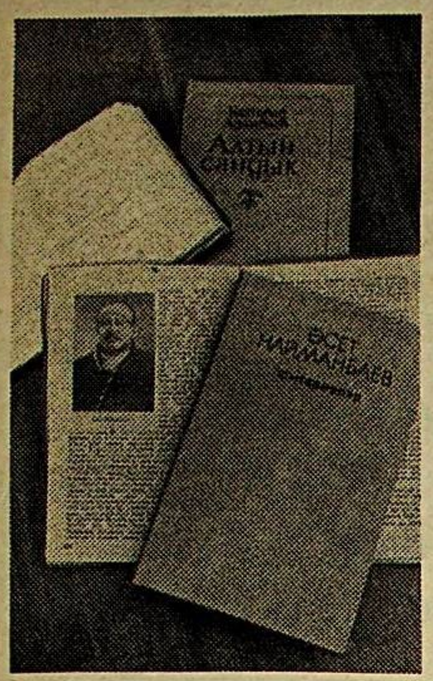

شەھەر ۋىلايىتى. خەلق ناقىنى ئەسەت نايمانبايېۋنىڭ 125 ژىللىغى ھارپىسىدا ناھىيە مەركىزى ماقانچى يېزىسىدا ئۇنىڭ ئەدەبىي مېموريال مۇزېيى ئېچىلماقچى.

سۆزەتلەردە: 1. چولۇ ئىلمىي خادىم ر. تومۇرخانوۋا بىلەن ناھىيەلىك مەدەنىيەت بولۇمىنىڭ باشلىغى ئا. رازبېيۇ ماتېريال تەييارلاۋاتىدۇ. 2. شۇ يەردە تەشكىل قىلىنغان «ئىنجۇ-مارجان» ئانسامبلى. 3. ئاقسۇنىڭ ئەجادىيىتى ۋە تەرجىمەھالى توغرىلىق كىتابلار.

(قاز تاگ).

ئالاھىدە ئانسامبل

قازالى (قىزىلوردا ۋىلايىتى). «قىزىل تۇ» سوۋخوزىدا ئالاھىدە ئانسامبل قۇرۇلدى. ئۇنىڭغا پەقەت مومايلارلا ئەزادۇر. ئۇلار ياشلارغا مىللىي فولكلورنى، مۇزىكىنى ۋە ئۇسسۇللارنى ساقلاپ قېلىشقا ياردەم قىلىدۇ.

ئانسامبل ئوز يېزىسىنىڭ تاماشىبىنلىرى ئالدىدىلا ئەمەس، بەلكى ناھىيەنىڭ خوشنا يېزىلىرىدىمۇ كونسېرت كورسەتتى. مومايلارنىڭ تەشەببۇسكار ئېكەنلىگى ئادەمنى خوشال قىلىدۇ. بىراق بۇ بەزى مەسىلەردە ئادەمگە ئوي سېلىپمۇ قويىدۇ، چۈنكى بۇنىڭدىن ئىككى ژىل ئىلگىرى پۈتكۈل ۋىلايەتتە ئائىلەۋي، بوۋاي-لار، مومايلار ئانسامبللىرى قۇرۇلغان ئېدى. ئامما ھازىر ئۇلارنىڭ بەزى بىرلىرىلا ساقلىنىپ قالدى. «ئەتمام» ھازىر ئۇلارنىڭ كوڭۈل كوتىرىشىگە ۋاقتى يوقمىكىن؟» دېگەن سوئال ئەرىكسىز ئويغا كېلىدۇ.

بالىلارغا ياردەم قىلىدۇ.

ئۇرالسك. ئۇرال بالىلىرىنى ئۇمۇمىي باھاسى ئون مىڭ سومغۇق موسكۋادىن ئەۋەتىلگەن ئويۇنچۇقلار خوشال قىلدى. بۇ ئىشنى پۈتكۈل ئىتتىپاقلىق «تەرەققىيات» ئاكسىونېرلىق بىرلەشمىسى ئەمەلگە ئاشۇرىدى.

— ھازىر ھەممىزگە شۇ جۈملىدىن مېنىڭ ژۇرناللىرىم ئۇرالللىقلارغا، بولۇپمۇ كوپ بالىلىق ئائىلىلەرگە ئويۇنچۇق سېتىۋېلىشنىڭ قىيىن ئېكەنلىگىنى مەن ياخشى بىلىمەن. شۇڭلاشقىمۇ ئۇلارغا ئەينە شۇنداق سوغا ئەۋەتىش قارار قىلىندى،- دەيدۇ «يېۋرو-ئازىيە» خەلق ئارا ھەمكارلىق فوندىنىڭ پرېزىدېنتى يەخىيا-چۇدروۋ،- ئاكسىونېرلىق جەمئىيىتىنىڭ ئاساسىي مەخسىتى چەت ئەللىك شېرىكلەر بىلەن بىرلەشكەن كوممېرسىيە لىك پروگراممىلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ياشلارنى چەت ئەللەر تەيياراشتىن ئىبارەت.

پايدا ۋە ئارىلاشما ئېلىپ كېلىدۇ

ئالمۇتا. جۇمھۇرىيىتىمىز شەھەرلىرى ۋە يېزىلىرىنىڭ ئان مەھسۇلاتلىرى بىلەن مەملىكىتىمىزنىڭ باشقا رېگىونلىرىغا قارىغاندا خېلە ياخشى تەمىنلىنىشى،- بۇ كوپ جەھەتتىن «قازخلېبوپرودۇكت» كونسېرنى پائالىيىتىنىڭ نەتىجىسى. بىراق ئۇنىڭ مۇتەخەسسىسلىرى ئاشلىقنى قايتا ئىشلەش ۋە سېتىش پروبلېمىلىرىغا باغلىق تەشۋىشلىنىۋاتىدۇ. مەسىلەن، ئۇلار باشقا جۇمھۇرىيەتلەرگە ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىدىغان ئوزلىرىنىڭ ئورنىغا ئۇن سېتىشنىڭ ئوزلىرىلا پايدىسىز،- بۇ ھەقتە «قازخلېبوپرودۇكت» كونسېرنى پائالىيىتىنىڭ نەتىجىسى. بىراق ئۇنىڭ مۇتەخەسسىسلىرى ئاشلىقنى ھەمزە ئۇن قىلىپ ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئىقتىسادىي ھېسابلىنىشىنى ئەمەس، بەلكى ئاشلىقنى ئۇزاققا ساقلىغاندا ئۇنىڭ سۈپىتى ئۆزگىرىپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاشما يەم بېرىدىغانلىقىنى ھېسابلاپ چىقاردى.

(قاز تاگ).

خەلقنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەندى

(تېيىپ هاجى سابىتوۋنىڭ تۇغۇلغىنىغا 100 يىل)

يادنامە

ئۇيغۇرلار ئۆز دىيارى ئۇيغۇرستاندا تەڭلىك، ئازادلىق ئۈچۈن كۆرەش قىلىپ، قەددىنى پۈكمىگەن ۋە ئۆز تارىخىنى ياراتقان كۆرەشچان خەلق. مانا شۇ شانلىق كۆرەشلەر جەريانىدا ئۆز خەلقىنىڭ تەغدىرىگە پاك قەلبىنى بېغىشلىغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇلۇق پەرزەنتلىرى سادىر پالۋان، نازۇگۇم، ئىپارخان، ماسىمخان، خوجانىياز هاجى ۋە باشقىلار تارىختا ئۇنتۇلماس سەهىپىلەر ئاچتى. ئەينە شۇ تونۇلغان ئولمەس ئوغلانلار ئىزىدىن ئۇلۇق ئىستىقبالغا يول ئالغان ئەخمەتجان قاسىمى، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، ئابدۇراخمان مۇهتى، قاسىمجان قەمبىرى، ئابدىرىم ئەيسا، غېنى باتۇرلارنىڭ سېپىدە تېيىپ هاجى سابىتوۋمۇ بار ئىدى.

تېيىپ هاجى پۈتكۈل هاياتىنى ئىككى ئەلدىكى —يەتتىسۇ ۋە ئۇيغۇرستاندىكى ئۆز خەلقىنىڭ ئۇيغىنىشىغا بېغىشلىدى. يەتتىسۇدا كېڭەش هاكىمىيىتىنى تىكلەشتە ئا. روزىباقىيېۋ، ئىسمايىل تايىروۋ، سوپى زەرۋاتوۋلار بىلەن بىللە قول تۇتۇشۇپ ئىشلىدى. ئۇنىڭ باشقىلاردىن ئۆزگىچىلىك، ئارتۇقچىلىق يېرى مانا شۇ يەردە.

ئادەم ئۆزىنىڭ ئىنسانىي بورچىنى ئادا قىلىشتا، هاياتتىكى ئۆزگىرىش ۋە هادىسىلەرگە تەپەككۇر قىلىش نۇقتىسىدىن قاراش كېرەك. ئاجىزلارنى مۇشكۇلاتتىن قۇتۇلدۇرۇش بىلەن ئۇنىڭغا هەمدەتلىكنى بىلدۇرۇش بۇ چىن ئىنساننىڭ ئىشى. مانا بۇ ئادىمىيلىك خىسلەتنى بىز ت. سابىتوۋنىڭ هاياتىدا ئاڭلىق قەدەم تاشلىغان كۈندىن باشلاپ بىلىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئىنساننى ئازات قىلىش ۋە مەرىپەت ئىشىگىنى ئېچىپ بېرىش كېرەك، دېگەن مەپكۇرىنى ئالدىغا ئاساسىي مەخسەت قىلىپ قويىدۇ.

ت. سابىتوۋ 1891— يىلى ئالمۇتا ۋىلايىتى چېلەك ناهىيەسىنىڭ قورام يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى ساۋۇت ئاخۇن داموللا شۇ دەۋردىكى يەتتىسۇدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل ئوتتۇرا ئازىيە تەۋەسىدە كەڭ دائىرىدە ئېتىراپ قىلىنغان دىنىي ئۆلىما بولۇپ، قورامدا مەچىت ۋە مەدرىسە سالدۇرغان تەرەققىيپەرۋەر، مەرىپەتچى ئادەم بولغان. مەزكۇر مەدرىسىدە تەلىم ئالغانلار تا هازىرغىچە ساۋۇت ئاخۇن داموللا هەققىدە سەمىمىي پىكىر ئېيتىپ ئەسلەيدۇ.

تېيىپ هاجى سابىتوۋ يېزىدىكى كونا مەكتەپتە ۋە دادىسىنىڭ مەدرىسىدە ئوقۇپ، كەڭ دائىرىدە دىنىي ۋە پەننى بىلىم ئېلىپ، شۇ دەۋردىكى تاتار مەتبۇئاتى نەمۇنىلىرى بولغان «شۇرا»، «ۋاقىت»، «تەرجىمان» ۋە باشقا گېزىت —ژۇرناللاردىن پايدىلىنىپ، ئۆز بىلىمىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۇرگەن. ئۇ كىچىكلىكىدىن زېرەك، ئۆزىدىكى يېڭىلىق بىخلىرىنىڭ چاپسان يېتىشىگە تەشنا ئىدى. مانا شۇ ئارزۇ ئۇنى هېمىشەم ئالغا يېتەكلىدى. 28 يېشىدا پارتىيە سېپىگە كىرىپ، قورام پارتىيە تەشكىلاتى ۋە كېيىنرەك چېلەك ناهىيەلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرىدا كاتىپ بولۇپ ئىشلىدى. 1932— يىلغىچە ئىلى ۋە ياركەنت پارتىيە ۋە مەمۇرىي ئورۇنلىرىدا مەسئۇل خىزمەتلەردە بولۇپ، ئۇ ئۆزىنىڭ خەلق ئىشىغا سادىق ئېكەنلىكىنى كۆرسەتتى. ئۇنىڭ بىردىن— بىر مەخستى خەلقنى بىلىملىك قىلىش ئىدى. شۇ دەۋردىكى قورام يېزىسى ۋە چېلەك ناهىيە تەۋەسىدە يېڭى مەكتەپ، يېڭى قۇرۇلۇش ۋە باشقا يېڭى مەدەنىيەت ئوچاقلىرىنى تېز بەرپا قىلىش تەرەپدارى بولۇپ مەيدانغا چىقتى.

«— بىزنىڭ پەرزەنتلىرىمىز، ياشلىرىمىز ئالىي بىلىملىك بولۇشى كېرەك. چەت ئەللىك ۋە يېۋروپىدىكى خەلقلەردىن بىزنىڭ كام يېرىمىز يوق. ئەگەر ئوقۇساق، يەن تېخنىكىدا شوهرەت قازانغان خەلقنىڭ ئەۋلادى بولىمىز. بىزدىنمۇ ئالىملار، چىقىشى كېرەك»،— دەپ تەكىتلىگەن ئىدى، 20— يىللارنىڭ باشلىرىدا ت. سابىتوۋ «كەمبەغەللەر ئاۋازى» گېزىتىدە يازغان بىر ماقالىسىدا، ئۆز خەلقىنىڭ بىلىم چوققىلىرىغا پەرۋاز قىلىشىنى تەرغىپ قىلغان. ئۇ شۇ بۈيۈك يولدا ئاخىرىغىچە كۆرەش قىلدى.

ئۇ يەتتىسۇ تەۋەسىدە ياشايدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئاڭ— سەۋىيەسىنى كۆتىرىش، مائارىپىنى يۈكسەلدۈرۈش ئۈچۈن بارلىق كۈچىنى سەرىپ قىلدى. ئۇيغۇر مېهنەتكەشلىرىنىڭ باشقا خەلقلەر بىلەن تەڭ هوقۇقلۇق بولۇشى يولىدىكى كۆرەشلەرگە تېيىپ هاجى ئۆزى باشچىلىق قىلدى. **«خەلقنىڭ دەرت—مۇڭىنى ئاڭلاشتىن ئىلگىرى، ئۇنىڭ (ئادەم) هوقۇقىنى تىكلەش كېرەك»** دەيدۇ ت. سابىتوۋ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ چاررۇسسىيەنىڭ 1916— يىلدىكى قورام ۋە باشقا يېزىلاردىن لاشمانلىققا مەجبۇرىي رەۋىشتە ئارقا سەپ ئىشلىرىغا ئېلىش پەرمانىغا قارشى چىقتى. بۇ كۆرەشنىڭ ئالدىنقى سېپىدە بولۇپ خەلقنىڭ هەققانىي تەلىۋىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلىدى.

1917—يىلى 5— مايدا ئالمۇتىدا «مۇسۇلمان ئىشچىلىرىنىڭ بىرلەشكەن سويۇزى» قۇرۇلدى... ئۇ تەشكىلات چاپسان ئۆسۈپ، ئىيۇن ئېيىدا ئۇنىڭ ئەزالىرى 600گە يەتتى. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىگى ئۇيغۇرلاردىن ئىبارەت ئىدى. بۇ تەشكىل ئېتىپ، ئۇنىڭ ئىشىنى ماڭغۇزغانلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلاردىن ئا. روزىباقىيېۋ، سوپى زەرۋاتوۋ، ت. سابىتوۋ، ت. توختىمەتوۋ، مۇهەممەت روزىيېۋ، مۇسا روزىيېۋ، يى. ئەخمەتوۋ، ئى. روزىباقىيېۋ، ھ. فەرىتدىنوۋ ۋە باشقىلار بار ئىدى. دەپ يازىدۇ يازغۇچى م. روزىيېۋ «ياڭلۇۋاشتىن تۇغۇلغان ئۇيغۇر خەلقى» دېگەن كىتاۋىدا.

ت. سابىتوۋنىڭ 30— يىللاردىن كېيىنكى هاياتى ئۇيغۇرستاننىڭ مەدەنىي— مائارىپى بىلەن چىڭ باغلىق. ئۇ ئۆزىنىڭ كەلگۈسىگە بولغان زور ئۈمۈت قابىلىيەت ۋە هاياتتىن ئالغان تەجرىبىلىرىنى ئۆز خەلقىنىڭ مەدەنىي هاياتى، مائارىپىنى ژۇقۇرى كۆتىرىشكە سەرىپ قىلدى. بۇ يولدا ئۆز ئەتراپىغا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ غېمىنى يەيدىغان، دەردىنى كۆيلەيدىغان، ئوتلۇق كۆرەشلەردە جان پىدا قىلىدىغان چىن ئىنسان، مەردانىلارنى توپلىدى. ئۇلار بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ئەمەلىي ئىشلارغا كۆچتى.

1934— يىلى غۇلجا شەهرىدە ئىلى ۋىلايەتلىك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى تەشكىل قىلىندى. ئۇنىڭ رەئىسلىگىگە تېيىپ هاجى سابىتوۋ تەيىنلەندى. ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە رەخمىجان سابىرهاجىيېۋ، قاسىمجان قەمبىرى، زىيا سەمەدى، جالالىدىن يەهيارىيلار بىللە قول تۇتۇشۇپ جاپالىق ئىشقا چۈشتى. خەلق ئىچىدە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش، خەلق مەكتەپلىرىنى ئېچىپ، باللارنى جەلىپ قىلىش، قىسقا مۇددەتلىك مۇئەللىملەر كۇرسلىرىنى تەشكىل قىلىش، خەلق هىمايىسى ئاستىدا يېڭى كلۇبلارنى قۇرۇش، مەكتەپ باللىرى ئۈچۈن دەرسلىك قوللانمىلار تەييارلاش، ئۇيۇشما قارمىغىدا سانائىي— نەپىسە ئۆمىگىنى قۇرۇش ئوخشاش يېڭى تەشكىلىي ئىشلار تېيىپ هاجى باشچىلىغىدىكى ئۇيۇشما ئىشىنىڭ ئاساسىي يۆنىلىشى ئىدى. بۇ مەزگىلدە يېڭىدىن رىۋاجلىنىشقا باشلىغان بۇ مەدەنىيەت —مەرىپەت ئوچاقلىرىغا شۇ ۋاقىتتىكى جاهالەت قالدۇقلىرى چىش-تىرنىغى بىلەن قارشى چىقىپ، ئۇنى تۇنجۇقتۇرۇشقا هەرىكەت قىلىشتى. ئامما خەلق هىمايىسىگە ئېگە بولغان تېيىپهاجى باشچىلىغىدىكى ئۇيۇشما رەهبەرلىگى پەيدىن —پەي تەرەققىيات يولىغا يۈزلەندى. ناهىيەلىك شوبە ئۇيۇشمىلار تەشكىل تاپتى. مەكتەپ ئىشكىلىرى ئېچىلىپ، ياش ئوسمۇرلەرنىڭ ئوقۇشى باشلاندى. موشۇ دەۋردە دەسلەپكى مۇئەللىملەر كۇرسىنى تاماملاپ چىققۇچىلار، ئىلى مائارىپ تارىخىدا زور ۋاقىە بولدى. مۇئەللىملەرنىڭ مەزكۇر ئوقۇش تۈگىتىش مەراسىمىدا ت. سابىتوۋ مەغرۇرلىنىپ مۇنداق دېدى: «بۈگۈن بىز ئۈچۈن، **مىللىي مەرىپىتىمىز ئۈچۈن، ئىنتايىن زور تارىخىي ئەهمىيەتكە ئېگە بىر كۈندۇر. هالبۇكى، سىلەر دەسلەپكى قالىغاچلىرىمىز بولغان مۇئەللىملەر... سىز مۇئەللىملەر خۇراپات— نادانلىق مەهكۇملىرى بولمىش، خەلقىمىزنى جاهالەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىدىغان، مەرىپەت يولىغا باشلايدىغان —مەرىپەتچى— سەركەردە، بايراقدارلىرىمىز...»**— (ز. سەمەدى، «ژىللار سىرى» 4 —كىتاپ 312—313— بەتلەر).

ت.سابىتوۋ 30—ژىللاردىكى بىزنىڭ مائارىپ قالغاچلىرىغا بەرگەن بۇ تەرىپى خەلقنى يۈكسەك باللاقلارغا ئېلىپ چىقىشقا مەرىپەتنىڭ قانداق رول ئوينايدىغانلىغىنى كۆرسىتىدۇ، ئەلۋەتتە. شۇ دەۋردىكى بىزنىڭ قالاق مەدەنىي —مائارىپىمىزنى قانداق يوللار بىلەن تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ لازىملىغىنى كۆرسىتىپ، ئۇ ئۆزىنى شۇ شەرەپلىك ئىشقا ئاتىغان ئىدى. ئۇ يالغۇز مائارىپنىلا تەرەققىي قىلدۇرۇش نىيىتىدە بولۇپ قالماستىن بەلكى، ئۇيغۇر سەنئىتىنى تېخىمۇ رىۋاجلاندۇرۇشقا يەنە بەل باغلىدى. بۇ هەقتە ئاتاقلىق ئۇيغۇر يازغۇچىسى زۇنۇن قادىر مۇنداق دەيدۇ: «**1934 — ژىلغا كەلگەندە غۇلجا شەهرىدە تىياتر ئىشلىرى رەسمىي باشلاندى. بۇ چاغدا بۇ سانائىي نەپىسە ئۆمىگى ئەر هەۋەسكار دىنلا تەشكىللەنگەن بولۇپ، ئۇنىڭغا مەتهۇسەيىنهاجى ۋە تېيىپهاجى دېگەن كىشىلەر رەهبەرلىك قىلاتتى. بۇ تىياترنىڭ گەۋدىلىك ئەزالىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن، تېيىپهاجى، قاسىمجان قەمبىرى، زىيا سەمەدى، مەرۇپ سەئىدى، جالالىدىن يەهيارى قاتارلىقلار بولۇپ، ئۇلار ئويۇن تەييارلاشقا قاتنىشاتتى**».

ت. سابىتوۋ بىلەن 30— يىللارنىڭ ئېغىر ۋە دەهشەتلىك ۋاقىتلىرىدا بىللە بولغان بىر—بىرىنىڭ هالى—مۇڭىغا يەتكەن يازغۇچى **زىيا سەمەدى «ژىللار سىرى» ئەسەرىنىڭ 4—كىتاۋىدا تېيىپهاجى هاياتىغا ئالاهىدە ئورۇن** بېرىدۇ. يازغۇچى ئەسەردىكى باشقا قەهرىمانلار بىلەن تېيىپهاجىنىڭ ئىلى مۇهىتىدىكى جاهالەت كۈچلىرىگە قارشى قانداق كۆرەشكەنلىگى، يېڭىلىق ئوچاقلىرىنى بەرپا قىلىشتا ئۇنىڭ مېهنەتلىرىنى يارقىن فاكتلار بىلەن ئايدىڭلاشتۇرىدۇ. دېمەك، تېيىپ هاجى هەقىقىي ئوبراز سۈپىتىدە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدا مۇناسىپ ئورۇن ئالدى.

سەددىچىن سېپىلىنىڭ ئۇ يېقىدىن بىزنىڭ دىيارىمىزغا چىققان «پاسسىبانلار» ياڭزىشىن، جىڭشۇرىن ۋە شىڭ شى سەيلەر بۇ ئەزىز زېمىننى خانە ۋەيران قىلدى. ئۇلار ئىچكىرىدىكى پۈتۈن ئەۋلادى بىلەن قوسۇغىنى تويغۇزغاندىن ئۈچۈن ئۇيغۇر مېهنەتكەشلىرى ئازاپ—ئوقۇبەت بىلەن زىندانلاردا ياتتى، ئادەم هوقۇقىدىن ئايرىلدى. ئۆز خەلقىنىڭ مەرىپەت يولىدا كۆرەش قىلغان تېيىپ هاجى سابىتوۋمۇ شىڭ شى سەي تۈرمىسىدە 7 ژىل ئازاپ چەكتى ئۇ، بۇ زۇلۇم ئىسكەنجىسىگە گىرىپتار بولمىغاندا ئىدى، ئۆز خەلقى ئۈچۈن يەنە قانچە توهپىلەر تەقدىم قىلغان بولاتتى...

ت. سابىتوۋ 1944— ژىلى ئىلىدا گومىنداڭ هاكىمىيىتىگە قارشى كۆتىرىلگەن قوزغىلاڭنى چىن ژۈرىگىدىن قارشى ئالدى. ئەندى ئۇ، **«پۇرسەت غەنىمەت، هەممىمىز بىرلىشىپ بىر يەگىدىن قول چىقىرىپ، خەلق ئۈستىدىن قارا بۇلۇتنىڭ مەڭگۈ يوقۇلۇشى ئۈچۈن دادىل كۆرەش قىلىش كېرەك» دەپ مەيدانغا چىقتى.** موشۇ دەۋرنىڭ مۇهىم سەپلىرىدە ئۆز خىزمەتلىرىنى مەسئۇلىيەتلىك بىلەن بەجەردى. مەسىلەن، قوزغىلاڭنىڭ دەسلەپكى ۋاقىتلىرىدا تەشۋىقات— تەرغىبات ئىشىدا، يەنى ئىنقىلاۋىي شەرقىي تۈركىستان هۆكۈمىتىنىڭ ئاپپاراتىدا— 1945— ژىلى ئىچكى ئىشلار نازارىتىدا بۆلۈم باشلىغى، 1946— ژىلى ئۈرۈمچىدە ئىچكى ئىشلار نازارىتى تەپتىش بۆلۈم باشلىغى، 1947— ژىلى ئىلى ۋالى مەهكىمە تەپتىش بۆلۈم باشلىغى، 1950— ژىلى غۇلجا شەهەرلىك هۆكۈمەت مۇئاۋىن باشلىغى، 1951— ژىلى غۇلجا ناهىيەلىك خەلق هۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى، 1952— ژىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى سەياسىي كېڭەش كاتىبات باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ئوخشاش مەسئۇل خىزمەتلەردە بولدى. ئۇنىڭ شەرقىي تۈركىستان جۇمهۇرىيىتى ئالدىدا قىلغان خىزمەتلىرى مۇناسىپ باهالىنىپ تۇردى. هازىر ت. سابىتوۋنىڭ ئائىلىسىدە ساقلىنىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ كۆپلىگەن ئوردېنلىرى بىلەن مېداللىرى سۆزىمىزنىڭ دەلىلىدۇر.

ماۋچىلارنىڭ خۇنۇك «ستىل تۈزىتىش هەرىكىتى»، «يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى هەرىكەت» ئوخشاش ئۇيغۇرستان خەلقىگە قارشى ئېلىپ بارغان مۇدهىش هەرىكەتلىرى دەۋرىدە تېيىپ هاجى سابىتوۋ «يەرلىك مىللەتچى ئۇنسۇر» دەپ ناهەق ئەيىپلەندى.

ت. سابىتوۋ ئۇيغۇر خەلقى تارىخىدا چىن ئىنسان، خەلقپەرۋەر، دۈشمەنگە شەپقەتسىز ۋە ئادالەت ئۈچۈن كۆرەشكۈچى پائالىيەتلىرى بىلەن هاياتىنىڭ 40 ژىلىدىن ئوشۇق قىسمىنى ئۆز خەلقىگە تەقدىم قىلدى.

بۈگۈن ت. سابىتوۋ ۋەسىيىتىگە سادىق بولۇپ، خەلق خىزمەتلىرىنىڭ تۈرلۈك ساهالىرىدا جان پىدالىق بىلەن ئىشلەۋاتقان ئۇنىڭ پەرزەنتلىرى ئاتا ئارمانلىرىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ بەجەرمەكتە.

تېيىپ هاجى سابىتوۋ 1963— ژىلى ئالمۇتىدا ۋاپات بولدى.

خەلقنى ئويغىتىش يولىدىكى هەقىقىي پائالىيەت هەر قاچان شان—شەرەپكە ئېگىدۇر. ت. سابىتوۋنىڭ ئۆز خەلقى يولىدا كۆرسەتكەن بېقىياس خىزمەتلىرى هېمىشەم خەلق ئالدىدا ۋە تارىختا ساقلىنىدۇ.

ت. قاهارى.

بۇيۇك نامايەندىلەر

قەدىمىي دۇنيانىڭ ژىرىك مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرى بولغان ئوتتۇرا ئاسىيا، جۈملىدىن ئۇيغۇرستان كىشىلىك مەدەنىيىتى تارىخىدا غايەت چوڭ ئورۇن تۇتىدۇ. تارىم ۋادىسىنى ئاساس قىلغان بۇ كەڭ زېمىندا ئولتۇراقلاشقان ئۇيغۇر خەلقى نەچچە مىڭ ژىللىق ئۇزاق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا ئۆزلىرىنىڭ ئەجايىپ ئوتكۇر ئەقىل - پاراسىتى ۋە ئىجاتكارلىق روھىنى جارىي قىلدۇرۇپ، چەكسىز مول ۋە پارلاق مەدەنىيەت مىراسلىرىنى يارىتىش ئارقىلىق جاھان مەدەنىيىتىنىڭ غەزنىسىگە نوچمەس توھپىلەرنى قوشتى. بىر قانچە ئەسىر مابايىندىكى تارىخىۋولوگىيەلىك تەكشۈرۈشلەر نەتىجىسىدە ئورخون- يەنسەي دەريا بويلىرى، تارىم ۋادىسى، تۇرپان ئويمانلىغى ۋە كەڭسۇ غارلىرىدىن تېپىلغان مېمارچىلىق، ھەيكەلتاراشلىقنىڭ ئەجايىپ يادىكارلىقلىرى، تەسۋىرىي سەنئەتنىڭ تەكرارلانماس نادىر ئۈلگىلىرى، دىن، پەلسەپە، ئەدەبىيات، تارىخ، ئاسترونومىيە، تېبابەت ... ئىلىملىرىنىڭ تەۋەرۈك قول يازمىلىرى ئۇزىنىڭ دۇنياۋىي شوھرىتىنى ساقلاپ كەلمەكتە.

مىلادىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىن باشلاپ، ئەسرىمىزنىڭ 20- ژىلىرىغا قەدەر بولغان ئۇزاق بىر تارىخىي جەريان ئىچىدە ياشاپ ئوتكەن ئالىم، ئەدىپ، سەنئەتكارلىرىمىزنىڭ ئىلىم-پەننىڭ ھەر قايسى ساھالىرى بويىچە ياراتقان ئۇلۇق كەشپىياتلىرى شانلىق تارىخىمىزنىڭ ئەينىكى بولۇشقا مۇناسىپتۇر. تۇۋەندە بىز شۇ دەۋرلەردە ياشىغان ئۇيغۇر خەلقىگە مەنسۇپ بولغان نامايەندىلىرىمىزنىڭ ئايرىملىرىنى گېزىتخانىلىرىمىزغا تونۇشتۇرۇشنى لايىق كوردۇق.

كۈمراجىۋا

كۈمراجىۋا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىيەت تارىخىدىكى ئەڭ دەسلەپكى نامايەندە، مۇتەپەككۇر، ئالىم ۋە شائىر.

ئۇ 344-ژىلى قەدىمقى كۇچار خانلىغىدا دۇنياغا كەلگەن. ئاتىسى كۇمراتان مۇھىم دولەت ئەربابى، ئانىسى جىۋا كۇچار خانىي بەگ چوڭنىڭ سىڭلىسى ئىدى. كۈمراجىۋا كىچىگىدىنلا بۇددىزىمنىڭ ھىنايانا مەزھىپىنى قوبۇل قىلغان. چۈنكى بۇ چاغدا كۇچاردا ھىنايانا مەزھىپى ئۈستۈنلۈكنى ئالغان بولۇپ، كۈمراجىۋانىڭ ئاتىسىدىن باشلاپ پۈتۈن خان جەمەتلىرىنچە ھىنايانا مەزھىپىنىڭ مۇرىتلىرى ئىدى.

كۈمراجىۋا توققۇز ياشقا كىرگەندە ئالىسى بىلەن ئەينى زامانىدىكى ھىنايانا مەزھىپىنىڭ مۇھىم ئوچىغى كەشمىرگە بېرىپ، ھىنايانا مەزھىپىنى سىستېمىلىق ئېگىلەيدۇ. ئون ئۈچ يېشىدا كۇچارغا قايتىش سەپىرىدە ياركەنت شەھىرىدە بىر ژىل تۇرۇش بىلەن ماھايانا مەزھىپىنىڭ ئاتاقلىق مۇتەپەككۇرى، ئالىق سۇئائى سۇماتىك تەسىرى ئاستىدا ماھايانا مەزھىپىنى قوبۇل قىلىپ، نەتىجىدە بۇددىزىم تارىخىدىكى مەشھۇر ۋە تەسىر لىك ماھايانا مۇتەپەككۇرى بولۇپ قالىدۇ.

كۈمراجىۋا كۇچارغا كېلىپ، خان ۋە خان جەمەتىنى ماھايانا مەزھىپىگە بېقىندۇرىدۇ. كۈمراجىۋا توغرىسىدىكى تەزكىرىلەردە بىردەك قەيت قىلىنىشىچە، بەگ چوڭ خان كۈمراجىۋاغا شىر بۇتلۇق ئالتۇن تەخت ياستىپ بەرگەن. ئۇنىڭ لېكسىيەلىرىنى ھەتتا يېقىن ئەتراپتىكى خان جەمەتلىرىمۇ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاڭلىغان.

ئالدىنقى چىڭ پادىشاسى فۇجيەن باشقىلاردىن كۈمراجىۋانىڭ داڭقىنى ئاڭلىغالدىن كېيىن، 383-ژىلى لۈي گۇاڭ باشچىلىغىدا 70 مىڭ پىيادە، بەش مىڭ ئاتلىق قوشۇن تەشكىللەپ، قاراشەھەر ۋە كۇچار قاتارلىق ئەلەرگە ژۇرۇش قىلىش بىلەن كۈمراجىۋانى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇيدۇ. كۈمراجىۋا ئەسىر قىلىنىپ، 384- ژىلى لياڭجۇ شەھىرىگە ئېلىپ كېلىنگەندە، پادىشا فۇجيەن ئولتۇرۇلۇش بىلەن دولەتتە قالايمىقانچىلىق يۈز بېرىپ، ئون ئالتە ژىلغىچە لۈي گۇاڭ ھەم ئۇنىڭ ۋارىسلىرى قولدا تۇتقۇنلۇق ھالىتىدە ياشايدۇ. كېيىنكى چىڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاسى ياۋشىڭ 401-ژىلى كۈمراجىۋانى تەكلىپ قىلىپ چاڭئەنگە كەلتۈرىدۇ ۋە ئۇنى دولەت ئۇستازى دەپ ھورمەت بىلەن كۈتىۋالىدۇ.

كۈمراجىۋانىڭ چاڭئەنگە كېلىشى ئالمىنىڭ ھاياتىدا يېڭى دەۋر ئاچىدۇ. ئۇ بۇ يەردە ھاياتىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر 12 ژىل ياشاپ، 413-ژىلى 8-ئاينىڭ 20-كۈنى يەتمىش يېشىدا ئالەمدىن ئوتكەن بولۇپ، چاڭئەندىكى ئون ئىككى ژىللىق ھايات كۈمراجىۋانى بۇددا نومىلىرىنى، بولۇپمۇ ماھايانا مەزھىپىگە ئائىت دىنىي دەستۇرلەرنى تەرجىمە قىلىش شەرىمىلەشكە بويىچە مەسلەسىز چوڭ شوھرەتكە ئىگە قىلغان.

ئۇ كۇچار، سانسكرىت («ئەنەكە») ۋە خەنزۇ تىللىرىدا پۈختا ئىگىلىگەن مۇتەۋەر تىل ئالىمى سۈپىتىدە 32 پارچە، 300 جىلد (بەزىبىر مەنبەلەردە ئېيتىلىشىچە 98 پارچە 425 جىلد) بۇددا نوملىرىنى تەرجىمە قىلغان. ئىككى جىلدلىق «ئالەم ھەقىقەتلىرى» ناملىق ئەسەر يازغان بولۇپ، ئۇنىڭدا بۇددىزمنىڭ ئالەم ھەقىقەتلىرى توغرىسىدىكى دىنىي پەلسەپىۋى قاراشلىرى بايان قىلىنغان. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىن ھازىر بىزگە مەلۇم بولغىنى «ۋىما ھەققىدە نوم» غا يازغان شەرھى ئەسىرىنىڭ تولۇقسىز سەھىپىلىرى بىلەن بىر قىسىم شېئىرلىرىدىن ئىبارەت.

كۈمراجىۋانىڭ دىنىي، پەلسەپىۋى قاراشلىرى ئۇيغۇر بۇددىزم مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىيات تارىخىدا سالماقلىق ئورۇن ئىگىلەيدۇ.

(داۋامى بار).

دۇنيادىكى ئىلىم-پەن ئاسمىنىدا

ئاق‌شىنىڭ ھەربىي خىراجەتلىرى

ئاق‌ش پرېزىدېنتى ج. بۇش 1992- مالىيە ژىلى ئۈچۈن 291 مىللىارد دوللار مىقدارىدا ھەربىي خىراجەتلەر توغرىلىق قانۇن لايىھىسىنى ئىمزالىدى. بۇ مەبلەغ پېنتاگونلىقا، ئېنېرگېتىكا مىنىستىرلىگىگە ۋە ھەربىي پروگراممىلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئىشتىراك قىلىۋاتقان بەزى بىر باشقا ئىدارىلارغا ئاجرىتىلىدۇ. ئاق ساراي تەرىپىدىن تارقىتىلغان بۇشنىڭ بىلدۈرۈشىدە قانۇن ئاق‌ش مۇداپىەسىنى «مىللىي بىخەتەرلىككە ئېھتىمال بولغان خەۋۈپقا زەربە بېرىش ئۈچۈن يېتەرلىك» دەرىجىدە مالىيە بىلەن تەمىنلەيدىغانلىغىنى ۋە ئۇمۇمەن پرېزىدېنتنىڭ مۇداپىە ساھاسىدىكى سەياسىتىنىڭ يوللىشلىرىغا جاۋاپ بېرىدىغانلىغىنى ئېيتىلىدۇ.

مەزكۇر ھوججەتكە مۇۋاپىق نامزىكىنىڭ قۇراللىق كۈچلىرى 106 مىڭ نادەمگە قىسقارتىلىدۇ. ۋە ئۇلار ئىككى سانى 1،88 مىللىون ھەربىي خىزمەتچىنى تەشكىل قىلىدۇ.

ئاق‌ش پرېزىدېنتى شۇنداقلا 30 ژىل مابايىندا موجۇت بولۇپ كەلگەن ئامېرىكا قۇراللىرىنى پولشاغا، ۋېنگرىيە ۋە چېخوسلوۋاكىيەگە سېتىشقا بولغان چەك قويۇشنى مەنئىي قىلىش توغرىلىق جاكالىدى.

رابباني بىزنىڭ ھەربىي ئەسىرلەر ۋەزىنى ئازات قىلىشنا ۋەدە بەردى

ئاۋغان ئوپپوزىتسىيەسى لىدېرلىرىنىڭ بىرى رابباني چېخوسلوۋاكىيە‌نىڭ «لىدوۋىي نوۋىنى» گېزىتىگە بىلدۈرۈشىدە مۇنداق دەپ تەكىتلىگەن: ئاۋغانستاندا ئۇرۇشنىڭ تاماملىنىشىنىڭ بىرىنچى شەرتى بۇ كەڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ئارىلىشىشىنى توختىتىشتىن ئىبارەت.

بۇنىڭ كورۇنۇشلىرىنىڭ بىرى كاۋل ھوكۇمىتىنىڭ موجۇت بولۇشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، ئۇ كېڭەش تانكىلىرىنىڭ يارىدىمى بىلەن ھاكىمىيەت ئۈستىگە كەلگەن ۋە كېڭەش قۇرالىي ھېساۋىغا ھاكىمىيەت ئۈستىدە ئۈزۈلمەتتا. ئەگەر بۇ ھوكۇمەت يوقىتىلسا مۇئەممانىڭ ھەل قىلىنىدۇ ۋە ئۇرۇش ئاياقلىشىدۇ.

رابباني يېڭى ژىلغىچە بىر توپ كېڭەش ھەربىي ئەسىرلىرىنىڭ ئازات قىلىنىدىغانلىغىنى خەۋەر قىلدى.

تېل-ئاۋىۋ ياردەم قىلىشنا تەييار

ئىسرائىل باش مىنىستىرىنىڭ ياردەمچىسى نىتانياخۇ مۇنداق دەپ بايان قىلدى: «كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ خەلقلىرى قانداقلا تەغدىرنى تاللاپ ئالمىسۇن، ئىسرائىل يېڭى جۇمھۇرىيەتلەر ۋە ستروكتۇرىلار بىلەن ئەڭ ياخشى مۇناسىۋەتلەرنى ئورنىتىشنى خالايدۇ، ئۇلار بۇ دائىرىلەردە ئوز ئارا ئالاقىلارنى ئۈزىدۇ. بىزنىڭ مەملىكىتىمىز مەدەنىي ساھادا يېقىن، ئۇلار ئەڭ سەياسىي مەنپەئەتلىرى يېقىنلاشماقتا. ياكى ماس كەلمەكتە. ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە بۇ رەت قىلىنىپ كەلگەن ئېدى. لېكىن ئاخىرقى ۋاقىتلاردا بۇ روشەن بولماقتا. بىزنىڭ ئىختىسادىي مۇكاپاتلىغىمىز بار. كېڭەش ئىتتىپاقىغا يېقىن جايلاشقان ئىسرائىل تېخنولوگىيە ۋە تەجرىبىگە ئېگە، ئۇ كېڭەش ئىتتىپاقىغا ياردەم قىلغان بولار ئېدى».

«ئىتتىپاق تېخى موجۇت»

ۋاشىنگتون، 8-دېكابر. (تاس‌س). «كېڭەش ئىتتىپاقىدا يۈز بېرىۋاتقان ئېغۇلىيۇتسون جەريانلار ناھايىتى ئېغىر بولغىنىغا قارىماي، ئۇنىڭ بىلەن رەسمىي موجۇت ئېكەنلىگىنى شۇبھە يوق،- دەپ بىلدۈردى ئاق سارايدا بولۇپ ئوتكەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيىسىدە سادىق ئېكەنلىگىنى كورۇۋاتىمىز، بىز م. گورباچېۋنىڭ مەركەزدە ئىسلاھاتلارنى ژۇرگۈزۈش ھەققىدە نوم» دەپ قوشۇپ قويدى.

(بىز كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ مۇنەممالىرىنى ھەل قىلىشقا ئىشتىراك قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇش نىيىتىدە بولۇۋاتىمىز،- دەپ تەكىتلىدى ئاق‌ش پرېزىدېنتى،- ئۇ يەردە ۋەزىيەت ئوزگىرىپ تۇرماقتا ۋە ھېچ كىم بىرنېمىنى كۇندىن كۈنگە قانداق يونىلىشتە بولىدىغانلىغىنى ئېنىق ئېيتىپ بېرىشى مۇمكىن ئەمەس».

ئالبانىيەنىڭ باش مىنىستىرى ئىستېپاغا چىقتى

ئالبانىيەنىڭ باش مىنىستىرى يولى بۇفى ئىستېپاغا چىقىش توغرىلىق ئەرزىنى بەرگەن. بۇ قارار بۇفىنى ئىختىسادىي ئىسلاھاتلارغا توسالغۇلۇق قىلغانلىغىدا ئەيىپلىگەن ئوپپوزىتسىيە‌دىكى ئالبانىيە دېموكراتىك پارتىيەسى ۋەكىللىرىنىڭ ئالبانىيە ھوكۇمىتى تەركىۋىدىن چىققاندىن كېيىن قوبۇل قىلىنغان.

تانيۇگ ئاگېنتلىغىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، يۇگوسلاۋىيەدە بولۇۋاتقان گرازدانلار ئۇرۇشى تەسىرىدىن بولغان ۋەيرانچىلىق چېگرا مىقدارى 20 مىللىارد دوللاردىن ئېشىپ كەتكەن. قېچىۋاتقان قاچاقلارنىڭ سانى (ئۇنىڭ ئىچىدە 60 پروتسېنت بالىلار) 300 مىڭ نادەمگە يەتكەن.

سۈرەتتە: قاچاقلار، بالىلار، بۇۋاي- مومايلار...

(تانيۇگ- تاس‌س).

*

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 65359, приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази», выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии газетно-журнального Издательства.
г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленин 2/4.

تېلېفونلار: مۇھەررىر- 69-86-33، مەسئۇل كاتىپ- 50-86-33، سەياسىي- ئىجتىمائىي بولۇم 81- 86-33، ئىختىسات بولۇمى- 06-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى- 27-86-33، مەدەنىيەت بولۇمى- 01-92- 33.

زاكاز (3478) تىراژ 8250

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان س‌س‌ج مىنىستىرلار كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

پېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئېپەك يولى كوچىسى، 50-ئوي 8-قەۋەت

ПОГ-60

دۇنيا ئىشچىلىرى ئىتتىپاقىنىڭ ئاساسچىلىرى بولسا، رەڭگى - روياۋۇ سامان بولماس.

پىكىر ھايات

1991 يىل 12 دېكابر پەيشەنبە №148 (3491)

باھاسى 4 تىين

گېزىت 1970- يىلى 1- يانۋار دىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

كۈنا ئىتتىپاقنى تەسىس قىلغۇچىلار پىكرى ھەمدوستلۇقنى قۇرماقتا

لىس‌ج ئىتتىپاقنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بولغان ئۈچ مۇستەقىل دولەتنىڭ بېلوروس پايتەختى مىنسكىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن كېلىشىملىرى، مەزكۇر ئىتتىپاقنىڭ زاۋالىنى بىلدۈرمەي، بەلكى ئىختىيارلىق ۋە ئوچۇق- ئوچۇق پرىنسىپلىرىغا ئاساسلانغان يېڭى تەشكىلنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. 9- دېكابر كۈنى ستارايا پلوشادتكى مەتبۇئات مەركىزىدە بولۇپ ئوتكەن پەۋقۇلاددە مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە رىس‌فىس‌ج دولەت كاتىبى، بىرىنچى ۋېتسې- پرېزىدېنت گ. بۇربولىس ۋە روسسىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ئا. كوزىرېۋ تەرىپىدىن بىلدۈرۈلگەن بىلدۈرۈشلەرنىڭ ماھىيتى ئەينە شۇنداق.

گ. بۇربولىس مۇنداق قارارنىڭ سەۋەبلىرىگە، بانىلىرىغا توختىلىپ، ئۇچ جۇمھۇرىيەتنىڭ رەھبەرلىرىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلاردا: سابىق ئىتتىپاق تەۋەسىدە ئىسلاھاتلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۇچۇن زورۇر بولغان قانداق تەشكىلي، سەياسىي ۋە ئىختىسادىي شەكىللەر زورۇر؟ خەلقلەر نېمىنى خالايدۇ؟- دېگەن سوئاللارغا جاۋاپ ئىزدىگەنلىگىنى خەۋەر قىلدى. مىنسكىدا ھە، دېگەندە ھەر بىر جۇمھۇرىيەت ئايرىم ھالدا دۇچار بولۇۋاتقان ئۇمۇمىي مۇئەممالار، ئاندىن- ئۇلارنىڭ ئوزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرى مۇھاكىمە قىلىندى. شۇنداق قىلىپ، مۇنازىرىلەردە مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش ئىدىيەسى پەيدا بولدى. ئەتىجىدە، بېلوروس، رىس‌فىس‌ج ۋە ئۇكرائىنا دولەت باشلىقلىرىنىڭ بىلدۈرۈشى، ئىختىسادىي سەياسەتنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش توغرىلىق كېلىشىملەر بىلەن بىلدۈرۈشلەر ئىمزالاندى. مەزكۇر ھوججەتلەردىكى ئاساسىي ئىدىيە- ئا خىرقى ۋاقىتلاردا سابىق ئىتتىپاقنىڭ دولەتلىرى بولۇپ كەلگەن ئىككى يۈز لىمىلىك، ھەتتا مۇناپىقلىق ئەھۋالنى يوقىتىشتىن ئىبارەت.

ئەلۋەتتە، دەپ داۋام قىلدى گ. بۇربولىس، مىنسكىدا ئىتتىپاق شەرتنامىسىنى ئۇنىڭ ئاخىرقى تۈزىتىلگەن ھالىتىدە، شۇ جۇملىدىن ئۇنى ئۇكرائىنا تەرىپىدىن ئىمزالاش مۇمكىنچىلىگى ۋە شۇنداقلا ئۇمۇمىي مۇئەممالارغا سەياسىي ۋەزىيەتكە، يېقىنقى ۋە ئۇراق ئاقىۋەتلەرگە جاۋاپكەرلىك مەسىلىلىرى مۇھاكىمە قىلىندى. ئەتىجىدە ئۇچرىشىش ئىشتىراكچىلىرى پەقەت بىردىن- بىر ۋارىسلار- ھەمدوستلۇقنى قۇرۇش بولۇپ قالغانلىقى يەكدىللىق خۇلاسىسىغا كەلدى.

بىز ئېگىلىكنى تۇراقلاندۇرۇش دەۋرىگە بىر پۈتۈن ئاخچا مۇئامىلىسى توغرىلىق، چېگارىلارنىڭ ئوچۇقلۇغى ھەققىدە كېلىشىمنى قولغا كەلتۈرەلمەدۇق- بۇ ھەممىنى: ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنىمۇ، ئاھالىنىمۇ تەشۋىشلەندۇرمەكتە. بىز مىنسكىدا ئىمزالانغان كېلىشىملەر پىداكارلىق ئەمگەكنى باشلاشقا ئىمكانىيەت بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز.

ئا. كوزىرېۋ ئوز سوزىنى: قاچاندۇ بىر چاغلاردا ھاكىم مۇتلەق دولىتى پەيدا بولغان قۇرۇقلۇقنىڭ ئالتىدىن بىر قىسمىدا مەركەزدىن بولۇنۇپ يا شاش مۇمكىن ئەمەس ۋە ئۇ پۈتكۈل دۇنيانى گويا پارتلىتىۋېتىدۇ، دېگەن ئەپسانە بەربات بولدى، دەپ قەيت قىلىشتىن باشلىدى. يەكشەنبە كۈنى، دەپ داۋام قىلدى مىنستر ئوچ پرېزىدېنت ج. بۇش بىلەن ئالاقە باغلىدى. سوھبەتنى ب. يېلتسىن ئۇزۇگۇزدى. ئۇنىڭ ئامېرىكا پرېزىدېنتى بىلەن ياخشى ئالاقىسى قېلىپلاشقان. ئەپسىلي پاراڭلىشىش بولۇپ ئوتتى، بۇ توغرىلىق بېلوروس تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگى ئۇيغۇلاشتۇرۇش ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ئا. كوزىرېۋ سۆزلىگەن ئىدى.

ئاخىرىدا ئۇ يادرو قۇرالى ئۈستىدىن نازارەت ئىس‌ج‌ئى پرېزىدېنتى قوللىدا، مۇداپىە كېڭىشىدە ئۇرغانلىقىنى، كېڭەشكە رىس‌فىس‌ج پرېزىدېنتى كىرىدىغانلىقىنى، ئەندى ھەربىي تېخنىكىلىق نازارەتنى بولسا مۇداپىە مىنىستىرى شاپوشنىكوۋ ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى. ئۇ مەزكۇر ساھادا ۋارىسلىق تەمىنلىدىغانلىقىنى ۋە يادرو قۇرالىنى تارقىتىش خوۋۇپىنىڭ يوقلىقىنى تەكىتلىدى.

ۋ. كونونېنكو.

* * *

كرېملدا ئىس‌ج‌ئى ۋە روسسىيە ھەم قازاقستان پرېزىدېنتلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى بولۇپ ئوتتى. ئۇچرىشىش تا ئۇچ سائەيان جۇمھۇرىيىتى رەھبەرلىرى ئامىدىن ئۇلارنىڭ مەۋقەسىگە بورىس يېلتسىن ۋاكالەتلىك قىلدى.

ئىس‌ج‌ئى پرېزىدېنتى مەتبۇئات خىزمىتىنىڭ رەھبىرى ئاندرېي گراچېۋ نىڭ ۋۇرنالىستلارغا قىلغان خەۋىرىگە قارىغاندا ئۇچرىشىش داۋام قىلغان 80 مىنۇت جەريانى مىخائىل گورباچېۋ بىلەن نۇرسۇلتان نازاربايېۋ بورىس يېلتسىنغا بەرگەن سوئاللار بىلەن باغلىق بولغان.

ئىس‌ج‌ئى پرېزىدېنتى موسكۋاغا كەلگەن بىر قاتار جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن ۋە شۇنداقلا باشقا دولەت ۋە جەمئىيەت ئەربابلىرى بىلەن مەسلەھەتلەرنى داۋاملاشتۇرىدۇ.

ئاندرېي گراچېۋ 10- دېكابر كۈنى دولەت كېڭىشمىنىڭ مەجلىسى ئوتكۈزۈلمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ بېلوروستا قوبۇل قىلىنغان ھوججەتلەر ئۇچ لىدېرنىڭ مەۋقەسى سۆزلەشكە باشقا ئېگىمەللىك جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ۋەكىللىرىگە ئەۋەتىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ئاندرېي گراچېۋنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، مىخائىل گورباچېۋنىڭ بورىس يېلتسىن ۋە نۇرسۇلتان نازاربايېۋ بىلەن ئايرىم- ئايرىم ئۇچرىشىشى ئاللىبۇرۇن باشلانغان.

ھەمدوستلۇق توغرىلىق كېلىشىم ئىمزالاندى

8- دېكابر كۈنى مىنسكىدا بېلوروس جۇمھۇرىيىتىنىڭ، روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ ۋە ئۇكرائىنىنىڭ رەھبەرلىرى مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىمنى ئىمزالىدى.

1922- يىلى ئىتتىپاق شەرتنامىسىنى ئىمزالىغان، تۇنجى بولۇپ ئۇقۇرى شەرتنامە تۈزگۈچى تەرەپلەر دەپ ئاتىلىدىغان بىز- بېلوروس جۇمھۇرىيىتى، روسسىيە فېدېراتسىيەسى (رىس‌فىس‌ج)، ئۇكرائىنا لىس‌ج ئىتتىپاقنى تەسىس قىلغۇچى دولەتلەر سۈپىتىدە، لىس‌ج ئىتتىپاقى خەلىق ئارا ھوقۇق سۈبېكتى ۋە گېئوسىياسىي رېئاللىق سۈپىتىدە تۇنۇنمىغان مۇناسىۋەتلەرنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە ئىنتىلىپ، دوستلۇقنى ۋە ئوز ئارا پايدىلىق ھەمكارلىقنى تېخىمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈش ۋە مۇستەھكەملەش ئۇلار خەلقلىرىنىڭ تۇپ ئاساسىي مەنپەئەتلىرىگە جاۋاپ بېرىدۇ، تېچلىق ۋە بېخەتەرلىك ئىشىغا خىزمەت قىلىدۇ، دەپ ھېسابلىغان ھالدا، مەزكۇر قەدەمنى تاشلىغانلىقىنى تەكىتلىنىدۇ.

تەرەپلەر بەمت نىزامنامىسىنىڭ مەخسەتلىرى بىلەن پرىنسىپلىرىغا، خېلسىنكى خۇلاسە ھوججىتىگە ئوزلىرىنىڭ سادىق ئىكەنلىگىنى تەستىقلىدى. ئىنسان ۋە خەلقلەر ھوقۇقلىرى توغرىلىق خەلىق ئارا نورمىلارغا رىايە قىلىشقا ۋەدە بەردى، ئوز پۇخرالىرىنىڭ مىللىتىدىن قەتئىي نەزەر با راۋەر ھوقۇقلار بىلەن ئەركىنلىك لەرنى كاپالەتلەندۇردى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەدەنىي، تىل ۋە دىنىي، ئوز ئالاھىدىلىكلىرىگە ئىگە خۇسۇسىيەتلىرىنى ساقلاپ قېلىش ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە ياردەم قىلىشقا ۋەدە بەردى.

خەلقلەر بىلەن دولەتلەرنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق ۋە ئوز ئارا پايدىلىق ھەمكارلىقنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش مەخسىتى بىلەن سەياسەت، ئىختىسات، مەدەنىيەت، مائارىپ، سالامەتلىكنى ساقلاش، پەن، سودا، ئەتراپ- مۇھىت ۋە باشقا ساھالاردا مەخسۇس كېلىشىملەرنى تۈزۈش قارار قىلىندى. كېلىشىمنى ئىمزالىغان دولەتلەر نىڭ تەۋە لىك پۇقرالۇقىنى ئېتىراپ قىلىش ۋە ھورمەتلەش ھەم موجۇت چېگارىلارنىڭ دەخلىسىزلىگى، ئۇلار- نىڭ پۇقرالۇقىنى ئېتىراپ قىلىش ۋە ھورمەتلەش ھەم موجۇت چېگارىلار- نىڭ ئەركىن كوچۇپ- قونۇشى توغرىلىق بىلدۈرۈلدى.

ھەمدوستلۇق ئەزالىرى خەلىق ئارا تېچلىق ۋە بېخەتەرلىكنى تەمىنلەشتە، ھەربىي خراجەتلەرنى ۋە قۇراللارنى قىسقارتىش بويىچە چارىلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا ھەمكارلىشىشنى نىيەت قىلماقتا. ئۇلار يادرو قۇرالىنى يوقىتىشقا، خەلىق ئارا ئازراق تولۇق قۇرالسىزلىنىش ھالىتىنى ساقلاپ قېلىشقا ئوچۇق ئىشتىراك قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تەرەپلەر بىر- بىرىنىڭ يادروسىز زونا ۋە بېتەرەپ دولەت ستاتۇسىنى قولغا كەلتۈرۈشكە بولغان ئىنتىلىشىنى ھورمەتلەيدۇ. ئۇمۇمىي ھەربىي ستراتېگىيەلىك تەۋەلىك بىرلەشكەن قوماندانلىقىنى، يادرو قۇرالى ئۇسىتىدىن بىر پۈتۈن ئازارەتنى ساقلاپ قېلىش قارار قىلىندى.

تەرەپلەر بىرلەشكەن پائالىيەت ساھاسىغا تۇۋەندىكىلەرنى: تاشقى سە ياسىي پائالىيەتنى ئۇيغۇلاشتۇرۇش، ئۇمۇمىي ئىختىسادىي پەزانى، يېۋروپا ۋە يېۋرازىيە بازارلىرىنى، تا- موژنە ھەم مىگراتسىيە سەياسىتىنى شەكىللەندۈرۈشنى ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈشنى، ترانسپورت ۋە ئالاقە سىستېمىلىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشنى، ئەتراپ- مۇھىتنى قوغداشنى ۋە ئېكولوگىيەلىك بېخەتەرلىكنى، ئۇيۇشتۇرۇلغان جىنايەتچىلىككە قارشى كۈرەشنى ئەڭ ئالۇق دەپ تاپتى.

چېرنوبىل ھالاكىتىنىڭ سەيياربلىق خاراكتېرىنى چۈشەنگەن ھالدا، كېلىشىمنىڭ ئىشتىراكچىلىرى ئۇنىڭ ئالدىغا ئەزالىرىنىڭ، شۇنداقلا مەزكۇر ھوججەتنىڭ مەخسەتلىرى بويىچە ئوز كۈچ- قۇۋۋەتلىرىنى بىرلەشتۈرۈش ۋە ئۇيغۇلاشتۇرۇشقا كېلىشتى. بۇ مۇئەممانى بويىچە مەخسۇس ھوججەت ئىمزالىنىدۇ.

مەزكۇر كېلىشىمنى ئىمزالىغان دولەتلەر تەۋەسىدە كېلىشىم تۈزۈلگەن پەيتتىن باشلاپ، ئۇچىنچى بىر مەملىكەتنىڭ، شۇ جۇملىدىن سابىق لىس‌ج‌نىڭ نورمىلىرىنى قوللىنىشقا يول قويۇلمايدۇ، ئىلگەركى ئىتتىپاق ئورگانلىرىنىڭ پائالىيىتى توختىتىلىدۇ. لىس‌ج ئىتتىپاقى تەرىپىدىن ئىمزالانغان شەرتنامىلاردىن ۋە كېلىشىملەردىن خەلىق ئارا مەجبۇرىيەتلەرنى ئورۇنلاش كاپالەتلەندۈرۈلىدۇ.

كېلىشىم سابىق لىس‌ج ئىتتىپاقىنىڭ بارلىق ئەزالىرىنىڭ، شۇنداقلا مەزكۇر ھوججەتنىڭ مەخسەتلىرى بەلەن پرىنسىپلىرىغا قوشۇلىدىغان باشقا دولەتلەر ئۈچۈن ئوچۇق. ھەمدوستلۇقنىڭ ئورگانلىرىنى ئۇيغۇلاشتۇرۇش تۈرغۇچى رەسمىي ئورۇن مىنسك شەھرى بولۇپ بەلگۈلەندى.

ھوججەتنى: كېيىچ، رىس‌فىس‌ج ئۇچۇن- بورىس يېلتسىن بىلەن گېننادي بۇربولىس، ئۇكرائىنا ئۈچۈن لېونىد كراۋچۇك بىلەن ۋىتولدە فوكىن ئىمزالىدى.

ۋۇرنالىستلار ئۈچۈن ئوتكۈزۈلگەن قىسقىچە مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە سوزگە چىقىپ، بېلوروس جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشمىنىڭ رەئىسى ستانىسلاۋ شۇشكېيېۋىچ مۇنداق دېدى: بىز ئىتتىپاقنىڭ پارچىلىنىشى نەتىجىسىدە قېلىپلاشقان ۋەزىيەتكە ئالاھىيتى تەشۋىشلىنۋاتىمىز. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە كونستىتۇتسىيە دىن بېرىلگەن ھوقۇقلار دائىرىسىدە بىز تەشەببۇسنى ئوز ئۈستىمىزگە ئالدۇق ۋە ئۇچ مۇستەقىل دولەت ھەمدوستلۇغىنى تەسىس قىلىش توغرىلىق كېلىشىمنى ئىمزالىدۇق. مەزكۇر ھوججەتنى ئىمزالاش مەلۇم ساھالىق ۋە ھاكىمىيەت ئۇزگىرىشلىرىنى پەيدا قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئوز ئىشىمىزنى داۋاملاشتۇرۇشقا كېلىشتۇق.

روسسىيە پرېزىدېنتى بورىس يېلتسىن ئۇچ خەلىق بىرلىشىپ ھەربىكەت قىلىشنى قارار قىلدى، دەپ قەيد قىلدى.

بهلوروس جۇمھۇرىيىتى، رەسمىي ۋە ئۇكرائىنا دولەت باشلىقلىرىنىڭ

بىلدۈرۈشى

بىز، بهلوروس جۇمھۇرىيىتىنىڭ، رەسمىي ئۇكرائىنىنىڭ رەھبەرلىرى- يېڭى ئىتتىپاق شەرتنامىسىنى تەييارلاش توغرىلىق مۇزاكىرىلەرنىڭ خالتا كوچىغا كىرىپ قالغانلىقىنى، جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ رەسمىي ئىتتىپاقى تەركىبىدىن چىقىش ئوبيېكتىۋ جەريانىنى ۋە مۇستەقىل دولەتلەرنىڭ قۇرۇلۇشى رېال فاكتقا ئايلانغانلىقىنى تەكىتلەپ،

- مەركەزنىڭ ۋىراقنى كورەلمەيدىغان سەياسىتى چوڭقۇر ئىختىسادىي ۋە سەياسىي بوھرانغا، ئىشلەپ چىقىرىشنى بۇزۇشقا، ئەمەلىياتتا جەمىيەتنىڭ بارلىق قاتلاملىرىنىڭ ھايات دەرىجىسىنىڭ ھالاكەتلىك تۆۋەنلەپ كېتىشىگە ئېلىپ كەلگەنلىكىنى قەيت قىلغان ھالدا؛

- سابىق ئىتتىپاقنىڭ كوپ لىگەن رېگىونلىرىدا ئىجتىمائىي كەسكىنلىكنىڭ ئوسكەنلىگىنى، بۇ بولسا، ئۇرغۇنلىغان ئادەملەرنىڭ قۇربان بولۇشى بىلەن مىللەتلەر ئارا توقۇنۇشلارغا ئېلىپ كەلگەنلىگىگە دىققەت بۇلاغان ھالدا؛

- ئۇز خەلقلىرىمىز ۋە دۇنيا بىرلەشمىسى ئالدىدا جاۋاپكەرلىكنى ھەم سەياسىي، ھەم ئىختىسادىي ئىسلاھاتلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىكى پىشىپ يېتىلگەن ئېھتىياجنى چۈشەنگەن ھالدا، مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى توغرىلىق بىلدۈرىمىز، بۇ توغرىلىق 1991- ژىلى 8- دېكابىر كۈنى تەرەپلەر تەرىپىدىن كېلىشىم ئىمزالاندى.

بهلوروس جۇمھۇرىيىتى، رەسمىي ئۇكرائىنا تەركىۋىدە مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغى ئىتتىپاقىنىڭ ئەزالىرى- بارلىق دولەتلەرنىڭ، شۇنداقلا مەزكۇر كېلىشىمنىڭ مەخسەتلىرى بىلەن پرىنسىپلىرىغا قوشۇلىدىغان باشقا دولەتلەرنىڭ قوشۇلۇشى ئۈچۈن ئوچۇق.

ھەمدوستلۇققا ئەزا دولەتلەر خەلق ئارا تەچىلىقنى ۋە بىخەتەرلىكنى مۇستەھكەملەشكە بولغان يولنى ژۇر گۇزۇشنى نىيەت قىلماقتا.

ئۇلار سابىق ئىسسر ئىتتىپاقىنىڭ شەرتنامىلىرى ۋە كېلىشىملىرىدىن ئۇز لىرى ئۈچۈن كېلىپ چىقىدىغان خەلق ئارا مەجبۇرىيەتلەرنىڭ ئورۇنلىنىشىنى كاپالەتلەندۈرىدۇ، يادرو قۇرالى ۋە ئۇنىڭ تارقىتىلماسلىقى ئۈچۈن بىرلەشكەن نازارەتنى تەمىنلەيدۇ.

بهلوروس جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشنىڭ رەئىسى
س. شۇشكېيېۋىچ،
ئۇكرائىنا پرېزىدېنتى
ل. كراۋچۇك.
رەسمىي پرېزىدېنتى
ب. يېلتسىن.
مىنسك شەھىرى، 1991- ژىل، 8- دېكابىر.

بهلوروس جۇمھۇرىيىتى، روسسىيە فېدېراتسىيەسى ۋە ئۇكرائىنا ھوكۇمەتلىرىنىڭ ئىختىسادىي سەياسەتنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش

توغرىلىق

خەلق ئارادىكى ئەھۋالنى تۇراق لاندۇرۇش، ئىختىسادىي تىكلىنىش شەرت- شارائىتىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بىزنىڭ دولەتلىرىمىز ئوتتۇرىسىدا قېلىپلاشقان زىچ ئىختىسادىي ئالاقىلارنى ساقلاپ قېلىش ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈش ھاياتىي مۇھىمدۇر.

تەرەپلەر تۆۋەندىكىلەردە:

- تولۇق باھالىق بازار مېخانىزمىنى قۇرۇشقا قارىتىلغان، تۆپ ئاساسىي ئىختىسادىي ئۇيغۇنلاشتۇرۇلغان ئىسلاھاتلارنى ژۇرگۈزۈشكە، مۇلۇكچىلىك مۇناسىۋەتلىرىنى تەرتىپكە سېلىشقا، تىجارەتچىلىك ئەركىنلىگىنى تەمىنلەشكە؛

- بىر- بىرىگە ئىختىسادىي زىيان يەتكۈزۈدىغان ھەر قانداق ھەرىكەتلەردىن ئۇزىنى تۇتۇشقا؛

- موجۇت ئاخچا بىرلىكى -رۇبل ئاساسىدا ئىختىسادىي مۇناسىۋەتلەرنى ۋە ھېسابلىشىشلارنى تۇزتىشكە، تەرەپلەرنىڭ ئىختىسادىي مەنپەيەتلىرىگە زىيان يەتكۈزىدىغان مەخسۇس كېلىشىملەر ئاساسىدا مىللىي ۋالیۇتىلارنى قوللىنىشقا؛

- ئاخچا ئېمىسسىيەسىنى چەكلەش كە قارىتىلغان بانكلار ئارا كېلىشىمنى تۇزۇشكە، ئاخچا ماسسىسىنى ئەتىجە دارلىق نازارەت قىلىشنى تەمىنلەشكە، ئۇز ئارا ھېساپ قىلىش سىستېمىسىنى شەكىللەندۈرۈشكە؛

- جۇمھۇرىيەتلەر بىۋدژېتلىرىنىڭ يېتىشمەسلىكلىرىنى قىسقارتىشنىڭ كېلىشىلگەن سەياسىتىنى ژۇرگۈزۈشكە؛

- باھالارنى لىبېرالاشتۇرۇشنىڭ ۋە پۇخرالارنى ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىشنىڭ مۇۋاپىق ئۇسۇللىرىنى ئىزدەشكە؛

- ئىختىسادىي پەزا بىرلىگىنى تەمىنلەشكە قارىتىلغان بىرلىشىپ كېتىش چىقىرىشقا؛

- ژۇرگۈزۈلۈۋاتقان تاشقى ئىختىسادىي پائالىيەتنى، تامۇژنە سەياسەتنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇشقا ۋە تىرانزىت تەركىنلىگىنى تەمىنلەشكە؛

- سابىق ئىتتىپاق كارخانىلىرىنىڭ قەرىزلىرى مەسىلىسىنى مەخسۇس كېلىشىم بىلەن ھەل قىلىشقا؛

- ئون كۈنلۈك مۇددەتتە 1992- ژىلى مۇداپىە ئۈچۈن خىراجەتلەرنىڭ ۋە چېرنوبىل، ئاتوم ئېلېكتر ستانسىيەسىدىكى ھالاكەت ئاقىۋەتلىرىنى يوقىتىش خىراجەتلىرىنىڭ كولەمىنى ۋە مالىيە ئاجرىتىش تەركىۋىنى كېلىشىش كە؛

-سېلىق سەياسىتىنى شەكىللەندۈرگەندە جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئالىي كېڭەشلىرىدىن قوشۇلغان باھا ئۇچۇن سېلىق ستاۋكىلىرىنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇشنىڭ زورۇرىيىتىنى ھېسابقا ئېلىشنى ئىلتىماس قىلىشقا؛

- بىرلەشكەن كارخانىلارنى (ئاكسىونېرلىق جەمىيەتلەرنى) قۇرۇشقا ياردەم بېرىشكە؛

- دېكابىر ئېيى داۋامىدا جۇمھۇرىيەتلەر ئارا ئىختىسادىي كېلىشىملەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مېخانىزمىنى ئىشلەپ چىقىرىشقا كېلىشتى.

بهلوروس جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
ۋ. كېبىچ.
روسسىيە فېدېراتسىيەسى ئۇچۇن
گ. بۇرىبولىس.
ئۇكرائىنا ئۇچۇن
ف. فوكىن.

ئۇچ سلاۋەن لىدېرى ئىتتىپاقنىڭ تەغدىرىنى ھەل قىلدى

يەكشەنبە كۈنى كەچلۇرۇلۇغى كېڭەش ئىتتىپاقى ئۇزىنىڭ موجۇتلىغىنى توختاتتى. موشۇ دەقىقىدە تەمە رىراتلا كېلىۋاتقان دۇنيا ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرىنىڭ بارلىق ئىزاھەتلىرى ئەينە شۇنداق خۇلاسىگە كەلمەكتە.

ۋاقىملەر ناھايىتى پاجىەلىك تەرەپكە بۇرۇلۇشى مۇمكىن

ئۇچ سلاۋەن جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ پرېزىدېنتلىرى بولشېۋىكلار ئىنقىلابىدىن ۋۇجۇتقا كەلگەن كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ موجۇت بولۇشىغا خاتىمە بەردى -، دەپ تەكتلەيدۇ فرانسىيە پرېسسا ئاگېنتلىقىنىڭ مۇخبىرى پاۋلا مىسسانا. ئۇنىڭ پىكرىچە 9- دېكابىرغا بەلگۈلەنگەن دولەت كېڭىشمەجلىسى ھەل قىلغۇچى ئەھمىيەتكە ئىگە بولىدۇ، ئۇ ئاخىرقى ۋاقىملارنىڭ ئاساسىدا ناھايىتى پاجىەلىك بۇرۇلۇشقا ئىگە بولۇشى مۇمكىن. ئاساسىي مەسىلە- مىخائىل گورباچوۋنىڭ ئاستىغا يېلتسىن، كراۋچۇك ۋە شۇشكېيېۋىچ تەرىپىدىن قويۇلغان «سەياسىي بومبىغا» ئۇنىڭ قانداق ئىنكاس قىلىدىغانلىغىدىن ئىبارەت بولدۇ.

رەيتېر ئاگېنتلىقىنىڭ شەرھىلىگۈچىسى مارك تروپۇلەن مۇنداق باھالىغا قوشۇلۇپ، تۇۋەندىكىلەرنى تەكىتلەيدۇ: «روسسىيە، ئۇكرائىنا ۋە بېلورۇس دولەتلەرنىڭ يېڭى ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىم، ئىتتىپاقنىڭ ئاساسىي مەسىلە- مىخائىل گورباچوۋنىڭ ئاستىغا يېلتسىن، كراۋچۇك ۋە شۇشكېيېۋىچ تەرىپىدىن قويۇلغان «سەياسىي بومبىغا» ئۇنىڭ قانداق ئىنكاس قىلىدىغانلىغىدىن ئىبارەت بولدۇ».

رەيتېر ئاگېنتلىقىنىڭ شەرھىلىگۈچىسى مارك تروپۇلەن مۇنداق باھالىغا قوشۇلۇپ، تۇۋەندىكىلەرنى تەكىتلەيدۇ: «روسسىيە، ئۇكرائىنا ۋە بېلورۇس دولەتلەرنىڭ يېڭى ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىم، ئىتتىپاقنىڭ ئاساسىي مەسىلە- مىخائىل گورباچوۋنىڭ ئاستىغا يېلتسىن، كراۋچۇك ۋە شۇشكېيېۋىچ تەرىپىدىن قويۇلغان «سەياسىي بومبىغا» ئۇنىڭ قانداق ئىنكاس قىلىدىغانلىغىدىن ئىبارەت بولدۇ».

يادرو قۇرالىنى كىم نازارەت قىلىۋاتىدۇ؟

«گورباچوۋ موجۇت ئەمەس مەسىلىكەتنىڭ لىدېرىغا ئايلانماقتا»، دەپ تەكتلەيدۇ رەيتېر ئاگېنتلىقى»، ئۇنىڭ مۇستەقىل دولەتلەرنىڭ كوئوپېراتىۋ ئىتتىپاقىنى قۇرۇش توغرىلىق شەرتنامىسى تۇزۇش ئۈچۈن بېرلەشكەن نازارەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئېگە بولۇشى مۇمكىن. ئاساسىي مەسىلە- مىخائىل گورباچوۋنىڭ ئاستىغا يېلتسىن، كراۋچۇك ۋە شۇشكېيېۋىچ تەرىپىدىن قويۇلغان «سەياسىي بومبىغا» ئۇنىڭ قانداق ئىنكاس قىلىدىغانلىغىدىن ئىبارەت بولدۇ».

رەيتېر ئاگېنتلىقىنىڭ شەرھىلىگۈچىسى مارك تروپۇلەن مۇنداق باھالىغا قوشۇلۇپ، تۇۋەندىكىلەرنى تەكىتلەيدۇ: «روسسىيە، ئۇكرائىنا ۋە بېلورۇس دولەتلەرنىڭ يېڭى ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىم، ئىتتىپاقنىڭ ئاساسىي مەسىلە- مىخائىل گورباچوۋنىڭ ئاستىغا يېلتسىن، كراۋچۇك ۋە شۇشكېيېۋىچ تەرىپىدىن قويۇلغان «سەياسىي بومبىغا» ئۇنىڭ قانداق ئىنكاس قىلىدىغانلىغىدىن ئىبارەت بولدۇ».

گورباچوۋ «كۆرەشنى ئەندىلا باشلاۋاتىدۇ». كىم ۋە قانداق ئۇسۇللار بىلەن؟

كېڭەش پرېزىدېنتىنىڭ سوزلىرى چەت ئەل ژۇرناللىستلىرىنىڭ تەشۋىشىنى پەيدا قىلدى. فرانسىيە پرېسسا ئاگېنتلىقىنىڭ بۇ سوزلەرنى «پوپوزا ۋە تەجاۋۇزكارلىق بىلدۈرۈشلەر»، دەپ ئاتىدى. «مەن ئەندىلا كۆرەشنى باشلاۋاتىمەن»- دېدى گورباچوۋ تېلې ئېكرانىدىن. «ئۇ كۆرەشنى قانداق ئۇسۇللار بىلەن ۋە كىمگە قارشى ژۇرگۈزۈشنى نىيەت قىلىۋاتقانلىغىنى بىلىش كېرەك؟»- دەپ قوشۇمچە قىلدۇ ئاگېنتلىقنىڭ مۇخبىرى.

چەت ئەل رەھبەرلىرى ھازىرچە شەرھىلەردىن ئۇزلىرىنى تۇتماقتا

دۇنيانىڭ ئەڭ چوڭ دولەتلىرىنىڭ لىدېرلىرى ھازىرچە ھېچ بولمىغاندا ئېھتىياتلىق ئىزاھاتلار بىلەن چەكلەنگەن ھالدا، ۋىراقنى كوزلەيدىغان خۇلاسىلارنى چىقىرىشتىن ئۇزلىرىنى تۇتماتا. «كېڭەش ئىتتىپاقىدىكى ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى بۇنىڭ بىلەن تۇگىمىدى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن يېڭى ۋاقىملەر يۈز بېرىدۇ»- دەپ بىلدۈردى ياپونىيەنىڭ باش مىنىستىرى كىستى ميادزاۋا. «بىز كسرد دىكى ۋاقىملەرنى تەپسىلىي بايقاپ تۇرۇۋاتىمىز»- دەپ قوشۇمچە قىلدى مىنىسترلار مەھكىمىسىنىڭ باش كاتىبى كوئىتى كاتو. ياپونىيە ھوكۇمىتى 10- دېكابىر كۈنى موسكۋاغا ئۇزىنىڭ مەخسۇس ۋەكىلىنى ئەۋەتىدۇ، ئۇ ئۇز ئورنىدا ئەھۋال بىلەن تونۇشۇپ چىقىشى مۇمكىن بولغان بولار ئېدى.

ئەھۋالغا قارىغاندا ئەتمالىم، 9- دېكابىر كۈنى مائاستىرىختا باشلانغان يېۋروپا بىرلەشمىسى لىدېرلىرىنىڭ ئۇچرىشىشىدا بىزنىڭ مەملىكىتىمىزدىكى ۋەزىيەت ئاساسىي ماۋزۇلارنىڭ بىرىگە ئايلانسا كېرەك. 9- دېكابىرنىڭ ئاخىرىغىچە ياكى سېشەنبە كۈنى يېۋروپا بىرلەشمىسى ھەل قىلغۇچى ئەھمىيەتكە ئىگە بولىدۇ، ئۇ ئاخىرقى ۋاقىملارنىڭ ئاساسىدا ناھايىتى پاجىەلىك بۇرۇلۇشقا ئېگە بولۇشى مۇمكىن. ئاساسىي مەسىلە- مىخائىل گورباچوۋنىڭ ئاستىغا يېلتسىن، كراۋچۇك ۋە شۇشكېيېۋىچ تەرىپىدىن قويۇلغان «سەياسىي بومبىغا» ئۇنىڭ قانداق ئىنكاس قىلىدىغانلىغىدىن ئىبارەت بولدۇ».

رەيتېر ئاگېنتلىقىنىڭ شەرھىلىگۈچىسى مارك تروپۇلەن مۇنداق باھالىغا قوشۇلۇپ، تۇۋەندىكىلەرنى تەكىتلەيدۇ: «روسسىيە، ئۇكرائىنا ۋە بېلورۇس دولەتلەرنىڭ يېڭى ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىم، ئىتتىپاقنىڭ ئاساسىي مەسىلە- مىخائىل گورباچوۋنىڭ ئاستىغا يېلتسىن، كراۋچۇك ۋە شۇشكېيېۋىچ تەرىپىدىن قويۇلغان «سەياسىي بومبىغا» ئۇنىڭ قانداق ئىنكاس قىلىدىغانلىغىدىن ئىبارەت بولدۇ».

يېلتسىن بۇش بىلەن تېلېفون ئارقىلىق سوزلەشتى

ئامېرىكىنىڭ رەسمىي شەخسلىرى ھازىرچە بېرىستتا قوبۇل قىلىنغان قارارلارغا ئىنكاس قىلمىدى. لېكىن ئاق ئۆي دولەت دېپارتامېنتى ئۇچ تەرەپلىمىلىك ئۇچرىشىش ئايالقاشقاندىن كېيىن بورىس يېلتسىننىڭ ئاق ئۆي پرېزىدېنتى جورژ بۇشقا تېلېفون بەرگەنلىگىنى ۋە ئۇنىڭ يەكۈنلىرى توغرىلىق سوزلەپ بەرگەنلىگىنى خەۋەر قىلدى. سوھبەت يېرىم سائات داۋاملاشقان.

ئاسسوشىيەتېد پرېسس ئاگېنتلىقىنىڭ ۋاشىنگتوندىكى خەۋەردار مەنبەلەرگە ئاساسلانغان ھالدا، تۆۋەندىكىلەرنى خەۋەر قىلدى: جۇمھۇرىيەت ئەزالىرى ئىككى ھەپتىلىك مۇنازىرىلەردىن كېيىن سابىق ئىسسر ئىتتىپاقى يادرو قۇراللىرى ئۇستىدىن نازارەت ئورنىتىش ھەققىدە كېلىشىمگە ئىمزا قويۇشقا تەييار ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلدى. ئامېرىكا ۋە روسسىيە بىلەن ئۇكرائىنا ئوتتۇرىسىدا ئۇچ تەرەپلىمىلىك ئۇچرىشىش ئايالقاشقاندىن كېيىن بورىس يېلتسىننىڭ ئاق ئۆي پرېزىدېنتى جورژ بۇشقا تېلېفون بەرگەنلىگىنى ۋە ئۇنىڭ يەكۈنلىرى توغرىلىق سوزلەپ بەرگەنلىگىنى خەۋەر قىلدى. سوھبەت يېرىم سائات داۋاملاشقان.

ئاسسوشىيەتېد پرېسس ئاگېنتلىقىنىڭ ۋاشىنگتوندىكى خەۋەردار مەنبەلەرگە ئاساسلانغان ھالدا، تۆۋەندىكىلەرنى خەۋەر قىلدى: جۇمھۇرىيەت ئەزالىرى ئىككى ھەپتىلىك مۇنازىرىلەردىن كېيىن سابىق ئىسسر ئىتتىپاقى يادرو قۇراللىرى ئۇستىدىن نازارەت تورنى

ۋەتەنداش سىماسى

ستامبۇلدىكى «ئۇيغۇرستان» شىپاخانىسى

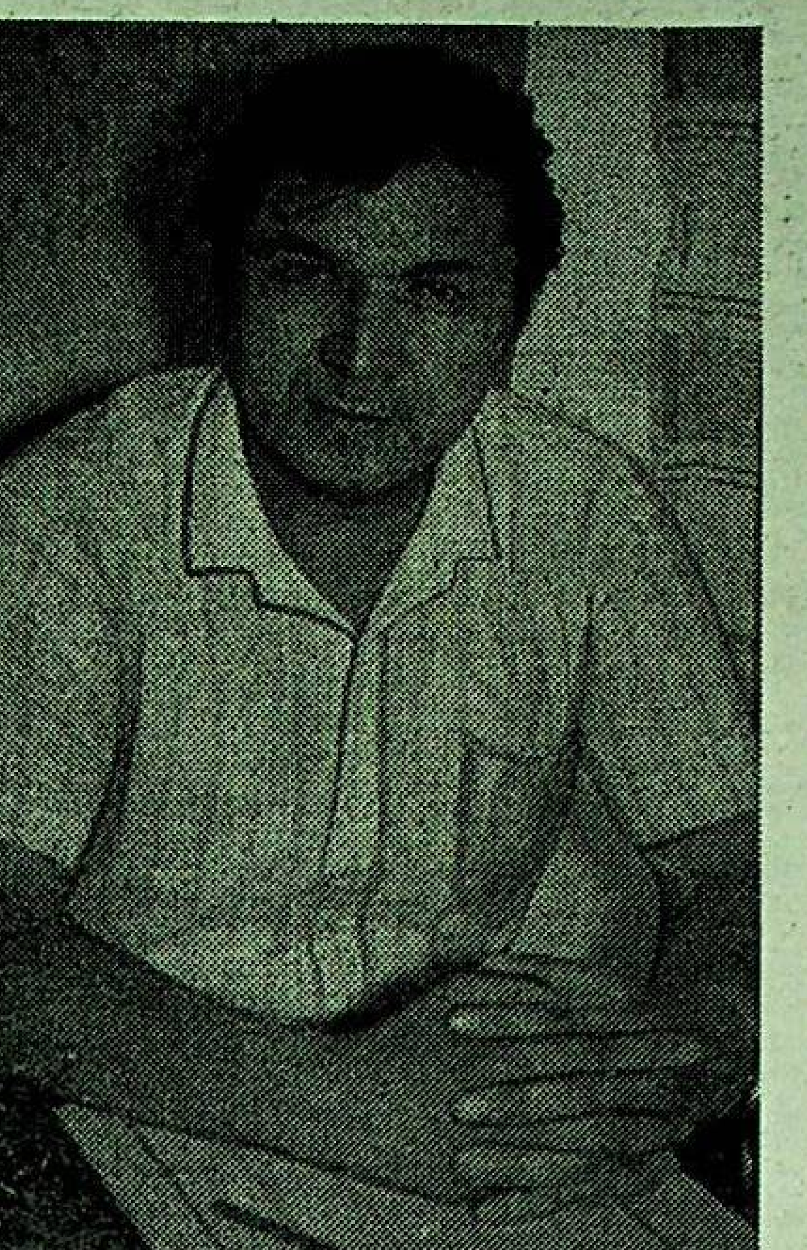

ئۇركىيەنىڭ ستامبۇل شەھرىدە ئىستقامەت قىلىۋاتقان دوختۇر نىعمەت رەشىدى موشۇ ژىلى يازدا «يېڭى ھايات» گېزىتى تەھرىراتىدا مېھماندا بولغان ئىدى. ستامبۇلدا «ئۇيغۇرستان» شىپاخانىسىنى ئېچىپ، يۇزلىگەن، مىڭلىغان بىمارلارنىڭ دەردىگە داۋا ئىېپىۋاتقان بىلىملىك، قابىلىيەتلىك دوختۇر نىعمەت رەشىدى گېزىت خادىملىرى بىلەن بولغان ئۇچرىشىشتا ئۇزىنىڭ ئىش- پائالىيىتى ھەققىدە سوزلەپ بەرگەن ئىدى. تۇۋەندە بىز گېزىتخانلارغا ماختانسا، پەخىرلەنسە ئەرزىگىدەك بۇ ۋەتەنداش ژىگىتىمىزنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇشنى لايىق كوردۇق.

نىعمەت رەشىدى 1947- ژىلى 27-مايدا ئۇيغۇرستاننىڭ قەشقەر شەھرىدە تۇغۇلغان. 1957-ژىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى ئۇرۇمچى شەھرىدە، ئوتتۇرا مەكتەپنى غۇلجا شەھرىدە تاماملاپ، ئۇرۇمچى تىببىي ئىنستىتۇتىنىڭ داۋالاش فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا چۇشىدۇ. ئۇ مەزكۇر بىلىم دەرگاھىنى 1970-ژىلى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملاپ، بىر ژىلچە ئىلى ۋىلايەتلىك سەھىيە مۇداپىيە ئۇقتىسىدا ئېپىدېمولوگىيە (ۋۇقۇملۇق ئاغرىقلار) دوختۇرى بولۇپ ئىشلىگەن. 1980-1981- ژىللىرى خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەنجەك تىببىي ئىنستىتۇتىنىڭ فىزىولوگىيە بويىچە بىلىم ئاشۇرۇش كۇرسىدا تەھسىل ئالغان. 1984-ژىلى غۇلجا شەھرى تىببىي ئېخنىكۇمىدا فىزىولوگىيە پەنىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

نىعمەت رەشىدى ياشلىقىدىن ئىلىم-پەنگە پۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ، ستۇدېنت ۋاقىتلىرىدا تىبابەتچىلىك ۋە تىل ئىلىملىرى ساھاسىدا تىنماي ئىزدىنىشى، ئوقۇشى، ئۇگىنىشى ئارقىسىدا ئوز تالانتىنى ۋە قابىلىيىتىنى نامايىش قىلدى. ئۇ ئوز ئانا تىلى بىلەن بىللە خىتاي، ياپون، ئىنگلىز تىللىرىنى ئۇگىنىپ، يېزىش، ئوقۇش، سوزلەش دەرىجىسگە يەتتى.

نىعمەت رەشىدى «ئامېرىكىدا بۇتۇلىزمنىڭ يېقىنقى ئەھۋالى» دېگەن ئىلمي ئەسەرنى ياپون تىلىدىن خىتاي تىلىغا، ئەلدى «ئىككى يول ئاملىق ئەسەرلى ئىنگلىز تىلىدىن ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، نەشر قىلدۇردى ۋە ئۇزىنىڭ ماھىر تەرجىمان ئىكەنلىگىنى كورسەتتى. شۇنداق قىلىپ، نىعمەت 1982- ژىلى «تىل-تەرجىمە» ژۇرنالىدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى بويىچە ئوتكۇزۇلگەن خەنسۇچە- ئۇيغۇرچە تەرجىمە مۇسابىقىسىغا قاتنىشىپ، بىرىنچى ئورۇننى ئېگىلىدى. ئۇنىڭ «ئۇيغۇر تىلىدىكى تىببىي ئاتالغۇلار مەسىلىسى» ماۋزۇلۇق ماقالىسى مەزكۇر ژۇرنالدا ئېلان قىلىنغان.

تالانتلىق دوختۇر، ماھىر تىببىي ساھا تەرجىمانى نىعمەت رەشىدنىڭ تىنىمسىز ئەمگىكى ۋە ئىلىم- پەنگە قوشۇۋاتقان زور ئۇلۇشلىرىنى ھېساپقا ئالغان ھالدا ئۇنى جۇڭگو پەن-تېخنىكا جەمىيىتىگە، شۇئار فىزىولوگىيە ئىلمي جەمىيىتىگە ۋە شۇئار تەرجىمانلار جەمىيىتىگە قوبۇل قىلىشىدۇ. ئۇ ئۇرۇمچى ۋە غۇلجا شەھەرلىرىدە ئىشلەپ ژۇرگەن ۋاقىتلىرىدا تىبابەتچىلىك ساھاسى بويىچە ياپون ۋە خىتاي تىللىرىدا ئەشر قىلىنغان كوپلىگەن ئىلمي ئەسەرلەرنى چوڭقۇر ئۇگىنىشكە، ئۇلارنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، ھاياتقا تەدبىق قىلىش يولىدا كوپ كۇچ چىقىرىدۇ. مانا بۇنىڭ ئوزى نىعمەت رەشىدنىڭ سەھىيە ساھاسىدىكى ئەجايىپ ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە مىللەتپەرۋەرلىك ئىش ئىشلىرىدۇر. ئەينە شۇنداق تالانتلىق ژىگىتنىڭ سەھىيە ساھاسىدا كوزلىگەن چوققىلارغا يېتىشىگە كىندىك قېنى توكۇلگەن ئانا ۋەتىنىدە ئېرىشىپ بولماي قالغىنىغا كىشى ئېچىنماي مۇمكىنمۇ؟ ئۇ ئوزىنىڭ پۇتۇن بىلىمىنى، قابىلىيىتىنى، تالانتىنى موشۇ ئۇلۇق ئىشقا بېغىشلاپ، قانچە ئىرىشىپ ئەمگەك قىلغىنىغا قارىماي، ئۇيغۇرستان دىيارىدىكى ھوكۇمران شەرت-شارائىت ئۇنىڭ ئوزىگە روھىي يار- يولەكنى ئىسلام دىنىمىزدىن ئىزدەشكە ۋە كامالەت ئېپىشقا مەجبۇر قىلدى...

نىعمەت رەشىدى 1984- ژىلى سەئۇدىيە ئەرەبىستانىغا مەككە- مۇكەررەمىگە ھەج قىلىپ بېرىپ، بۇ ئەزىز ۋە تەۋەرۇك جايدىن قايتىشىدا تۇركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ستامبۇل شەھرىدە ئولتىراقلىشىپ قالدى. ئۇ ستامبۇل ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىببىي فاكۇلتېتىدا ئۇرولوگىيە، نېۋرولوگىيە بويىچە بىلىمىنى ئاشۇرۇپ، تۇركىيە قىزىل ئاي جەمىيىتىنىڭ تىببىي مەركىزىدە ئاكۇپۇنكتۇر دوختۇرى بولۇپ ئىشقا ئورۇنلاشتى. كېيىنرەك نىعمەت رەشىدى ستامبۇل شەھرىدە «ئۇيغۇرستان» شىپاخانىسىنى ئېچىپ، كىشىلەرنىڭ تېنىدىكى ئاكۇپۇنكتۇر ئۇقتىلىرىغا ژىڭنە سانچىش ۋە تۇۋەنكى پات- پاتلىقىغا توك ئەۋەتىش يولى بىلەن بىمارلارنىڭ دەردىگە داۋا تاپماقتا ۋە ئادەملەرنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولماقتا.

نىعمەت رەشىدنىڭ ئېيتىشىچە، دوكتور م. ياقۇپ بۇغرانىڭ يازغان «ئۇيغۇرلار تىبابەت تارىخى»دا تەكىتلىگىنىدەك، دۇنيادا «خىتاي موجۇزىسى» دەپ تونۇلغان ئاكۇپۇنكتۇرنىڭ ئەسلىدە قېدىمىي زامانلاردا ئۇيغۇرلار تەرىپىدىن كەشىپ قىلىنغانلىغىنى، كېيىنرەك تارىخىي مەدەنىي ۋە ئىلىم-پەن ئالمىشىشىنىڭ ئارقىسىدا خىتايلارغا ئوتۇپ، ئۇلاردا رىۋاج تاپقان. بۇ پىكرىنى ئۇيغۇرستان دىيارىدا ژۇرگۇزۇلگەن ئارخېئولوگىيەلىك قېزىلمىلارنىڭ ماتېرىياللىرى روشەن ئىسپاتلاپ بەرمەكتە.

دوختۇر نىعمەت رەشىدى ئادەم تېنىدە 761 نۇختىنىڭ بولىدىغانلىغىنى، ئۇنىڭ 81 قۇلاق دائىرىسىدە، 24 ئوزدە، 23 بۇرۇندا، 27 قولدا، 51 ئاياق ۋە 19زى باش ئاكۇپۇنكتۇر دائىرىلىرى بولىدىغانلىغىنى، بۇ ئۇقتىلارنى دوختۇر مەزكۇر شىپاخانىدا بىمارنى داۋالاش ئۇچۇن پايدىلىنىدۇ، دەپ ئېيتىدۇ. نىعمەت رەشىدى ئوزى تەشكىل قىلغان «ئۇيغۇرستان» شىپاخانىسىدا ئەنئەنىۋىي خىتاي تىبابەتچىلىگىگە ئائىت باش، قۇلاق، بۇرۇن، قول، ئاياق ۋە بەدەن ئاكۇپۇنكتۇرلىرى ۋە باشقىلار؛ ماگنىت ئاكۇپۇنكتۇرى ۋە باشقا ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، خىلمۇ- خىل كېسەللىكلەرنى داۋالاپ داڭق چىقارماقتا. «ئۇيغۇرستان» شىپاخانىسىدا داۋالىنىپ، كېسەللىكتىن ساقىيىپ چىققان بىمارلار مەزكۇر شىپاخانا خادىملىرىدىن چەكسىز مىننەتدار بولماقتا.

ئوز ئانا ۋەتىنىدىن ژىراقلاردا -قېرىنداش تۇرك خەلقىنىڭ غەمخورلۇغىدا پائالىيەت كورسىتىۋاتقان نىعمەت رەشىدىگە توخشاش ئۇيغۇر ژىگىت- قىزلىرىنىڭ ئەينە شۇنداق ياخشى ئىشلىرىدىن قانچە پەخىرلەنسەك ئەرزىيدۇ، ئەلۋەتتە.

ئا. ئازادى.

خام ئىشنىڭ، خام ئىشەنمەڭ

بېلىق بالا تۇغۇلدى

كېيىنكى ۋاقىتتا پېرۇ مەملىكىتىدە ھەر خىل ھادىسىلەر كوپىيىپ كەتتى. مەملىكەت ئېغىر ئىقتىسادىي بوھرانىي بېشىدىن كەچۇرمەكتە. بۇنىڭ ئۇستىگە ھەممە ياققا ۋابا تارقىلىپ، ئۇنى ئۇگىتىشنىڭ ئىلاجى بولمايۋاتىدۇ. ھەتتا كوپلەپ قۇربانلارغا سەۋەپچى بولغان كۇچلۇك يەر تەۋرەش يۇز بەردى.

مانا شۇ ۋاقەلەر تۇپەيلى ماي ئېيىنىڭ باشلىرىدا بۇ يەردە جىسمانىي كامچىلىقلىرى موجۇت ئىككى بالىنىڭ تۇغۇلۇشى خۇدا پەرەس پېرۇلىقلارنى پۇتۇنلەي گاڭگىرىتىپ قويدى. ئۇلار بۇۋاقلارنى ئاخىر زامانىنىڭ ئالامىتى دەپ باھالىماقتا. بۇ جەھەتتىن ئىسپانىيەنىڭ ئىففى مەتبۇئات ئاگېنتلىقى تارقاتقان خەۋەرنى مىسال كەلتۇرۇش مۇمكىن:

3- ماي كۇنى كاخا ماركا شەھىرىدىن يۇز چاقىرىمچە ئېرىراقتىكى سان- سىلوپېستىرىدى- كوچان دېگەن يەردە ئىككى باشلىق بالا تۇغۇلدى. كودەكنىڭ ئاتا- ئانىسى سۋارىستو خىل ۋە ئىرىس لىنارىسىلار شۇ كۇنلا بالىنى تېۋىپقا ئېلىپ باردى. ئۇ بولسا بۇۋاقنىڭ بىر بېشىنى كېسىپ تاشلىدى. ھازىر بالا ئوزىنى ياخشى ھىس قىلماقتا.

بىراق 2-ماي كۇنى لىياماك دېگەن جايدا ئېيدۋىن ئاتلىق بالىنىڭ تۇغۇلۇشى ھەممىدىنمۇ كوپ گەپ-سوزگە سەۋەپچى بولدى. بالا تۇغۇلغان لامباسكي دېپارتامېنتىغا قاراشلىق چكلايلو شەھرىدىكى «لاس-مېرسېدېس» ئاغرىقخانىسى دوختۇرلىرىنىڭ پىكرىچە، بۇ بوۋاق تۇغما ئانومالىيە ئۇيكىلىك ئېكەن. ئۇ ھامىلدارلىقنىڭ 8 -ئېيىدا دۇنياغا كەلگەن بالىنىڭ پۇتكۇل بەدىنى تەڭگىلەر بىلەن قاپلانغان، لەۋسىز ئاغزى ئۇنى بېلىققا ئوخشىتىپ قويغان ھەتتا قاش- كوزلىرىگىچە تەڭگىلەر بىلەن قاپلانغان ئىدى. شۇنىڭ ئۇچۇن بىر كوزىنى ئاچالماتتى. ئۇنىڭ قۇلىقىمۇ يوق ئىدى، بۇرنى ئورنىدا ئىككى توشۇگى بار، خالاس. يەرلىك ژۇرنالىستلار «بېلىق -بالا» دەپ ئات قويغان بوۋاقنى ئاغرىقخانا باش دوختۇرى ئورۇنباسارى سېسارا ئاكاساكى ئازارىتىدە مەخسۇس ئىنكۇبۇتورغا جايلاشتۇردى.

بالىنىڭ قول ئاياقلىرىمۇ ناتوغرا رىۋاجلانغان. ئاكاساكى كەلگۇسىدە ئۇلارنى خىرۇرگلارنىڭ ياردىمى بىلەن ئوزىسە بولىدۇ، دەپ ھېساپلىماقتا. ئېيدۋىننىڭ ئوپكىسى ۋە ژۇرىگى ياخشى ئىشلەيتتى. ئەركەكلىك جىنسىي ئەزاسىمۇ بار. تەڭگىچىلەر چۇشۇپ كەتسە، ئېگىدىن بەكمۇ ئېپېز قىزىل رەڭلىك ئېرە كورۇنەتتى. ئېرىنىڭ بەزى جايلىرىدىن ئىچكى ئەزالىرىمۇ كورۇنۇپ تۇراتتى.

بىر ئاز ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن بالىغا سۇت بېرىپ كوردى، ئامما ئۇ سۇتنى ئەممىدى. تىببىي خادىملارنىڭ پىكرىچە، ئېيدۋىننىڭ ئۇچەيلىرىدىنمۇ قالداقتۇر ئوخشالار بار، تاماق ھەزىم قىلىش سىستېمىسى رىۋاجلانمىغان ئىدى. شۇڭلاشقا ئۇنى سۇئىي تاماقلاندۇرۇشقا توغرا كەلدى.

شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش لازىمكى، ئېيدۋىننىڭ ئاتا- ئانىسى خۇئان ئىباناكې ۋە گرىمالدىنا كونترېراسلارنىڭ ئۇچ ساغلام پەرزەنتلىرى بار. ئىككىسىنىڭ تەن ئېلىشىچە، بۇنىڭدىن بىر قانچە ژىل ئالدىن ھەم ئۇلار «بېلىق-بالا» پەرزەنت كورگەن، لېكىن ئۇ بىر نەچچە سائەتتىن كېيىن ئولۇپ قالغان.

ئاغرىقخانا دوختۇرى دېلىيە مورېنونىڭ ئېيتىشىچە، گرىمالدىنا ھامىلدارلىق پەيتىدە قالداقتۇر شىپابەخش گىيا ئىستىمال قىلغان. بۇ بولسا ھامىلىنىڭ رىۋاجلىنىشىدا سەلبىي تەسىر كورسەتكەن. ھەر ھالدا ھەممە ئەرسىنى پۇختا تەكشۇرۇپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ.

ئاكاساكىنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، ئېيدۋىننىڭ تۇغۇلۇشى-پېرۇدا ئەشۇنداق بالا تۇغۇلۇشىنىڭ ئۇچىنچىسى بولغان. بۇنداق بالىلار ئادەتتە بىر نەچچە سائەتلا ياشاتتى. ئامما ئېيدۋىن توققۇز كۇنگىچە ئومۇر كوردى. بۇنى جاھان تىببىياتىدا بىرىنچى ھادىسە دەپ ئاتاشماقتا. شەھەر ئاھالىسى بولسا ئېيدۋىننىڭ ئانىسىنى «ياۋۇز كۇچلەر بىلەن ئالاقە قىلىشتا» ئەيىپلەپ، بالىسىنىڭ جەسىتىنى قەبرىستانغا كومۇشكە رۇخسەت قىلمىدى.

«كومسومولىس تۇركمەنىستانا»دىن.

ئالمۇتا شەھرىدە موسكۋا، لېنىنگراد ۋە ئالمۇتا كونسېرۋاتورىيەسىنى تاماملىغان، ئەڭ تالانتلىق مۇزىكانتلاردىن تەركىپ تاپقان كامېرلىق ئانسامبل قۇرۇلدى. ئۇنىڭغا باخ ئامىدىكى خەلق ئارا كونكۇرسنىڭ لائۇرىياتى، سكرىپكىچى ماران ئېسپىنگالىيو رەھبەرلىك قىلىدۇ.

سۇرەتلەردە: كونسېرتتىن كورۇنۇشلەر.

(قاز تاگ).

بايرەمگە ئاتالدى

ئالمۇتىدا ئاياقلاشقان يېڭى مۇزىكا كۇنلىرى جۇمھۇرىيەت كومپوزىتورلىرىنىڭ كېيىنكى ژىللاردىكى مۇۋاپپەقىيەتلىرىنىڭ يارقىن نامايىشىغا ئايلاندى. قازاقستان كومپوزىتورلار ئىتتىپاقى ئوتكۇزىدىغان ئۇرلۇك فېستىۋاللاردىن، كورۇكلەردىن ۋە كونكۇرسلاردىن پەرىق قىلغان ھالدا ئۇ ھەم ياش، ھەم تەجرىبىلىك مۇزىكانتلارنىڭ ئەڭ ھوقۇقلۇق ئاساستا رىقابەتلىشىشىگە، كەسپداشلارنىڭ، تەنقىتچىلەرنىڭ ۋە مۇزىكا ئىشقىۋازلىرىنىڭ ئوچۇق پىكرى بىلەن تونۇشۇشىغا ئىمكانىيەت يارىتىدۇ.

— يېڭى مۇزىكا كۇنلىرى ئىككىنچى قېتىم ئوتكۇزۇلۇۋاتىدۇ،— دەيدۇ مۇزىكاشۇناس ل. مۇخامېدۋالىيېۋا،— ھەم ئوتكەن ژىلقى، ھەم بۇ قېتىمقى كۇنلەر كوپلىگەن يېڭى ئىسىملارنى، قىزىق ئەسەرلەرنى، يېڭى ماۋزۇلارنى ئېنىقلىدى. ئۇنىڭ قىممىتى ئەينە شۇنىڭدىن ئىبارەت.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

بۈيۈك نامايەندىلەر

خۇغۇرسۇر ئالتۇن

خۇغۇرسۇر ئالتۇن مىلادىنىڭ 478—567— يىللىرى ئارىلىقىدا ياشاپ ئۆتكەن ئۇيغۇر شائىرى.

ئۇ ھۆكۈمران تەبىقىگە مەنسۇپ بىر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، سىياسىي ۋە باشقا تۈركىي قەبىلىلەر بىرلىشىپ قۇرغان شىمالىي چى خانلىقىدا (550—577—يىللار) مەشھۇر دۆلەت ئەربابى بولغان، ھەربىي، سىياسىي دىپلوماتىيە جەھەتتە داڭقى چىققان.

خۇغۇرسۇر ئالتۇننىڭ بىزگە قەدەر يېتىپ كەلگەن بىردىن—بىر ئەسىرى— «تۇرا قوشىقى» 6—ئەسىردە يېزىلغان بولۇپ، «تۇرا قوشىقى»دا ئەينە شۇ دەۋرلەردىكى شەرقىي ئۇيغۇرلارنىڭ چوغاي تاغلىرى ئەتراپىدا چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغانلىقى ۋە ئوردوس يايلىقىنىڭ گۈزەل تەبىي مەنزىرىسى چوڭقۇر ۋەتەنپەرۋەرلىك تۇيغۇسى بىلەن تەسۋىرلەنگەن. شۇڭا بۇ شېئىرنى «تۇرا قوشىقى» دېگەندىن كۆرە «ئۇيغۇر قوشىقى» دەپ ئاتىسىمۇ بولىۋېرىدۇ.

چوغاينىڭ تاغلىرى ئاستىدا ئاقار،
تۇرالار دەرياسى ئويناپ—
دولقۇنلاپ.
ئاسماننىڭ گۈمبىزى بارگاھسىمان،
تۇرىدۇ جىمىكى دالىنى قاپلاپ.
شۇنچە كەڭ غۇبارسىز ساماۋى
ئاسمان،
داللار بىپايان، كورۇنمەيدۇ قاش.
كۆرۈنۈپ قالىدۇ سانسىز چارۋا
مال.
شاماللار يەلپۈسە، ئوتلار ئەگسە
باش.

شائىرنىڭ ئىسمى ئالتۇن بولۇپ، فامىلىيەسى خۇغۇرسۇر ئىدى. خۇغۇرسۇر— ئۇيغۇر— ئورخۇن خانلىقى (647—845— يىللار) دەۋرىدىكى توققۇز ئۇيغۇرلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچكى قەبىلىسى ئىدى. شائىر ئۆزىنىڭ قايسى قەبىلىگە مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئۆز ئاتا— بوۋىسىنى فامىلىيە قىلىپ كەلگەن ئۆز ئۇرۇغىنىڭ نامىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈنمۇ ئۆزىنى خۇغۇرسۇر ئالتۇن دەپ ئاتىغان.

تارىخىي خاتىرىلەرگە قارىغاندا، شائىر «تۇرا قوشىقىنى» شىمالىي چى خانلىقىنىڭ پادىشاسى گاۋخېڭ ئاغرىپ قالغاندا، تۈركىي تىلدا يازغان ئىكەن. خۇغۇرسۇر ئالتۇننىڭ بۇنىڭدىن باشقىمۇ ئەسەرلىرىنى ئىزدەپ تېپىش كېلەچەك تەتقىقات ئۇقتىلىرىنىڭ مۇھىم بىر ھالقىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

سۇجاۋا

سۇجاۋا مىلادى 6— ئەسىردە ئۆتكەن ئۇيغۇر مۇزىكا نەزەرىيەچىسى. ئۇ كۇچارلىق بولۇپ، ئۇيغۇر يۇرتىدا مەدەنىيىتىنىڭ ئاساسلىق بىر بۆلىكى بولغان كۇچاردا بۇ دەۋردە تىل — ئەدەبىيات، رەسساملىق، مۇزىكا ۋە سەنئەتنىڭ باشقا شەكىللىرى ئالاھىدە رىۋاجلانغان ئىدى.

سۇجاۋانىڭ ئاتىسى ئۆز دەۋرىنىڭ داڭلىق مۇزىكا ئۇستىلىرىدىن بولۇپ، كۇچاردا مۇزىكا پىرى دەپ ئاتىلاتتى. ئۆز ئالاتىنىڭ رىۋاجلىنىشى ئۈچۈن پايدىلىق بولغان ئەينە شۇنداق بىر مىللىي مۇھىت ئىچىدە ئۆسۈپ يېتىشكەن سۇجاۋا تېز ئارىدىلا خەلققە تونۇلۇپ، ئاتىسى بىلەن بىر سەپتە ئاتاقلىق مۇزىكانتلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى.

تارىخىي مەنبەلەردە خاتىرىلىنىشىچە سۇجاۋانىڭ مۇزىكا ساھاسىدا «بەش تارانە، يەتتە ئاۋاز» قانۇنى بولغان. ھەر بىر تارانە بىر خىل ئاھاڭ شەكلى بولۇپ، ئۇ ئۆز ئىچىدىن يەتتە ئاۋاز باسقۇچىغا بولۇنۇش بىلەن جەمئى 35 ئاۋاز بولەكلىرىگە ئايرىلغان. بۇ يەتتە ئاۋاز 12 تېمپىلىق كۈي قانۇنى قىدىمىي كۇچار مۇزىكىسىنىڭ كۈيشۇناسلىق نەزەرىيەسى بولۇپ، ئومۇملۇق جەھەتتىن پۈتۈن ئۇيغۇر مۇزىكىسىنىڭ نەزەرىيەۋى ئاساسى ئىدى. تارىخىي جەھەتتە سۇجاۋا ۋە ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ 12 تېمپىلىق كۈي قانۇنى شۇ زاماندىكى مۇزىكا سەنئىتىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا ھېسابلىنىدىغان ھىندى ۋە ئەرەپلەرنىڭ ئاۋاز قانۇنى ھەققىدىكى مەلۇماتلىرىدىن كۆپ قەدەم ئىدى.

سۇجاۋا 577—يىللىرىدىن كېيىنكى جۇ خانلىقىنىڭ پادىشاسى جۇۋۇدىغا ياتلىق قىلىنغان شىمالىي تۈرك خاقانلىقى پادىشاسىنىڭ قىزى ئاسىنا سويومگە ئەگىشىپ، قارا قۇرۇمدىن چاڭئەنگە كىرگەن ۋە پىپا مۇزىكىسىنىڭ ماھىرى، خۇش ئاۋاز ناخشىچى، ئاتاقلىق مۇزىكا نەزەرىيەچىسى بولۇش سۈپىتىدە خەنزۇلارنىڭ شۇ دەۋرىدىكى مۇزىكا سەنئىتىگە ئىنتايىن زور تەسىر كۆرسەتكەن.

تەقرىز

ھاياتقا ئاھاڭداش شېئىرلار

ھەقىقىي شېئىرىيەت— شائىر ژۇرنىلىنىڭ ھارارىتى، ئۇنىڭ ھايات سىرلىرى بىلەن جۇغى— جەملەنگەن نەپەسى. شۇڭلاشقا يۈكسەك ھاياجانلىق تۇيغۇلار ئىلكىدە تەۋرىنىپ چىققان قابىل شۇ خىل ھارارەتلەر باشقىلارنىڭ دىلىغا يول تاپالايدۇ. ئەكسىچە قۇرۇق جاراڭلىق سوزلەر تىزمىسى، ياكى ياسالما مەدھىيەلەر بولۇپ سەپكە تىزىلغان شېئىرىي مىسرالار خۇددى چىرايلىق گۈلدەستە قىلىنغان قەغەز گۈللەردەك كورۇنسىمۇ، ماھىيەتتە قەلبلەرگە غەيرىي تەبىي ھىسسىياتلار بەخش ئېتەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن شېئىرىيەتنىڭ قۇدرەت كامالىتى ئەڭ ئالدى بىلەن ئۇنىڭدا يېيىتىلىۋاتقان پىكىر سالمىقىنىڭ ئېغىر— يېنىكلىكىگە باغلىق.

ئەينە شۇ نۇقتەئىي نەزەردىن پىكىر قىلغىنىمىزدا، شائىر ئىنىمىز نۇرەخمەت ئەخمەتوۋنىڭ «ژازۇشى» نەشرىياتىدىن چىققان «ياخشىلىق ئىستەيمەن» ناملىق دەسلەپكى مۇستەقىل شېئىرلار توپلىمىدىكى ئاساسىي كۆپچىلىك شېئىرلىرى چىن مەنادىكى ئىلھام ۋە تەۋرىنىش بىلەن يېزىلغانلىقى، شۇنداقلا ئوزىگە خاس پىكىر راۋاللىقىغا ئىگە بولۇشى بىلەن بىزنى ئوزىگە قايىل قىلىدۇ.

ھايات ھەيران قالغىدەك سىرلىق
ئىكەن،
بىر يامانغا بىر ياخشىي تىزىق ئىكەن.
زېھىن بىلەن قارىساڭ شات كۆلكىگە،
قايغۇ دېگەن سوز ياندىش تىزىق
ئىكەن.

ھاياتتا ئەينە شۇنداق تەنەجۇپلىنىش، تەڭگىرقاش بىلەن زېھىن سالىدىغان شائىر ئۇنىڭ مىسلى پايانسىز كەڭ كولەمدىكى مۇرەككەپ سىرلىرىنى شائىرلىق تۇيغۇ بىلەن يورۇتۇشقا، ئۇنىڭدىن شائىرانە يەكۈن چىقىرىشقا ئىنتىلىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇغىنىمىزدا شائىرلىق دىتىنىڭ كەڭلىكى، تېماتىكىسىنىڭ ھەر خىللىقى بىردىن بايقىلىدۇ. ئۇلاردا ۋەتەن سويگۈسى، ئانا يۇرت، ئىنسانپەرۋەرلىك، دىيانەت، ۋىژدانى پاكلىق، ئادالەت ۋە شىجائەت تەرىپلىنىدىغان ئىدىيەلەر ئالغا سۈرۈلگەن.

ۋەتەن سېنى ئالتۇنلۇق تاغلاردىن
كوردۇم،
رەنا گۈللەر ئېچىلغان باغلاردىن
كوردۇم،
سېنى يەنە ۋەتەنسىز مۇساپىرلارنىڭ
قەلبىدىكى ۋۇيۇلماس داغلاردىن
كوردۇم.

ۋەتەن سويگۈسىنى كۈيلەش شائىرلار ئۈچۈن ئەڭ مۇقەددەس تېمىدۇر. شۇڭلاشقا ئۇ ھەققىدە تەۋرىنىپ شېئىر يازمىغان شائىرنى ئۇچرىتىشمۇ مۇمكىن ئەمەس. لېكىن ئۇنى قالچىلىك دەرىجىدە ئىپادە قىلىپ بېرىش شائىرلىق ماھارەتكە باغلىق. ئادەتتىكى كىشىلەرمۇ ۋەتەنگە بولغان ئۆزلىرىنىڭ سويگۈ— ئېھتىرامىنى سەممىي ۋە ئىللىق سوزلىرى بىلەن ئىزھار قىلىپ بېرىدۇ. ھالبۇكى شائىرمۇ ئۇلاردىن ئانچە ژىراقلاشمىغان ھالدا «ۋەتەن سەن ئانام، سەن بەختىم، سەن ھاياتىم» دېگەن جاراڭلىق قىزىل سوزلەر بىلەنلا چەكلەنسە، ئۇ پەقەت مىللىونلار دېيىشكە قادىر سوزلەرنى شېئىر مىسرالىرىغا قاچىلاپلا قويغان شەخس بولار ئىدى. ئۇنىڭ ھېچ قانداق تەسىرى كۈچكە ئىگە بولالمايدىغانلىقىنى دەلىللەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك.

ن. ئەخمەتوۋ ژۇقۇرقى شېئىرىي مىسرالىرىدا بۇ تېمىنى يورۇتۇشقا باشقىچە ياندىشقان. بولۇپمۇ، ئۇنىڭ ۋەتەننى ئۇنىڭدىن جۇدا بولۇپ ژۇرگەنلەرنىڭ قەلبىدىكى ۋۇيۇلماس داغلاردىن كوردۇم دېگەن پىكرى ھەر كىشىنى ئويلاندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ كوڭلىدىكى ۋەتەنگە بولغان سويگۈ، ئىشتىياقىنى ئۇلغايتىدۇ.

ئىلگەركى ۋاقىتلاردا بىر نەچچە ئۇمۇمىي توپلاملاردا شېئىرلىرى بېسىلىپ كەلگەن شائىرنىڭ بۇ مۇستەقىل توپلىمىدىن مۇنداق ئوتكۇشلۇق چىققان كوپلىگەن شېئىرلارنى ئۇچرىتىشقا بولىدۇ. ئۇ شائىرنىڭ ئىجادىي كامالىتىنىڭ يۈكسىلىۋاتقانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

مەزكۇر توپلامدىن ئورۇن ئالغان سەككىزلىك ۋە رۇبائىيلىرىدا كىشىلىك ئىزگۇ مۇناسىۋەتلەر، ھاياتلىق قەدرى، مەردلىك، مەردانىلىق، ئەكسىنچە نامەردلىك، شۇنداقلا دوستلۇق ھەققىدە ئوي تۇيغۇلىرى ئىزھار قىلىنىدۇ.

مەرت دېسەم مىڭ تۈرلۈك رەڭدە
ئىكەن ئۇ،
بەكمۇ ئاجىز ئولەمەن بەندە
ئىكەن ئۇ،
ياش كېلىندەك سىپايە ۋۇرىگى بىلەن،
ئۇششاق سوزگە، غىۋەتكە يەڭگە»
ئىكەن ئۇ،

شائىر بۇ رۇبائىيسىدا خەلق تېلىنىڭ ئاددىي، لېكىن چوڭقۇر مەنالىق كۈچكە ئىگە بولغان ئىبارىلىرىدىن ماھارەت بىلەن پايدىلىنىش ئارقىلىق ھەقىقەتەنمۇ بۇ سىرلىق ھاياتتا ئۇچرىشىدىغان جا، نامەرت، رەڭۋاز كىشىلەرنىڭ قىياپەتلىرىنى . ئوبرازلىق ئوخشىتىشلار بىلەن ئىپادىلەپ بېرەلىگەن.

توپلامدىكى «بىر سىقىم توپراق» بالLADىسىمۇ كۈچ— كۈچ دەۋرىنىڭ خەلقىمىز بېشىغا چۈشەرگەن قىسمەتلىرى تەسىرلىك بايان قىلىپ بېرەلىشى، بولۇپمۇ دېخان سۈپەت بۇۋىلىرىمىزنىڭ پۈتكۈل ھايات تەرزىنى، تەغدىرىنى بىر سىقىم توپا مىسالىدا، يەنى يەرگە بولغان ئىپتىدىسىگە باغلاشتۇرالىغانلىقى بىلەن دىققەتكە سازاۋەر.

ئىزدىنىش، يۈكسىلىش بىلەن ئىجات قىلىپ كېلىۋاتقان شائىرنىڭ بۇ توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەن شېئىرلىرىنىڭ بىر قىسمى بەدىي، ئىدىيەۋى ئوخشاشلاردىن خالىي ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئەرزىمەيدىغان ئېنىق پىكىرلەر ئاساسىدا قۇرۇلغان شېئىرلارمۇ ئۇچرايدۇ. شۇنداقلا ئەدەبىي ئەسەرنىڭ ئەڭ ئاساسىي ئېلېمېنتى بولغان بەدىي تىل ۋاستىلىرىنى ئورۇنلۇق قوللانماسلىق ئەھۋاللىرىمۇ كوزگە چېلىقىدۇ. توپلامدا توتالىتارلىق دەۋر روھىغا ئاھاڭداش بىر قاتار شېئىرلارغىمۇ ئورۇن بېرىلگەن. ئۇلاردا ماركس، لېنىن ئىلمىنىڭ غالىبانە قۇدرىتى مەدھىيىلىنىدۇ. لېنىننىڭ تەڭداشسىز ئۇلۇغلۇقى، ئۇنىڭ ئىنسانىيەت بەختى ئۈچۈن مەڭگۈ يېنىپ تۇرغان پارلاق قۇياش ئىكەنلىكى تەرىپلىنىدۇ. بۇ شېئىرلارنىڭ بۈگۈنكى كىتاپخان نەزەرىدە شائىر ئېتىقادىدەك تۇيغۇ ھاسىل قىلالمايدىغانلىقى ھەممىگە مەلۇم. ئىلگەركى ۋاقىتلاردا يېزىلغان بۇ خىل شېئىرلارغا توپلامدىن كوپلەپ ئورۇن بېرىلمىگىنى مۇۋاپىق بولار ئىدى.

شائىر «دەستىخان ئۈستىدىكى تەلەك» شېئىرىدا دەستىخانلىرىمىز ھېمىشەم كەڭ بېيىلىپ، سايىپخان كوڭلىنى كەڭ بولۇشقا دەۋەت قىلىدۇ. ئەلۋەتتە، مۇنداق قۇرۇق پەندى— نەسىھەتلەر بىلەن چەكلىنىدىغان شېئىرلار ھېچ كىمنىڭ قەلبىگە ۋۇقمايدىغانلىقى بىلەن بىر قاتاردا شائىر ئۈچۈنمۇ ئابرويى ئېلىپ كەلمەيدىغانلىقى ئىسپاتسىز ھەقىقەتتۇر.

ئوز تىلىنى چۈشەنمەسلىك قانداق
گەپ،
بىلگەنگە بۇ پاجە، بۇ ئېغىر
دەھشەت.
ۋاقىت دېگەن يالماۋۇز ئۈچۈن،
بىر كاپامغا ئىلىنمەي كەتتىڭ.

بىردىن بايقىلىپ تۇرۇدىكى، بۇ مىسرالار شېئىر تەلۇىگە جاۋاپ بېرەلمەيدۇ، بىر سوز بىلەن ئېيتقاندا، مۇنداق قوپال ئىبارىلەر، ئادەتتىكى سوزلەر ناھايىتى نازۇك ۋە نەپىس پوئېزىيە سەنئىتىگە پۈتۈنلەي يات.

شۇنى ئىقرار قىلىش كېرەككى، توپلامدىكى مۇنداق كامچىلىقلار ھەقىقىي شائىرلىق ماھارەت بىلەن يېزىلغان كوپلىگەن شېئىرلارنىڭ كولەڭگۈسىدە، توپلامنىڭ ئۇمۇمىي قىممىتىگە ئانچە دەخىل يەتكۈزەلمەيدۇ. ماشاقەتلىك ئىجادىيەت يولىدا يەنە بىر شائىر ئىنىمىزنىڭ دادىل قەدەم بېسىشىغا ئوتتۇۋاتقانلىقىغا ھەممىمىزنى خۇرسەن قىلىدۇ.

س. ئىسكەندەروۋ.

گۇرىيېۋ ۋىلايىتىنىڭ يەر مەيدانىنىڭ بىر قىسمىنى ئورمان ئىگىلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھەر دەرەق ھېساپتا تۇرىدۇ. بۇ يەردە قومۇچتىن مۇرەككەپ قۇرۇلۇش پىلتىكىلىرىنى ياسايدۇ، چىقالدىن بولسا تۈرلۈك سېۋەتلەرنى توقۇيدۇ.

سۈرەتتە: ئىنژېنېر ئىختىساتچى گۈلزادە ئوماشېۋا تىڭگىز ئۇستىلىرىنىڭ بۇيۇملىرىنى نامايىش قىلىۋاتىدۇ.

(قاز تاگ).

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

يېڭى ھايات
ئالمۇتا 480044
ئىپەك يولى كوچىسى،
50—ئۆي 8—قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقىستان س س ج مىنىستىرلار كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر—69—86—33، مەسئۇل كاتىپ—50—86—33، سەياسىي—ئىجتىمائىي بولۇم 81— 86—33، ئىختىسات بولۇمى—06—86—33، ئەدەبىيات بولۇمى— 27—86—33، مەدەنىيەت بولۇمى— 01—92—33.

زاكاز (3479) تىراژ 8250

«Йеңи хаят» («Новая жизнь») индекс 65359, приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази», выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии газетно-журнального Издательства, г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленина 2/4.

ПОГ-60

ئانا بۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس.

يېڭى ھايات

1991
ژىل
14
دېكابر
شەنبە
№149
(3492)
باھاسى
4 تيين

گېزىت 1970- ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. ھەپتىسىگە ئۇچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ قەسەميادى

بىزنىڭ كوپ مىللەتلىك جۇمھۇرىيىتىمىز خەلقىگە سادىق خىزمەت قىلىشقا، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ كونستىتۇتسىيەسىگە قەتئىي ئەمەل قىلىشقا، پۇخرالارنىڭ ھوقۇقلىرى بىلەن ئەركىنلىكلىرىنى كاپالەتلەندۇرۇشكە، ماڭا ژۇكلەنگەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى دېگەن ژۇقۇرى مەجبۇرىيەتنى ۋىژدانلىق بىلەن ئورۇنلاشقا تەنتەنىلىك قەسەم بېرىمەن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ قەسەمياد قىلىۋاتقان پەيتى.

قازاقستان كېڭەش سوتسىالىستىك جۇمھۇرىيىتىنىڭ قانۇنى

قازاقستان كېڭەش سوتسىالىستىك جۇمھۇرىيىتىنىڭ نامىنى ئۇزگەرتىش توغرىلىق

جۇمھۇرىيەتنىڭ كوپ مىللەتلىك خەلقىنىڭ ئۇز تەغدىرىنى ئۇزى بەلگۈلەش، ئىنسان ھوقۇقلىرىنىڭ ۋە ئەركىنلىكلىرىنىڭ دەخىلسىزلىگى، جەمىيەتنىڭ سەياسىي، ئىختىسادىي ۋە ئېكولوگىيەلىك خىلمۇ- خىللىغى پرىنسىپلىرىغا ئاساسلانغان دېموكراتىك، مۇستەقىل، تېچلىقپەرۋەر، ھوقۇقلۇق دولەت قۇرۇشقا نىسبەتەن ئىنتىلىشىغا ئاساسلانغان ھالدا، قازاقستان كس ج ئالىي كېڭىشى توختام قىلىدۇ:

1. قازاقستان كېڭەش سوتسىالىستىك جۇمھۇرىيىتى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى دەپ ئۇزگەرتىلسۇن.

2. قازاقستان كس ج كونستىتۇتسىيەسىگە (ئاساسىي قانۇنىغا) ۋە قازاقستان كس ج دولەت مۇستەقىللىگى توغرىلىق دېكلاراتسىيەسىگە، قازاقستان كس ج نىڭ قانۇنلىرى ۋە دولەت ئورگانلىرىنىڭ باشقا ھوججەتلىرىگە تېگىشلىك ئۇزگەرتىشلەر كىرگۈزۈلسۇن.

قازاقستان كېڭەش سوتسىالىستىك جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى

ن. نازاربايېۋ.

ئالمۇتا، 1991- ژىل، 10- دېكابر.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ لاۋازىمىغا كىرىشىشى توغرىلىق

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىنىڭ توختامى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالىي كېڭىشى توختام قىلىدۇ:

قازاقستان كس ج نىڭ «قازاقستان كس ج پرېزىدېنتىنىڭ سايلىمى توغرىلىق» قانۇنىنىڭ 24- ماددىسىغا مۇۋاپىق ۋە قەسەمياد بېرىلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازاربايېۋنى 1991- ژىلى 10- دېكابردىن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى لاۋازىمىغا كىرىشتى دەپ ھېساپلانسۇن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشى رەئىسىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى

س. ئەبدىلدىن.

پرېزىدېنتلارنىڭ ئۇچرىشىشى

ئاشخاباد. (تېلېفون ئارقىلىق). 12- دېكابر كۈنى چۈشتىن كېيىن تۈركمەنستان پايتەختىدە ئوتتۇرا ئازىيە ۋە قازاقستان جۇمھۇرىيەتلىرى رەھبەرلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى باشلاندى. ئۇچرىشىشقا پرېزىدېنتلاردىن: قازاقستاننىڭ -ن. ئە. نازاربايېۋ، ئوزبەكستاننىڭ- ئى. ئا. كەرىموۋ، قىرغىزستاننىڭ- ئا. ئا. ئاقايېۋ، تاجىكستاننىڭ -ر. نەبىيېۋ، تۈركمەنستاننىڭ- س. ئا. نىيازوۋ ئىشتىراك قىلماقتا. ئۇچرىشىش يېپىق باشلاندى، ئۇنىڭدا مۇستەقىل دولەتلەر- بېلورۇس، رس ف س ج ۋە ئۇكرائىنىنىڭ ھەمدوستلۇغى توغرىلىق كېلىشىم مۇناسىۋىتى بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇلماقتا.

بۇ يەردە 12- دېكابر كۈنى جۇمھۇرىيەتلەر دېلېگاتسىيەلىرىنىڭ ئىشتىراكى بىلەن كېڭەيتىلگەن كېڭەشمە ئوتكۇزۇلۇشى، ئەندى 13- دېكابر ئەتىگەنلىگى بولسا، ئۇچرىشىش يەكۈنلىرى بويىچە بىرلەشكەن ھوججەتنىڭ ئىمزالىنىشى تەخمىن قىلىنماقتا. شۇنداقلا پرېزىدېنتلارنىڭ كېڭەش ۋە چەت ئەل ژۇرنالىستلىرى ئۇچۇن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى بەلگۈلەندى.

(قاز تاگ).

م. گورباچېۋ مەملىكەتتىكى ۋەزىيەت توغرىلىق ۋە ئۇزى ھەققىدە

12- دېكابر كۈنى م. گورباچېۋ ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن ئۇچراشتى. ئۇ، جۇملىدىن، ئەگەر جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ۋاكالەتلىك ئورگانلىرى برېستتا باشلانغان دولەتلەرنىڭ يېڭى ھەمدوستلۇق قۇرۇلۇش جەريانىنى ماقۇللايدىغان بولسا، ئۇزى مۇنداق يولغا رازى بولىدىغانلىغىنى، ئۇ جەريانغا ئىشتىراك قىلىشقا تەييار ئېكەنلىگىنى ۋە جۇمھۇرىيەتلەردىكى خىزمەتداشلىرى بىلەن كونسۇلتاتسىيەلەرنى ژۇرگۇزۇۋاتقانلىغىنى بىلدۇردى. لېكىن، ئۇ مۇنداق يولنىڭ مەملىكەتنىڭ پارچىلىنىشىغا ئېلىپ كەلمەيدىغانلىغىغا شۇبھىلىنىدۇ.

ئەڭ مۇھىمى، دېدى ئۇ، يېڭى ھەمدوستلۇقنىڭ قۇرۇلۇش جەريانى خەلقلەرنىڭ ھەر تەرەپلىمە بوھراندىن چىقىشىغا خىزمەت قىلىشىدىن ئىبارەت. شۇنىڭغا قارىماي كس ج ئى پرېزىدېنتى كونفېدېراتىۋ ئىتتىپاق دولىتى تەرەپدارى بولۇپ قالماقتا ۋە برېست جەريانى داۋامىدا بۇنى قولغا كەلتۇرۇشكە ئىشەنمەيدۇ.

ئىتتىپاق دولىتىنىڭ ئورنىغا ئامورف سترۇكتۇرىسى قۇرۇلىدىغان تەغدىردە ئۇ بۇنىڭدا ئۇزى ئۇچۇن ئورۇن يوقلىغىنى چۈشىنىدۇ ۋە پرىنسىپىال سەۋەپلەر بويىچە ئىستىپاغا كېتىدۇ.

مىخائىل گورباچېۋ برېست جەريانى «توۋەندىن» ئىتتىپاقنى شەكىللەندۇرۇشكە ئېلىپ كېلىشى مۇمكىنلىگىنى تەكىتلىگەن. ئۇنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، بېلورۇستا ئىمزالانغان كېلىشىملەر، ئۇلارغا باشقا جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئۇزگەرتىلىدۇ.

كس ج ئى پرېزىدېنتى ئۇچرىشىشتا ئاتاپ كورسەتكەن ئەڭ ئۇمۇمىي ماۋقىە: ئۇ خەلىقنىڭ يولنى تاللاپ ئېلىشى كونستىتۇتسىيە دائىرىسىدە يۇز بېرىشى ئۇچۇن بارلىق ئىشلارنى قىلىدىغانلىغىدىن ئىبارەت بولدى.

(تاس س).

جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىنىڭ ئىشىنى باشلىدى

10- دېكابر كۈنى ئالمۇتىدا قازاقستان ئالىي كېڭىشىنىڭ يەتتىنچى سېسسىيەسى ئۇز ئىشىنى باشلىدى.

سېسسىيەنى ئالىي كېڭەش رەئىسىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى س. ئە. ئەبدىلدىن ئاچتى. ئۇنىڭ تەكلىۋى بويىچە دېپۇتاتلار تاغلىق قاراباغدا خىزمەت ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشتا ھالاك بولغان س. د. سېرىكوۋنىڭ، ۋ. ۋ. كوتوۋنىڭ، گ. ۋ. دولگوۋنىڭ، د. ب. يالوۋېنكونىڭ خاتىرىسىگە بىر مىنۇتلۇق سۇكۇت بىلەن ھورمەت بىلدۇردى.

كاتىبات سايلانغاندىن كېيىن سېسسىيەنىڭ كۈن تەرتىۋى مەنپىيەتدارلىق ۋە ئاكتىۋ مۇھاكىمە قىلىندى. بۇ مەسىلە بويىچە 30دىن ئوشۇق دېپۇتات سوزگە چىقتى. ئېيتىلغان قوشۇمچىلار ۋە تەكلىپلەرنى ھېساپقا ئالغان ھالدا سېسسىيەنىڭ كۈن تەرتىۋى تەستىقلەندى. دېپۇتاتلار سېسسىيەنىڭ ئىش تەرتىۋىنى بەلگۈلىدى. ئالىي كېڭەشنىڭ ئۇمۇمىي مەجلىسلىرىنى 28- دېكابردا تاماملاش تەخمىن قىلىنىۋاتىدۇ.

سېسسىيەدە جۇمھۇرىيەتنىڭ نامىنى ئۇزگەرتىش توغرىلىق مەسىلە قارالدى. بۇ مەسىلىنى مۇھاكىمە قىلىشقا دېپۇتاتلاردىن: س. س. سارتايېۋ، ئى. ن. ئايماغامبېتوۋ ۋە ئۇ. ئا. ژولداسبېكوۋ، ۋ. ئى. ۋورونوۋ، ب. قىدىربېك ئوغلى، م. م. ئاۋېزوۋ، ۋ. ۋ. چېرنىشېۋ، ژ. م. ئەبدىلدىن، ن. ئى. ئاكۇيېۋ، س. ز. زىمانوۋ، ئا. تۇرغانبېكوۋ، ن. م. ئورازالىيېۋ ۋ. ئا. برىنكىن ئىشتىراك قىلدى.

قازاقستان كېڭەش سوتسىالىستىك جۇمھۇرىيىتىنى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى دەپ ئۇزگەرتىش توغرىلىق قارار قوبۇل قىلىندى.

سېسسىيەنىڭ ئىشىغا ۋىتسى- پرېزىدېنت ئى. م. ئاسانبايېۋ، باش مىنىستر س. ئا. تېرېششېنكو، مىنىستر كابىنېتىنىڭ ئەزالىرى، قازاقستاندىن سايلانغان كس ج ئى خەلىق دېپۇتاتلىرى، ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى قاتناشماقتا.

چۈشتىن كېيىن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تۇنجى قېتىم ئۇمۇم خەلىق تەرىپىدىن سايلانغان پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ لاۋازىمىغا كىرىشىگە بېغىشلانغان ئالىي كېڭەشنىڭ تەنتەنىلىك مەجلىسى بولدى.

* * *

12- دېكابر كۈنى پارلامېنتنىڭ مەجلىسى ئۇنىڭ يېڭى باشلىغى س. ئە. ئەبدىلدىننىڭ رىياسەتچىلىگىدە ئوتتى.

جۇمھۇرىيەتتە سېلىق سىستېمىسىنى مۇكەممەللەشتۇرۇش مەسىلىلىرىنى قاراش داۋاملاشتۇرۇلدى. باش دولەت سېلىق ئىنسپېكسىيەسىنىڭ باشلىغى يې. ژ. دېربېسوۋ «قوشۇلغان نەرققە سېلىنىدىغان سېلىق توغرىلىق»، ئاكسىزلار ھەققىدە»، «مۇلۇككە سېلىنىدىغان سېلىق ھەققىدە»، «تەبىي رېسۇرسلارغا سېلىنىدىغان سېلىق توغرىلىق»، «باھالىق قەغەزلەر بىلەن ژۇرگۇزۇلگەن ئوپېراتسىيەلەرگە سېلىنىدىغان سېلىق توغرىلىق»، «تاموژنا تارىفى ۋە باج توغرىلىق» قانۇنلىرىنىڭ لايىھىلىرىنى تەكلىپ قىلدى. دوكلادچىغا نۇرغۇنلىغان سوئالىلار بېرىلدى. بۇ خەلىق دېپۇتاتلىرىنىڭ يېڭى قانۇن لايىھىلىرىگە ناھايىتى چوڭ مەنپىيەتدارلىغى توغرىلىق گۇۋالىق قىلىدۇ.

سېسسىيەدە كاتىباتتىن خەۋەر بىلەن ئۇنىڭ رەھبىرى پ. ئى. كرېپاك سوزگە چىقتى. ئۇ، جۇملىدىن، دېپۇتاتلارغا ئۇزۇرسىز سەۋەپلەرسىز پارلامېنت مەجلىسلىرىنى تاشلاپ كەتمەسلىك ئىلتىماسى بىلەن مۇراجىەت قىلدى.

(قاز تاگ).

ئۇيغۇرلارنىڭ پۈتكۈل ئىتتىپاقلىق ئاسسوتسىئاتسىيەسىنىڭ نىزامنامىسى

I. ئومۇمىي قائىدىلەر

1. 1. ئۇيغۇرلارنىڭ پۈتكۈل ئىتتىپاقلىق ئاسسوتسىئاتسىيەسى ئۆزىنى- ئۆزى ئىدارە قىلغۇچى جەمئىيەتلىك سىياسىي ھەرىكەت بولۇپ، ئىنسان ھوقۇقىنىڭ ئومۇمىي يۈزلۈك ب م ت دېكلاراتسىيەسى پرىنسىپلىرى بىلەن كس ج ئى خەلق دېپۇتاتلىرى قۇرۇلتىيىنىڭ ئىنسان ھوقۇقى ۋە ئەركىنلىكى دېكلاراتسىيەسى پرىنسىپلىرىدىن كېلىپ چىققان مەخسەتلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن پۇقرالارنى ئىختىيارى ئاساستا بىرلەشتۈرىدۇ.

1. 2. ئاسسوتسىئاتسىيە ئۆز پائالىيىتىنى كس ج ئى، قازاقىستان كس ج ۋە ئۆزىنىڭ ئەزالىرى بار باشقا جۇمھۇرىيەتلەر، كونستىتۇتسىيەلىرى بىلەن قانۇنلىرىغا شۇنداقلا موشۇ ئاسسوتسىئاتسىيە نىزامنامىسىغا مۇۋاپىق رويابقا چىقىرىدۇ.

1. 3. ئاسسوتسىئاتسىيەنى تەسىس قىلغۇچىلار قازاقىستان، قىرغىزستان، ئۆزبەكىستان، تۈركمەنىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت جەمئىيەتلىرى، كېڭەش مەدەنىيەت فوندى يېنىدىكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە ياردەم كۆرسىتىش كېڭىشى.

1. 4. ئاسسوتسىئاتسىيە ئۆزىنىڭ مەخسەت- ۋەزىپىلىرىنى قۇۋەتلەپ- قوللىغۇچى ۋە ئۇلارنى ھەل قىلىش ئىشلىرىغا قاتناشقۇچى ھەممە پۇقرالارنى ئۇلارنىڭ مىللىتىدىن، ئىجتىمائىي، دىنىي، پارتىيەۋىي تەئەللۇقلىقىدىن قەتئىي نەزەر ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

1. 5. ئاسسوتسىئاتسىيە پائالىيىتىگە ئۇنىڭ ئايرىم ۋەزىپىلىرى بىلەن ئۇنىڭ پروگراممىلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ياردەم كۆرسىتىشنى خالىغۇچى كس ج ئى نىڭ سۇۋېرېن جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ پۇقرالىرى، شۇنداقلا چەت ئەللىك گراژدانلار، ئەمگەك كوللېكتىۋلىرى، ئوقۇش ئورۇنلىرى، جەمئىيەتلىك تەشكىلاتلار ئىشتىراك قىلىشى مۇمكىن.

1. 6. ئاسسوتسىئاتسىيە كس ج ئى نىڭ پۈتكۈل تېررىتورىيەسىدە ۋە چەت ئەللەردە كس ج ئى دىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەنپەئەتلىرىنى ئىپادىلىگۈچى پۈتۈن بىر ئورگان سۈپىتىدە ئىش ئېلىپ بارىدۇ.

1. 7. ئاسسوتسىئاتسىيە ئۆز بايرىقىنى، گىمنىنى، ۋىمپىلىنى، ئېمبلېمىلىرىنى، كوكرەككە تاقىدىغان بەلگۈ- نىشانلارنى قوبۇل قىلىشى مۇمكىن.

2. مەخسەت ۋە ۋەزىپىلىرى، پائالىيەتنىڭ يۆنىلىشلىرى

2. 1. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سىياسىي، ئىختىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي ھوقۇقلىرىنى ۋە ئەركىنلىكىنى ھىمايە قىلىدۇ.

2. 2. ھاياتنىڭ ئىجتىمائىي، مەدەنىي، ئىختىسادىي ساھالىرىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ۋە ئۇنىڭ ۋەكىللىرىنىڭ تەڭ ھوقۇقلىقىنى قولغا كەلتۈرۈشكە قارىتىلغان ئىجتىمائىي، ئىختىسادىي مەسىلىلەر كومپلېكسىنى يېشىش ئىشىنى ھەل قىلىدۇ.

2. 3. خەلقىنىڭ ئېتنىك- مەدەنىي ۋە مىللىي تەرەققىيات مەسىلىلىرى بويىچە دۆلەت پروگراممىلىرىنىڭ، نورماتىۋ ئاكتىلىرىنىڭ لايىھىلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىدۇ. ئۇلارنى قوبۇل قىلىش، ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىشلىرىنى بەلگۈلەنگەن تەرتىپ بويىچە ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئىمكانىيەت تۇغدۇرىدۇ. خەلقىنىڭ ئالىي ۋە دۆلەت ھاكىمىيىتى ۋە ئىدارە قىلىش تەشكىلاتلىرىغا ۋەكىللىكىنى تەمىنلىگۈچى دېموكراتىك مېخانىزمنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ئىشىنى ھەل قىلىش بىلەن مەشغۇل بولىدۇ.

2. 4. خەلق مەدەنىيىتىنى قايتا تىكلەشكە، ئېغىشماي ۋە ھەر تەرەپلىمە تەرەققىي ئەتتۈرۈشكە، ئۇنىڭ روھىي، ئىجتىمائىي تەلەپلىرىنى قانائەتلەندۈرۈشكە قارىتىلغان چارە- تەدبىرلەرنى تەشكىل قىلىپ ئۆتكۈزۈشكە، ھەر جەھەتتىن ياردەم بېرىدۇ. ئۇيغۇر ئاھالىسى ئارىسىدىكى مەدەنىي- مائارىپ پائالىيەتلىرىنى ئۇيۇشتۇرىدۇ. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئېتنىك- مەدەنىيەت، تەرەققىياتىنىڭ كونكرېت ئارماقلىرىغا مەسئۇلىيەتلىك بولغان تەشكىلاتلىرى ۋە ئىدارىلەرنىڭ پائالىيىتى ئۈستىدىن جامائەتچىلىك نازارەت ئېلىپ بارىدۇ.

2. 5. مەدەنىي- مائارىپ، ئاممىۋى- تەنھەرىكەت، ساغلاملاشتۇرۇش، سپورت ۋە خەلق ئارا ساياھەت ئىشلىرىنى ياخشى يولغا قويۇش، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىي ۋە مەدەنىي يادىكارلىقلىرىنى ساقلاپ قېلىش، ئاسسوتسىئاتسىيە ئەزالىرىنىڭ روھىي ۋە ئىجتىمائىي ئېھتىياجلىرىنى مۇمكىن قەدەر تولۇق قانائەتلەندۈرۈش بويىچە كونكۇرسلارنى ئۆتكۈزۈش، تەدبىرلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇشقا ھەر تەرەپلىمە ياردەم كۆرسىتىدۇ.

2. 6. مىللىي ئەنئەنە ۋە ئۆرپى -ئادەتلەرنىڭ شۇنداقلا ئىسلام دىنىنىڭ مەنىۋى بايلىقىنىڭ قايتا تىكلىنىشى ۋە تەرەققىياتىغا ياردەم بېرىدۇ. دىنىي ۋە باشقا ئىدارە- تەشكىلاتلار ئۈچۈن كادرلار تەييارلاشقا ياردەم كۆرسىتىدۇ.

2. 7. مىللىي مەدەنىيەتنىڭ بىرىنچى ئېلېمېنتى بولغان ئۇيغۇر تىلىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش، قوغداش، ئۇنىڭ قوللىنىش دائىرىسىنى كەڭەيتىش بويىچە ئومۇمىي يۈزلۈك ۋە مەخسەتلىك ئىش ئېلىپ بارىدۇ.

2. 8. ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنوس سۈپىتىدە ئۆز لىگىدىن تەرەققىي ئېتىشىگە ئىمكانىيەت تۇغدۇرىدۇ. خەلقىنىڭ ئۆز قابىلىيىتىنى نامايەن قىلمايدىغان ئېتنىك مەدەنىي مۇھىتىنى ياڭىلىۋاشتىن بەرپا قىلىشىغا ياردەم بېرىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ بىر جايدا ژىغىنچاق ياشىشى ئۈچۈن مىللىي ئۇيغۇر يېزىلىرىنى، مىكرورايونلىرىنى، مەھەللىرىنى ۋە باشقا تەشكىلاتلىرىنى بەرپا قىلىش مەخسىتىدە ژۇقارقى ۋە يەرلىك دۆلەت ھاكىمىيىتى ئورگانلىرى تەرىپىدىن يەر ئۈلچۈكلىرىنى بولۇپ بېرىشنى تەمىنلەش ئىشلىرىنى ژۈرگۈزىدۇ.

2. 9. مىللىي مەدەنىيەتلەرنىڭ ئۆز ئارا تەسىرى تۈپەيلى تەرەققىي ئېتىشىنى، تەڭ ھوقۇقلۇقنى، بىر- بىرىنى ھۆرمەتلەش، قەدىرلەش ئۆرپى- ئادەتلىرىنى قولغا كەلتۈرۈش ئارقىلىق تېچلىقنى، خەلقلەر ئارىسىدىكى دوستلۇقنى مۇستەھكەملەشكە ئىنتىلىدۇ.

2. 10. ش ئۇ ئارنىڭ (ئۇيغۇرستاننىڭ) ئۇيغۇرلىرى بىلەن باشقىمۇ خەلقلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئېتنىك ئالاھىدىلىگىنى ئۆزىنى- ئۆزى ئىدارە قىلىش ئاساسىدا ئىپادىلەش ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈش يۈزىسىدىكى ئىنتىلىشلىرىنى قوللاپ -قۇۋەتلەيدۇ. ش ئۇ ئاردا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆز يېرىگە تارىخىي، مىللىي ھوقۇقلىرىنىڭ بار ئېكەنلىگىگە كېپىل بولالايدىغان ۋە ئۇنىڭ مىللىي جەھەتتىن قايتا تىكلىنىشى ئۈچۈن سىياسىي، ئىجتىمائىي، ئېكولوگىيەلىك ۋە ئېتنودېموگرافىيەلىك شارائىتلار بىلەن تەمىنلەيدىغان دېموكراتىك دۆلەت تۈزۈمىنىڭ تەشكىل تېپىشىغا ياردەم كۆرسىتىدۇ.

2. 11. پۈتكۈل دۇنيا ئۇيغۇرلىرى ئېتنىك مەدەنىيىتىنىڭ بىرلىكىنى ساقلاپ قېلىش ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈش پائالىيىتىنى ئېلىپ بارىدۇ. يۇنېسكو بىلەن ھۆكۈمەت ئىدارىلىرىدىن ئاشقىرى تۇرغان خەلق ئارا تەشكىلاتلار ۋە چەت ئەل جامائەتلىرى بىلەن بەلگۈلەنگەن مەلۇم تەرتىپ- تەرىزدە ھەمكارلىشىدۇ.

2. 12. ئۆز پائالىيىتىنى دۆلەت ھاكىمىيىتى ۋە ئىدارىلىرى بىلەن زىچ ئالاقە مۇناسىۋەت باغلىغان ھالدا، ئەندى زۆرۈر بولغان ھالەتتە ئۇلار بىلەن بىرلىكتە ئېلىپ بارىدۇ. ئۆزىنىڭ مەخسەت ۋە ۋەزىپىلىرىنى چۈشەندۈرۈش، ئۆز پائالىيىتى ھەققىدە خەۋەرلەش ئۈچۈن ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرىنى جۈملىدىن ئۆز نەشرىياتىنى پايدىلىنىدۇ.

2. 13. ئاسسوتسىئاتسىيە پائالىيىتىنىڭ ئاخىرقى مەخسىتى- ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆزىنى- ئۆزى ئىدارە قىلىش ھوقۇقى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ئىجتىمائىي پسىخولوگىيەلىك شارائىتلارنى خەلقلەرنىڭ ھوقۇقتىكى تەڭلىگى پرىنسىپلىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا يارىتىپ بېرىشتىن ئىبارەت.

3. سترۇكتۇرىسى. تەشكىلىي تۈزۈلۈشى

3. 1. ئاسسوتسىئاتسىيە ئۆزىنىڭ تەسىسچىلىرى بولۇپ ھېساپلىنىدىغان جامائەت تەشكىلاتلىرىدىن، ئۆزىنى ئېتىراپ قىلغۇچى ۋە ئۇنىڭ مەخسەت ۋەزىپىلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرغۇچى باشقا جامائەت بىرلەشمىلىرى بىلەن ئايرىم پۇقرالاردىن ئىبارەتتۇر.

3. 2. ئاسسوتسىئاتسىيەچىلەرنىڭ تەسىسچىلىرى ۋە باشقا ئوبيېكتلار (بۇنىڭدىن كېيىن سۇبيېكتلار دەپ ئاتايمىز) كونكرېت ۋەزىپىلەر بىلەن شەرتلەرنى ھېساپقا ئالغان ھالدا، ئۆز پائالىيىتىنى ئۆزلىرىنىڭ ئاكتىلىرىغا ۋە موشۇ نىزامنامىغا مۇۋاپىق ھەل قىلىدۇ، ئۆزىدىن تۆۋەن تۇرغان ئىدارىلەرنىڭ سترۇكتۇرىسىنى بەلگۈلەيدۇ. سۇبيېكتلار موشۇ نىزامنامىغا ئاساسلىنىپ، شەخسەن ئۆزىنىڭ پروگراممىلىق ۋە نورماتىۋلىق ھۆججەتلىرىنى ئىشلەپ چىقىدۇ. ئاسسوتسىئاتسىيە قۇرۇلتىيىنىڭ، پرېزىدىئۇمىنىڭ ۋە بيۇروسىنىڭ توختامى ۋە قارارلىرىنىڭ ئورۇنلىنىشىنى تەمىنلەيدۇ.

3. 3. ئاسسوتسىئاتسىيەنىڭ ئالىي ئورگىنى- قۇرۇلتاي. نۆۋەتتىكى قۇرۇلتايلار ئاسسوتسىئاتسىيە پرېزىدىئۇمى تەرىپىدىن ئىككى ژىلدا بىر قېتىم نۆۋەتتىن تاشقىرى (پەۋقۇلاددە) قۇرۇلتاي پرېزىدىئۇم ئۆزىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ياكى تەسىس قىلغۇچىلارنىڭ بىرىنىڭ ياكى شۇلار بىلەن باراۋەر ھېساپلانغان سۇبيېكتنىڭ تەلىۋى بىلەن چاقىرىلىدۇ.

3. 4. ئاسسوتسىئاتسىيە قۇرۇلتىيى:

— پرېزىدېنتنىڭ ۋە پرېزىدېنت ئەزالىرىنىڭ، شۇنداقلا باشقا تەشكىلاتلارنىڭ، قۇرۇلتاي تەرىپىدىن سايلىنىدىغان شەخسلەرنىڭ ھېساۋاتلىرىنى ئىڭشايدۇ ۋە تەستىقلەيدۇ؛

—نىزامنامە قوبۇل قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئۆزگىرىش ۋە تولۇقتۇرۇشلارنى كىرگۈزىدۇ؛

—ئاسسوتسىئاتسىيە كونسېپسىيەسىنى ئىشلەيدۇ، ئاسسوتسىئاتسىيەنىڭ نۆۋەتتىكى ۋە ئىستىقبالدىكى ۋەزىپىلىرىنى تەستىقلەيدۇ.

—پرېزىدېنت ۋە پرېزىدىئۇم ئەزالىرى، تەپتىش نازارەت كومىسسىيەسىنى سايلايدۇ؛

— ۋىتسې-پرېزىدېنتنى ۋە ئىختىسادىي كېڭەش رەئىسىنى سايلايدۇ؛

— ئاسسوتسىئاتسىيە پائالىيىتىنى توختىتىش ھەققىدە قارار قوبۇل قىلالايدۇ.

— قۇرۇلتاي، ئەگەر ئۇنىڭ ئىشىغا ھەممە دېلېگاتلارنىڭ ئۈچتىن ئىككىسى ئىشتىراك قىلىۋاتقان بولسا، قانۇنىي دەپ ھېساپلىنىدۇ.

3. 5. ئاسسوتسىئاتسىيە پائالىيىتىنى قۇرۇلتاي تەرىپىدىن ئىككى ژىلغا سايلانغان 13—17 ئادەمدىن ئىبارەت پرېزىدىئۇم باشقۇرىدۇ. پرېزىدىئۇم تەركىۋىگە، لاۋازىم بويىچە، پرېزىدېنت، ۋىتسې- پرېزىدېنت، ئىختىسادىي كېڭەش رەئىسى، جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت جەمئىيەتلىرىنىڭ رەئىسلىرى، كېڭەش مەدەنىيەت فوندىنىڭ يېنىدىكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە ياردەم قىلىش كېڭىشىنىڭ رەئىسى كىرىدۇ. پرېزىدىئۇم ئۆز مەجلىسىنى كام دېگەندە ژىلنىڭ ھەر چارىگىدە بىر قېتىم ئۆتكۈزۈپ تۇرىدۇ ۋە ئەزالىرىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسى ئىشتىراك قىلسا مەجلىس قانۇنىي ھوقۇققا ئىگە بولىدۇ. پرېزىدىئۇم قارارلىرى ئاددىي كۆپچىلىك ئاۋاز بىلەن قوبۇل قىلىنىدۇ.

3. 6. پرېزىدىئۇم مونۇلارنى ئىش يۈزىدە ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ:

— ئاسسوتسىئاتسىيە مەخسەت —ۋەزىپىلىرىنىڭ ھەممە ئامالىرى بويىچە تەشكىلىي- ئۇيۇشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارىدۇ.

— قۇرۇلتاي ۋە پرېزىدىئۇم قارارلىرىنى ئورۇنلاش ئىشلىرىنى تەشكىللەشتۈرىدۇ؛

—پائالىيەتنىڭ ئاساسىي ئامالىرى بويىچە كومىتېت، كېڭەش ۋە سېكتورلارنى تەشكىل قىلىدۇ؛

— ئىختىسادىي كېڭەش ۋە بانك رەھبەرلىرىنى ۋە باشقا سترۇكتۇرىلىق قىسىملارنىڭ رەھبەرلىرىنى تەستىقلەيدۇ؛

— ئىدارە قىلىش ئاپپاراتىنىڭ شتاتى بىلەن سمېتىسىنى تەستىقلەيدۇ؛

— نىزامنامە ۋە كورسەتمىلەرنى ئىشلەپ چىقىدۇ؛

— ھەرىكەت ئىشتىراكچىلىرىنى قوبۇل قىلىش ۋە چاقىرىش مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىدۇ؛

— نۆۋەتتىكى قۇرۇلتاينىڭ ئېچىلىش قانۇنىنى، جايىنى، كۈن تەرتىۋىنى بەلگۈلەيدۇ؛

— شەخسلەرنىڭ ۋەكىللىك نورمىسىنى ۋە دېلېگاتلارنى سايلاش تەرتىۋىنى بەلگۈلەيدۇ؛

— ئىدارىلەرنى، كارخانىلارنى بەرپا قىلىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ پائالىيىتىنى نازارەت قىلىدۇ؛

— جۇمھۇرىيەتلەردىكى جەمئىيەتلىك سەياسى تەشكىلاتلار بىلەن ئالاقە باغلايدۇ، كس ج ئى دا ۋە چەت ئەللەردە ئاسسوتسىئاتسىيەگە ۋەكىللىك قىلىدۇ.

3. 7. مەجلىسلەر ئارىلىقىدىكى دەۋردە بىۋاستە قىلىنىدىغان ئەمەلىي ئىشلار ئۈچۈن پرېزىدىئۇم بىر ژىللىق مۇددەتكە بيۇرو سايلايدۇ. بيۇرونىڭ تەركىۋىنى پرېزىدىئۇم بەلگۈلەيدۇ. بيۇروغا لاۋازىمى بويىچە پرېزىدېنت، ۋىتسې - پرېزىدېنت كىرىدۇ. بيۇرو زۆرۈر بولغاندا ژىغىلىدۇ، لېكىن ئايدا بىر قېتىمدىن كام بولمايدۇ. ئەڭ زۆرۈر مەسىلىلەر بويىچە قارارلارنى بيۇرو پرېزىدىئۇم مۇھاكىمىسىگە تاپشۇرىدۇ. پرېزىدىئۇم مەجلىسلىرىنى تەييارلاش ئىشىنى ئۇيۇشتۇرىدۇ. كېچىكتۈرۈپ بولمايدىغان زۆرۈر مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا پرېزىدىئۇم نامىدىن قارارلار قوبۇل قىلىدۇ. ئۆز پائالىيىتى ھەققىدە ھەر چارەكتە پرېزىدىئۇم مەجلىسىدە ھېساۋات بېرىدۇ.

3. 8. نازارەت—تەپتىش كومىسسىيەسى ئاسسوتسىئاتسىيە قۇرۇلتىيىغا ھېساۋات بېرىدۇ. نازارەت —تەپتىش كومىسسىيەسى رەئىسىنى، كاتىپىنى سايلايدۇ. رەئىس پرېزىدىئۇم ۋە ئاسسوتسىئاتسىيە بيۇروسىنىڭ ئىشىغا مەسلىھەتچى ئاۋاز بىلەن قاتنىشىدۇ. كومىسسىيە تۆۋەندىكىلەرنى نازارەت قىلىدۇ:

— نىزامنامىغا ۋە قۇرۇلتاي قارارلىرىغا قاندىق رىئايە قىلىنىۋاتقانلىقىنى تەكشۈرەيدۇ؛

— ئىدارىلەر ۋە ھېساۋات بەرگۈچى تەشكىلاتلار ئىش پائالىيىتىدىكى ھەيئەتچىلىك، ئاشكارىلىق ۋە باشقا دېموكراتىك پرىنسىپلارغا قاندىق رىئايە قىلىنىۋاتقانلىقىنى تەكشۈرەيدۇ؛

ئەگەر موشۇ نىزامنامىغا مۇۋاپىق كەلمىسە ئۇلارنىڭ قارارلىرىغا ئېتىراز بىلدۈرىدۇ، قوبۇل قىلىنغان ھەممە تەشكىلاتلار تەرىپىدىن ئورۇنلىنىشىنى كۆزىتىدۇ. ئاسسوتسىئاتسىيە ئەزالىرىنىڭ ھوقۇقلىرىنى قوغدايدۇ، بيۇروكراتىزمغا، سۇبيېكتىۋىزمغا، تەنقىتنى قىسىشقا ۋە ھەر خىل سۇيىستېمالارغا قارشى چارىلەرنى قوللىنىدۇ.

تەشكىلاتلار، مۇتەخەسسىسلەر ئەزالىرىدىن سترۇكتۇرىلىق ئورگانلاردىن چۈشكەن مۇراجەتلەرنى قارايدۇ، ئاشكارە قىلىنغان كەمچىلىكلەرنى يوقىتىش ئۈچۈن پرېزىدىئۇمغا تەكلىپلەرنى چۈشىرىدۇ.

ئاسسوتسىئاتسىيە تەرىپىدىن قۇرۇلغان تەشكىلات ۋە كارخانىلارنى، ئىدارە قىلىش ئاپپاراتىنىڭ خىراجەت سمېتىسىنى مالىيە جەھەتتىن تەكشۈرەيدۇ. مالىيە پائالىيىتىنى تەكشۈرۈش ژىلغا ئىككى قېتىمدىن كام بولمايدۇ. ئەندى باشقا مەسىلىلەر بويىچە بولسا زۆرۈرىيەتكە قاراپ تەكشۈرىلىدۇ. ھېساۋات قۇرۇلتايدا بېرىلىدۇ.

نازارەت تەپتىش كومىسسىيەسى ئۆز زىممىسىدىكى مەسىلىلەر بويىچە قارارلار قوبۇل قىلىدۇ، نازارەت يەكۈنى بويىچە ئاكت تۈزۈپ، پرېزىدېنتنى، پرېزىدىئۇمنى ۋە نازارەت قىلىنغان تەشكىلاتلارنىڭ رەھبەرلىرىنى بۇ يەكۈنلەردىن خەۋەر قىلىدۇ. نازارەت قىلىنغان تەشكىلات رەھبىرى بەلگۈلەنگەن قەرەل ئىچىدە كورۇلگەن چارىلەر ھەققىدە نازارەت كومىسسىيەسىگە خەۋەر بېرىشى تېگىش. ئاممىۋى ئەخبارات ۋاستىلىرى ئارقىلىق ئۆز پائالىيىتى ھەققىدە خەۋەر بېرىدۇ. نازارەت —تەپتىش ئەزاسى تەكشۈرۈش جەريانىدا ئاسسوتسىئاتسىيەنىڭ كېرەكلىك ھۆججەتلىرىدىن پايدىلىنىشقا ھوقۇقى بار.

ئۇيغۇرلارنىڭ پۇتكۇل ئىتتىپاقلىق ئاسسوتسىاتسىيەسىنىڭ نىزامنامىسى

4. ئاسسوتسىاتسىيە پرېزىدېنتى

4. 1. ئاسسوتسىاتسىيە پرېزىدېنتى ھەر-كەتنىڭ ئالىي لاۋازىملىق شەخسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئاسسوتسىاتسىيە پرېزىدېنتى بولۇپ 30 ياشقا تولغان، لېكىن 60 ياشتىن چوڭ بول-مىغان پۇخرالار سايلىنىدۇ. پرېزىدېنت ئاسسوتسىاتسىيە قۇرۇلتىيىدا دېلېگاتلار ئىچىدىن ئال-تېرناتىۋ ئاساستا يوشۇرۇن ئاۋاز بىلەن ئىككى ژىلغا سايلىنىدۇ ۋە ئۇدا ئۇچ قەرەلدىن ئارتۇق ۋاقىتقا قالدۇرۇلمايدۇ. ئاسسوتسىاتسىيە پرې-زىدېنتى قۇرۇلتايغا ۋە ئاسسوتسىاتسىيە پرې-زىدېئومغا ھېسابات بېرىدۇ.

4. 2. ئاسسوتسىاتسىيە پرېزىدېنتى:

4. 2. 1. پرېزىدېئومنىڭ ئۇمۇمىي رەھبە-رلىكىنى قولغا ئالىدۇ؛ نىزامنامىدا بەلگۈلە-نگەن مەخسەت ۋە ۋەزىپىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇ-رۇش ئۈچۈن توۋەنكى ستروكتۇرىلىق تەشكە-لاتلارنىڭ پائالىيىتىنى ئۇيغۇنلاشتۇرىدۇ؛

4. 2. 2. پرېزىدېئوم بىلەن بىيۇروننىڭ قارار-لىرىنى ۋە توختاملىرىنى ۋە باشقا ھوججەتلە-رىنى ئىمزالايدۇ. تەخقىق قىلىش (ۋېتو) ھوقۇ-قىغا ئېگە؛

4. 2. 3. دولەت ئىچىدىكى ۋە چەت ئەللەر دىكى ئىجتىمائىي-سەياسىي تەشكىلاتلار بىلەن ئالاقە باغلايدۇ، شەرتنامە -كېلىشىم ۋە باشقا ھوججەتلەرنى ئىمزالايدۇ.

4. 2. 4. كېچىكتۇرۇپ بولمايدىغان مەسە-لىلەر بويىچە ھوكۇم چىقىرىپ، ئۇنى پرېزىدېئوم بيۇروسىدا تەستىقلەيدۇ.

4. 2. 5. نىزامنامە مەخسەتلىرى ۋە ۋەزى-پىلىرىنىڭ ئورۇنلىنىشى توغرىسىدا قۇرۇلتايغا ۋە پرېزىدېئومغا دوكلاد تاپشۇرىدۇ؛

4. 2. 6. ۋېتسى-پرېزىدېنتنى، ئىختىسادىي كېڭەش رەئىسىنى سايلاش ئۈچۈن قۇرۇلتايغا نامزاتلارنى تەكلىپ قىلىدۇ.

4. 2. 7. ھەربىر تەنىڭ جەمىيەتلىك ئاساستا ئىشلەۋاتقان خادىملىرىنى، ئاكتىۋ ئىشتىراك-چىلىرىنى ماددىي جەھەتتىن رەغبەتلەندۈرۈش بويىچە توختام قوبۇل قىلىدۇ؛

4. 2. 8. پرېزىدېئوم نامىدىن مەملىكەت ئى-چىدە ۋە سىرتىدا چەت ئەللىك پۇخرالارغا مۇرا-جىئەتنامىلار ۋە باشقا مۇھىم سەياسىي بىلدۈ-رۈشلەر ئېلان قىلىشى مۇمكىن.

5. ھەربىر ئىشتىراكچىلىرى، ئۇلارنىڭ ھو-قۇق ۋەزىپىلىرى

5. 1. ھەربىر پائالىيەتچە جەمىيەتلىك تەشكىلاتلار، پۇخرالار بىرلەشمىلىرى، كوئوپېرا-تىۋلار، ئىدارە ۋە كارخانىلار، شۇنداقلا ئىس-ج ئىنىڭ ۋە چەت ئەللەرنىڭ ئايرىم پۇخ-رالىرى ئىشتىراك قىلىشى مۇمكىن.

5. 2. ھەربىر ئىشتىراكچىلىرى توۋەندىكى ھوقۇقلارغا ئېگە:

- ئاسسوتسىاتسىيەنىڭ ئىچكى ھاياتىغا ئا-ئىد مەسىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش ۋە ئۇلار-نى ئەركىن مۇھاكىمە قىلىش.

- قارار- توختاملارنى ئىشلەپ چىقىش ئە-شىغا قاتنىشىش؛

- ئاسسوتسىاتسىيەنىڭ سەياسىي- ئىختىسا-دىي يارىدەمىدىن، ئاسسوتسىاتسىيەنىڭ ھوقۇقىي ھىمايىسىدىن پايدىلىنىش؛

- ئاسسوتسىاتسىيە تەشكىلاتلىرىغا سايلاش ۋە سايلىنىش؛

ئاسسوتسىاتسىيەنىڭ ھەر قانداق تەشكىلاتى، ھەر قانداق ئىشتىراكچىسىنى تەنقىت قىلىش، تەشكىلاتنىڭ ھەر قانداق ئىنستانسىيەسىگە ئە-نىق فاكتلار بويىچە ئەرزە ۋە تەكلىپلەر بە-لەن مۇراجىئەت قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئېنىق جا-ۋابىنى تەلەپ قىلىش؛

- ئۇنىڭ تەكلىۋى ياكى پائالىيىتى مۇھاكە-مە قىلىنىۋاتقان تەشكىلاتنىڭ ئىشىغا ئىشتىراك قىلىش؛

5. 3. ھەربىر ئىشتىراكچىلىرىنىڭ ۋەزىپە-لىرى:

- نىزامنامىغا ئەمەل قىلىش، قۇرۇلتاي قا-رارلىرىغا، ھەربىر تەنىڭ دايىملىق تەشكىلاتلىرىغا بېقىنىش، ئاسسوتسىاتسىيەنىڭ پروگراممىلىق مەخسەت ۋە ۋەزىپىلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈرىشىش؛

- خەلقئارا دوستلۇقنى مۇستەھكەملەش؛ ئۇزۇنمۇددەتلىك سەياسىي ۋە مەدەنىي سەۋىيەسىنى كۆتۈرۈش؛

- خەلقئارا ماددىي ۋە روھىي مەدەنىيەتنى ساقلاپ قېلىش ۋە تەرەققىي ئەتتۇرۇش ئىشى-غا ھەسسە قوشۇش؛ خەلقئارا ئىجتىمائىي ئاك-تىۋلىقنى ئاشۇرۇش: قانۇنىيلىق بىلەن جەمئى-يەتنىڭ ئەخلاقىي نورمىلىرىنى ساقلاپ، ئۇلارغا ئەمەل قىلىش.

5. 4. نىزامنامە مەخسەتلىرى بىلەن ۋەزى-پىلىرىگە ئايىت كېلىدىغان ھەربىر تەرگە يول قويغان ھەربىر ئىشتىراكچىلىرى بەلگۈلەنگەن قائىدە بويىچە ئاسسوتسىاتسىيەدىن چىقىرىلى-دۇ.

6. ئاسسوتسىاتسىيەنىڭ مالىيە- ئىختىسادى پائالىيىتى

6. 1. ئاسسوتسىاتسىيە پائالىيىتى ئوزۇنى-ئوزى مەبلەغ بىلەن تەمىنلەش ئاساسىدا ئە-مەلگە ئاشىدۇ. ئۇ شەخسىلەر كىرىمى ھېسابىغا، شۇنداقلا كارخانا، ئىدارىلەرنىڭ، ئاسسوتسىات-سىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ كىرىمى ھېسابىغا ئوزۇنى مالىيە ۋە ماددىي تېخنىكىلىق رېسۇرسلىرى بە-لەن تەمىنلەيدۇ.

6. 2. قانۇن قائىدىلەرگە بېنائەن، ئاسسوت-سىاتسىيە ئىشلەپ چىقىرىش، ئەشرى، مالىيە-ئېگىلىك، سودا- سېتىق ۋە تاشقى ئىختىسادىي ئىشلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ، نىزامنامە ۋەزى-پىلىرىنى ئورۇنلاش مەخسىتىدە يۇرتىدىك شەخس ھوقۇقىغا ۋە كارخانىلارنى، خوجىلىق ھېسابات ئىدارىلىرىنى بەرپا قىلىدۇ.

6. 3. ئاسسوتسىاتسىيەنىڭ ئىختىيارىدا بې-نا لار، كارخانىلار، ئىمارەت- ئىنشائاتلار، تۇر-غۇن ئوي فوندى، ئەسۋاپ- ئۇسكونىلەر ۋە ئەسۋاپ- ئەنجامىلار، مەدەنىي- مائارىپ ۋە ساغلاملىق خىزمەتلىرىنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن زورۇر بولغان مۇلۇك، ئەشرىياتلار، مەبلەغ، ئاكسىيە ۋە باشقا پۇل قەغەزلىرى شۇنداقلا نىزامنامىدا بەلگۈلەنگەن ۋە ئاسسوتسىاتسىيە پائالىيىتىنى ماددىي جەھەتتىن تەمىنلەش ئۈچۈن زورۇر بولغان باشقىمۇ مال- مۇلۇك بولۇشى مۇمكىن.

6. 4. ئاسسوتسىاتسىيە مالىيەسى توۋەندە-كى مەبلەغلەر ھېسابىغا توپلىنىدۇ؛

- ئاسسوتسىاتسىيە ئىشتىراكچىلىرى ۋە باش-قا ئايرىم شەخسلەر تەرىپىدىن بىر مەرگەزگە ئەۋەتىلىدىغان پۇل ھېسابىغا (ھەر ژىلى ئاجرا-تىلىدىغان مەبلەغ مىقدارى- جۇمھۇرىيەتلىك مە-دەنىيەت مەركەزلىرىگە چۈشكەن پۇلنىڭ 10 پروتسېنتىنى تەشكىل قىلىشى كېرەك)؛

نىزامنامىغا بېنائەن ئوتكۈزۈلىدىغان لېكسىيە لەردىن، كورگەزمىلەردىن، سپورت ۋە باشقا تەدبىرلەردىن چۈشكەن مەبلەغ ھېسابىغا؛

- ئىشلەپ چىقىرىش، مالىيە، ئېگىلىك، سودا -سېتىق ۋە نەشرىياتلارنىڭ كىرىمى ھېسابىغا؛

ئىتتىپاق مىقياسىدا ۋە چەت ئەللەردە ئە-مەل قىلغۇچى پۇخرالار، كارخانىلار، ئىدارىلەر، كوئوپېراتىۋلار، تەشكىلاتلار تەرىپىدىن چۈشە-دىغان ئىختىيارى ياكى ئانە قىلىنغان ۋە قازاق-ستاندا موجۇت بولغان قانۇنلارغا زىت كەل-مەيدىغان باشقىمۇ ھەق- بەدەللەر ھېسابىغا.

6. 5. ئاسسوتسىاتسىيە مەبلەغلىرى پرېزە-ىدىۇم تەستىقلىگەن سمېتا بويىچە سەرپ قىل-ىنىدۇ؛ پرېزىدېئوم ئېگىلىك ۋە باشقا مەخسەتلەر ئۈچۈن ئەق پۇل ئاجرىتىش ھەققىدە قارار قە-بۇل قىلىش ھوقۇقىغا ئېگە.

7. نىزامنامىغا ئۆزگىرىش ۋە تولۇقتۇرۇش-لارنى كىرگۈزۈش تەرتىۋى

7. 1. ئاسسوتسىاتسىيە قۇرۇلتىيى نىزام-نامىغا ئۆزگىرىشلەر، تولۇقتۇرۇشلار كىرگۈ-زۈشكە ھەققى بار، ئامما بۇنىڭ ئۈچۈن قۇرۇل-تايغا دېلېگاتلارنىڭ ئۈچتىن ئىككىسى قاتنىش-شى كېرەك ۋە قارارنى ئىختىساسلىق كوپچىلىك قوبۇل قىلىشى شەرت.

8. ئاسسوتسىاتسىيە پائالىيىتىنى توختىتىش

ئۇيغۇرلارنىڭ پۇتكۇل ئىتتىپاقلىق ئاسسوت-سىاتسىيەسى:

- قۇرۇلتاي قارارىغا بېنائەن؛

- ئەگەر ئۇنىڭ پائالىيىتى قازاقستان ئىس-ج كونستىتۇتسىيەسىگە ۋە ئۇنىڭ قانۇنلىرىغا زىت كەلسە، قازاقستان ئىس-ج ئالىي كېڭىشىنىڭ قا-رارىغا بېنائەن توختىتىلىشى مۇمكىن.

تەشكىلي كومىتېتتىن:

ھورمەتلىك گېزىتخان!

موشۇ لايىھە توغرىلىق پىكىر، تەكلىپلىرىڭلار-نى تەشكىلي كومىتېت نامىغا يېزىشىڭلارنى ئۈ-تىنىمىز قىلىمىز.

بىزنىڭ ئادرېسىمىز: ئالمۇتا شەھىرى، دروژ-با مەھەللىسى، ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇي-غۇر ئوتتۇرا مەكتىۋى.

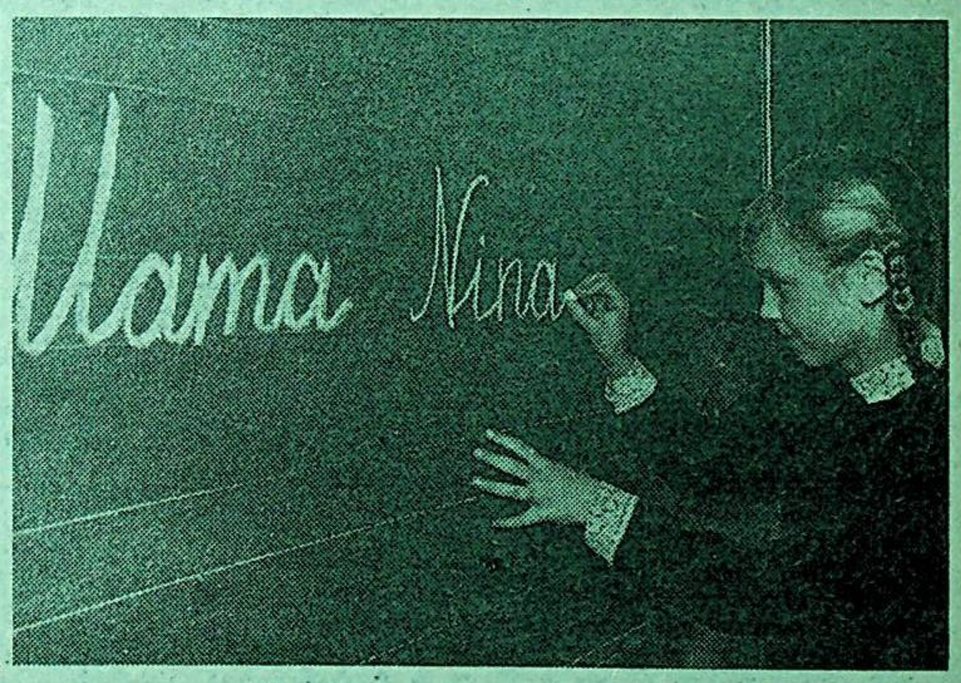

سىلىنوگراد. 16- ئوتتۇرا مەك-تەپتە دەسلەپكى نېمىس تىلىدا ئوقۇي-دىغان سىنىپ ئېچىلدى. بۇ شۇ يەر-دىكى ئاتا- ئانىلارنىڭ تەلىۋى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

سۈرەتلەردە: 1. بىرىنچى سوزنى

ئانە ئانتون نېمىس تىلىدا يېزىۋاتى-دۇ. 2. ئىنا ئىۋانوۋنا سۆبتلەكوۋا نېمىس تىلىدىن دەرىس بېرىۋاتىدۇ.

(قاز تاگ).

ئىلاخۇن جەلىلوۋ

سالام، خەلقىم

ئەسسالام تەلىيى كاڑ، ژۇگاچ خەلقىم،
ژۇرەمسەن مەشرەپ ئۇيناپ، تويۇڭ تويلاپ،
كۈلمەدۇ بىرەر قېتىم چاراپ بەختىڭ،
قويامسەن بەزەن كېلەچىگىڭ ئويلاپ،
توختىغاچ ئازاتلىغىڭ بەكمۇ قىممەت،
مۇپتىلا بولدۇڭمۇ يە مەڭگۈلۈققا،
يەتكۈزمەي ئىزگۈ نارزۇ، ئېسىل نىيەت،
ئەگدىڭمۇ باشىنى تامام مەجرۇھلۇققا.
بولالماي دىيارىڭغا ئوزەڭ ئېگە،
ژۇرسەن قەلەندەردەك پىتراپ ھەريان،
كەلگۈندى چىقۇپلىپ ئەل تورىگە
مۇقەددەس ماكانىڭنى قىلدى ۋەيران.
پەلەكنىڭ گەردىشىمۇ- بولدۇڭ غېرىپ،
يوقمېدى يە تارىخقا قوشقان ھەسسەڭ،
ئوزگىلەر ھوسۇل نالار ئاشلىق تېرىپ،
شۇم بۇيا ئوسۇپ چىقار سەللا تەرسەڭ.
ناھەقمۇ ئىپار، سادىر، مايىمخانىڭ،
نازۇگۇم، مۇتەللىپىڭ توككەن قېنى!
ئەل ئۈچۈن پىدا بولغان مەرت جاللارنىڭ
روھلىرى ئوخاتمامدۇ ئۇندە سېنى!
تەغدىرگە يارالدىڭمۇ ئوگەي بولۇپ،
ئازمېدى ئەجداتلارنىڭ توككەن قېنى.
ئازاتلىق ئۇغىن مەككەم قولدا ئۇتۇپ،
مۇقەددەس جەڭگە باشلار ئەرلەر قېنى؟
ئوسمەمدۇ پەرزەنتلىرىڭ ئەلگە كويگەن،
قان بىلەن ژۇغۇرۇلغان يەرلىرىڭدىن.
قىزلىرىڭ جاسۇر، قەيسەر ۋەتەن سويگەن،
مەنسەپخور، ساتقۇن چىقار ئەرلىرىڭدىن.
ئەسىرلەر تارتىپ كەلگەن ئاھۇ- زارىڭ،
قالارمەك مەشرەپ-تويدا دەررۇ پەسلەپ.
ساقايماس دەرتكە تولغان كوڭۈل تارىن
كېلىسەن ناخشا، چاقچاق بىلەن بەزلەپ.
ماختىنىپ ئېسىل رەختىن كىيىنگىنىڭنى
ياشايسەن غېنىمەت دەپ يېسەڭ تويۇپ.
بەختىڭ دەپ ماشىنىغا مىنگىنىڭنى،
سېزىسەن ژۇرگەندەكلا كوكتە ئۇچۇپ،
يېزىلغان پېشانەڭگە سودا- سېتىق،
سۇپرىش،
توشۇش،
ژۇيۇش،
قاراۋۇللۇق.
خىزمەتكە سەللا ئۇستۇن قالساڭ يېتىپ،
ھېچ كىم يوق سەندىن كۈچلۈك داھى ئۇلۇق.
بولسىمۇ ئوزگىلەردەك سەندە ھوقۇق،
پېتىنىپ ئېيتالمايسەن خاھىشىڭنى،
مۇرەڭنى قېقىپ قويسا بەك ھودۇقۇپ،
قالسەن ئايرالماي دوست- دۇشمىنىڭنى.
رىسقىسى قورقانچاقنىڭ ئەمەس تولۇق،
كورەڭلەپ مەيلى قانچە كەرمە كوكرەك.
ۋەتەنسىز، كېلەچەكسىز سۇلتان بولۇپ،
چالۋاقاپ ياشىغىنىڭ كىمگە كېرەك.
تەغدىرىڭ ئويلاپ كۈندۈز بېشىم تۇۋەن،
كېچىسى مىڭ خىيالدا ئويغىنىمەن.
ھەممىگە ئەيىپكاردەك يالغۇزلا مەن،
ۋەتەنىڭ يالقۇنىدا تولغىنىمەن.
ياق، خەلقىم! سەۋەپ ئەمەس تەقدىر قىسمەت،
بەختسىز ئۆگدەۋاتقان دېلدا ياتار.
گەر بولسا غۇرۇرۇڭ ھەم ئالىي ئىستەك،
ئوت ئېلىپ ئىرادەڭدىن بىر كۈن پارتلار.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

بۇيۇك نامايەندىلەر

ۋيسا باجىنا

ۋيسا باجىنا مىلادىنىڭ 6–7– ئەسىرلىرىدە خوتەندە ياشىغان ئاتاقلىق ئۇيغۇر رەسسامى، بۇددىزم دەۋرىدىكى تەسۋىرىي سەنئەت مەدەنىيىتىنىڭ داڭلىق نامايەندىلىرىدىن بىرى.

تارىختىن بۇيان بۇددا مەدەنىيىتىنىڭ ژىرىك مەركەزلىرىدىن بىرى بولۇپ كەلگەن ئۇدۇن (خوتەن) خانلىغىدا ئىختىسادىي تەرەققىياتنىڭ ژۇقۇرى سەۋىيەسىگە كوتىرىلىشى ۋە بۇددا دىنىنىڭ گۇللەپ كېتىشى–بۇددا رەسسامچىلىق سەنئىتىنىڭ جۇش ئۇرۇپ رىۋاجلىنىشىنى ئالغا سۇرگەن ئېدى. ۋيسا باجىنا ئەينە شۇنداق بىر مۇھىتتا يېتىشىپ چىققان بولۇپ، ئۇ رەسىمنى ئوچۇق ۋە ئەجايىپ گوزەل كورۇنۇشتە، جانلىق قىياپەتتە گەۋدىلەندۇرۇپ سىزىش ماھارىتى بىلەن شوھرەت قازاندى.

ئۇ چاغلاردا رەسساملارنىڭ ئوز رەسىملىرىنى كىشىلەر كوپ ژىغىلىدىغان ئاممىۋىي زىيارەت ئورنى – ئىبادەتخانىلارنىڭ تاملىرىغا سىزىشى ئەنئەنىۋىي ئادەتكە ئايلانغان. بۇ رەسساملار ئۇچۇن ئوز ئىجادىيىتىنى خەلىققە تونۇشتۇرۇشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى ھېساپلىناتتى. ۋيسا باجىنا ئوز دەۋرىدە كەڭ تارقالغان بۇتلارنىڭ رەسىملىرى، بۇددا تەلىماتلىرىدىكى ھېكايىلار، جەننەت ۋە دوزاق قاتارلىقلارنى سىزىش بىلەنلا چەكلەنمەستىن، بەلكى تەبىەت مەنزىرىلىرى، كىشىلەرنىڭ رېال تۇرمۇش مۇناسىۋەتلىرى، دەرەق ۋە ئوسۇملۇكلەر، ئۇچار قۇش ۋە ھايۋاناتلارنىڭ رەسىملىرىنىمۇ كوپلەپ سىزغان بولۇپ، بۇ ئەھۋال ئۇنىڭ ئىجادىيىتىنى رېالىزملىق خۇسۇسىيەتكە ئېگە قىلغان.

ئوز دەۋرىدىكى بۇددا رەسساملىق سەنئىتىنىڭ ئەڭ يۇكسەك پەللىسىگە كوتىرىلگەن ۋيسا باجىنا ۋەكىللىگىدىكى خوتەن رەسساملىرىنىڭ داڭقى–شوھرىتى لوياڭ ۋە چاڭئەنلەرگىمۇ كەڭ تارالغان. شۇڭا سۇي ۋە تاڭ سۇلالىسى پادىشالىرى «نۇسخا بولۇشقا ئەرزىيدىغان تەڭرى سۇرىتى»نى تېپىپ كېلىش ئۇچۇن ئوز كىشىلىرىنى ئۇدۇن دولىتىگە ئەۋەتكەن ئېدى.

سۇي سۇلالىسىنىڭ پادىشاسى سۇي تاڭدى زامانىسىدا پايتەخت لوياڭ شەھىرىنىڭ ئىبادەتخانا تاملىرىنى رەسىم بىلەن بېزەندۇرۇش ئۇچۇن ۋيسا باجىنا خان تەرىپىدىن تەكلىپ قىلىنىپ لوياڭغا كەلتۇرىلىدۇ ۋە ئىبادەتخانا تاملىرىغا سىزغان «براخماننىڭ سۇرىتى»، «چەت ئەلنىڭ خاسىيەتلىك دەرەقلىرى»، «ئالۋاستىنى تەسلىم قىلىش» قاتارلىق سۇرەتلىرى ۋە بۇركۇت، تايغانلارنىڭ رەسىملىرى بىلەن چوڭ شوھرەت قازىنىدۇ. گوزەل سەنئەت تەرەققىياتىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدىكى جۇڭگۇنىڭ قېدىمىي تارىخىي مەنبەلىرىدە ۋيسا باجىنانىڭ نامى سۇي سۇلالىسى دەۋرىدىكى ئەڭ ئابرويلۇق بۇددا رەسسامى ۋە مۇھىم تارىخىي شەخىس سۇپىتىدە تىلغا ئېنغان.

جان باشلاق (شىراخان)

جان باشلاق (شىراخان) مىلادى 8– ئەسىردە ياشىغان ئۇيغۇر تىبابەت ئالىمى. ئۇ چەرچەندە تۇغۇلۇپ ئوسكەن ۋە ياش چېغىدىنلا تىبابەتچىلىك ئىلىمىگە قىزىقىپ، خەلىق ئارىسىدىكى تېۋىپ– ھوكۇمالار ۋە بۇددا راھىبلىرىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇگەنگەن. جان باشلاق ئەمچى، ئاتاجى، قام ۋە باخشىلارنىڭ ھەر خىل داۋالاش رېتسېپلىرىنى توپلاپ، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك ئىلىمىنىڭ كوپ ئەسىرلىك تەجرىبە– ساۋاقلىرىنى يەكۇنلەش ئاساسىدا كوپ خىل دورىلارنى ياساپ ۋە تەجرىبىدىن ئوتكۇزۇش ئارقىلىق ئوز دەۋرىنىڭ ئەڭ مەشھۇر ھوكۇمالىرىدىن بىرى سۇپىتىدە تونۇلغان. ئۇنىڭ نام شەرىپى ئوز يۇرتىدىن ھالقىپ خوشنا ئەللەرگە قەدەر تارالغانلىقتىن تىبەت لاماسى ئۇنى تەكلىپ بىلەن شىزاڭغا ئاپىرىپ، بىر قانچە ژىل ئەتىۋالاپ ئوز يېنىدا تۇرغۇزغان.

جان باشلاق لاسادىكى چوڭ ئىبادەتخانىدا راھىپ تېۋىپلارغا ئۇيغۇر مىللىي تىبابىتىدىن تەلىم بەرگەندىن تاشقىرى «تىرىك بەدەن ئولچەملىرى»، «جەسەت رەسىم نۇسخىلىرى» قاتارلىق تىبابەتچىلىك ئىلىمىگە دائىر ئەسەرلەرنى يېزىپ، زاڭزۇ تىبابەتچىلىگىنىڭ رىۋاجلىنىشىغا چوڭ تەسىر كورسەتكەنلىكتىن، ئۇنىڭ ژۇقارقى ئىككى پارچە ئەسەرى شىزاڭنىڭ مەشھۇر تورت توملۇق تىببىي قامۇسىغا كىرگۇزۇلگەن.

خۇيلان

خۇيلان قېدىمىي ئۇيغۇر خانلىغى دەۋرىدە ياشىغان مەشھۇر بۇددا مۇتەپەككۇرى ۋە تىلشۇناس ئالىم. 737–ژىلى تۇغۇلۇپ 820–ژىلى ئالەمدىن ئوتكەن.

خۇيلان قەشقەرلىك ئېدى. ئۇ ياشىغان دەۋىرلەردە قەشقەر شەھىرى ئۇيغۇرلارنىڭ ئىختىسادىي، سىياسىي ۋە مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرى بولۇپ، ھەيۋەتلىك بىلىم يۇرتى ۋە ئىبادەتخانىلىرى بىلەن دۇنياغا مەشھۇر ئېدى. بۇددا دىنىنىڭ گۇللەپ رىۋاجلىنىشى قەشقەرنى ھەر قايىسى ئەللەردىكى بۇددا مۇخلىسلىرىنىڭ مۇقەددەس زىيارەتگاھىغا ئايلاندۇرغان. ئۇلار قەشقەردىكى بۇددا مۇتەپەككۇرى ۋە ئولۇمالىرىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۇگىنەتتى. ئەينە شۇنداق بىر مۇھىتتا ئوسۇپ يېتىشكەن خۇيلان مۇقەددەس بۇددا كىتاپلىرىنىڭ ئەڭ قابىل شەرھلىگۇچىسى، چوڭقۇر ۋە ئەتراپلىق بىلىم ئېگىسى، مەشھۇر تىلشۇناس ئالىم سۇپىتىدە شوھرەت قازاندى. خۇيلاننىڭ «نوم كىتاپلىرىنىڭ ئوقۇلۇشى ۋە مەنىسى» ناملىق يۇز جىلدلىق مەشھۇر كىتاۋىدا بۇددا نومىلىرىنى ئوقۇش قائىدىلىرى تىلشۇناسلىق نۇقتەئىي نەزىرىدە چۇشەندۇرۇلۇپ، بۇددا دىنى ئەقىدىلىرى شەرھلەنگەندىن تاشقىرى ئۇنىڭغا ئالىمنىڭ ئىجتىمائىي، پەلسەپىۋى كوز قاراشلىرى سىڭدۇرۇلگەن.

*

قىز سازغا باغلىغان دىل ئىشقىنى،
سازمۇ قىزغا ئاچقان قەلب مۇلكىنى.
خۇش ئاھاڭلار ياڭرىسائون بارماقتىن،
مەپتۇن قىلار نەغمە خۇمار خەلىقنى.

پ. ئەخمە توۋنىڭ فوتو ئېتيۇدى.

*

ئادەم ۋە قانۇن

جىنايىي ئىشلار خەۋەرلىرى

شېكەر ئوغرىلىرى

قولۇڭىزدا قەنت ئالىدىغان تالونىڭىز بار بولسىمۇ، دۇكان پوكەيلىرىدە ئۇنى تاپالمايسىز.

2– دېكابر كۇنى قوستاناي ۋىلايىتى فېدوروۋسك ناھىيەسىنىڭ مىرنىي مەلىسىنىڭ ئىككى تۇرغىنى قەنت تېپىشنىڭ يېڭى ئۇسۇلىنى تېپىپ، ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ھەرىكەت قىلىپ كورگەن. ئۇلار شۇ كۇنى كېچىسى «پۇت ئىلئىچا» سوۋخوزىنىڭ ئوزۇق– تۇلۇك ئامبىرىنىڭ تاشقى ئىشىگىنى بۇزۇپ كىرىپ، ئۇمۇمىي باھاسى 13 مىڭ سوم بولىدىغان 90 مىشكاپ قەنتنى ماشىنىغا بېسىپ كەتكەن ئېكەن.

بۇ توغرىلىق خەۋەر مىلىتسىيە بولۇمىگە يەتكەندىن كېيىن، قىلمىشنى پاش قىلىش ھەرىكەتلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە سوۋخوزنىڭ شوفيورى يا. يا. باتت ۋە سلېسار ئا. ن. بىركا قولغا ئېلىندى.

ئۇلارنىڭ ئويىدىن ئوغىرلانغان قەنت تېپىلدى.

ئەندى ئۇلار سوتلىنىدۇ.

مېھمانخانىدىكى ۋاقىە

3– دېكابر كۇنى كەچكى سائات يەتتىدە ئالمۇتا شەھىرىنىڭ گوزەل جايلىرىنىڭ بىرىگە جايلاشقان «مېدېۋ» مېھمانخانىسىدا نامەلۇم ئىككىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدىن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىگە كوماندىروۋكىغا كەلگەن سائۇ–خانلى نومېرىنىڭ ئىشىگىنى بېكىتمەيلا، بىر ياققا چىقىپ كەتكەنلىگىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنىڭ 8 مىڭ سوم تۇرىدىغان تورت سپورت كوستيۇمىنى قولتۇققا قىسىپ، چىقىپ كەتكەن ئېدى.

ئالمۇتا شەھەرلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسى يېنىدىكى چەت ئەللىكلەرگە قارشى قىلىنغان جىنايەتلەرنى پاش قىلىش بولۇمچىسىنىڭ باشلىغى، مىلىتسىيە كاپىتانى پالتۇشېۋ ئالىمجان ئەخمەت ئوغلى بۇ توغرىلىق ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئوزىنىڭ بىر توپ ئوپېراتىۋ خادىملىرىنى ئېلىپ، ۋاقىە يۇز بەرگەن مېھمانخانىغا كىرىدۇ.

مېھمانخانا خادىملىرى، شۇ يەردە تۇرۇۋاتقانلار ۋە خىتايدىن كەلگەن ئادەملەردىن سوراپ–بىلگەندىن كېيىن، مېھمانخانا ئىچىدە رېمونت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ ژۇرگەن بىر توپ پ‌م‌ك ئىشچىلىرىغا گۇمان چۇشىدۇ.

ئالىمجان مېھمانخانا رېستورانىغا كىرىپ، ئوزىگە چەت ئەللىك سپورت كوستيۇمنى سېتىۋالىدىغانلىغىنى بىلدۇرۇپ، ئوپ–چورىدىكىلەردىن سوراشتۇرىدۇ. شۇ ۋاقىتتا، بىراز قېنى قىزىپ قالغان بىرى، ئالىمجانغا تونۇشىدىن شۇنداق كوستيۇم تېپىپ بېرىشنى ئېيتىدۇ.

ئوپېراتىۋ ئىزدەشتۇرۇش ۋە ئېنىقلاش ھەرىكەتلىرىدىن كېيىن، ئوغرىلار– ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان س. ئا. كامزولوۋ بىلەن پ‌م‌ك–612 ئىشچىسى. يۇ. م. پائىتيۇنوۋ قولغا ئېلىنىدۇ.

خىتاي پۇخراسىنىڭ ئوغىرلانغان تورت كوستيۇمى 4– دېكابر كۇنى مىلىتسىيە خادىملىرىنىڭ كۇچى بىلەن ئوز ئېگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى.

ھازىر بۇ ئىككى ئوغرىنىڭ باشقىمۇ مېھمانخانىدا يۇز بەرگەن ئوغرىلىقلارغا قاتنىشىشى بارمۇ، يوقمۇ، شۇنى ئېنىقلاش ئۇستىدە تەرگەۋ كېتىپ بارىدۇ.

خەلىق سوتى بېناسىدىكى ئوت

ئالمۇتا ۋىلايىتى خەشكىلەڭ ناھىيەسىنىڭ خەلىق سوتى بېناسىدا 4– دېكابر كۇنى كېچىسى سائات ئىككىدە نامەلۇم سەۋەپلەر بىلەن ئوت كەتكەن.

ئوت ئوچەرگۇچىلەر كېلىپ، ئوتنى ئوز ۋاقتىدا ئوچىرىدۇ. ئامما، بۇ ئوت كېتىش ئاقىۋىتىدىن، ناھىيەلىك خەلىق سوتى رەئىسىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى گ. گ. كورديۇكوۋانىڭ كابىنېتى ئىچىدىكى مېبللار ۋە تومۇر سېيف كويۇپ كەتكەن. ئەندى سېيف ئىچىدىكى 12 جىنايى ۋە 26 پۇخرالار ئىشلىرى سېيفنىڭ قىزىپ كېتىشىدىن كويۇپ، ئىشتىن چىققان.

ئالدىن ئالا ماڭغۇزۇلغان تەكشۇرۇش نەتىجىسىدە خەلىق سوتىنىڭ بېناسىغا تورت يەردىن بىر مەزگىلدە ئوت قويۇلغانلىغى ئېنىقلاندى.

موشۇ ۋاقىە توغرىلىق، نامەلۇم بىرلىرىنىڭ ئوزلىرى قىلغان قىلمىشلىرىغا لايىق جازاسىدىن ۋاقىتلىق بولسىمۇ قۇتۇلۇپ كېتىشنىڭ ھەرىكىتىمېكىن دەپ ئويلاپ قالىسىز.

ھازىر مىلىتسىيە بولۇمى تەرەپتىن بۇ ئوت قويۇش فاكتىنى پاش قىلىش ئىشلىرى كېتىپ بارىدۇ.

تىبلىسىدىن كەلگەن «مېھمان»

ئوتكەن ھەيتە ئىچىدە جۇمھۇرىيىتىمىز بويىچە 1144 شەخسنىڭ مۇلكىگە قول سېلىش فاكتى تىزىمغا ئېلىنغان بولسا، شۇنىڭ 550گى ئويگە ئوغۇرلىققا چۇشىش فاكتلىرىدۇر.

4– دېكابر كۇنى كۇندۇزى ئالىتاغ ناھىيەسىگە يېقىندىلا قوشۇلغان درۇژبا مەلىسى قارغالىنسكايا كوچىسىدا ياشايدىغان قۇرۇلۇش ئىشچىسى ئا. ك. شايمەردەنوۋ ئوينىڭ دېرىزىلىرىنى ياپماي، ئىشقا كەتكەن بولۇشى كېرەك.

بۇ يېزا شەھەرگە قوشۇلغاندىن كېيىن نامەلۇم چاقىرىلمىغان «مېھمانلار» تەرەپتىن بۇلاڭچىلىق ۋە ئوغرىلىقلارغا دۇچار بولماقتا.

مانا، شۇ كۇنى قارغالىنسكايا كوچىسىدا ژۇرگەن نامەلۇم بىرى شەھەر تەرەپتىن چىقىپ، مەلە ئىچىنى ئارىلاپ، ئوزىنىڭ ھارام ئويىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا كىرىشىدۇ. ئۇزاق ئىزدىمەي، كوچىدىن كېتىپ بېرىپ، شايمەردەنوۋنىڭ دېرىزە فورتوچكىسىنى كورۇپ، ئوي قوراسى ئىچىگە كىرىدۇ. ئاستا فورتوچكا ئارقىلىق دېرىزىنى تولۇق ئېچىپ، ئوينىڭ ئىچىگە كىرىۋالىدۇ. كوزنى ئېچىپ– ژۇمغىچە ئۇ قولىدىكى يوغان سۇمكىسىغا 5 مىڭ سومدىن ئارتۇق تۇرىدىغان قىممەت باھالىق ماللارنى سېلىپ، كېتىپ قالىدۇ.

ئالىتاغ ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىنىڭ خادىملىرى تەرىپىدىن ئىزدەشتۇرۇش ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلىپ، ئوي ئوغرىسى ئۇزاققا بارماي، قولغا ئېلىنىدۇ. ئۇ –گرۇزىيە پايتەختى تىبلىسى شەھىرىدىن كەلگەن 35 ياشلىق م گ. دومىدزې بولۇپ چىققىتى.

ھازىر ئۇنىڭ ئۇستىدىن جىنايى ئىش قوزغۇلۇپ، تەرگەۋ كېتىپ بارماقتا.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار مەتبۇئات مەركىزى.

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى، 50–ئوي 8–قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان س‌س‌ج مىنىسترلار كابىنېتى.

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر–69–86–33، مەسئۇل كاتىپ–50–86–33، سەياسىي–ئىجتىمائىي بولۇم 81–86–33، ئىختىسات بولۇمى–06–86–33، ئەدەبىيات بولۇمى–27–86–33، مەدەنىيەت بولۇمى–01–92–33.

زاكاز (3480) تىراژ 8250

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 65359, приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази», выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии газетно-журнального Издательства.
г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленин 2/4.

ПОГ-60

ئانا مۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس.

يېڭى هايات

1991
ژىل
17
دېكابر
سېشەنبە
№150
(3493)
باهاسى
4 تيين

گېزىت 1970- ژىلى 1- يانۋار دىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. هەپتىسىگە ئۇچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۇنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتنىڭ پەرمانى

ئىش ھەققىگە ۋە ئىستىمال ئۇچۇن سەرىپ قىلىنىدىغان مەبلەغنىڭ ئوسۇشىگە چەكلىنىشلەرنى يوقىتىش توغرىلىق ۋە بيۇدژېت تەشكىلاتلىرى ھەم مەھكىمىلىرى خادىملىرىنىڭ ئىش ھەققىنى ئاشۇرۇش ھەققىدە

ئاھالىنىڭ ئىجتىمائىي ھىمايە قىلىنىشىنى كۇچەيتىش ۋە خادىملارنىڭ ئەمگەككە قىزىقىشىنى ئاشۇرۇش مەخسىتىدە **توختام قىلىمەن:**

1. ئىش ھەققىگە ۋە ئىستىمال ئۇچۇن سەرىپ قىلىنىدىغان مەبلەغنىڭ ئوسۇشىگە چەكلىنىشلەر 1991- ژىلى 1- دېكابردىن باشلاپ يوقىتىلسۇن.

كارخانىلار بىلەن تەشكىلاتلار ئىستىمال ئۇچۇن سەرىپ قىلىنىدىغان مەبلەغ مىقدارىنى «قازاقستان كسج دىكى كارخانىلار توغرىلىق» قازاقستان كسج قانۇنىغا مۇۋاپىق مۇستەقىل ئېنىقلايدىغانلىغى بەلگۇلەنسۇن.

2. سالامەتلىكنى ساقلاش، بىلىم بېرىش، مەدەنىيەت، پەن تەشكىلاتلىرىدا ۋە مەھكىمىلىرىدە، ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىدا، سوتلاردا، دولەت ھاكىمىيىتى ۋە باشقۇرۇش ئورگانلىرىدا ھەم بيۇدژېتتىن مەبلەغ بىلەن تەمىنلىنىدىغان باشقا تەشكىلاتلاردا ئىشلەۋاتقان خادىملارنىڭ قوللىنىۋاتقان تارىف ستاۋكىلىرى بىلەن مائاشلىرىنىڭ مىقدارى 1991- ژىلى 15- دېكابردىن باشلاپ 90 پروتسېنت ئوستۇرۇلسۇن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتىنىڭ توختاملىرىدا ۋە بۇيرۇقلىرىدا ھەم باشقا نورماتىۋ ھوججەتلىرىدە بەلگۇلەنگەن ستاۋكىلار بىلەن مائاشلار 1991- ژىلى ئاپرېلدا جارىي قىلىنغان كومپېنساتسىيەنى ھېساپقا ئېلىپ كوپەيتىلىشى تېگىشلىك.

3. ئەمگەككە ھەق تولەش ئىسلاھىتى ئەمەلگە ئاشۇرۇلغىچە كارخانىلارغا، تەشكىلاتلارغا ۋە مەھكىمىلەرگە ئوزلىرىدە بار مەبلەغ دائىرىسىدە ئىش ھەققىنىڭ مىقدارىنى چەكلىمەي، قوللىنىۋاتقان رايونلۇق ۋە باشقا كوئېففىتسېنتلارنى ئىش ھەققىگە قوشۇش رۇخسەت قىلىنسۇن.

4. بيۇدژېتتىن مەبلەغ بىلەن تەمىنلىنىۋاتقان تەشكىلاتلارغا ۋە مەھكىمىلەرگە ئەمگەككە ھەق تولەش شەكىللىرىنى ۋە سىستېمىسىنى مۇستەقىل بەلگۇلەش، قوشۇمچە ھەق، ئۇستەك، مۇكاپات ۋە رەغبەتلەندۇرگۇچى تۇردىكى باشقا تولەملەر مىقدارىنى، شۇنداقلا ئەمگەككە ھەق تولەشكە بەلگۇلەنگەن بيۇدژېت مەبلىغى دائىرىسىدە ھەر خىل كاتېگورىيەدىكى خادىملار سانى ئىسىبىتىنى ھېساپقا ئالماستىن سترۇكتۇرىلارنى ۋە شتاتلارنى بەلگۇلەش ھوقۇقى بېرىلسۇن.

5. خەلىق دېپۇتاتلىرى ۋىلايەتلىك كېڭەشلىرى ئىجرائىي كومىتېتلىرىغا، ئالمۇتا ۋە لېنىنسك شەھەرلىك ئىجرائىي كومىتېتلىرىغا، قوشۇمچە مەبلەغ توپلىغان ئەھۋالدا بيۇدژېتتىن مەبلەغ بىلەن تەمىنلىنىۋاتقان ئوز قارمىغىدا بولۇۋاتقان تەشكىلاتلاردا ئىشلەۋاتقان خادىملارنىڭ ستاۋكىلىرىنى ۋە مائاشلىرىنى تېگىشلىك بيۇدژېتلار ھېساۋىغا ئاشۇرۇش ھوقۇقى بېرىلسۇن.

6. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىنىسترلار كابىنېتى:

- خەلىق دېپۇتاتلىرى يەرلىك كېڭەشلىرىنىڭ ئىجرائىي كومىتېتلىرى بىلەن بىرلىكتە بيۇدژېتتىن مەبلەغ بىلەن تەمىنلىنىۋاتقان تەشكىلاتلاردىكى خادىملارنىڭ تارىفلىق ستاۋكىلىرىنى ۋە مائاشلىرىنى بىيىل ئاشۇرۇش خراجىتىنى مەبلەغ بىلەن تەمىنلەش تەرتىۋىنى ۋە مەنبەلىرىنى بەلگۇلىسۇن ۋە 1992- ژىلغا بەلگۇلەنگەن بيۇدژېتلار لايىھىلىرىدە زورۇر مەبلەغنىڭ بولۇنىشىنى كوزدە تۇتىدىغان بولسۇن؛

- ئەڭ توۋەن ئىش ھەققى مىقدارىنى تەستىقلەش توغرىلىق توختام لايىھىسىنى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىنىڭ نوۋەتتىكى سېسسىيەسىنىڭ قاراپ چىقىشىغا تەغدىم قىلىپ، ئەڭ توۋەن ئىش ھەققى مىقدارىنى 1991- ژىلى ئاپرېلدا جارىي قىلىنغان كومپېنساتسىيەنى ھېساپقا ئېلىپ ئېيىغا 200 سومدىن ئاز بولمايدىغان مولچەردە 1991- ژىلى 15- دېكابردىن باشلاپ بەلگۇلەشنى كوزدە تۇتسۇن؛

- ئەڭ توۋەن ئىستىمال بيۇدژېتىنىڭ ۋە جۇمھۇرىيەتنىڭ ئىجتىمائىي ئىختىسادىي ئەھۋالىنىڭ ئوزگىرىپ تۇرىشىغا باغلىق ئەمگەككە ھەق تولەشنىڭ ئەڭ توۋەن مىقدارىنى ۋاقتى-ۋاقتى بىلەن قايتا قاراش تەرتىۋى بويىچە قارارنى قوبۇل قىلسۇن؛

-موشۇ پەرمانغا باغلىق قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قانۇنلىرىنى ئوزگەرتىش توغرىلىق قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىگە تەكلىپلەرنى بەرسۇن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ن. نازاربايېۋ.

ئالمۇتا شەھىرى، 1991- ژىل، 12- دېكابر.

پرېزىدېنتنىڭ تەغدىرى

12- دېكابر كۇنى ئەتىگەنلىگى، رس ف س ج ئالىي كېڭىشى ب. يېلتسىنىنى تىڭشىغان ۋە مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغى توغرىلىق شەرتنامىنى تەستىقلىگەن چاغدا، م. گورباچېۋ ئىككى سائات ژۇرنالىستلار بىلەن پاراڭلاشتى. ك س ج ئى پرېزىدېنتى قىسمەن غەمكىن بولۇشىغا قارىماي، يېتەرلىك دەرىجىدە قەتئىي ۋە ئوزىنى تۇتقان، ئوز تەغدىرىنى ئۇزۇل-كېسىل بەلگۇلىگەن ئادەم سۇپىتىدە كورۇنەتتى.

«ئارگومېنتى ئى فاكتى» گېزىتى مۇخبىرىنىڭ پرېزىدېنتنىڭ ئىستىپاغا چىقىشى ئېھتىمالى توغرىلىق سوئالىغا جاۋاپ بېرىپ، م. گورباچېۋ ئەگەر سابىق ئىتتىپاقنىڭ باشقا دولەتلىرى ۋە جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ ئالىي كېڭەشلىرى بېلورۇسقا، روسسىيەگە ۋە ئۇكرائىنىغا قوشۇلىدىغان بولسا، ئوز لاۋازىمىدىن كېتىدىغانلىغىنى ئېيتتى.

- مەن ۋاكالەتلىك ئورگانلارنىڭ تاللاپ ئالغان يولىنى ھورمەتلەيمەن،- دېدى ئۇ. ئۇ ئىستىپاغا كېتىشى ئالدىدا قانچە، بەش، يەتتە ياكى ئۇنىڭدىن ئۇشۇق جۇمھۇرىيەت بۇ ھەمدوستلۇققا قۇشۇلۇشى لازىم ئېكەنلىگى توغرىلىق پىكىر قىلىپ، م. گورباچېۋ بۇ ئەتىمالىم، نوۋو-ئوگارېۋو جەريانىغا ئىشتىراك قىلغان شۇ توققۇز جۇمھۇرىيەت بولۇشى لازىم،- دەپ تەكىتلىدى. بۇنىڭدا ئۇ ھېچ قانداق سەياسىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللانمايدىغانلىغىنى ۋە ئوزىنىڭ ئىستىپاغا چىقىشى مەملىكەتنىڭ پارچىلىنىشى ئۇچۇن ھەرىكەت قىلغان ھالدا، قايتا قۇرۇش ژىللىرى ئىچىدە ئەڭ چوڭ خاتالىق قىلىۋاتقانلارغا ئاگاھلاندۇرۇش بولىدىغانلىغىنى تەكىتلىدى.

- مەن ئۇچۇن،- دېدى م. گورباچېۋ،- ئۇچ دولەتنىڭ يېڭى ھەمدوستلۇغىدا ئورۇن يوق، دېمەك مېنى بېكار ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ ئاۋارە بولماقتا.

«ئارگومېنتى ئى فاكتى» گېزىتى: سىز ئاخىرقى كۇنلىرى بۇش، كول ۋە ياكى مىتتېران بىلەن **تېلېفون ئارقىلىق پاراڭلاشتىڭىزمۇ؟**

- ياق،- دەپ جاۋاپ بەردى م. گورباچېۋ،- مىنسكىدا شەرتنامە ئىمزالانغاندىن كېيىن ماڭا شۇشكىيېۋىچ تېلېفون قىلدى ۋە يۇز بەرگەن ۋاقىتلەر توغرىلىق خەۋەر قىلدى. بۇنىڭدا ئۇ ئوزلىرىنىڭ بۇش بىلەن تېلېفون ئارقىلىق ئالاقە باغلىغانلىغىنى ئەسلىتىپ ئوتتى. بۇنى-ئوز پرېزىدېنتى تېخى ھېچ نەرسە بىلمەيۋاتقان ۋاقىتتا دەسلەپ ئاقىش پرېزىدېنتىنى خەۋەردار قىلىش، ئۇيات نەرسە، ھېساپلايمەن دەپ تەكىتلىدى م. گورباچېۋ. لېكىن مەن بۇنىڭ ئۇستىدىن ئاتلاپ ئوتۇپ كېتىمەن. بۇ يەردە شەخسىي رەنجىشلەر، يەنە كېلىپ قىسىم كورسىتىش ئورۇنسىزدۇر. كۇچ بىلەن ھېچ نەرسىنى ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس!

«ئارگومېنتى ئى فاكتى» گېزىتى: كېڭەش ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ (ك ئى ك پ) مەبلىغى ئەتراپىدا، يەنى ئۇنىڭ چەت ئەللەرگە ئەۋەتىلىۋەتكەنلىگى ھەققىدە نۇرغۇن مىش-مىشلار بار. سىز ك ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سابىق باش كاتىبى سۇپىتىدە، بۇ توغرىلىق بىلەتتىڭىزمۇ؟

- مەن بۇ مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشنى ئىلتىماس قىلدىم،- دېدى م. گورباچېۋ.- ماڭا يولداش پانسكوۋنىڭ دوكلاد قىلىشىغا قارىغاندا، ئۇ ك ئى ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مالىيە باشقارمىسىنىڭ خادىمى يولداش كومپانېيتىس بىلەن سوھبەتلەشكەن، ك ئى ك پ نىڭ چەت ئەل بانكىلىرىدا ھېچ قانداق نۇرغۇن مىقداردىكى قويۇلغان ئاخچىلىرى يوق ۋە قېرىنداش پارتىيەلەرگە ياردەم بېرىشتىن باشقا چەت ئەلگە ھېچ قانداق مەبلەغ ئەۋەتىلمىگەن.

ن. زەتكوۋ.

(«ئارگومېنتى ئى فاكتى» ھەپتىلىگىدىن ئېلىندى).

قازاقستان پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋقا

ھورمەتلىك نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى!

سىزنى سايلامدا ئىشەشلىك غالىبىيەت قازىنىش نەتىجىسىدە سۇۋېرېن قازاقستان پرېزىدېنتى خىزمىتىگە كىرىشىشىڭىز بىلەن سەمىمىي تەبرىكلەيمەن.

سىزنىڭ سەياسىي ۋەزىيەتنى تۇراقلاشتۇرۇشقا، چوڭقۇر ئىسلاھاتلارنى ژۇرگۇزۇشكە، ئىتتىپاقىمىزنىڭ باشقا دولەتلىرى بىلەن ھەر تەرەپلىمىلىك ئالاقىلارنى تەرەققىي ئەتكۇزۇشكە قارىتىلغان پائالىيىتىڭىزدە ھەر قانداق مۇۋاپپەقىيەتلەر تىلەيمەن.

ك س ج ئى پرېزىدېنتى م. گورباچېۋ.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىنىڭ توختامى

يولداش س. ئە. ئەبدىلدىننى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىنىڭ رەئىسى قىلىپ سايلاش توغرىلىق

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالىي كېڭىشى توختام قىلىدۇ:

يولداش ئەبدىلدىن سېرىكبولسىن ئەبدىلدا ئوغلى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلانسۇن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى
ز. فېدوتوۋا.

ئالمۇتا، 1991- ژىل، 11- دېكابر.

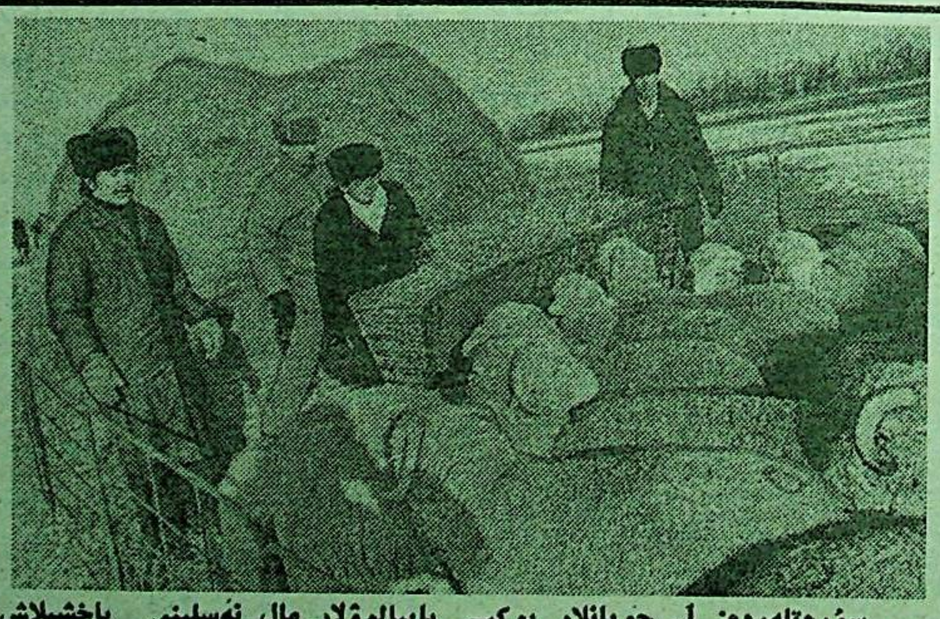

قوستاناي ۋىلايىتى. يەتتە كول رايونى، سۇلۇكول دولەت نەسىللىك مال زاۋودىنىڭ چوپانى بوكىخان ئاسقاروۋ مال قىشلىتىشقا ياخشى تەييارلىقلار بىلەن كەلدى. ئۇ بىيىل ھەر يۇز قويدىن 125تىن قوزا ئېلىپ، ھەر قويدىن 6 كىلوگراممدىن ژۇڭ قىرقىۋالدى.

سۇرەتلەردە: 1. چوپانلار بوكىخان ئاسقاروۋ ۋە ئوتىمىس جايلىنبايېۋلار ئوز ئارا سوھبەتتە. 2. س. كابېنوۋ، ژ. سېيىتوۋ، م. ئابىلوۋ، ن. بايبالوۋلار مال نەسلىنى ياخشىلاش ئۇچۇن سوھبەتلەشمەكتە.

(قاز تاگ).

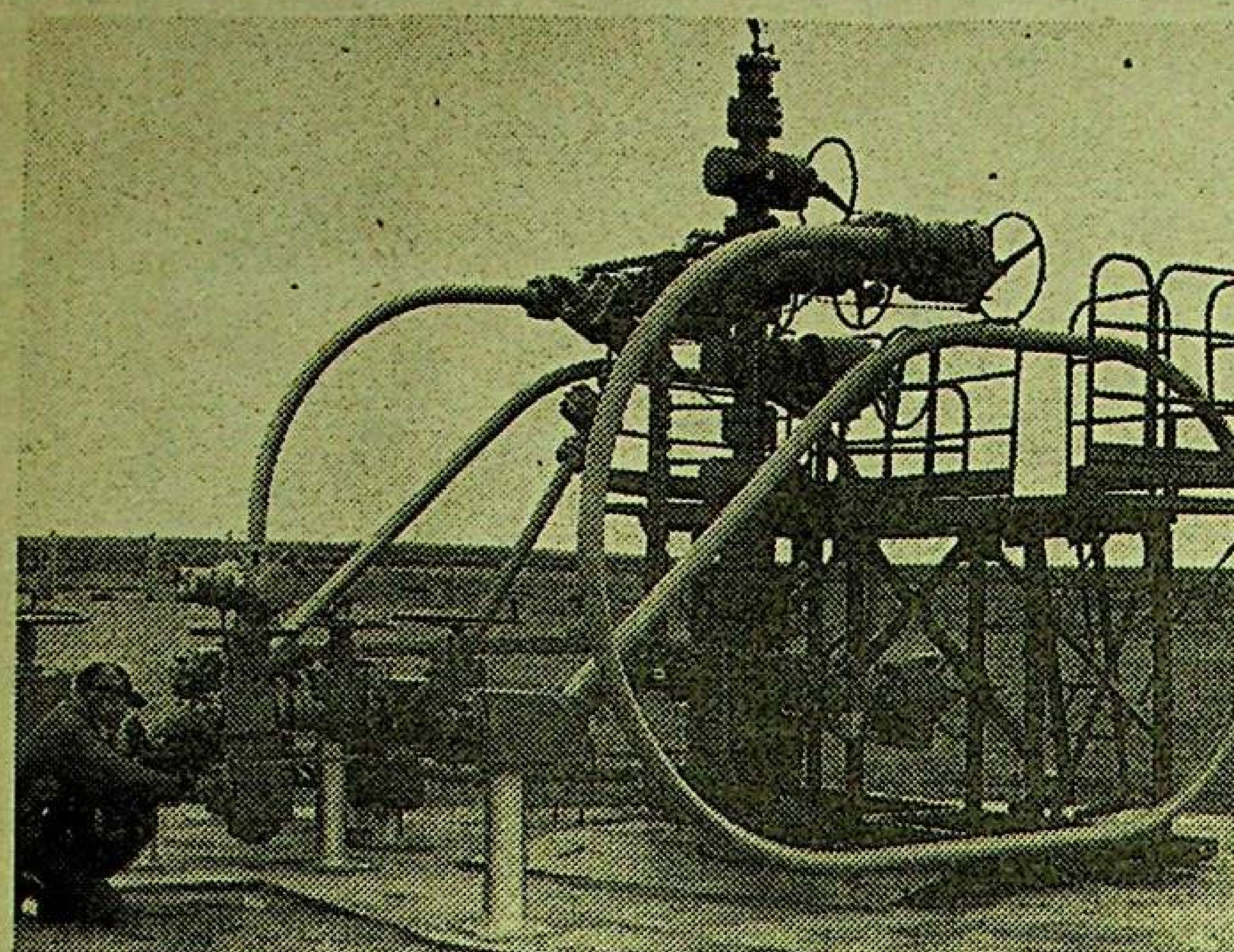

(قاز تاگ).

گۇرىيۋ ۋىلايىتى. بۇ يەرگە شوت لاندىيە سودا ئالاقىلىرىنى يولغا قو- يۇش بويىچە دېلېگاتسىيە كەلدى. نېفت- گاز چىقىرىش مەسىلىلىرىنىڭ پۇتكۇل كومپلېكسىنى باشقۇرۇۋاتقان ئون شىركەتنىڭ ۋەكىللىرى تېڭگىز گازىنى قايتا ئىشلەش زاۋۇتىدا، ئار چېدىن رازۋېدكا بۇرغىلاش باشقار- مىسىنىڭ ئىشچىلىرى بىلەن ئۇچراشتى.

سۈرەتلەردە: 1. بۇرغىلىغۇچى لېونىد كادىشېۋ (سولدىن ئوڭغا)، بۇرغىلاش ئۇستىسى ۋلادىمىر تووپىچ كىن «خانتىنگ ئويفىلد سېرۋىسېز» فىرمىسىنىڭ دىرېكتورى برايان گرىن ۋە تەرجىمان ئىگور تولوچىن. 2. تېڭ گىز-گازىنى قايتا ئىشلەش زاۋۇتىغا نېفت يەتكۈزىدىغان ئون ئۈچ قۇدۇقنىڭ بىرى- 8-قۇدۇق.

كەسپكە مۇھەببەت

تۇرمۇشتا كېرەكلىك ئىستىمال تو ۋارلىرىنىڭ، بولۇپمۇ كىيىم- كېچەك لەرنىڭ، شۇ قاتاردا ئاياق كىيىملەر- نىڭ بۇگۇنكى سېتىلىش باھاسى بويى چە تەمىنلىنىشكە ھەممىڭلا ئىختى سادى دېگىدەك يار بېرىۋەرمەيدۇ. كوپلىگەن ئادەملەر بۇ شارائىتتا ما- لىشىپ، كۇنىنى يېڭىلاشتۇرۇپ كىيىش نى ئەپ كورمەكتە. ئەلۋەتتە بۇ نە قىلىگە مۇۋاپىق ئىش. شۇڭلاشقا بۇ جەھەتتە ئادەملەرنىڭ ئۇسۇۋاتقان ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشنى كوزدە تۇ- تۇپ، ئالمۇتا شەھىرىنىڭ «دروۋبا» مەھەللىسىدىكى ئاياق -كىيىم فابرىكى سى يېنىدا ئاياق كىيىملەرنى رېمونت قىلىش سېخى ئېچىلغان ئېدى. ھازىر- چە ئۇنىڭدا بىر نەچچە ياش ئۇستى- لار ئەمگەك قىلماقتا. لېكىن بۇ يەرگە ئاياق كىيىملەرنى رېمونتقا بەرگۇ- چىلەر ئۇزۇلمەي كېلىپ تۇرىدۇ. ئەي نە شۇ ياش ئۇستىلارنىڭ ئىچىدە تاش مۇھەممەت دېگەن ژىگىتنىڭ ئوز ئىشداشلىرىغا نىسبەتەن خېلىلا ئىرىش چاتلىق بىلەن ئىشلەۋاتقانلىغى بىزنى بولەكچە قىزىقتۇردى.

ئەسلىدە 1965- ژىلى ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ئىلى ناھىيەسىگە قاراش- لىق تىكولايېۋكا يېزىسىدا كوپ بال- لىق دېخان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان تاش مۇھەممەت ئىزاموۋ 9 يېشىدا بە- ختسىز ھادىسىگە ئۇچراپ، بىر ئايىغى دىن ئايرىلىپ قالغان ئېدى. ئۇنىڭغا يېزىدىكى كەچلىك ئوتتۇرا مەكتەپنى غەيرەت بىلەن تاماملاشقا توغرا كەل دى. كېچىگىدىن جاپانى يېڭىپ ئوگەن گەن تاش مەھەممەت ئوز بېشىغا كەل گەن بەختسىزلىككە باش ئەگمەي، 1987- ژىلى مەزكۇر ئاياق- كىيىم فابرىكىسىغا كېلىپ موزدۇزلۇققا شاگ رت بولۇپ كىردى. بەختكە يارىشا بۇ كوللېكتىۋتا ئۇنىڭغا ئۇستازلىق قىلغان ۋ. س. بارسوۋ ئوخشاش يە نە كوپلىگەن پېشقەدەم ئۇستىلار بار بولۇپ، ئۇلار تاش مەھەممەتكە ھە- قىقىي ئاتىلارچە غەمخورلۇق قىلدى، بىلگىنىنى ئايىماي ئۇگەتتى. چۇنكى ئۇلار تاش مەھەممەتكە بۇ كەسىپنى ئېگەللەشنىڭ قانچىلىك مۇھىم ئېكەنلى گىنى چوڭقۇر چۇشۇنەتتى... ئوزى- نىڭ ھاياتىدىكى بىر كىشىلىك ئور- نىنى تېپىۋېلىش ئۇچۇن توغرا يول تاللاۋالغانلىغىنى ھېس قىلغان تاش مە ھەممەتمۇ ئوز ئىشىغا بولەكچە مۇ- ھەببەت بىلەن بېرىلدى ۋە تېز ئارىدا ئوز ئالدىغا مۇستەقىل ئىشلەيدىغان بولۇپ يېتىلدى. قولى چاققان بۇ موز دۇز ژىگىتنى كوللېكتىۋ رەھبەرلىگى «ئىش بېسىپ ئالغان» موشۇ رېمونت سېخىغا يوتكەشنى قارار قىلدى. ئۇ- لارنىڭ كوتكىنىدەك تاش مۇھەممەت بۇ سېخقا كېلىشى بىلەن ئىشلار خېلى ۋۇرۇشۇپ كەتتى.

— بولۇپمۇ قىش پەسلى باشلىن شى بىلەنلا بىزنىڭ ئىشىمىز كوپىيىپ كېتىدۇ، دەيدۇ ت. ئىزاموۋ. ئالدىدا دوگىلىنىپ ياتقان ئاياق كىيىملەرنى كورسىتىپ،- ئۇلارنى ئوز ۋاقتىدا يا ماپ، چەملەپ بەرمىسەك ئېگىلىرى قىينىلىپ قېلىشى مۇمكىن. چۇنكى ھا زىر ماگازىنغا كىرىپلا خا- لىغان ئاياق كىيىمنى سېتىۋالىدىغان ۋاقىت ئەمەس. لېكىن بەزىدە يېلىم ياكى چەم يوقلىغىدىن ئىشىمىز توختاپ قالىدۇ. شۇنداقتىمۇ بىر ئامال قىلىپ بۇيرۇتمىچىلارنى رەنجىتمەي كېلىۋاتىمىز ۋە ئايلىق پلانىمۇ تولۇق ئورۇنلاۋاتىمىز. شەخ سەن ئوزەم 300 سومدىن ئايلىق ئىش ھەققى ئېلىشىنىڭ سىرتىدا پلانىنى ئو- رۇنلىغىنىم ئۇچۇن يەنە ھەر ئايدا 100 سوم مۇكاپات پۇلنى ئېلىپ كې لىۋاتىمەن. ئاياق كىيىم باھاسىنىڭ ئو سۇشىگە باغلىق ئىش ھەققىمىزنىڭ يە نىمۇ ئوسىدىغانلىغى مەلۇم. لېكىن ئەڭ مۇھىمى سۇپەتسىز ئىشىمىز ئۇ- چۇن بۇيرۇتقۇچىلار ئالدىدا قىزىرىپ قېلىشتەك يامان ئىش يوق. مەن دايىم شۇنى كوز ئالدىمغا كەلتۇرۇپ ئىش- لەيمەن.

ھەقىقەتتىمۇ تاش مەھەممەت ئىزاموۋ ئېيتقانىدەك ئۇنىڭ قولىدىن رېمونتلىنىپ چىققان ئەر ۋە ئاياللار نىڭ قىشلىق ئوتۇكلىرى قايتىدىن يېڭى لىنىپ چىققاندەك يالتىراپ، ئىسكەت- لىك كورۇنۇپ تۇراتتى. ئېگىلىرى ئۇ لارنى تاپشۇرۇپ ئالغاندا خېلىلا مەم نۇن بولۇپ كېتەتتى. ھازىرقى ئىخ- تىسادىي قىيىنچىلىق پەيتىدە ئادەم- لەرگە بۇنداق ئاتلىق خىزمەت قى- لىش ئۇلارغا بولغان چوڭ غەمخور- لۇق بولۇپ سانىلىدۇ، ئەلۋەتتە.

س. باھاۋدىنوۋ.

«دروۋبا» مەھەللىسى.

قىسقا خەۋەرلەر

قازاقستان: «شەرتنامىنى ئورۇنلايمىز!»

ئالمۇتا. جۇمھۇرىيەتتە يازدىكى قاتتىق قۇرغاقچىلىق نەتىجىسىدە ئو زۇق- تۇلۇك رېسۇرسلىرىغا باغلىق ئەھۋال كەسكىن قېلىپلىشىۋاتقانلىغىغا قارىماي، بىز موسكۋا ئالدىدىكى شەرتنامىمىزنى ئورۇنلايمىز- بەلگۇ- لەنگىنىدەك تورت مىڭ توننا گوش ئەۋەتىمىز، دەپ بىلدۇردى قاز تاگ مۇخبىرىغا قازاقستان جۇمھۇرىيىتى يېزا ئېگىلىگى ۋە ئوزۇق- تۇلۇك مى نىسترى ۋ. دۋورېچېنسكىي. 2،4 مىڭ توننا گوش ھازىرنىڭ ئوزىدىلا ئەۋە- تىلدى، قالغان بىر يېرىم مىڭ توننا گوشنى يېقىنقى كۇنلەردە ئەۋەتىمىز.

شۇنى ئېيتىش كېرەككى قازاقستا نلىقلارنىڭ م. س. گورباچېۋنىڭ تېلې- گراممىسىغا ئىنكاسى سەممىي بولماق تا. ئۇلار روسسىيەگە ئوزۇق-تۇلۇك نى ھەر قاچان قېرىنداشلارچە بولۇپ بېرىپ كەلدى. بىيىلقى ژىل ئۇنىڭ يارقىن مىسالى. بىز موشۇ ژىل داۋا مىدا رېفسېرجغا ئىككى يېرىم مىللىون توننا ئاشلىق ساتتۇق.

1992- ژىلغا يېڭى شەرتنامىلار تۇزۇلدى. قازاقستان ئىلگەركىدەكلا موسكۋاغا گوش يەتكۇزۇپ بېرىدۇ. ئەگەر ژىل قولايلىق قېلىپلىشىدىغان بولسا، روسسىيەگە ۋۇقۇرى سۇپەت لىك كوپ ئاشلىق ۋە ئوتلىغان مىڭ توننا پىياز ساتتۇق.

بەش مىڭ ماگنىتوفون ئىشلەپ چىقىرىدۇ.

جېزقازغان. چەت ئەل فىرمىلىرى- نىڭ ياردىمى بىلەن «جېزقازغان سۇيتمېت» ئىلمىي ئىشلەپ چىقىرىش بىرلەشمىسى يېنىدا قۇرۇلغان خەلق ئىستىمال تاۋارلىرىنى ئىشلەپ چىقى- رىش سېخى سۇپىتى بويىچە ئەڭ ياخ شى چەت ئەل ئۇلگىلىرىدىن تۆۋەن ئەمەس ئىككى كاسسېتى- لىق ماگنىتوفونلارنىڭ دەس- لەپكى تۇركۇمىنى خېرىدارلارغا تەكلىپ قىلدى. ئۇنىڭ خادىملىرى ئوزلىرى كانالارنىڭ، خاڭلارنىڭ ۋە بىرلەشمىنىڭ ياردەمچى سېخلىرىنىڭ سودا ئورۇنلىرىغا ئەۋەتكەن مىڭ ماگ نىتوفوننىڭ ساناقلىق كۇنلەردىلا سې تىلىپ بولىدىغانلىغىغا ئىشىنىدۇ. ئۇ- لار ژىل ئاخىرىغىچە بەش مىڭغا يېقىن ماگنىتوفون ئىشلەپ چىقىرىشنى كوز دە تۇتۇۋاتىدۇ. بازىرى ئىشتىك مەھ سۇلاتنى تەييارلىغۇچىلار ئۇنى ئەر- كىن سودىغا يەتكۇزۇشنىمۇ نىيەت قىلماقتا. بارى يوقى ژىگىرمە بەش ئادەم ئىشلەيدىغان سېخ كوللېكتىۋى ماگنىتوفونلار- دىن باشقا ئېلېكترون سائەت- لەرنى ۋە قۇياش باتارېيەلىرىدە ئىش لەيدىغان كالكۇلياتورلارنىمۇ چىقىرى ۋاتىدۇ. ئىككى ژىلدا پەقەت ئۇلارنى سېتىشتىنلا ئون ئالتە مىللىون سوم- دىن ئوشۇق تازا پايدا ئېلىنىدى.

باھالار ئوسۇپ، مەھسۇلات سۇپىتى تۆۋەنلەۋاتىدۇ

ئاقتوبە شەھىرىنىڭ ئالاقىچىلىرى يېنىدا ئوز خېرىدارلىرىنى خىزمەتلەر باھالىرىنىڭ ئوسىدىغانلىغى توغرىلىق ئاگاھلاندۇردى. مەسىلەن، ئەندى كۋارتىرىغا تېلېفوننى ئورنىتىش1800 سومغىچە توختايدۇ. باشقا تارىفلارمۇ چاپسان ئوسمەكتە. بۇ ساھانىڭ زىيان تارتىۋاتقانلىغى ۋە ئەلۋەتتە، خىزمەت نى ياخشىلاشقا قىزغىن ئىنتىلىش بى- لەن چۇشەندۇرىلىدۇ. لېكىن باھالار قانچە ئوسكەنسىرى خىزمەت سۇپى- تى شۇنچە ناچارلىشىۋاتىدۇ. ھەتتا ئاقتوبە دائىرىسىدە بەزىدە بىر ئاتىس-تىن ئىككىنچىسىگە تېلېفون قى لىش تەس. ئەندى موسكۋا ۋە باشقا بىر مۇنچە شەھەرلەر بىلەن ئىشەش- لىك ئالاقە باغلاش ھەققىدە گەپ بو- لۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس.

بىنا ئىنستىتۇتقا بېرىلدى

ئۇرالسك. ۋىلايەتلىك ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ قارارى بىلەن ئىلگەركى ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ شە- ھەر ئوتتۇرىسىدىكى سەياسىي مائا- رىپ ئويى ئا. س. پۇشكىن ئامىدىكى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىغا بېرىلدى. ستۇدېنتلار بىلەن ئوقۇتقۇچىلار كى- تاپ ئامبىرى بار كىتاپخانىغا ئىككى كەڭ زالغىمۇ ئېگە بولدى.

يېڭى بىناغا ئەڭ «پاكىز» فاكۇل- تېت كوچۇپ كىردى. ئەندى بۇ يەر- دە ھەممىسى بولۇپمۇ، تازىلىققا ۋە تەرتىپكە جىددىي ئەمەل قىلماقتا.

سايلىغۇچىلار تەلىۋى ئورۇنلاندى

ئارىس، (چىمكەنت ۋىلايىتى). جە نۇبىي قازاقستاننىڭ ئارىس ۋە تۇرك ستان شەھەرلىرى ئوتتۇرىسىدىكى كوپلىگەن ستانسىيەلەردە ئەندى پە قەت ژۇك پويىزلىرىنىلا ئەمەس، بەل- كى يولۇۋچىلار سوستاۋىنىمۇ توختاي- دىغان بولىدۇ. بۇ يەردە سايلىغۇچى- لارنىڭ تەلىۋى بىلەن شەھەر سىرتىغا قاتنايدىغان پويېزد ئىشقا قوشۇلۇپ، چىمكەنت ۋىلايىتىنىڭ شىمالىي ناھىيە لىرىنىڭ سوۋخوزلىرى بىلەن كولخوز لىرى ئوتتۇرىسىدا يول قاتنىشىشنى تەمىنلىدى.

(قاز تاگ).

كوكتاتچىلار غەيرىتى

ياز پەسلىدىلا ۋىغىۋېلىنىدىغان سا مساق زىرائىتىگە سۇ ئاھايىتىمۇ قىس- لىق قىلدى. لېكىن تەبەتنىڭ قەغىش لىگىگە بارلىق كۇچ غەيرىتىنى، مول تەجرىبىسىنى قارشى قويغان لېنىن ئامىدىكى كولخوزنىڭ دېخانلىرى ئوز ئىشەنچىلىرىنى يوقاتمىدى. بولۇپمۇ س. سەيدۇللايېۋ باشقۇرغان بىرىگادا ئەزالىرى ۋاقىت بىلەن ھېساپلاش- ماي ئەمگەك قىلدى. ئۇلار 30 گېكتار يەردىكى سامساققا قىش مەزگىلىدىلا يېتەرلىك تەبىي ئوغۇت توكۇپ، بارلىق ئىشنى ئاگروتېخنىكىلىق تە- لەپلەر دەرىجىسىدە ئېلىپ باردى.

سامساق شاڭلىرى 10 ژۇينىغا بو لۇپ بېرىلدى. ئۇلار زىرائەتنىڭ ئو- ۋىنى يومشىتىش،ساتتەيزىسىنى ئۇ- زۇش ۋە سۇغىرىش ئىشلىرىنى ئوز قەرەلىدە ۋۇرگۇزدى. نەتىجىدە ھەر بىر گېكتار مەيداندىن پىلاندىكى 50 سېنتنېر ئورنىغا 57 سېنتنېردىن ھو سۇل ئېلىنىپ، جەمى 1500 ئورنى غا 1717 سېنتنېر سامساق يېتىش- تۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئايرىم ۋۇ ېنولارنىڭ كورسەتكۇچلىرى ئالاھىدە ۋۇقۇرى. مەسىلەن كوپتىن بېرى ئا- لدىنقى قاتاردا كېلىۋاتقان ئۇكېن رو مانوۋا كۇتۇمگە ئالغان 1،3 گېكتار مەيداننىڭ ھەر گېكتارىدىن 80 سېن- تنېردىن ھوسۇل ئالغان بولسا، ئۇنىڭ شاگىرتى گۇلشات سىمبايېكوۋا 70 سېنتنېردىن ئاشۇرۇپ ھوسۇل ئال- دى. شۇنداقلا ئايسۇلتان تولېگېنوۋا تېمىرقان شۇگبايېۋ، ئېلىمبېك سېتىم- بايېۋلارمۇ ئوز قارىمىغىدىكى يەر- نىڭ ھەر گېكتارىدىن پىلاندىن ئاشۇ- رۇپ ھوسۇل يېتىشتۇردى.

— بىيىل كوز پەسلىمۇ يامغۇر — يېشىنىمىز ئوتمەكتە،- دەيدۇ بىرىگا- دىر س. سەيدالىموۋ،- ئاما ئوزى- مىزگە بەلگۇلەنگەن مەيداننى ياخ- شى ئوسا قىلىپ، سامساقنى ئوز مە زگىلىدىن قالدۇرماي تېرىپ بولدۇق. بۇ كۇنلەردە بولسا ئىتىزلارغا يەر لىك ئوغۇت توشۇش بىلەن شۇغۇللى نىۋاتىمىز.

ھەقىقەتتىمۇ بىز بىرىگادا كوكتات- چىلىرىنىڭ ئۇستۇن كەيپىياتتا ئىش- لەۋاتقانلىغىنىڭ گۇۋاچىسى بولدۇق. ئۇلار كېلەركى ژىلمۇ ۋۇقۇرى كور سەتكۇچلەرگە ئېرىشىشنى مەخسەت قىلىپ تەر توكمەكتە.

ت. رەمەكوۋ.

ئۇيغۇر ناھىيەسى.

پاتىگۇل سابىتوۋا

نان كۇچۇگى

ھەجەپ قىزىق، ئادەملەر،
ئۇغۇلسىمۇ ئوخشاشلا.
ئوخشىماستىن ئېگىز- پەس
ئوسىدېكەن ھاياتتا.

ئاق كوڭۇلدۇر بىرلىرى،
ھەم بىرلىرى بېچارە.
مۇتىھەم، كاززاپلارغا
تاپىسەن قانداق چارە.

ئامما ئۇلار ئىچىدە
دەھشەتلىگى باشقېكەن.
بىر پارچىلا نان ئۇچۇن
ھەممىگە تەييار ئېكەن.

ئۇنداقلار يۇرت -ۋەتەننى
زادى ئويلىماس ئېكەن.
نومۇس- ئۇيات قىلچىمۇ،
ئۇلاردا بولماس ئېكەن.

تاشلاپ بەرسە پارچە نان،
پۇتلىرىنى بويلىتار.
ئىشتقا ئوخشاش قۇيرۇغىن
شىپاڭلىتىپ ئوينىتار.

نان كۇچۇگى دەيدېكەن،
شۇنداقلارغا تۇكۇرۇپ.
ئادەملەرنىڭ ئىچىدە
ژۇرەر ئۇلار كۇن كورۇپ.

نان كۇچۇگى ھەسرەتتە،
يېتىش ئۇچۇن مەنسەپكە،
خوشامەت قىپ باشلىققا،
كۇن كورۇدۇ، ئەلۋەتتە.

مەيلىدىغۇ ئوزىلا

ئوتسە ئەشۇ نەسلىكتە.
ئوينايدىكەن خەلقىنىڭ
تەغدىرىنى پەسلىكتە.
غەزىۋىمنى قوزغىدى،
چەتتىن كەلگەن بىر مېھمان:
«ھوكۇمرانلار ئالدىدا
ھەر قەدىمىم ئېمتىھان.
تەگمىسەڭلار تارىخقا،
خۇش ياقماس گەپ، ئەلۋەتتە.
خەلىق ئۇ قويغا ئوخشاش،
ئۇخلاۋەرسۇن غەپلەتتە»-
دېگەن چاغدا تىللىرىم
تىترىگەنچە لال بولدى.
كوزۇم قاراڭغۇلىشىپ،
ئىچىمگە نەپرەت تولدى.
باشقا دەرتلەر ئازمىدى،
ئەندى شۇنى تارتمىساق.
ئاياققا تۇرالماسمىز
بۇ سىرلارنى ئاچمىساق.
خائىن ھەم نان كۇچۇگى،
ئەسلى تۇرار بىر سەپتە.
كېرەك بولسا ئوزىنى
سېتىۋېتەر مەنسەپكە.
نان كۇچۇگى بەس- بەستە،
نەپسى ئۇچۇن ھەۋەستە.
قۇربان قىلىپ ھەممىنى
ئولتىرىدۇ مەنسەپتە.

رەخىم ھوشۇروۋ

ئۇچقۇنلار

ئەسىرلەپ ياۋ ئەزسە جانغا پاتقانغۇ،
ئۇگەيلىكنىڭ دەردىنى بىز تارتقانغۇ.
تارىختا خان، بەگ، غوجىلار يېغىسى،
ياتقا ئوڭ كېپ كوكىمىزنى ساتقانغۇ.

مىنسە ياتلار بىز ئامالسىز ياتقانغۇ،
ياۋ كۇچلۇك كېپ بېشىمىزنى چاپقانغۇ،
توگىلەردەك تەغدىرىمىزنى ئوزگە
ئېشەكلەرنىڭ قۇيرىغىغا چاتقانغۇ.

ئۇنتۇدۇقمۇ لەختە قانلار ژۇتقاننى؟
بىز قان تۇكسەك، يات ئۇتۇقنى ئۇتقاننى.
ئۇنتۇدۇقمۇ ۋەتەن ئۇچۇن ئوت ژۇرەك،
ئەقىللىقنى تۇتقۇن قىلىپ تۇتقاننى!

ھەر بۇلۇڭدىن بىر ئۇچقۇنى چىققاندا،
ئورت ئالارمۇ ئوتۇن كەپلەپ تىققاندا.
ئۇچقۇنلار جەم بىرلەشمىسە ئوچاقتا،
گۇلخان نەدىن يالقۇنلايدۇ ئىسلانسا.

خەلقىم، ساڭا كېرەك چوڭ بىر يەر ئوچاق،
ئوتۇن دېسە، نۇرغۇن ھەمدە بەك قۇرغاق.
جەمى ئۇچقۇن بىر كەلمىسە بوپ تۇترۇق.
ئاش پىشامدۇ، ئوچاق تۇرسا بەك سوغاق!

ئۇچقۇنلىرىم كوكتە ئۇچسا بوپ توزغاق،
كوپقۇ بىزنىڭ ئوچاقلارغا سۇ قۇيغاق.
پەيتنى قولدىن بېرىپ، كوكتە لەيلىسەك،
ياۋغا ئوڭاي ئۇچىغىمىزنى بۇزماق.

«بولەنگەننى بورە يەيدۇ» ئويلىساق،
ئۇچقۇنلاردىن يانغىن چىقار جەم بولساق.
بورانلاردىن ئۇچقۇنلارنى توسمىساق،
ياۋغا ئوڭاي دوسلىغىمىزنى بۇزماق.

«ناخشا ئېيتىمەن يارىم...».
فوتو ئېتيۇد.

شېرىيەت گۇلزارى

تەمبىر ساداسى

جاھاندا كوپ ئاھاڭى زىل ساز،
مۇڭى تەمبىرگە ھېچ ئوخشىماس.
ياڭراتقان بىلەن ئۇ خۇش ئاۋاز.
ئۇيغۇر تەمبىرىگە جور بولالماس.

سايرايدۇ تەمبىر بۇلبۇلغا تەڭكەش،
دۇتارى بۇغۇلدار تەڭكەش ئەجەمگە.
كوڭۇللەر ياشنار ياساپ چوڭ
ئوركەش
تەمبىر مەدەت- ساز خۇمار ئادەمگە.

سازلارنىڭ گۇلتاجى بۇ تەمبىر،
چاڭىلداپ سايرار مىسلى جانان.
ساز بىلەن بىر دەملىك سۇھبەت قۇر.
ساز بىلەن بىردەملىك سۇر دەۋران.

ئۇنىڭسىز خۇش ئوتمەس دوستىلار،
بۇ گوزەل ھاياتنىڭ دەملىرى.
نەغمىدە غەم-قايغۇ ئۇنتىلار،
قۇرۇيدۇ كوزلەرنىڭ نەملىرى.

سايرىتىپ ئەجەمگە تەمبىر،
غېنىمەت كۇنلەرگە يەتكەن.
كورەلمەي شاتلىقنى ھېچ بىر
تالايلار ئارماندا كەتكەن.

داڭ چىقارغان تەمبىرنى چېكىپ
تۇداخۇن، روزى تەمبىرلەر.
نامىن يادلاپ سازەندىلەرنىڭ
ئۇيغۇر ئەۋلاتلىرى كۇلەر ...

نىزامدىن كېبىروۋ.

ئانا مېھرى

جان بالام دەپ پەرۋانىدەك كويەتتىڭ،
بەختىم تىلەپ پېشانەمدىن سويەتتىڭ.
ژۇرەك پارەڭ مەن پەرزەندىڭ ئۇچۇن سەن
جېنىم ئانا ئوتقا، سۇغا كىرەتتىڭ.

خۇددى مېھرىڭ دەريا ئوخشاش ئانامسەن،
مۇھەببىتىڭ بۇلاق كەبى پاك-پاكىز.
ئاق سۇت بېرىپ، قانات يېيىپ باققىنىڭ
قالدۇردى دىل قاتلىرىمدا ئوچمەس ئىز.

بىردەم سايە بولۇپ تۇرساڭ قېشىمدا،
بىردەم ئاپتاپ بوپ پارلايسەن بېشىمدا.
سېنى يادلاپ، سوزلىرىمدە داستان قىپ،
ھەمنەپەس بوپ ژۇرىمەن ھەر ئىشىمدا.

ئانا دېسەم كوز ئالدىمدا گۇلشەن باغ،
ئانا دېسەم ئەينە ئاق باش بۇيۇك تاغ.
قايغۇلىرىم ئۇنتىلىدۇ سەن بىلەن،
سەن بولغاچقا ئوتەر ھامان كەيپىم چاغ.

يولداش قادىروۋ.

غەزەللەر

ياخشى

بولۇپ جەم دوست-قېرىنداشلار، ئىناق-ئوم ياشىغان ياخشى،
يولەك ھەمدە تىرەك بولۇپ، چىناردەك ياشىنىغان ياخشى.
پاراسەت شامىنى يېقىپ، نەزەر تاشلاپ ژىراقلارغا،
ئەزىز جاننى ئانا خەلقىڭ، ۋەتەنگە ئاتىغان ياخشى.
دىلىڭدا ئەلنى سويسەڭ سەن قۇلىڭدىن كەلگىنىنى قىل،
ئۇنىڭ يولىدا تەر توكۇپ ھېمىشەم ھارمىغان ياخشى.
ھاياتتا بولمىغىن غاپىل، ياشا ۋېژدان بىلەن خالىس،
مۇغەمبىر ئۇسسۇلىن ئويناپ، دېپىنى چالمىغان ياخشى.
كوڭۇلنى كەڭرى تۇت سادىر، نىزاغا ئەسلا بەرمە جاي،
سەۋەنلىك ئوتسە دۇستۇڭدىن كوڭۇلگە ئالمىغان ياخشى.

يامان

(مەسنەۋىي)

ياماننى كىم دېسە ياخشى، ياماندۇر ئۇ ياماندىن ھەم،
بولۇپ يانتاق يامانغا ئۇ سالار باشلارغا چەكسىز غەم.
ياماندىن كورمىدى ھېچ كىم ئەزەلدىن ياخشىلىق، ۋاپا،
يامانلار دەستىدىن ئەلگە تارالغاي خىلمۇ- خىل جاپا.
ياماننىڭ سۇرىتى ئادەم، لېكىن ئادەمچە دىل بولماس،
شۇڭا دايىم رەزىللىك قىپ، كورەلمەس كوڭلى ھېچ تولماس.
ياماننى قويمىغىن ئوز مەيلىگە دۇچ كەلسە ئۇجۇقتۇر،
رەھىم قىلما، ئۇنىڭدىن ھېچ ساڭا قىلچە رەھىم يوقتۇر.

سادىر ھوشۇروۋ.

سۇلتان مۇھەممەت يۇسۇپى

يالغانچىنىڭ قۇيرۇغى ...

كورگىلكى زايىر مەغرۇر مايلىق بۇرتىنى تولغاپ،
تەكرارلار شۇ سوزنى جامائەت ئىشتىھاسىن قوزغاپ؛
«بىر لېگەن ياغلىق پولۇنى خوتۇن ئالدىمغا قويدى،
ھەممىنى يەپ تۇگەتتىم گوش قېزىلار بىلەن كوملاپ.»
بىر كۇنى بۇ ئىشىنىڭ سىرى شۇنداق ئاشكارە بولدى،
ئۇ كىشى مۇنداق بولارىن قويمىغان ئېدى ئويلاپ.
دېدى قىزى «دادا بۇرتىڭنى ياغلايدىغان ماينى
موشۇك ئاپقېچىپ يەپ قويدى توپىغا بۇلغاپ.»
دېمەك ھەر قانچە ھوكۇم سۇرسىمۇ يالغان ھە، مانا
كوردىكى ئاخىر ئۇنىڭ پاش بولارىن، بىرىپ ھېساپ.
ئەگەر بىر يالغان ئىشىڭ بولسا ۋاختىدا ئىقرار بول،
مەن ئەمەسمەن دېمە ھەرگىز بىرادەر، بويۇن تولغاپ.

خەلقىمگە

ئەي مېنىڭ ئەسىرلەر دوزاختا كويۇپ،
جەننەت نېمىلىگىن بىلمىگەن خەلقىم.
ھەسرىتى ژۇرەكتە قان بولۇپ ئويۇپ،
بۇ يورۇق ئالەمدە كۇلمىگەن خەلقىم.
ھۇنلارنىڭ شانلىق ژۇرۇشلىرىدە،
مويۇنچۇر بوۋام چىققاندا تەختىكە،
غەرىپنى پىسەنت قىلمىغان خەلقىم،
خىتاينى كوزگە ئىلمىغان خەلقىم.
ئەرەپلەر چىقارغان قۇرئاننى كورۇپ،
مۇقەددەس خېتىنى يوقاتقان خەلقىم.
چىڭگىزخان دۇنيانى ئىگەللىگەندە،
ساۋاتسىز قالماقنى ئوقۇتقان خەلقىم.
مىڭ ژىللىق تارىخقا قايرىلدىم بۇگۇن،
مىڭ ژىللىق تەختىڭدىن ئايرىلغان خەلقىم.

تارىختا يول قويغان خاتايىڭ ئۇچۇن،
مىڭ ژىللىق بەختىڭدىن ئايرىلغان خەلقىم.
خىيالىم مۇقەددەس يۇرتۇمنى كەزسە،
ژۇرىگىم ئورتىنىپ ۋەيران بولىمەن.
ماخمۇتنىڭ دىۋانى ئالدىمدا تۇرسا،
ياقامنى تۇتۇپ مىڭ ھەيران بولىمەن.
كىم ئېدۇق ئەسلى بىز، كىم بولۇپ قالدۇق،
كىملەرنىڭ قولىغا ئاھ، قاراپ قالدۇق؟
كىملەر ئۇ شۇ كويغا بىزلەرنى سالغان،
ئەي قاتىل، ئالدامچى، جەننىتى يالغان!
ياراتتىڭ خۇدا، راست، ياراتتىڭ مېنى،
يارىتىپ قويدۇڭدە ئۇنۇتتۇڭ مېنى.
بىلمەيمەن، ئالدىڭدا گۇنايىم نېمە؟
بۇ ئالەم ئالدىدا سارغايتتىڭ مېنى.
ئەۋلادىم ئالدىدا داۋاغا تۇردۇم،
داۋايىم ھە، مېنىڭ ئۇيغۇرستاندۇر.

ئەجدادىممۇ ئۇ ئوتكەن شۇ داۋا بىلەن
ئەركسىز زىمىن ئۇ- بىر گورستاندۇر.

رىزۋانگۇل

تويلىرىڭدا توگا- دۇردۇن پىچىلماي،
ئويلەن ئېتىپ، چاشقىلىرىڭ چېچىلماي،
ئون گۇلۇڭنىڭ تېخى بىرسى ئېچىلماي،
ۋەتەن ئۇچۇن قۇربان بولدۇڭ رىزۋانگۇل.
جەڭ مەيدانغا دوستلىرىڭنى باشلىدىڭ،
شىنېل كىيىپ، ئالغا قەدەم تاشلىدىڭ.
جاسۇر ئېدىڭ، ئولۇمدىن ھېچ قاچمىدىڭ،
خەلقىمىزنىڭ باتۇر قىزى رىزۋانگۇل.
ئۇكوپلاردا دۇشمىنىڭنى پايلىدىڭ،
دۇشمەنلەرنى ھەر قەدەمدە چەيلىدىڭ،
خەلقىڭ ئۇچۇن جاننى پىدا ئەيلىدىڭ،
سەن زۇيادىن كام ئەمەسسەن رىزۋانگۇل.
كوزلىرىدىن مونچاق- مونچاق ياش توكۇپ،
ھەر كۇن قەۋرەڭ قۇچاغلاپ ھەم تىز پۇكۇپ.
دەرتلىرىنى ژۇرىگىگە چىڭ پۇكۇپ.
ئاناڭ ئوتتى بۇ ئالەمدىن رىزۋانگۇل.
تارىخلاردا ئىپارخاننىڭ نامى بار،
نازۇگۇمنىڭ قەۋرىسىدە شامى بار.
مايىمخاننىڭ «بوينى كېسىك» جايى بار،
سېنى خەلقىڭ ئۇنتۇمايدۇ رىزۋانگۇل.
بايراقتا سەن تۇككەن قاننىڭ ئىزى بار،
ئەجداتلارنىڭ يېزىپ كەتكەن سوزى بار.
ئۇيغۇرستان دېگەن مونچاق كوزى بار.
ئۇندا سېنىڭ ئارمانلىرىڭ رىزۋانگۇل.
سەن كورۇسەن، بىز يوقلايمىز قەۋرەڭنى،
قەۋرەڭ ئۇزرە گۇل كوتەرگەن نەۋرەڭنى،
ۋەتىنىڭدە بەختى كۇلگەن ئەۋرەڭنى
شۇندا زوھىڭ كۇلەر ئەزىز رىزۋانگۇل.

مانناپ قاسىم.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

بۇيۇك نامايەندىلەر

(داۋامى، بېشى ئوتكەن سانلاردا)

ئىمادىدىن قەشقەرى

ئىمادىدىن قەشقەرى قاراخانىيلار سۇلالىسى دەۋرىدە ياشىغان (10ـ ئەسىر) ئالىم، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك ئىلمىنىڭ مەشھۇر نامەيەندىسى.

ئۇ قەشقەردىكى ئاتاقلىق بىلىم يۇرتى «مەدرىسەئى ساجىيە»دە ئوقۇپ، ئىلىم ـ پەننىڭ ھەر قايىسى تۇرلىرى بويىچە چوڭقۇر بىلىم ھاسىل قىلىش بىلەن ئىلمىي تىبابەت ساھاسىدا ئىزدىنىپ مەشھۇر ئالىم بولۇپ يېتىشكەن. ئۇنىڭ كېسەللەرنى ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ داۋالايدىغانلىغى، سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان نوزىگە ئۇچرىغان ئېغىر كېسەللىكلەرنى ئۇ زاتنىڭ داۋالىشىغا ئەۋەتىدىغانلىغى، تىبىبىي ئىشلاردا ئۇنىڭ مەسلىھەتىگە ئېتىبار بىلەن قارايدىغانلىغى، ھەتتا جەڭدە يارىلانغان مەجروھلارمۇ ئۇنىڭ قولى ئارقىلىق داۋالانغانلىغى تارىخلاردا بىردەك زىكىر قىلىنغان. ئەينە شۇنداق تارىخىي مەنبەلەردىن بىرىدە، دۇمبىسىگە تومۇر پارچىسى پېتىپ قېلىش بىلەن زەخمىلەنگەن بىر ھەربىي ئادەمنى داۋا لىغاندا ئىشخانىسىدىن چەررا ھلىق ئەسۋابىنىڭ كەلتۈرۈلۈشىگە تاقەت قىلالماي، كېسەلنىڭ بەدىنىگە پاتقان تومۇر پارچىسىنى چىشى بىلمىسچە، ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز قاراخانىيلار دەۋرىدىن بىر قانچە مىڭ ژىللار ئىلگىرى سالامەتلىكنى ساقلاشنىڭ بىر قاتار ئىلمىي ئاساسلىرىنى بىلمۇپلىشقان. ئۇلار قارا سوغەتنىڭ تۇرلۈك ۋابا تارقاتقۇچى مىكروبلارنى ئۆزىنىڭ تارقاتمۇپلىپ، سىرتقا ساپ ھاۋا چىقىرىپ بېرىدىغانلىغىنى سەزگەنىدىن كېيىن، قەيەرگە ئوي ـ ئىمارەت سالماقچى بولسا ئالدىن شۇ ئورۇنغا كولچەك كولاپ، قارا سوغەت قويۇپ، ئاندىن ئوي سېلىشقا تۇتۇش قىلىشتەك بىر ياخشى ئادەتنى شەكىللەندۇرگەن ۋە باشقىلار.

«شەرھى ئەلقانۇن»دا كورىستىلگەن داۋالاش ئۇسۇللىرى ھازىرمۇ ئوخشاشلا ژۇقۇرى قىممەتكە ئېگە بولۇپ كەلمەكتە.

جانىبەك ئوگتۇلمىش ئوغلى

جانىبەك ئوگتۇلمىش ئوغلى 12ـ 13ـ ئەسىرلەر ئارىلىغىدا ياشىغان تارىخچى، ئەدىب، دىپلومات ۋە دولەت ئەربابى.

ئۇ مىلادىنىڭ 1180ـ ژىلى قاراخانىيلار سۇلالىسى تەۋەسىدىكى بىر ئۇيغۇر ئاق سۆڭەك ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئاتىسى ئوگتۇلمىش ئۇيغۇرلارنىڭ بايان ئاۋەل ئۇرۇغىدىن كېلىپ چىققان نامدار شەخس ئىدى. جانىبەك بالىلىق دەۋرىدە ئوز يۇرتىدىكى دىنىي مەدرىستە ئوقۇپ، ئانا تىلى ۋە ئەرەپ تىللىرىنى پىشىق ئۇگەنگەن. ئون ياشقا كىرگەندىن باشلاپ ئوز تەڭتۇشلىرى قاتارلىق سىرتقا چىقىپ، ئوقيا ئېتىش قاتارلىق ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمىي جەڭ ماھارەتلىرىنى پوختا ئوزلەشتۇرگەن. ئون بەش يېشىدا چىڭگىزخانغا ئەسكەر بولۇپ، چىڭگىزخان ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى ئېلىپ بارغان ئىستىلاچىلىق ئۇرۇشلىرىغا قاتناشقان. ئىلگىرى ناخشى بولۇپ، خان ئوردىسىدا ۋەھوكۇمەتنىڭ ئەخبارات، دىپلوماتىيە، مەمۇرىي ئورگانلىرىدا مەلۇم ۋەزىپىلەرنى ئوتىگەن. تارىخچى، ئەدىب جانىبەكنىڭ ئىجادىي مىراسلىرىدىن بىزگە مەلۇم بولغىنى «ئوگتۇلمىش ئوغلى جانىبەكنىڭ يېشىدىن كەچۈرگەنلىرى» ناملىق تەرجىمە ھال خاراكتېرلىق تارىخىي رومانىدۇر. ئاۋتور ئوز ئەسىرىنىڭ مۇقەددىمىسىدە بۇ ئەسەرنى يېزىشتىكى مۇددىاسى ئۇسۇلىدە توختىلىپ: «بەندىلەرنىڭ ئەڭ ئاجىزى كەمىنى ئۇيغۇر قەۋمىدىن ئوگتۇلمىش ئوغلى جانىبەك دەيدۇركى دۇنيانى ئىستىلا قىلغان مەڭگۈلۈك سۇتۇق بۇغرا داينەمخ چىڭگىز خان ۋە ئوغۇللىرىنىڭ ھەم ئوغلىنىڭ ئوغلى ئىزگۇخان دەپ ئاتالغان باتۇر خانىنىڭ تارىخىنى بۇگۈنگىچە ھېچ بىر كىشى يازمىپتۇ. مەن ئاجىز كەمىنە كوپ ژىللار چىڭگىزخان، ئۇنىڭ ئوغۇللىرى ۋە ئوغلىنىڭ ئوغلى ئىزگۇخان بىلەن ئات چاپتۇرۇپ جەڭ قىلغانلىغىمدىن بېشىمدىن ئوتكەنلەرنى يازماقچى بولدۇم. تاكى ئوز خەلقىمىز بۇلارنى ئوقۇپ، دۇنيانى ئېلىش ئۇچۇن قانداق تىرىشىپ، قانچە ماشاقەتلەرنى چېكىپ، قانچە ئۇرغۇن جەڭ قىلغانلىغىمىزنى ئۇگەنسۇن، بىز كورگەن يات ئەللەرنىڭ خەۋەرلىرى ۋە ئەجايىپ ۋاقىەلىرىنى ئاڭلاپ بىلسۇن...» دەپ يازىدۇ.

«ئوگتۇلمىش ئوغلى جانىبەكنىڭ يېشىدىن كەچۈرگەنلىرى» ھەم قويۇق ئەدەبىي ئوسكە، ھەم تارىخىي خاتىرە ئوسكە ئېگە ئەسىرىي ئەسەر بولۇپ، ئەخمىنەن 1260ـ ژىللىرى ئەتراپىدا يېزىلغان. ئۇنىڭ ئۇيغۇرچە قول يازمىسى بىلەن فرانسۇزچە تەرجىمىسى بېرلىن شەھىرىدىكى فىرۇسىيە پادىشاھلىق كۇتۇپخانىسىنىڭ شەرىق بولۇمىدە ساقلانغان بولۇپ، 1910ـ ژىلى قازان شەھىرىدە تاتار تىلىدا ئەشىر قىلىنىدىغان «شۇرا» ژۇرنالىنىڭ 11ـ سانىدا ئەسەرنىڭ مۇقەددىمىسى بىلەن بىرىنچى بابى «ئۇلۇغ ئېزگۇ» ئېلان قىلىنىپ، جاماڭەتچىلىك ئارىسىدا كۇچلۇك ئىنكاس قوزغىغان. 18ـ ئەسىردە ياشىغان فرانسۇز يازغۇچىسى گاراماس دىرام «ئوگتۇلمىش ئوغلى جانىبەكنىڭ يېشىدىن كەچۈرگەنلىرى»نى ئاساسىي ماتېرىيال قىلىپ «كوك موڭغۇلدا كوك بايراق» ناملىق تارىخىي رومانىنى يېزىپ چىققان. بۇنىڭدىن كۆرۈنۈشكە بولىدۇكى، جانىبەك ئوگتۇلمىش ئوغلىنىڭ بۇ تارىخىي ئەسەرى تۇركىي خەلقلەر ئارىسىدىن ھالقىپ ئوتۇپ، يېۋروپىغا قەدەر تارقىلىش بىلەن 18ـ ئەسىردىكى يېۋروپىنىڭ رېئالىزملىق ئەدەبىياتىغا بەلگۇلۇك تەسىر كورسەتكەن.

(داۋامى بار).

سوتسىالىزم قۇرۇلۇشلىرىدا

«ئېمىس دوللقۇنى» رادىئوسىنىڭ خەۋىرى.

خىتاي كومپارتىيەسى ئوزىنىڭ ئىدىئولوگىيەلىك يولىنى ئىلگىرى كىگە قارىغاندا تېخىمۇ قەتئىي ژۇرگۇزمەكتە. دىك ـ شاۋپىڭنىڭ ياكى قانداقتۇ باشقا ئاتاقلىق پارتىيە ۋېتېرانىنىڭ ئولۇمى تۇرمۇشنىڭ سەياسىي ھالاكىتىنىڭ باشلىنىشى بولغان بولار ئىدى. خىتاي دىپلوماتلىرى بىلەن زىيالىلىرى دىك ـ شاۋپىڭدىن كېيىنكى دەۋر توغرىسىدا ھوزۇرلىنىش بىلەن پىكىر قىلماقتا. ئۇلار چېخو سلوۋاكىيەدىكىگە ئوخشاش دېموكراتىيەگە تېچلىق بىلەن ئوتۇشتىن، يۇگوسلاۋىيەدىكىگە ئوخشاش پوخرالار ئۇرۇشىغىچە بولغان ھەر خىل ستىھىنالىيەلەرنى تۇزمەكتە.

ھەتتا جەنۇبتىكى گۇللىنىۋاتقان بىر نەچچە ئولكىلەرنىڭ ئايرىلىپ كېتىش ئېھتىمالى بار، دەپ ھېساپلانماقتا، بۇ ئۇلكىلەر ئىختىسادىي جەھەتتىن بېجىنغا قارىغاندا، شاڭگاي بەلگىسى ئاستىدىكى ئىقتىسادىي ئۇل ـ غۇلىلار مۇقەررەر ئەرسىگە ئايلىنىدۇ.

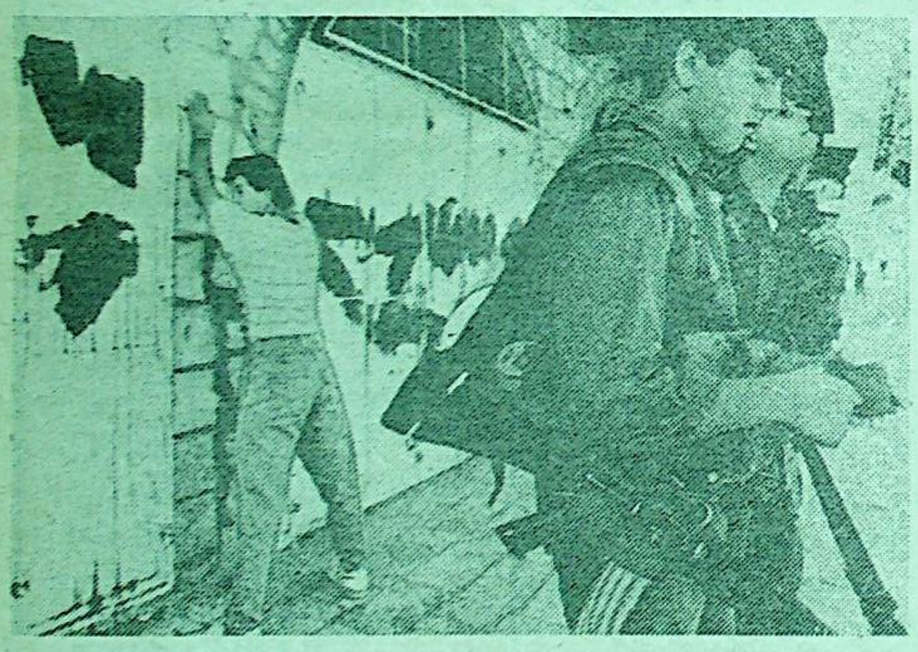

چەت ئەللەر ئىنچىكىلىرى ئەھۋالىدىن

خىتايغۇ سابىق ئىنتىپاقتىكى ۋەزىيەتكە تەشۋىشلەنمەكتە

«خوشنا مەملىكەت سۇپىتىدە، خىتاي، تەبىيكى، كىسچ ئىدىكى ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا تەشۋىشلەنمەكتە ۋە بارلىق مەنپىيەتدار تەرەپلەر پات ئارىدا ئۇ يەردە ۋەزىيەتنى كونترول قىلالايدۇرىدىغانلىغىغا ئۇمۇت قىلىدۇ» خ خ ج تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگىنىڭ بولۇم ياشلىغى، بېجىنىنىڭ بىز دە يۇز بېرىۋاتقان ۋاقىەلەرگە نىسبەتەن رەسمىي مەۋقەسىنى ئەينەن شۇنداق تەكىتلىدى.

خىتاينىڭ كېڭەش ئىتتىپاقى (بېجىندا ھېچ قاچان «سابىق» دېمەيدۇ) ۋە جۇمھۇرىيەتلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىرى ئىككى بىرلەشكەن كېڭەش خىتاي ئەخبارات ئورنىنىڭ روھىغا ۋە ماھىيىتىگە ئاساسلانغان ھالدا تەرەققىي ئېتىشى لازىم. تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگىنىڭ ۋەكىلى خىتاينىڭ روسسىيە، ئۇكرائىنا، بېلورۇس بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋەتلەرنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە تەلپۈنگەنلىكىنى يەنە تەكىتلىدى، توغرا، بۇنىڭدا ئۇ، سلوۋېنىيان دولەتلىرىنىڭ ئۇچ تەرەپلىمىلىك ئىتتىپاقىغا نىسبەتەن ئوزىنىڭ رەسمىي مۇناسىۋىتىنى بايان قىلمىدى.

خىتاي كېڭەش ـ خىتاي چېگارىسى رايونىغا قوشۇمچە بېخەتەرلىك كۈچ لىرىنى ئەۋەتتىمۇ؟ خ خ ج تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگىنىڭ بولۇم باشلىغى شائېگاڭ مەتبۇئاتىدا پەيدا بولغان بۇنىڭغا باغلىق خەۋەرلەرنى تەستىقلىمىدى ۋە رەت قىلمىدى. ئۇ پەقەت: «ھازىر چېگارا تۇراقلىق»، دېدى.

شائېگاڭ مەتبۇئاتىنىڭ خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، بېجىن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ چوڭ شەھەرلىرى بىلەن چېگارا رايونلىرىغا قوشۇمچە ئەسكەرلەرنى ئەۋەتكەن. «ساۋت چاينا مورنىنگ پوست» گېزىتى شۇنداقلا بېجىن مەملىكەتنىڭ بىرلىگىگە تەھدىت تۇغدۇرۇۋاتقان مىللەتچىلىك كەيپىياتلارنىڭ، مەركەزدىن قېچىش كۇچلىرىنىڭ مۇمكىن بولغان نوسۇشىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى بىلەن پەۋقۇلاددە خەت يوللىغان. شىنجاڭدىكى سېپاراتچىلار ئوزلىرىنىڭ ۋاقتى ـ سائاتى كەلدى، دەپ ھېساپلاپ، مۇستەقىللىق ئۇچۇن بولغان ھەرىكەتتىن ۋە ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىپ كېتىشىدىن پايدىلىنىپ كېتىشى مۇمكىن. خىتاينىڭ ژىراق غەربىدىكى بۇ ئاۋتونوم رايونىدا تەخمىنەن 6 مىللىون ئۇيغۇر ۋە شۇنداقلا قازاقلار ياشايدۇ، ئۇلارنىڭ كوپچىلىگىنىڭ قازاقىستاندا، تاجىكستاندا، قىرغىزستاندا، ئوزبەكستاندا ۋە تۇركمەنستاندا ئۇرۇق ـ تۇققانلىرى بار.

يۇ. ساۋپىنكو.

«ئىزۋېستىيە» گېزىتىنىڭ ئوز مۇخبىرى. بېجىن.

شەرقىي ئېرۇسالىم شەھىرىدە بۇ كۈنلەردە ۋەزىيەت ناھايىتى كەسكىن بولۇۋاتىدۇ. ئىسرائىل ھەربىي ۋە پولىتسىيەلىرى ناممۇئىي كوتىرىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، شەھەر مەركىزىنى مۇھاسىرىگە ئالغان. چۈنكى ئىسرائىلدىن دەرياسىنىڭ جەنۇبىدىكى ئەرەپلەر مۇقەددەس مەچىت ئال ـ ئاقسا ـ نىڭ ئالدىدا ئىسرائىل ئەسكەرلىرىنىڭ ئوقىدىن ئولگەن مۇسۇلمانلارنىڭ بىر ژىللىغىنى نىشانلىغان.

سۈرەتتە: شەرقىي ئېرۇسالىمدا ھەر قانداق كىشى پولىتسىيەنىڭ تەكشۈرۈشىگە دۇچار بولىدۇ.

(رەيتېر ـ تاس).

يول قاتناش مىنىستىرلىگى «چەت ئەلگە» بولغان قەرز 150 مىللون دوللارنى تەشكىل قىلغانلىغىنى بايان قىلىپ، 1992ـ ژىلى 1ـ يانۋاردىن بىلەت سېتىشنى توختىتىشنى قارار قىلغان. سىلەر تومۇر يول بىلەتلىرىنىڭ ۋالیۇتىغا سېتىلىدىغان باھالىرىنى ئېلان قىلساڭلار؟

س. گوردىنوۋ.

موسكۋا.

ھازىرقى ۋاقىتتا موسكۋادىن بەزى بىر چەت ئەل شەھەرلىرىگىچە ئاۋىئا دوللىرى ھېساۋىدا 2ـ كلاسسلىق بىلەت نىرخىنىڭ باھالىرى تۆۋەندىكىچە: ستامبۇلغىچە ـ 29،207، بېجىنغىچە ـ 107،41، پراگىغىچە، 52،54 ۋە ۋارشاۋىغىچە ـ 32،41، خېلسىنكىغىچە ـ 136،88، پارىژغىچە ـ 202،27 دوللار.

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

پېكىنى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى، 50ـ ئوي 8ـ قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان س س ج مىنىستىرلار كابىنېتى.

گېزىت ئوقىيدىغان ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر ـ 69ـ 86ـ 33، مەسئۇل كاتىپ ـ 50ـ 86ـ 33، سەياسىي ـ ئىجتىمائىي بولۇم 81ـ 86ـ 33، ئىختىسات بولۇمى ـ 06ـ 86ـ 33، ئەدەبىيات بولۇمى ـ 27ـ 86ـ 33، مەدەنىيەت بولۇمى ـ 01ـ 92ـ 33.

زاكاز (3481) تىراژ 8250

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 65359, приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази», выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии газетно-журнального Издательства, г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленина 2/4.

ПОГ-60

ئانا مۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس.

يېڭى هايات

1991
ژىل
19
دېكابر
پەيشەنبە
№1'51
(3494)
باهاسى
4 تيين

گېزىت 1970- ژىلى 1- يانۋار دىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. هەپتىسىگە ئۇچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۇنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى، قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى، تاجىكستان جۇمھۇرىيىتى، تۇركمەنستان، ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتى

دولەت باشلىقلىرىنىڭ بىلدۇرۇشى

دولەت باشلىقلىرى ن. ئە. نازاباىيۇ، ئا. ئا. ئىشاقايىۋ، ر. ن. نەبىيىۋ، س. ئا. نىيازوۋ، ئى. ئا. كەرىموۋ ئالمۇتىدا (1990- ژىل) ۋە تاشكەنتتە (1991- ژىل) ئوتكۇزۇلگەن ئۇچرىشىشلاردا قولغا كەلتۇرۇلگەن كېلىشىملەرگە مۇۋاپىق ئاشخابادتا نوۋەتتىكى مەسلىھەت ئۇچرىشىشىغا ژىغىلىپ، بۇ يەردە مىنسكىدا مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىم ئىمزالانغاندىن كېيىن قېلىپلاشقان ۋەزىيەتنى مۇھاكىمە قىلدى. ئۇچرىشىشقا قاتناشقۇچىلار ھەر تەرەپلىمە پىكىر ئېلىشىش ۋە سەياسىي ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىش نەتىجىسىدە توۋەندىكىلەرنى بىلدۇردى:

- ھېلورۇس، رك ف س ج ۋە ئۇكرائىنا جۇمھۇرىيەتلىرى رەھبەرلىرىنىڭ ئىلگىرى ھوقۇقسىز بولغان جۇمھۇرىيەتلەر ئورنىغا ھەمدوستلۇققا بىرلەشكەن مۇستەقىل ھوقۇق دولەتلىرىنى قۇرۇش ئىنتىلىشىنى بىز چۇشەنچە بىلەن قوبۇل قىلىمىز. ئۇكرائىنىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش بويىچە مىنسك تەشەببۇسى ئىجابىي خاراكتېرغا ئېگە. لېكىن بۇ توغرىلىق كېلىشىم بىز ئۇچۇن كۇتۇلمىگەن ھادىسە بولدى.

كېڭەشمىگە قاتناشقۇچىلار ك س ج ئى خەلىق دېپۇتاتلىرى 5- قۇرۇلتاي قارارلىرى ئاساسىدا ئىلگەركى ك س ج ئى سۇبيېكتلىرىنى يېڭىدىن ئىنتېگراتسىيە لەشتۇرۇش جەريانى خالتا كوچىغا كىردى دېگەن پىكىرگە كېلىشىدۇ. مەركەزنىڭ ژىراقنى كورەلمەيدىغان سەياسىتى چوڭقۇر ئىختىسادىي ۋە سەياسىي بوھرانغا، ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ۋەيران بولۇشىغا، ئەمەلىيەتتە جەمىيەتنىڭ بارلىق قاتلاملىرىنىڭ تۇرمۇش دەرىجىسىنىڭ ھالاكەتلىك توۋەنلەپ كېتىشىگە ئېلىپ كەلدى.

ئۇچرىشىشقا قاتناشقۇچىلار:

- مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش بويىچە كۇچ- قۇۋەتنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش زورۇر؛

- مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنىڭ قۇرۇلۇشى ھوقۇق ئاساسىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى لازىم؛

- مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغى توغرىلىق قارارلارنى ۋە ھوججەتلەرنى ئىشلەپ چىقىش جەريانىدا ئىلگەركى ئىتتىپاق سۇبيېكتلىرىنىڭ بۇنىڭغا تەڭ ھوقۇقلۇق قاتنىشىشىنىڭ تەمىنلىنىشى لازىم، بۇنىڭدا ھەمدوستلۇقنى تەشكىل قىلىدىغان بارلىق دولەتلەر تەسىس قىلغۇچىلار سۇپىتىدە ئېتىراپ قىلىنىشى ۋە كېلىشىم تېكىستىدا ژۇقۇرى كېلىشكۇچى تەرەپلەر دەپ ئاتاپ كورسىتىلىشى لازىم؛

- موشۇ ھوججەتلەردە، قارارلاردا ۋە كېلىشىملەردە ھەمدوستلۇق توغرىلىق كېلىشىمنى تەييارلىغان چاغدا، ئەپسۇسكى ئېتىۋارغا ئېلىنمىغان ئوتتۇرا ئازىيە جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ ۋە قازاقستاننىڭ تارىخىي ۋە ئىجتىمائىي -ئىختىسادىي رېاللىقلىرى ھېساپقا ئېلىنىشى كېرەك؛

- مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغى بارلىق مىللەتلەر ۋە خەلىقلەرنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇقلىغىنى، ئۇلارنىڭ ھوقۇقلىرى بىلەن مەنپىيەتلىرىنىڭ ھەمايىسىنى كاپالەتلەندۇرۇشى لازىم؛

- مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغى ئىنسان ۋە خەلىقلەر ھوقۇقلىرىغا خىلاپلىق قىلىدىغان ئېتنىك، دىنىي ياكى ھەر قانداق باشقا بەلگۇ بويىچە قۇرۇلۇشى مۇمكىن ئەمەس؛

- مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغى تەۋە پۇتۇنلىگىنى ۋە ھازىر موجۇت چېگارىلارنىڭ دەخىلسىزلىگىنى ئېتىراپ قىلىدۇ ھەم ھورمەتلەيدۇ؛

- دۇنيادا ستراتېگىيەلىك تۇراقلىقنى ساقلاش مەنپىيىتىدە يادرو قۇرالىنى بىر پۇتۇن نازارەت قىلىشنى ۋە ستراتېگىيەلىك توختىتىپ تۇرۇش ئەسكەرلىرىگە ھەم ھەربىي- دېڭىز كۇچلىرىگە بىرلەشكەن قوماندانلىقنى تەمىنلەش مەخسەتكە مۇۋاپىق؛

- ئىختىسادىي بىرلەشمە توغرىلىق ئىلگىرى تۇزۇلگەن . شەرتنامىنى تەستىقلەش ۋە ئۇنىڭ ئۇستىدىكى ئىشنى تولۇق كولەمدە تاماملاش زورۇر دەپ ھېساپلايدۇ.

بىز ژۇقۇرىدا بايان قىلىنغانغا ئاساسلىنىپ، بارلىق سۇبيېكتلىرىنىڭ مەنپىيەتلىرىنى ھېساپقا ئالىدىغان مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق قوش تەسىس قىلغۇچىلىرى بولۇشقا تەييار ئېكەنلىگىمىزنى بىلدۇرىمىز. مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى شەكىللەندۇرۇش مەسىلىلىرى سۇۋېرېن دولەتلەر باشلىقلىرىنىڭ كېڭەشمىسىدە قارىلىشى لازىم.

مەسلىھەت ئۇچرىشىشىغا قاتناشقۇچىلار ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغى توغرىلىق كېلىشىمگە قاتنىشىش بويىچە ئوز مەۋقىەسىنى بىيىل 29- دېكابر كۇنى پرېزىدېنتنىڭ ئۇمۇمخەلىق سايلىمى ئوتكۇزۇلگەندىن كېيىن ئۇزۇل- كېسىل بەلگۇلەيدىغانلىغىغا چۇشەنچە بىلەن قارايدۇ.

موشۇ بىلدۇرۇش مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغى توغرىلىق مىنسكىدا ئىمزالانغان كېلىشىمگە نىسبەتەن ئۇچرىشىشتا كېلىشىلگەن ئالدىن- ئالا تۇزىتىشلەر ۋە تەكلىپلەر بىلەن بىللە تاپشۇرۇلىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ن. ئە. نازاربايېۋ

قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ئا. ئا. ئاقايېۋ

تاجىكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ر. ن. نەبىيېۋ

تۇركمەنستان پرېزىدېنتى
س. ئا. نىيازوۋ

ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ئى. ئا. كەرىموۋ.

ئاشخاباد شەھىرى، 1991- ژىل، 13- دېكابر.

ئالىي كېڭەشنىڭ يەتتىنچى سېسسىيەسى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت ئىستىقلالىيىتى

جاكالاندى

14- دېكابر كۇنى ئالىي كېڭەشتە س. ئە. ئەبدىلدىننىڭ رىياسەتچىلىگى ئاستىدا سېلىق سىستېمىسىنى مۇكەممەللەشتۇرۇشكە قارىتىلغان قانۇن -لايىھىلىرىنى مۇھاكىمە قىلىش داۋاملاشتۇرۇلدى. ئۇلارنى قوشۇمچە ئىشلەش بويىچە خىزمەت گرۇپپىسىنى قۇرۇش توغرىلىق قارار قوبۇل قىلىندى. سېلىقلار توغرىلىق يېڭى قانۇنلار پاكېتىنىڭ مەزكۇر سېسسىيەدە تەكرار قارىلىدىغانلىغى كوزدە تۇتۇلماقتا.

شۇنىڭدىن كېيىن پارلامېنت «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت ئىستىقلالىيىتى توغرىلىق» كونستىتۇتسىيە قانۇننىڭ لايىھىسىنى مۇھاكىمە قىلىشقا كىرىشتى. بۇ مەسىلە بويىچە دېپۇتات س. س. سارتايېۋ دوكلاد قىلدى.

مۇزاكىرىلەرگە دېپۇتاتلاردىن ت. ۋ. ژاۋورونكوۋا، ژ. م. ئەبدىلدىن، ئۇ. د. جانىبېكوۋ، ۋ. ئى. ۋورونوۋ، پ. ئا. ئاترۇشكېۋىچ، ئا. ئى. بېكتېمېسوۋ، م. س. كاربايېۋ، س. ئا. سۇببوتىن، ئا. ئا. كىنەگىنىن، پ. ن. چۇماچېنكو، ئى. س. كالپېنوۋ، ۋ. ب. ۋودولازوۋ، ك. ئى. ناغمانوۋ، پ. م. پوتاپوۋ، س. ك. بايباتىروۋ، ش. مۇرتازايېۋ، م. م. ئەۋېزوۋ، ب. ئا. قادىر بېكوۋ، ب. ۋ. بارچېنكو، پ. م. فېدوسېنكو، ئې. م. ئاسانبايېۋ، ك. س. سۇلتانوۋ، ئا. ف. كوزلوۋ ئىشتراك قىلدى.

سوزگە چىققانلار ئاساسىي جەھەتتىن مەزكۇر تارىخىي ھوججەتنىڭ ئوز ۋاختىدا قوبۇل قىلىنغانلىغىنى ۋە زورۇرلىگىنى تەكىتلىدى. لېكىن، تەكلىپ قىلىنغان قانۇن لايىھىسىنىڭ ئالاھىدە مۇھىملىغىنى ۋە كوپلىگەن دېپۇتاتلارنىڭ ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئوز مۇناسىۋىتىنى ئىزھار قىلىش خاھىشىنى ھېساپقا ئالغان ھالدا ئۇنى مۇھاكىمە قىلىش 16- دېكابر دۇشەنبە كۇنى ئەتىگەنلىك مەجلىسىتە داۋاملاشتۇرۇلدى.

مۇزاكىرىلەردە دېپۇتاتلاردىن ئا. م. قونىسبايېۋ، ب. د. بېلىك، گ. ت. تۇرغانبايېۋ، ك. مېدىيېۋ، ل. ئا. فىلارېتوۋا، س. ز. زىمانوۋ، ن. م. ئورازالىيېۋ سوزگە چىقتى. قانۇن لايىھىسىنى قوشۇمچە ئىشلەش ئۇچۇن تەھرىرات كومىسسىيەسى قۇرۇلدى، ئۇ دەرھال بېرىلگەن تەكلىپلەر ۋە پىكىرلەر ئۇستىدە ئىشلەشكە كىرىشتى.

سېسسىيەدە «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ يول فوندى توغرىلىق» قانۇن لايىھىسى قارالدى، بۇ مەسىلە بويىچە ئاۋتوموبىل يوللىرى مىنىستىرى ش. خ. بېكبۇلاتوۋ، قوشۇمچە دوكلاد بىلەن سانائەتنى، ترانسپورتنى ۋە ئالاقىنى تەرەققىي ئەتكۇزۇش مەسىلىلىرى بويىچە كومىتېت رەئىسىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلۇغۇچى پ. پ. كوۋالېنكو سوزگە چىقتى. پىكىر ئالماشتۇرۇشتىن كېيىن قانۇن لايىھىسى تەھرىراتقا قوشۇمچە ئىشلەشكە ئەۋەتىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن دېپۇتاتلار «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت ئىستىقلالىيىتى توغرىلىق» قانۇننىڭ قوشۇمچە ئىشلەنگەن لايىھىسى بويىچە ماددىلار بويىچە ئاۋاز بېرىشكە باشلىدى.

قانۇن تولۇق قوبۇل قىلىندى.

ئالىي كېڭەش قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت ئىستىقلالىيىتىنى تەنتەنلىك جاكالىدى.

بۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ جۇمھۇرىيىتىمىز مۇستەقىل، دېموكراتىك ۋە ھوقۇقلۇق دولەت بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. ئۇ ئوز تەۋەسىدە پۇتكۇل ھاكىمىيەت ۋاكالىتىگە ئېگە، ئىچكىي ۋە تاشقىي سەياسەتنى مۇستەقىل بەلگۇلەيدۇ ۋە ژۇرگۇزىدۇ.

خەلىق دېپۇتاتلىرى ۋە جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى قازاقستاننىڭ دولەت ئىستىقلالىيىتى توغرىلىق ئىنتايىن مۇھىم قانۇننىڭ قوبۇل قىلىنىشىنى ئورە تۇرۇپ، داۋاملىق ئالقىشلار بىلەن تەبرىكلىدى.

ن. ئە. نازاربايېۋ پارلامېنت ئەزالىرىنى ۋە جۇمھۇرىيەتنىڭ پۇتكۇل كوپ مىللەتلىك خەلقىنى بۇ تارىخىي ۋاقىە بىلەن سەممىي تەبرىكلىدى.

(قاز تاگ).

مۇپتىنىڭ بىلدۇرۇشى

قازاقستاننىڭ ھورمەتلىك مۇسۇلمانلىرى!

ۋېژدان ئازابى بىلەن شۇنى خەۋەر قىلىمەنكى، 13- دېكابر كۇنى «ئالاش» پارتىيەسى دەپ ئاتالمىشتىكى لۇكچەك ئۇنسۇرلەر مۇسۇلمانلار ئۇچۇن مۇقەددەس جاي- ئالمۇتا شەھىرىنىڭ مېچىتىدا مۇدھىش باش- باشتاقلىق ھەرىكەتلىرىنى قىلدى.

شەرىەت قانۇنلىرىغا خىلاپلىق قىلغانلىغى ۋە ئاقچا مەبلىغىنى سوقۇۋالغانلىغى ئۇچۇن ئوز ۋاقتىدا مېچىتلاردىن قوغلانغان سابىق دىنىي خىزمەتچىلەر تەرىپىدىن كۇچ- كۇچلەنگەن ئۇلار مېچىتنىڭ، روھانىيلار باشقارمىسىنىڭ بەزى بىر رەسمىي خىزمەتچىلىرىنى، ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ بەزىبىر تالىپلىرىنى، شۇ جۇملىدىن سىلەرنىڭ مۇپتىڭلارنى ئۇردى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھەر خىل ئېغىرلىقتا تەنلىرى جاراھەتلەندى، ئەندى مېنى ئۇرۇپ، ئوڭ قولۇمنى سۇندۇرۇۋەتتى.

مېھرى- شەپقەتلىك ئاللا- تائاللا نامىدىن مەن بۇ ئادەملەرنى ئەيىپلەيمەن. ئاللا- تائاللا ئۇلارغا پەم- پاراسەت بېرىدۇ ۋە ئىنساپ ئاتا قىلىدۇ دەپ ئويلايمەن.

قازاقستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ مۇپتىسى
راتبېك ھاجى نىسانباي ئوغلى.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى باج كومىتېتىنى قۇرۇش توغرىلىق

قازاقستاننىڭ ئىختىسادىي مەنپىيەتلىرىنى ھىمايە قىلىش مەخسىتىدە قازاقستان ك س ج نىڭ دولەت سۇۋېرېنىتېتى توغرىلىق دېكلاراتسىيەگە ئەمەل قىلغان ھالدا توختام قىلىمەن:

1. قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتى يېنىدا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ باج كومىتېتى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا جۇمھۇرىيەت تەۋەسىدە ئورۇنلاشقان ك س ج ئى باجخانا ئورگانلىرى بېقىندۇرۇلسۇن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى باج كومىتېتىغا كومىتېت توغرىلىق قائىدىنى تەستىقلەشكە تەغدىم قىلىش تاپشۇرۇلسۇن.

2. قازاقستان جۇمھۇرىيىتى باج كومىتېتىنىڭ قازاقستان جۇمھۇرىيىتى تەۋەسىدە باج ئىشىنى دولەتلىك باشقۇرىدىغانلىغى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قانۇنلىرىغا ۋە باشقا نورماتىۋ ھوججەتلىرىگە موشۇ مەسىلە بويىچە باشقا سۇۋېرېن دولەتلەر بىلەن تۇزۇلگەن كېلىشىملەرگە مۇۋاپىق جۇمھۇرىيەتنىڭ باجخانا مەھكىمىلىرىنىڭ پائالىيىتىگە رەھبەرلىك قىلىدىغانلىغى بەلگۇلەنسۇن.

3. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىنىسترلار كابىنېتى:

جۇمھۇرىيەتنىڭ باجخانا ئورگانلىرىنىڭ سانى، ئۇلارنى مەبلەغ ۋە ماددىي تېخنىكىلىق جەھەتتىن تەمىنلەش مەسىلىلىرىنى ھەل قىلسۇن؛

دولەتلىك باجخانا خىزمىتىنىڭ پائالىيىتىنى تەرتىپكە كەلتۇرىدىغان قانۇن، ھوججەتلىرىنىڭ لايىھىلىرىنى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئالىي كېڭىشىنىڭ قاراپ چىقىشىغا تەغدىم قىلىش ئۇچۇن تەييارلىسۇن.

موشۇ پەرمان قوبۇل قىلىنغان پەيتتىن باشلاپ كۇچىگە كىرىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ن. نازاربايېۋ.

ئالمۇتا شەھىرى، 1991- ژىلى، 12- دېكابر.

«ئالاش» نېمىنى خالايدۇ؟

ئوتكەن ھەپتىنىڭ ئاخىرىدا ئالمۇتا مېچىتىدا يۇز بەرگەن پەۋقۇلادده ۋاقىەنىڭ ماھىيىتىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىش ئۈچۈن قاز تاگ مۇخبىرى جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىسترىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى ك. ش. سۇلېيمېنوۋقا مۇراجىەت قىلدى.

— رويخەتتىن ئوتمىگەن، دېمەك قانۇنسىز ھەرىكەت قىلىۋاتقان «ئالاش» پارتىيەسىنىڭ بىر گرۇھ ۋەكىللىرى تەرىپىدىن، دېدى قايىربېك شوشان ئوغلى، 13— دېكابر كۇنى ئالمۇتا مېچىتىدا ۋەھشى لوكچەكلىك ۋە مۇدھىش باش— باشتاقلىق ھەرىكەتلىرى قىلىندى. ئېكسترېمىستلار دەخىلسىزلىك ستاتۇسىغا ئېگە جۇمھۇرىيەت خەلىق دېپۇتاتى— قازاقستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ مۇپتىسى راتبېك ھاجى نىسانباي ئوغلىنى ۋە باشقا ئىسلام خىزمەتچىلىرىنى ۋەھشىلەرچە ئۇردى. ئۇلار مېچىتنى قورشاۋېلىپ، ئۇنىڭدا 15— دېكابرغىچە ئىككى كۇن دېگىدەك بولدى.

مۇپتى ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىغا مۇراجىەت قىلغاندىن كېيىن، ئالمۇتا شەھىرىنىڭ پروكۇراتۇرىسى تەرىپىدىن بۇ شەخسلەرگە نىسبەتەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتى جىنائىي ئىشلار كودېكسى 200— ماددىسىنىڭ 2— قىسىمىدا كوزدە تۇتۇلغان جىنايەت ئالامەتلىرى بويىچە (ۋەھشىلەرچە لوكچەكلىك) جىنايى ئىش قوزغالدى. لېكىن مىلىتسىيەنىڭ ۋاقىە يۇز بەرگەن جاينى كوزدىن كەچۈرۈش، جىنايەت ئىزلىرىنى رويخەتكە ئېلىش ۋە مېچىتنى ھەددىدىن ئاشقان لوكچەكلەردىن تازىلاش ئۇرۇنۇشلىرىغا ئۇلار كۇش— كۇشلىگۇچى چاقىرىقلارنى ۋاقىرىدى، دىنغا ئىشەنگۇچىلەرنىڭ ۋە خەۋىرى يوق ئاھالىنىڭ ھوقۇق توغداش ئورگانلىرىنىڭ قانۇنىي ھەرىكەتلىرىگە قارشى غەيزەپ— نەپرىتىنى پەيدا قىلىش ئۇمۇتىدە ئاممىۋىي تۇردە بويسۇنماسلىقنى ۋە تەرتىپسىزلىكلەرنى پەيدا قىلدى.

15— دېكابر سائات 11غىچە توقۇنۇشنى پەيدا قىلغۇچىلار بىلەن ئېلىپ بېرىلغان مۇزاكىرىلەر ئوز نەتىجىسىنى بەرمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن مىلىتسىيە ئەيىپكارلارنى قولغا ئېلىشنى ئەمەلگە ئاشۇردى. بۇنىڭدا كۇچكە ئېگە قانۇنلاردىن ھېچ قانداق چەتلىشىشلەرگە يول قويۇلمىدى. ئەيىپكارلارنى قولغا ئېلىشقا شەھەر پروكۇرورىنىڭ ئورۇنباسارى ر. ت. تىلىو خانوۋ ۋە موسكۋا ناھىيەسىنىڭ پروكۇرورى ب. م. ئىماشېۋ تەرىپىدىن رۇخسەت ئېلىندى. ئۇلار ئەڭ بېشىدىن باشلاپلا ئوپېراتىۋ تەرگەۋ گرۇپپىسىغا رەھبەرلىكنى ئەمەلگە ئاشۇردى.

ھازىر تەرتىپسىزلىكلەرنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلار ب. ئەخمېتالىيېۋ، ر. نۇتۇشېۋ ۋە م. ئېسىنغازىن ۋاقىتلىق قاماقتا ياتماقتا، ئۇلار ۋەھشىلەرچە لوكچەكلىك قىلغانلىغى ۋە مىلىتسىيە خادىملىرىغا ئاكتىۋ قارشىلىق قىلغانلىغى ئۈچۈن جىنايى جاۋاپكەرلىككە تارتىلىدۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى 19 جەمىيەت تەرتىۋىگە خىلاپلىق قىلغۇچى جەرىمانىلار ۋە قىسقا مۇددەتلىك قاماق (15 سۇتكىغىچە) تۇرىدىكى مەمۇرىي جازالارغا تارتىلىدۇ. جىنايى ئىشنى تەكشۇرۇش ۋاختىدا لوكچەكلىك ھەرىكەتنىڭ ھەر بىر ئىشتراكچىسىنىڭ ئەيىۋى ئېنىقلىنىدۇ ۋە ئايدىڭلاشتۇرىلىدۇ. ھازىرچە بولسا ئۇنىڭ دەرىجىسى توغرىلىق پاراڭ قىلىشقا تېخى ئەتىگەن.

مەزكۇر فاكتنى ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرى سەياسىي نۇقتەئىي نەزەرلەر سىرتىدا، پەقەت كىم قانۇنغا خىلاپلىق قىلسا، ئۇلارنىڭ ھەممىسى چوقۇم جازالىنىدىغانلىغىغا ئاساسلانغان ھالدا قارىماقتا. ھازىر مۇپتىنى ئۇرۇشنىڭ ئاساسىي سەۋەۋى «ئالاش» لىدېرلىرىنىڭ ئۇنى جۇمھۇرىيەت مۇسۇلمان روھانىيلار رەھبەرلىگىدىن زورلۇق بىلەن ئېلىپ تاشلاش نىيىتى بولغانلىغى توغرىلىق ئېيتىش مۇمكىن. بۇنىڭدا لوكچەكلىك ھەرىكىتىنىڭ پائال ئىشتراكچىلىرى مۇپتىنىڭ موتىدىل ۋە سالماقلىق سەياسىتىگە نارازىلىغىنى ئېيتىشتى، ئۇ، مەلۇمكى، بىزنىڭ جەمىيىتىمىزنى سۇنئىي رەۋىشتە ئىسلاملاشتۇرۇشنى، تامامەن ئىسلام پارتىيەلىرىنى قۇرۇشنى قولىلاپ — قۇۋەتلىمەيدۇ، پۇخرالار تېچىلىغى ۋەمىللەتلەر ئارا رازىلىق ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماقتا.

مەن جىنايەتچىلەرنىڭ «ئالاش» پارتىيەسىگە تەئەللۇق ئېكەنلىگىنى تەكىتلىمىگەن بولار ئېدىم، لېكىن ئۇلارنىڭ ئوزلىرى ئەشەددىي مىللەتچىلىك كەيپىياتلىرىنى ئويغىتىش مەخسىتىدە ئوز تەشكىلاتى نامىدىن ھەرىكەت قىلدى. لېكىن بىز موشۇ كۇنلىرى: بارلىق پارتىيەلەر ۋە جەمىيەت تەشكىلاتلىرى دېگىدەك، پەقەت مۇسۇلمانلارلا ئەمەس، بەلكى باشقا دىنلارنىڭ ۋەكىللىرىمۇ «ئالاشنىڭ» ئېكسترېمىستىك ئۇسۇللىرىنى ئەيىپلەۋاتقانلىغىغا كوز يەتكۇزدۇق. بۇ پارتىيە پەيدا بولغان پەيتتىن باشلاپ دايىم قانۇنلارغا خىلاپلىق قىلماقتا ۋە پەقەت دىندارلار ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى باشقىلار ئۈچۈنمۇ مۇقەددەس بولغان جايدىكى ئاخىرقى ياۋۇزلۇق جىنايەت ئۇنىڭ ھەرىكەتلىرىدىكى تەبىي ئاقىۋەت بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

مۇپتىنى ئۇرۇش ۋە ئۇنى لاۋازىمىدىن زورلۇق بىلەن ئېلىپ تاشلاشقا بولغان ئۇرۇنۇشلار (بۇنى سىۋىلىزاتسىيەلىك، مەلۇم قانۇنىي رەسىم— قائىدىلەر يولى بىلەن قىلىش لازىم ئېدى) قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى بىلەن بەلگۇلەنگەن دېموكراتىك يېڭىلاش كۇنى ھارپىسىدا يۇز بەرگەنلىگى تەسادىپى ئەمەستەك كورىنىدۇ. جىددىي ۋەزىيەتنى پەيدا قىلىش ۋە ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىنىڭ قەتئىي ھەرىكەت قىلىشىنى پەيدا قىلىش، ئەتىمالىم، «ئالاش» لىدېرلىرىنىڭ نىيىتىدە بولسا كېرەك. پايتەخت ۋە جۇمھۇرىيەت ئاھالىسى كىمنىڭ جەمىيىتىمىزنى ھەقىقىي دېموكراتىيەلەشتۇرۇش يولى بىلەن كېتىپ بارغانلىغىنى، ئەندى كىمنىڭ دېموكراتىك شىنارلارنى چۈمپەردە قىلغان ھالدا ئەمەلىياتتا خەلىققە قارشى مەخسەتلەرنى كوزلەۋاتقانلىغىنى ئايرىۋالىدىغانلىغىغا ئىشىنىمەن.

تەرگەۋنىڭ ئۇزۇل— كېسىل نەتىجىلىرى توغرىلىق بىز كەڭ جاماۋەتچىلىككە خەۋەر قىلىمىز.

ئىنسان ھوقۇقلىرى بويىچە كونگرېسس

16— دېكابر كۇنى جۇمھۇرىيەت پايتەختىدە «1986— ژىلى ئالمۇتىدىكى دېكابر ۋاقىەلىرى ۋە مۇستەقىل دولەتنىڭ تىكلىنىش شارائىتىدا ئىنسان ھوقۇقلىرى» خەلىق ئارا كونگرېسس ئېچىلدى. ئۇنى «ئالمۇتا— خېلسىنكى—پارىژ» ئىنسان ھوقۇقلىرى بويىچە خەلىق ئارا كومىتېت، ئالمۇتا شەھەرلىك ئىجرائىي كومىتېتى، ياشلار ئىشلىرى بويىچە دولەتكومىتېتى، شۇنداقلا قازاقستان ياشلار ئىتپاقى ئۇيۇشتۇردى. كونگرېسنىڭ ئىشىغا ئوزبەكستاننىڭ، قىرغىزستاننىڭ ئەزەربەيجاننىڭ ۋە سابىق كسج ئىتتىپاقىنىڭ، بىر قاتار باشقا جۇمھۇرىيەتلەر دېموكراتىك ھەرىكەتلىرىنىڭ ۋەكىللىرى ۋە يۇرىستلار، چەت ئەللىك مېھمانلار ئىشتراك قىلماقتا.

كونگرېسنى كىرىشمە سوز بىلەن ئو. سۇلېيمېنوۋ ئاچتى. كونگرېستا م. شاخانوۋ دوكلاد بىلەن سوزگە چىقتى، ئۇ 1986— ژىلنىڭ دېكابر ۋاقىەلىرىگە باھا بەرگەن ھالدا ئۇلارنى مەملىكىتىمىزدە دېموكراتىك ھەرىكەتنىڭ باشلىنىشى دەپ ئاتىدى.

كونگرېسستا جۇمھۇرىيەت باش مىنىسترىنىڭ ئورۇنباسارى م. د. ژولداسبېكوۋ سوزگە چىقتى. كونگرېسس 18— دېكابر كۇنى ئوز ئىشىنى تاماملايدۇ.

(قاز تاگ).

قېرىنداشلار كوچۇپ كەلدى

ئاۋۇلنىڭ جەنۇبىي كۇن پېتىش تەرىپى كەڭ كەتكەن كوپ—كوك يەردە قەددىنى ئېگىز كوتۇرۇپ تۇرغان ئىككى قازاق ئويى پەيدا بولدى. «كەڭ دالىدا ئاق ئوي» دېگەندەك بۇ كىيگىز ئويلەر ئادەمنى ئالايتەنلا ئوزىگە جەلىپ قىلىدۇ. بۇ قازاق ئويى بۇرۇندىن كورمىگەن ئەجايىپ بىر ئوي ئېدى. بىز ئالتە قاناتلىق ئوينى قازاقنىڭ ئەجايىپ ئويى دەپ ماختىنىشىمىز بېكار گەپ ئېكەن. بۇ ئوينىڭ چاڭىرىغىغا 80 ئۇۋىق سانجىپ، ئون ئىككى كېرەگىدىن قۇراشتۇرغان قازاق ئويى ئەشۇ ئېدى.

ژىراقتىن ئاتا ماكانغا ۋەتىنىم، ئېلىم، يۇرتۇم دەپ ئوز ئېلىگە ئارمان قىلىپ كەلگەن قېرىنداشلارنى كەپتۇ دېگەن سوزلەر بىر ھەپتىنىڭ ئىچىدە ھەممىمىزگە ئاڭلاندى. مېھمان دوست قازاقلار ئارقا—ئارقىسىدىن سالاملىشىشقا، ئويىگە مېھمانغا چاقىرىشقا تىنماي، ئۇزۇلمەي بېرىۋاتىدۇ.

ئاقساقال بوۋاينىڭ ئېتى —ژاناس ئېكەن. سالاملىشىشقا كەلگەن ئەل—يۇرتقا ئوزىنىڭ مىننەتدارلىغىنى بىلدۇرۇپ، ئەل—يۇرتۇمغا رازىمەن، چوڭ—كىچىك ھەممەڭلارغا رەخمەت. سىلەرنىمۇ كورىدىغان كۇن بولىدېكەن، دەپ ئىززەت— ئېھتىرام بىلدۇرۇپ خوشاللىغىدىن مېھمانلارنى تورگە تەكلىپ قىلدى.

— «يات يۇرتتا سۇلتان بولغىچە، ئوز ئېلىڭدە ئۇلتان بول» دېگەن موشۇ. ئات ئايلىنىپ ئېگىسىنى تاپىدۇ دېگەندەك بىزمۇ ئوز ئېلىمىزنى تاپتۇق. مەن بۇ ژىلى 68 ياشتىمەن، مەن خىتايدىمۇ تۇردۇم، يېنىمدىكى بالام ماخابىات 32 ياشتا، موڭغۇل يېرىدە تۇغۇلغان. بىز چەت ئەلدە تۇغۇلساقمۇ ۋەتىنىمىز، ئېلىمىز قازاقستان دەپ ئارمان قىلدۇق. چوڭ بوۋىمىز ئامبى بوۋاي 1917 — ژىلى قازاقستاندىن خىتايغا ئوتۇپ كەتكەن.

مۇڭغۇلستاندىكى قازاقلار موڭغۇل ھوكۇمىتىدىن چەكسىز مىننەتدار. ئۇلار قازاق ئورتا مەكتەپلىرىنى ئېچىپ بەرگەن.

ئاتا—بوۋىلىرىمىز بۇرۇندىن ۋەتىنىم، تۇغۇلغان يېرىم دەپ ژىغلاپ—قاخشاپ ئوتكەن. چوڭمۇ—كىچىكمۇ ناخشا ئېيتسا دۇمبىرا چالسا «ئېلىماي» دېگەن ناخشىنى ئاڭلىغاندا ئىختىيارسىز ژىغلاتتى. قازاقستاننى ئۇ يەردىكى ئادەملەرنى ئەسلەيتتى. بۇنىڭدا پەقەت ئوز ئېلىنى، ۋەتىنىنى سېغىنغىنى بولمىسا، موڭغۇلىيەدە ھېچ قاچان ئۇلارنى چەتلەشتۇرمىگەن، ئۇلارنى ئوز ئىچىگە ئېلىپ كوپ ياردەملەرنى كورسەتكەن.

موڭغۇلستان جۇمھۇرىيىتى بىلەن كېڭەش مەملىكىتىنىڭ ئىتتىپاقلىغىنە ئىجىسىدە ئۇ يەردىكى قازاق مەكتەپلەردە رۇس تىلى 5— سىنىپتىن باشلاپ چەت تىل ھېساۋىدا كىرگۇزۇلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قازاق بالىلىرى موڭغۇل يېرىدە تۇرسىمۇ قازاقچە، رۇسچە ياخشى بىلىدۇ.

كوزى ئېچىلغان، بىلىمى ژۇقۇرى ماخابىاتمۇ سۋېردلوۋسكىيدا ئوقۇپ—بىلىم ئالغان. ھازىر ئىككى مەملىكەتنىڭ كېلىشىمى بىلەن ئالمۇتىغا كەلدى. يەتتىسۇنى ئارىلاپ كورۇپ تالغىر ناھىيەسىنىڭ رىسقۇلوۋ نامىدىكى كولخوزىنى ياقتۇردى.

ژىراقتىن ئاتا ماكان دەپ ئىزدەپ كەلگەن قېرىنداشلارغا ھەر قاچان ئىشىگىمىز ئوچۇق. ئوز ۋەتىنىڭلار، ئوز يۇرتۇڭلار سىلەرنى قۇچاق ئېچىپ قارشى ئالىمىز. بىز قازاقلار دۇنيانىڭ تورت تەرىپىگە تېرىقتەك چېچىلىپ كەتتۇق. ئەندى ھەممىمىز بىر يەڭدىن قول چىقىرىپ، بىللە قول تۇتۇشۇپ ھايات كەچۇرەيلى. ھازىر بۇرۇنقىدەك ئەمەس، ھەممە نەرسە قىممەتچىلىك، ھېچ نەرسە يوق. بۇ ئىشلار قولىمىزنى قىسقا قىلدى. بىراق كوڭلىمىز كەڭ بولسۇن، بىر ناننى تەڭ بولۇپ يەيلى. ھەممە ئىش ئوز ئورنىغا كېلىدۇ.

نۇرسادىق سارغۇژايېۋ.

قىسقا خەۋەرلەر

يېڭى سودا مەركىزى

ئەنجاندا «گۇمبەز» دەپ ئاتالغان سودا مەركىزى ئېچىلدى. مەركەزدە ئېگىلىك ماللىرى، تېلېۋىزورلار، رادىو ۋە ۋىدېو ئاپپاراتۇرىلار، ئاۋتوموبىللارنىڭ ئېھتىيات قىسىملىرى بىلەن سودا قىلىدىغان ئۇچ دۇكان بار. شەرتنامىلىق ۋە تىجارەت باھالىرىدا سودا قىلىنماقتا.

«گۇمبەز» سودا مەركىزى ئاھالىغا مېبېل ۋە باشقا ئېغىر ژۇكلەرنى توشۇشتىمۇ ۋاستىچىلىق خىزمىتىنى قىلماقتا، ئۇلارنى ئويلىرىگە ئاپىرىپ بېرىۋاتىدۇ. ئويلەرنى بېزەش، باشقا مەئىشىي خىزمەتلەر ئۇچۇنمۇ بۇيرۇتمىلار قوبۇل قىلىۋاتىدۇ.

جۇمھۇرىيەتتە يېگانە «ئالتۇن بېلىق»

نامانگەن ۋىلايىتىنىڭ پاپ شەھىرىدە جۇمھۇرىيەتتە يېگانە «ئالتۇن بېلىق» قەھۋە خانىسى پايدىلىنىشقا تاپشۇرۇلدى. ئۇ ئەڭ قىسقا ۋاقىتتا قۇرۇپ پۇتكۇزۇلدى. قەھۋە خانىنىڭ رەمزى ئاچقۇچىنى قوبۇل قىلىپ ئالغان ئەلىجان ئانارقۇلوۋ پاپلىقلار ۋە ئۇنىڭ مېھمانلىرىنى شەرىقچە ۋە يېۋروپاچە ئۇسۇللاردا تەييارلانغان بېلىق تائاملىرى قويۇلغان دەستىخانغا تەكلىپ قىلدى.

قەھۋەخانىدا 4،5 توننا تىرىك بېلىق ساقلاش ئۈچۈن ئىككى كول، ئىككى توننىلىق مۇزلاتقۇچ ۋە 129 ئورۇنلۇق قىشلىق—يازلىق زاللار موجۇت. نامانگەندىكى بىرىنچى بېلىقچىلىق ئېگىلىگى بۇ يەرگە ئوزىنىڭ دەسلەپكى مەھسۇلاتلىرىنى ئەۋەتىشكە باشلىدى.

(ئوز تاگ).

زامان روھىدا

ژاڭائوزېن. (ماڭغىشلاق ۋىلايىتى) كاسپىي دېڭىزى بۇيىدىكى پىونېرلار لاگېرى ئەندى كۇز ۋە قىش ئايلىرىدا بوش تۇرمايدۇ.

بۇ ھەشەمەتلىك بېنا ژىل مابايىندا ئىشلەيدىغان ساناتورىيىغا ئايلىنىدۇ. بارلىق ئېگىلىك مەسىلىلىرىنى ئالدىمىزدىكى باھارغىچە تۇگىتىش كوزدە تۇتۇلدى. توققۇز ئايدا بۇ يەردە نېفتچىلار شەھىرىدىن ئىككى مىڭ ئادەم دەم ئالىدىغان بولىدۇ. يازلىغى بولسا، ئۇ ئوز ئىشىگىنى باللار ئۈچۈن ئاچىدۇ.

(قاز تاگ).

ئادەتتە هاياتتا هەر بىر كىشىنىڭ ئۆز ئالدىغا قويغان مەخسەت–مۇددىاسى بولىدۇ. لېكىن مىڭلىغان–مىلليونلىغان كىشىلەرگە ئورتاق بولغان شۇنداق مەخسەتلەر موجۇتكى، ئۇلار شۇ ئۇمۇمي نىيەتتىكى كىشىلەرنى بىرلىشىپ ئىش ئېلىپ بېرىشقا دەۋەت قىلىدۇ. بۇ خىل بىرلىك بولۇپمۇ ئۇمۇمي مىللىي ئاڭ– سېزىم ۋە غۇرۇردىن كېلىپ چىقىدۇ. شۇ نۇقتەئى نەزەردىن پىكىر قىلغىنىمىزدا كېيىنكى ۋاقىتلاردا مەملىكىتىمىز هاياتىدا تۈپ ئاساسلىق ئۆزگىرىشلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىۋاتقان دېموكراتىيە ۋە ئاشكارىلىق شاراپىتى بىلەن بىزگىمۇ بىرلىكتە مىللىي مەنپىيەتلىرىمىزنى هىمايە قىلىش، كوپ ژىللاردىن بېرى قىسىم كورستىشلەرگە ئۇچراپ كەلگەن مىللىي تەغدىرىمىز ئۈستىدە ئويلاشقا ۋە جىددىي ئىش ئېلىپ بېرىشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ.

شۇ يونىلىشتە ئۇيغۇرلار زىچ جايلاشقان جۇمھۇرىيەتلەر قاتارىدا ئوزبەكىستانىدىمۇ ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى قۇرۇلۇپ، مىللىي ئۇرپى–ئادەتلىرىمىز، ئەنئەنىلىرىمىز، تىل ۋە مەدەنىيىتىمىز ئۇمۇمەن مىللىي مەنپەيەتلىرىمىزنى هىمايە قىلىش يولىدا بىر قەدەر ئىشلار ئاتقۇرۇلۇپ كەلمەكتە. لېكىن بۇ خەيرلىك ئىشلارنى ئېلىپ بېرىش يولىدا دۇچ كېلىۋاتقان قىيىنچىلىق ۋە ئېغىرچىلىقلارمۇ ئاز ئەمەس.

شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، ئوزبەكىستاندا ياشايدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ سەياسىي –ئىجتىمائىي، مەدەنىيەت مەسىلىلىرىنى هەل قىلىشتا بۇ جۇمھۇرىيەتتە ئوزىگە خاس قىيىنچىلىقلارمۇ موجۇت. ئوزبەك، ئۇيغۇر خەلقلىرىنىڭ كوپلىگەن ئەدەبىي– مەدەنىي مىراسلىرىنىڭ ئۇمۇملىغى، ئۇلارنىڭ سەنئىتى، تىلى، ئۇرپى– ئادەتلىرىدىكى يېقىنلىق، ھەتتا تاشقى قىياپىتىنىڭمۇ ئوخشاشلىغى ئۇ يەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئوڭايلا ئاسسىملەتسىيە قىلىنىپ، ئوزبەك بولۇپ كېتىشىگە ئېلىپ كەلگەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە 1937–38– ژىللاردىكى تەقىپلەش،، جازالاش دەۋرىدە ئالدىنقى قاتارلىق كوپلىگەن ئۇيغۇر زىيالىلىرىنى، ھەتتا ئاددىي كىشىلەرمۇ «ياپونىيەنىڭ شپىونى»، «ختاي گومىنداڭنىڭ شپىونى» دېگەن ياسالما قالپاقلىرى بىلەن ناھەقتىن– ناھەق قولغا ئېلىنىپ، جازا لاگېرلىرىدا ئولتۇرۇلگەن. بۇ ئەمەلىي شارائىت ئۇيغۇرلارنى ئوز مىللىتىدىن كېچىپ كېتىشىگە مەجبۇر قىلغان. جازالاش ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى قىسىم كورستىش ۋاقىتلىرىدا تاشكەنت، ئەنجانلاردىكى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ، تېخنىكۇملارنىڭ، تىياتر، ئەشرىياتلىرىنىڭ يېپىلىپ كېتىشى ئۇ يەرلەردىكى ئۇيغۇر خەلقى تەغدىرىنى چۇشكۇنلۇكلەرگە، مىللىي غۇرۇرى ھىسياتىنىڭ پەسىيىشىگە ئېلىپ كەلدى. سوۋېت، پارتىيە ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش ئورۇنلىرىغا ئۇيغۇر كادىرلىرىنى ئىشقا ئالماسلىق، ئالغان ھالەتتىمۇ ئۇلارغا ئىشەنمەسلىك بىلەن ئۇستىدىن نازارەت ئورنىتىش، ئۇلارنىڭ ئوسۇشىنى چەكلەش ئەھۋاللىرى ئۇيغۇر خەلقى ئۇستىگە دەھشەتلىك ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كەلدى. ئەينە شۇ ھەر خىل سەۋەپلەر تۈپەيلى ئوزبەكىستاندا ياشايدىغان ئۇيغۇر ئاھالىسى مەجبۇرىي ئاسسىمىلەتسىيەگە ئۇچراپ، ئوتكەن 50 ژىل ئىچىدە 15 ھەسسە كېمىيىپ كەتكەن. بۇ تارىختا ئاھايىتى ئاز يۇز بېرىدىغان مىللەتنىڭ پاجەسىدۇر. مىللىتىمىزنىڭ بۇ تەغدىرى باشقا جۇمھۇرىيەتلەردە ئىستىقامەت قىلىدىغان ئۇيغۇرلار ئۇچۇنمۇ مەلۇم مىقداردا ئۇمۇمىي خاكتېرغا ئىگە بولدى.

ئوزبەكىستاندا قۇرۇلغان ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى ئەينە شۇلارنى كوزدە تۇتۇپ، خەلقىمىزنىڭ مىللىي مەنپىيىتىنى ھىمايە قىلىش يولىدا ئوز مۇمكىنچىلىگىنىڭ بارىچە پائالىيەت كورسىتىپ كېلىۋاتىدۇ. ئاتقۇرۇلۇۋاتقان چارە– تەدبىرلەر ئالدى بىلەن

خەلق تەغدىرىنى ئويلىساق

خەلقىنىڭ مىللىي كادىرلىرىمىزنى تەييارلاش، مەدەنىيىتىمىزنى، مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزنى جانلاندۇرۇشقا قارىتىلغان. شۇ ئىشلار جەريانىدا تاشكەنت شەرىق تىللار ئۇلۇغپرستېتىدا ئۇيغۇرشۇناسلىق كافېدراسىنى تەشكىل قىلىش قولغا كەلتۇرۇلدى. نوۋەتتە تاشكەنت كونسېرۋاتورىيەسىدە، مەدەنىيەت، سەنئەت ئىنستىتۇتلىرى يېنىدا ئۇيغۇر بولۇملىرىنى ئېچىش كوزدە تۇتۇلماقتا. ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ بىر– بىرى بەلەن تونۇشتۇرۇش يوقاپ كېتىشكە يول تۇتقان مىللىي ئۇرپى– ئادەت، ئەنئەنىلىرىمىزنى تىكلەش مەخسىتىدە ھەر ژىلى تاشكەنت شەھرىدە ئۇيغۇر خەلق سەيلىلىرىنى ئوتكۇزۇش ئەنئەنىگە ئايلانماقتا. بۇ ژىلقى سەيلەمىز بۇيۇك ئىنسانپەرۋەر شائىر ناۋائىينىڭ تۇغۇلغىنىنىڭ 550 ژىللىغىغا بېغىشلاندى. ھەر بىر قېرىنداش جۇمھۇرىيەتلەردىن، چەت مەملىكەتلەردىن ۋەكىللەر قاتنىشىپ، تاشكەنتتىكى تېلمان ئاملىق چوڭ ئىستراھەت بېغىدا ئوتكەن بۇ سەيلىدە ئۇلۇق شائىر مىراسى خاتىرلىنىپ، ئۇيغۇر سەنئىتى، مەئىشي تۇرمۇشى، مەدەنىيىتى ئامايىش قىلىندى. ھەر قېتىمدىكىدەك بۇ سەيلىنىڭمۇ كوڭۇللۇك، تەسىرلىك ئوتۇشىگە ئالىملىرىمىز: ئى. توختىيېۋ، م. زەيدىي، سەنئەتچى،رەسساملىرىمىزدىن س. مەمەتوۋ، ل. ئىبراگىموۋ، ئاۋائىي قىياپىتىدە كىيىنىپ، خەلىق ئالدىغا چىققان ئالانتلىق ئارتىست م. مەنسۇروۋ، ژۇت موتۇرى، پېشقەدەم ژۇرنالىست ئا. زۇنۇن ۋە باشقىلار چوڭ ھەسسە قوشتى.

ئالدىنقى ۋاقىتلاردا ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى زەرۇر ئىشلارمۇ يېتەرلىك. ئۇلارنىڭ بىر قىسىملىرى: مەدەنىيەت جەمىيىتىمىز يېنىدا خەلىق ئاخشا– ئۇسسۇل ئانسامبلىنى تەشكىل قىلىش، خەلقىمىز ھاياتىدىن ئېتنوگرافىيەلىك مۇزىي ئېچىش، ياشلار ۋە چوڭلار ئۇچۇن خەلقىمىز ئەسىرلەردىن بېرى قوللىنىپ كەلگەن ئەرەپ گرافىكىسى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىغىنى ئوگىتىش كۇرسلىرىنى ئېچىشتىن ئىبارەت. ئۇيغۇر باللىرى كوپلەپ ئوقۇيدىغان مەكتەپلەردە ئۇلارغا ئانا تىلى دەرسىنى كىرگۇزۇشنى، شۇنداقلا دەرسلەر ئانا تىلدا ئوقۇتۇلدىغان سىنىپلارنى ئېچىشنى قولغا كەلتۇرۇشمۇ ئالدىمىزدىكى مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى بولماقتا.

مەدەنىيەت جەمىيىتىمىز تەرىپىدىن شۇنداقلا ئوزبەكىستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ئۇمۇمىي ئەخبارات ۋاستەلىرىدا ئۇيغۇرلار ھاياتىنى يورىتىدىغان ماقالىلارنىڭ بېرىلىپ تۇرۇشىنى قولغا كەلتۇرۇش، يېقىندىن يولغا قويۇلغان ئۇيغۇرچە تېلېۋىدېنىيە كورسىتىش پروگراممىسىنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاپ، ئۇنىڭ ۋاقتىنى ئۇزارتىش ۋە يەنىمۇ باشقا كوپلىگەن ئىشلارنى ھەل قىلىشقا جىددىي ھەرىكەت قىلىشىمىزغا توغرا كېلىۋاتىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ يەردىكى ھەقىقىي مەنادا خەلقى ئۇچۇن كويىنىدىغان زىيالىلىرىمىز، ئالىم، يازغۇچى– شائىرلىرىمىز ھەم ئۇمۇمىيۇزلۇك جامائەتچىلىك ئاكتىۋىستلىرىمىزنىڭ بىرلىكتە ئىناق كوچ چىقىرىشى بىلەنلا ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

ۋاھالەنكى، «يالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس» دېگەندەك ئۇمۇمىي مىللىتمىز تەغدىرى ئۇچۇن ئورتاق بولغان مۇھىم مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا جۇمھۇرىيەتلەردىكى مەدەنىيەت جەمىيەتلىرى بىرلىكتە ئىش ئېلىپ بېرىشى كېرەك.ئەمەلىيات ئۇيغۇر خەلقى مەنپىيەتكە سەياسىي، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي جەھەتتىن ۋاكالەتلىك قىلىدغان بىر پۈتۈن ستروكتۇرىغا ئىگە تەشكىل– يەنى ئاسسوتساتسىيە قۇرۇلۇشىنىڭ زەرۇرلىگىنى كورسەتمەكتە. لېكىن ھەر قانداق بىرلىشىش يولىدىكى ئىنتىلىشلاردا شەخسپەرەسلىك، مەنمەنلىك ئىللەتلىرىمىزدىن خالى بولمىساق ھېچ بىر ئىشنىڭ باش– ئۇچىغا چىقالمايدىغانلىغىمىز ئېنىق. بۇلگۇنچۇلۇك، ئېرى تارت– بېرى تارت بىلەن كوكرەك كېرىپ ژۇرۇپ تارتقان زىيانلىرىمىز ئازمۇ. شۇڭلاشقا بۇگۇنكى شارائىتتا مىللىتىمىز تەغدىرى ئۇچۇن كويىنىپ، بىرلىكتە ئىش ئېلىپ بېرىشنى ئېسىمىزدىن چىقارماسلىغىمىز لازىم.

شۇ ئەرسە روشەنكى، ھازىرقى دەۋرىمىزدە قولغا ئېلىنىدىغان ھەر قانداق ئىش ئىدىيەۋىي بىرلىك، قىزغىن ھەرىكەتلىنىش بىلەن ئېلىپ بېرىلغان تەغدىردىمۇ ئۇ بەلگۇلۇك ئىقتىسادىي ئاساسقا ئىگە بولمىسا مۇۋاپپەقىيەت قازىنالمايدۇ. ئىقتىسات مەسىلىسىنىڭ قانچىلىك مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىگىنى ھەر بىرىمىز بېشىمىزدىن كەچۇرۇۋاتىمىز. شۇڭلاشقا قۇرۇلۇشقا ئېگىشلىك ئاسسوتساتسىيەمىزنىڭ ئىقتىسادىي بازىسى بولۇشقا تېگىش. بۇ توغرىسدا ئويلانغىنىمىزدا قۇرۇلغۇسى ئاسسوتساتسىيەمىز يېنىدا ئۇيغۇرلارنىڭ پۇل ئامانەت قويۇش بانكىسىنى ئېچىش تەشەببۇسىنى قوللاپ– قۇۋەتلەشكە ئەرزىيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئوزىمىزنى خىراجەت بىلەن تەمىنلەيدىغان ھەر خىل كىچىك ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرىنى تەشكىلەشتۇرۇش مەخسەتكە مۇۋاپىق. قىسقىسى، بۇ ئىزگۇ ئىشلار ئوزىنى خەلقىنىڭ پەرزەندى دەپ ساناپ، ئۇنىڭ كېلەچەگى ئۇچۇن كويۇنۇش ھىسياتىغا ئېگە ھەر بىر كىشىنىڭ ئوملۇكتە ئىش ئېلىپ بېرىشى جەريانىدىلا ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

ئا. بەراييۋ،
فىزىكا–ماتېماتىكا پەنلىرىنىڭ نامزاتى، ئوزبەكىستان جۇمھۇرىيىتى ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى.

خېرىدارلار مىننەتدار

يېقىندا ماڭا ئالمۇتا شەھىرىدىكى مەركىزىي ئۇنىۋېرسال ماگازىنىنىڭ ئىشچى–خىزمەتچىلىرى ئۇچۇن تاماق تەييارلايدىغان مەخسۇس ئاشخانىسىدا بولۇشقا توغرا كەلدى. بۇ يەردە تەييارلانغان مانتا، پولۇ، چوپ ئاش ۋە باشقا تاماقلارنى ئوخشىتىپ پىشىرىپ، مېزىلىك، تەملىك قىلىشتا كوزگە كورۇلگەن ئاشپەز زەينەپبۇۋى قاسىمجانوۋانىڭ ئىسمىنى ئالاھىدە ئاتىدى.

مانا مېنىڭ قارشىمدا ئاق خالاتلىق سۇمباتلىق ئايال ئولتىرىدۇ. نازۇك بەدەن، سوز–ھەرىكىتىدە چاققانلىق سېزىلىپ تۇرىدىغان خوش مۇئامىلە زەينەپبۇۋى كولۇمسىرىگەن ھالدا سوئاللىرىمغا قانائەتلىك جاۋاپ بەرمەكتە.

ھاياتىنىڭ ئەللىكىنچى باھارىنى قارشى ئېلىۋاتقان ز. قاسىمجانوۋا غۇلجا شەھرىدە تۇغۇلغان بولۇپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى شۇ يەردە تۈگەتكەن ۋە 1963–ژىلى ئۇ ئائىلىسى، ئاتا–ئانىسى بىلەن كېڭەش ئىتتىپاقىغا كوچۇپ چىقىپ، تالغر ناھىيەسىنىڭ كالىنىن نامىدىكى كولخوزىدا ئولتىراقلىشىپ قالغان.

ياشلىغىدىنلا ئىش–ئەمگەككە ئارىلىشىپ ئوسكەن زەينەپبۇۋى ئومۇرلۇك يولدىشى ئاشمۇھەممەت بەلەن بىللە ئىشلەپ، ئۇستا ئاشپەز دەرىجىسىگە يەتتى.

ز. قاسىمجانوۋا ئون ژىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە مانا موشۇ دەرگاھتا چىۋەر قوللىرىدىن تەملىك تائاملارنى ياساپ، ئاشپەزلىك قىلماقتا. بۇ ئاشخانىدا ھەر كۇنى 500گە يېقىن ئىشچى–خىزمەتچى تاماقلىنىدۇ. ئەينە شۇلارغا ئوز ۋاقتىدا تاماقنى ئۇلگەرتىپ، ئوخشىتىپ، تەملىك قىلىپ ئالدىغا قويىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئالقىش–رەخمىتىنى ئېلىپ تۇرىدۇ. زەينەپبۇۋى چوڭ ئاشپەز سۇپىتىدە ئىشداشلىرى رەخمە ئىبراھىموۋا، رەشىدە قاسىموۋا، زىنا ئىسماغۇلوۋا ۋە رايا توقابايېۋالارنى ئوزىدەك ئۇستا ئاشپەز قىلىپ ئوگەتتى. ئاشخانىنىڭ دىرېكتورى ۋېرا پاۋلوۋنا زەينەپبۇۋى ھەققىدە مۇنداق دەيىدۇ:

– ئۇ تىنىم تاپماس، چاققان، ئىشقا جان دىلى بىلەن بېرىلگەن ھەقىقىي ئاشپەز. سائاتلاپ تىكىدىن– تەككە تۇرۇپ، تاماق پىشىرىش، تەييارلاش ئىشلىرىنى ھاردىم–تالدىم دېمەي ئىشلەيدۇ. ئۇنىڭ ئەينە شۇنداق ئەمگىگى ئوزىگە ھورمەت ئەكەلدى. كوپ ژىلدىن بېرى ھورمەت تاختىسىدا رەسمى تۇرۇش بىلەن بىللە پەخرى يارلىقلارنى ئېلىشقىمۇ سازاۋەر بولدى.

ز. قاسىمجانوۋا ئائىلىدە مېھرىۋان ئانا. ئۇ ئالتە پەرزەنتنى، ئەمگەكچان، ئەدەپلىك قىلىپ ئوستۇردى.

مەن پەرزەنتلىرىنىڭ راھىتىنى كورۇپ، ئەۋرىلىرىنىڭ شاتلىق كولكىسنىڭ كەيپىنى سۇرۇۋاتقان زەينەپبۇۋىنىڭ ھاياتىغا خاتىرجەملىك، ئىشىغا مۇۋاپپەقىيەت تىلەپ خوشلاشتىم.

ئوز مۇخبىرىمىز.
ئالمۇتا شەھىرى.

سۈرەتتە: ز. قاسىمجانوۋا.

تەجرىبىلىك تېۋىپ

ھاياتىمىزدا يۇز بېرىۋاتقان تۈپ ئاساسلىق ئوزگىرىشلەر تۈپەيلى ئىنسان ئۇچۇن زەرۇر بولغان يېمەك–ئىچمەك، كىيىم–كېچەك ۋە باشقىمۇ ئورغۇنلىغان نەرسىلەرنىڭ تاپچىللىغىغا ئۇچراپ، ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىۋاتىمىز. ھەتتا بېمارلار ئۇچۇن دورا–دەرمەكلەرمۇ قىس بولۇشقا ئايلاندى. ھاجەتلىك دورىلارنىڭ تېپىلمايۋاتقانلىغى كوڭۈلدىنلىك ھاياتىمىزغا كېرەكلىك ئىچەر سۇنىڭ تاپچىل بولغىنى بىلەن بىردەك. ئىلگەركى ۋاقىتلاردا چەت مەملىكەتلەردىن ئېلىپ كېلىنىدىغان دورىلارمۇ توختىلىپ قېلىشقا ئوتتى. ئەينە شۇ قىيىنچىلىقتىن چىقىشنىڭ بىردىن بىر يولى بىمارلارنى مىللىي تىببابەتچىلىك بىلەن داۋالىنىشقا دەۋەت قىلماقتا. خەلىق ئىچىدىكى ئىلگەركى ۋاقىتلاردا ئېتىۋار بېرىلمەي، ھەتتا چەكلىملەرگە ئۇچراپ كەلگەن تېۋىپلار ئەندى پائالىيەتلىرىنى قايتىدىن جانلاندۇرماقتا. شۇلارنىڭ بىرى– توڭگان مىللىتىدىن بولغان خارىكى گوخاروۋتور.

قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ چۇ ۋىلايىتى، قەنت ناھىيەسىدە ياشاپ، كوپ ژىللاردىن بېرى تىببابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقان خ. گوخاروۋ بۇ كۇللەردە كوپلىگەن بېمارلارنىڭ دەردىگە دەرمان بېغىشلىماقتا. ياشلىغىدىن قىزغىن ھەۋەس بىلەن خەلىق تىببابەتچىلىگىنىڭ سىرلىرىنى چوڭقۇر ئوگىنىپ، بۇ ساھادا باي تەجرىبىگە ئىگە بولغان تېۋىپنىڭ ئاساسىي داۋالاش ئۇسۇلى ھەر خىل ئاغرىقلارنى ساقايتىدىغان ئوسۇملۇك ۋە گىيالارنى پايدىلىنىشتىن ئىبارەت.

ھەقىقەت شۇكى، خىمىيەۋىي بىرىكمىلەردىن ياسالغان ھەر خىل دورىلارنىڭ كىشىلەر ئورگانىزمىدىكى بەزى ئاغرىقلارنى داۋالىشى بىلەن بىر قاتاردا باشقا ئەزالارغا يەتكۇزىدىغان زىيان– زەرداپلىرىمۇ يېتەرلىك. شۇڭلاشقا ئوسۇملۇك ۋە گىيالاردىن ياسالغان تەبىي دورىلارنىڭ ئەۋزەللىگىنى چۇشىنىپ، خ. گوخاروۋقا مۇراجەت قىلىۋاتقان بىمارلارنىڭ سانى كوندىن– كوڭگە كوپىيۋاتىدۇ. تەجرىبىلىك تېۋىپنىڭ تومۇر تۇتۇش ئارقىلىق ئاغرىقلارنى دەل ئېنىقلىشى ۋە ئوزى داۋالىق سىرلىرىنى بىلىدىغان ئەينە شۇنداق ئونلىغان ئوسۇملۇك، گىيالاردىن دورا ياساپ، داۋالىشى ئارقىلىق دەردلىرىگە دەرمان تېپىۋاتقان كوپلىگەن ئۇنىڭ خېرىدارلىرى تەجرىبىلىك تېۋىپقا ئوزلىرىنىڭ مىننەتدارچىلىقلىرىنى ئىزھار قىلىشماقتا.

ق. مەمەتوۋ.
بىشكېك شەھىرى.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

بۇيۇك نامايەندىلەر

(داۋامى، بېشى ئوتكەن سانلاردا)

ئەختەرىدىن

ئەختەرىدىن 13ـ ئەسىردە ياشىغان ئۇيغۇر بېناكارلىق سەنئىتى مۇتەخەسسىسى. ئۇ يۇەن ئوردىسىدا مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئوتىگەن ئۇيغۇر ئالىملىرى قاتارىدا ئوردا ۋە شەھەر قۇرۇلۇشلىرىنى باشقۇرىدىغان چادىر مەھكىمىسىگە باشلىق قىلىپ تەيىنلەنگەن.

مىلادىنىڭ 1268ـ ژىلى قۇبلايخان موڭغۇل قوشۇنلىرىنىڭ بىر قېتىملىق ھۇجۇمىدا پۇتۇنلەي ۋەيران قىلىۋېتىلگەن خانبالىق (بېجىڭ شەھىرىنىڭ بۇرۇنقى ئاتىلىشى) شەھىرىنىڭ خارابىسى ئۇستىدە يېڭى شەھەر بىنا قىلىش قارارىغا كېلىپ، بۇ ۋەزىپىنى ئەختەردىنگە تاپشۇرىدۇ. ئەختەرىدىن قۇبلايخاننىڭ تاپشۇرۇغى بويىچە يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان پايتەختنىڭ غايەت زور كولەمدىكى مۇرەككەپ لايىھىسىنى ئىشلەپ چىقىپ، بىرىنچى قەدەمدە يەرنىڭ قىيىپاش شەكلىگە ئاساسەن يەر ئاستى سۇلىرى ئاقىدىغان ساپال نوكەشلەرنى ئورنىتىدۇ. ئاندىن كېيىن ھازىرقى جۇڭنەنخەي ۋە بېيخەي كوللىرىنى بېنا قىلىپ، بۇ كوللەرنىڭ ئىككى قىرغىغىغا خان ئوردىلىرىنى ئورۇنلاشتۇرىدۇ. خانبالىق دەپ ئاتالغان بۇ يېڭى پايتەختتىكى ئوردىلار، كوللەر، باغچىلار، كورۇكلەر، كوچىلار، شەھەر دەرۋازىلىرى ۋە يەر ئاستى كاناللىرى جۇڭگونىڭ ئەنئەنىۋىي ئادەتلىرى، يەرلىك جۇغراپىيەۋىي ئالاھىدىلىكلەر ۋە تارىخىي تەرەققىياتنىڭ شەرت ـ شارائىتلىرىغا ئاساسەن ياسالغان بولۇپ، ئۇنىڭدا قېدىمىي ئۇيغۇر بېناكارلىق سەنئىتىنىڭ بەزى بىر مىللىي ئالاھىدىلىگلىرىمۇ روشەن ھالدا ئوز ئىپادىسىنى تاپقان.

ئەختەرىدىننىڭ بۇنىڭدىن 500 نەچچە ژىل بۇرۇن خانبالىق (بېجىڭ)نى بېنا قىلىشتا ياراتقان شانلىق توھپىسى مەڭگۇ ئۇنتۇلغۇسىز ئۇلۇق موجىزىدۇر.

جامالىدىن

جامالىدىن 13ـ ئەسىردە ياشىغان ئاتاقلىق ئۇيغۇر ئاسترونومىيە ئالىمى. ئۇ ئەسلىدە شىنجاڭلىق بولۇپ، تارىخىي ماتېرىاللاردا يۇەن سۇلالىسىنىڭ تۇنجى خانى قۇبلايخان تەختىكە چىقىش بىلەنلا ئۇيغۇر ئالىملىرى قاتارىدا يۇەن ئوردىسىنىڭ خىزمىتىگە جەلىپ قىلىنغانلىغى زىكرى قىلىنغان.

جامالىدىننىڭ ئىلمىي نۇجۇم (ئاسترونومىيە) ساھاسىدىكى ئىش ـ پائالىيەتلىرى ئەڭ دەسلەپتە «يۇەن سۇلالىسى تارىخى، تەقۋىمچىلىق ـ كالېندارچىلىق تەپسىراتى» دا خاتىرلەنگەن. ئۇنىڭدا مىلادى 1276ـ ژىلى غەربىي رايونلۇق جامالىدىننىڭ تەقۋىم (كالېندار) تۇزۇپ ئوردىغا سۇنغانلىغى، قۇبلايخاننىڭ ئۇزاق ئوتمەي بۇ تەقۋىمنى تارقىتىش توغرىسىدا يارلىق چۇشەرگەنلىگى ئېيتىلغان.

جامالىدىن تۇزگەن تەقۋىم بىر خىل ئىسلام كالېنداری بولۇپ، يۇەن سۇلالىسى ھوكۇمىتى ئۇنى بىر قانچە مىڭ نۇسخا بېسىپ، ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان مىللەتلەرگە تارقىتىپ بەرگەن. شۇ ژىلى يەنە جامالىدىننىڭ مەسئۇللىغىدا يەتتە دانە ئاسمان جىسىملىرىنى كۇزىتىش ئەسۋابى ياسالغان. بۇ خىل ئەسۋابلارنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە ئىقتىدارى جۇڭگۇنىڭ ئوتتۇرا تۇزلەڭلىك رايونلىرىدىكى ئەنئەنىۋىي كۇزىتىش ئەسۋابلىرىدىن زور دەرىجىدە مۇكەممەل بولۇپ، جۇڭگونىڭ ئاتاقلىق ئاسترونومىيە ئالىمى گۇشۇجىڭ جامالىدىن ياسىغان ئاسترونومىيە ئەسۋابلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى قوبۇل قىلغان ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلانغان. گۇشۇجىڭ ياسىغان ئەسۋابنىڭ ۋاقىت ھېساپلاش تەخسىسى ۋە كۇزىتىش قۇرۇلمىلىرىمۇ جامالىدىن ياسىغان ئاسترونومىيە ئەسۋابلىرىغا تەقلىد قىلىنغان. مىلادى 1271ـ ژىلى قۇبلايخان ئەينى چاغدىكى شىمالىي پايتەخت (ئىچكى موڭغۇلىيەدىكى دولون ناھىيەسىنىڭ شەرقىي ـ جەنۇبىدا) ئىسلام رەسەتخانىسى تەسىس قىلدۇرغان بولۇپ، جامالىدىن ئۇنىڭغا مۇئەككەل بولغان. بۇ رەسەتخانا ئۇيغۇر ئاسترونوملىرىنىڭ ھەر خىل كۇزىتىشلەرنى ئېلىپ بارىدىغان مۇنبىرىگە ئايلانغان.

جامالىدىن 1273ـ ژىلدىن باشلاپ، قوشۇمچە مىرزا بەگلىك ۋەزىپىسىنىمۇ زىممىسىگە ئېلىپ، پادىشاھ ۋە دولەتنىڭ تەغدىرىگە پال ئېچىش، سىياسىي ئىشلارغا ئىشتىراك قىلىش، خان جەمەتىنىڭ كىتاپ ـ ماتېرىاللىرىنى ژىغىپ، ساقلاشتەك مۇھىم ئىشلارنى بەجىرىش بىلەن قۇبلايخاننىڭ ئىشەنچ ۋە ئەتىۋارلىشىغا سازاۋەر بولغان. ئۇ مىلادى 1287ـ ژىلى يۇەن سۇلالىسى ئاقىللار مەھكىمىسىنىڭ 2ـ چەكلىك نازارەتچى مىرزا بېگى قىلىپ ئوستۇرۇلۇپ، بۇ مەھكىمىدە ئوقۇتۇش، تەكلىپ ـ پىكىرلەرنى رەتلەش، ئاقىللارنى تاللاش، خان جەمەتىنىڭ پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەش، ئوردىنىڭ نەزىر ـ چىراق ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىق ئىشلارنى باشقۇرغان.

جامالىدىن ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ھەر تەرەپلىمە يېتىشكەن نوپۇزلۇق ئالىم سۇپىتىدە 1285ـ ژىلى قۇبلايخانغا يۇەن سۇلالىسىنىڭ خەرىتىلىك تەزكىرىسىنى تۇزۇش توغرىسىدا تەكلىپ بەرگەن ۋە شۇ ئاساستا «يۇەن سۇلالىسىنىڭ ئۇمۇمىي تەزكىرىسى» يېزىپ چىقىلغان. جامالىدىننىڭ رىياسەتچىلىگىدە يېزىلغان بۇ ئەسەر جۇغراپىيەشۇناسلىق ئىلمىي غەزنىسىنى بېيىتقان بىر نۇرلۇق گوھەر بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

(داۋامى بار).

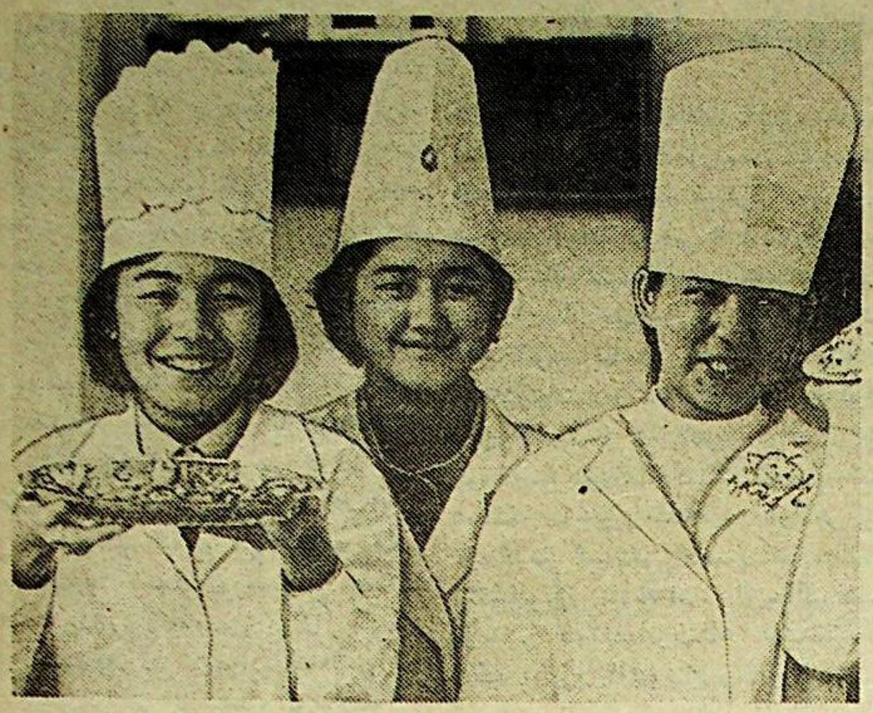

جامبۇل ۋىلايىتى. قاراتاۋ شەھىرىدىكى كەسپىي ـ تېخنىكىلىق ئۇچىلىششىنىڭ قۇرۇلغىنىغا 25 ژىل بولدى. بۇ ئوقۇش دەرگاھى پەقەت كان مۇتەخەسسىسلىرىنى تەييارلاپ چىقىرىدۇ.

سۇرەتلەردە: 1. ئوقۇش ئىلغارى سەۋلە ئۇسېربايېۋا. 2. كونكۇرستا يېڭىپ چىققان كۇرسانتلار (سولدىن ئوڭغا) گۇلشات سېرالىيېۋا، ئاقتۇيگۇن قارابالايېۋا ۋە ئىندىرا بايمۇسايېۋالار.

(قاز تاگ).

ئوي سېلىش كوپىيىدۇ

قىزىلتۇ. (كوكچېتاۋ ۋىلايىتى). كېلەر ژىلى موشۇ ناھىيە مەركىزىدە تۇرۇشلۇق ئوي سېلىش سۇرئىتىنى ئىككى ھەسسە ئاشۇرۇش، يۇزگە يېقىن كۋارتىرىنى پايدىلىنىشقا بېرىش كوزدە تۇتۇلۇۋاتىدۇ.

بۇنى 3ـ4 بولۇملۇك ئويلەرنى سېلىشنىڭ ئىلغار ئۇسۇلىنى جارىي قىلىش ئارقىلىق قولغا كەلتۇرۇشنى ئۇمۇت قىلىۋاتىدۇ. بۇ ئىش بىلەن «تىلەك» كىچىك كارخانىسى شۇغۇللىنىدىغان بولىدۇ.

چەت ئەللەردىن تەۋەلەر

خىتاي باش مىنىسترىنىڭ ھىندستانغا قىلغان سەپىرى ئاياقلاشتى

خخج باش مىنىسترى لى پىڭنىڭ ھىندستانغا قىلغان سەپىرى ئاياقلاشتى. سەپەرنىڭ بېشى تىبەت قاچاقلىرى تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان نارازىلىق نامايىشلار بىلەن نىشانلاندى، نامايىشچىلار تىبەتكە مۇستەقىللىق بېرىلىشنى تەلەپ قىلدى، ئوز ۋەتىنىنىڭ خىتاي تەرىپىدىن «بېسىۋىلىنغانلىغىغا» ۋە ئىنسان ھوقۇقلىرىغا خىلاپلىق قىلىنىۋاتقانلىغىغا قارشى نارازىلىق بىلدۇردى. ئۇلار خىتايغا قارشى شىارلارنى توۋلىدى، تەشۋىق ۋاراقلىرىنى تارقاتتى. ھىندستان ساقچىلىرى ئادەملەرنى قاماققا ئالدى. دېھلىدا قاماققا ئېلىنغانلارنىڭ سانى 500 ئادەمدىن ئېشىپ كەتتى.

تىبەتلىكلەرنىڭ نامايىشلىرى ھىندستان ـ خىتاي مۇزاكىرىلىرىنىڭ كۇن تەرتىۋىگە تىبەت مەسىلىسىنى قويدى. ھىندستاننىڭ باش مىنىسترى ناراسىمخا رائۇ بۇ مەسىلىدە ئوز مەملىكىتىنىڭ مەۋقەسىنىڭ ئوزگەرمەيدىغانلىغىنى ئىسپاتلىدى. ئۇ ھىندستان ئىلگەركىدەكلا تىبەتنى خىتاينىڭ بىر قىسمى دەپ ھېساپلايدىغانلىغىنى ۋە ھىندستاندا مۇھاجىرلىقتا ياشاۋاتقان تىبەتلىكلەرگە سەياسىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشقا رۇخسەت بەرمەيدىغانلىغىنى بىلدۇرگەن. لى پىڭ بۇ بىلدۇرۇش ئۇچۇن ھىندستان ھوكۇمىتىگە تەشەككۇر بىلدۇردى. ئۇ خىتاينىڭ مەركىزىي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى تىبەتلىكلەرنىڭ دىنى رەھبىرى دالاي لاما بىلەن تالاش مەسىلىلەر بويىچە مۇزاكىرىلەر ئۇچۇن ئىشىكنى ئېچىپ قويغانلىغىنى تەكىتلىدى. لېكىن بۇنىڭدا خخج باش مىنىسترى «تىبەتنىڭ ئىستىقلالىيىتى توغرىلىق مەسىلە مۇھاكىمە قىلىشقا تەئەللۇق ئەمەس ئېكەنلىگىنى» ئاتاپ كورسەتتى.

دېھلىدىكى ھىندستان ـ خىتاي مۇزاكىرىلىرىنىڭ ئاساسىي مەسىلىسى تالاش تەۋەلىك مەسىلىسى بولدى. ئۇ ھىندستان تەرەپنىڭ تەشەببۇسى بويىچە كوتىرىلدى. خىتاي دېلېگاتسىيەسى ئۇنى مۇھاكىمە قىلىشقا كېلىشتى. لېكىن مۇھاكىمە تېگىشلىك مەۋقەلەرنى بايان قىلىش بىلەن چەكلەندى. ھىندستاننىڭ «ھىندوستان تايمس» گېزىتىنىڭ يېزىشىغا قارىغاندا مۇزاكىرىلەرنىڭ ئىشتراكچىلىرى «تەۋەلىك مۇئەمماسىنى ھەل قىلىشقا نىسبەتەن يېڭى تەكلىپلەرنى بەرمىدى ۋە يېڭى سەياسىي ياندىشىشلارنى بەلگۇلىمىدى» لى پىڭ ژۇرنالىستلار بىلەن بولغان سوھبەتتە تەكىتلىگىنىدەك چېگارىدىكى ھازىرقى ۋەزىيەتنى ساقلاپ قېلىش سۇپىتىدە ئوز ئارا بىر ـ بىرىنى چۇشىنىشنى بايان قىلىش ھىندستاننى قانائەتلەندۇرۇشى مۇمكىن بولمىسا كېرەك. ھىندستان پارلامېنتى ئوز ۋاقتىدا قارار قوبۇل قىلغان، ئۇنىڭدا ياتلارغا بىر غېرىشمۇ ئوز يېرىنى بەرمەيدىغانلىغى ئېيتىلىدۇ. بۇ قارار ئوز كۇچىدە قېلىۋاتىدۇ.

تەرەپلەرنىڭ ھىندستان بىلەن خىتاينى ئاجرىتىپ تۇرۇۋاتقان بىر قاتار باشقا مۇھىم مۇئەممالار بويىچىمۇ مەۋقەلىرى يېقىنلاشمىدى. تەرەپلەر رەسمىي رەۋىشتە پاكستاننىڭ جەنۇبىي ئازىيەنى يادرو قۇرالىدىن خالى زونىغا ئايلاندۇرۇش توغرىلىق تەكلىۋىنى مۇھاكىمە قىلماسلىقنى قارار قىلدى. لېكىن ھىندستان تاشقى ئىشلار مىنىسترى م. سولانكى ئوزىنىڭ خىتايلىق خىزمەتدىشىغا ھىندستان مەۋقەسىنى بايان قىلىشتىن باش تارتمىدى. ئۇ يادرو قۇرالى جەھەتىدىن قۇرالسىزلىنىش مۇئەمماسىنىڭ ھەل قىلىنىشىنى پەقەت ئالەمشۇمۇل مىقياسىدا بولىدىغانلىغىنى تەكىتلىدى.

دېھلىدا ھىندستان ـ خىتاي مۇزاكىرىلىرىدە نېمە توغرىلىق ئېنىق كېلىشىم قولغا كەلتۇرۇلدى؟ چېگارا يېنىدىكى سودىنى ئەكسىگە كەلتۇرۇش توغرىلىق، كائىنات تەتقىقاتلىرى، پەن ۋە تېخنولوگىيەلەر ساھاسىدا ھەمكارلىشىش توغرىلىق، ۋە بومبەي بىلەن شاڭخەيدە باش كونسۇلخانلارنىڭ ئېچىلىشى ھەققىدە كېلىشىملەر قولغا كەلتۇرۇلدى.

سەپەرنىڭ ئىجابىي نەتىجىلىرىگە، شۇنداقلا لى پىڭ تەرىپىدىن تەستىقلەنگەن خىتاينىڭ «ئىنقىلاپنى ئېكسپورت قىلىشتىن» ۋاز كېچىش مەجبۇرىيىتىنى تەئەللۇق قىلىش لازىم. «باشقىلارغا ئوز سىستېمىسىنى تېڭىش ئۇچۇن خىتاي ھېچ قاچان كۇچ قوللانمايدۇ ياكى چەت ئەل كومپارتىيەلىرىگە ياردەم بەرمەيدۇ»ـ دەپ بىلدۇردى خخج باش مىنىسترى. ئاخىرىدا لى پىڭ ھىندستان پرېزىدېنتىنى ۋە باش مىنىسترىنى رەسمىي سەپەر بىلەن خىتايغا كېلىشكە تەكلىپ قىلدى.

ن. باكاتىن،
«ئىزۋېستىيە» گېزىتىنىڭ ئوز مۇخبىرى. دېھلى.

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى، 50ـ ئوي 8ـ قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر ـ 69ـ86ـ33، مەسئۇل كاتىپ ـ 50ـ86ـ33، سەياسىي ـ ئىجتىمائىي بولۇم 81ـ86ـ33، ئىختىسات بولۇمى ـ 06ـ86ـ33، ئەدەبىيات بولۇمى ـ 27ـ86ـ33، مەدەنىيەت بولۇمى ـ 01ـ92ـ33.

زاكاز (3482) تىراژ 8250

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 65359, приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйғур авази», выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии газетно-журнального Издательства.
г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленин 2/4.

ПОГ-60

ئاتا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -روييۇڭ سامان بولماس.

يېڭى ھايات

1991 يىل
21 دېكابىر
شەنبە
№152
(3495)
باھاسى 4 تىيىن

گېزىت 1970- يىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم سېيشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

مەتبۇئات ئۈچۈن خەۋەر

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ مەتبۇئات خىزمىتى ئۇنىڭ ئاقش دۆلەت كاتىپى بىلەن بولغان ئۇچرىشىشتىن كېيىن مەتبۇئات ئۈچۈن ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ تۆۋەندىكى خەۋىرىنى تارقاتتى.

مەن بىلەن جانابى ج. بېيكېر ئوتتۇرىسىدا ئوچۇق ۋە كونستروكتىۋ سۆھبەت بولۇپ ئۆتتى، ئۇنىڭ داۋامىدا مۇستەقىل دۆلەتلەر باشلىقلىرىنىڭ مىنسك ۋە ئاشخاباد ئۇچرىشىشلىرىدىن كېيىن قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتىن بىۋاستە كېلىپ چىقىدىغان بىر قاتار مەسىلىلەر قارالدى.

مەن دۆلەت كاتىۋىدىن بىرىست كېلىشىمىگە نىسبەتەن ئۆز مۇناسىۋىتىنى يوشۇرمىدىم. مېنىڭ مەۋقەم روسسىيە، ئۇكرائىنا ۋە بېلارۇس لىدېرلىرىغا ئېنىق بايان قىلىندى، مەن ئۇنى ئىلگىرى ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرىدا يېتەرلىك دەرىجىدە ئوچۇق بايان قىلغان ئىدىم. ئۇ بىزنىڭ ئاشخاباد ئۇچرىشىشىمىزنىڭ خۇلاسە ھۆججىتىدىمۇ ئۆز ئىپادىسىنى تاپتى.

شۇنى تەكىتلىشىم لازىمكى، مېنىڭ مۇئەممانى ھەل قىلىش يوللىرى ئالدىنقى خەلق دېپۇتاتلىرى قۇرۇلتايلىرى، شۇ جۈملىدىن كونستىتۇتسىيەگە يات دۆلەت ئاغدۇرۇشى ئۇرۇنۇشىدىن كېيىن بولۇپ ئۆتكەن پەۋقۇلاددە قۇرۇلتاي دەۋرلىرىدىن باشلاپ ئۆزگەرمىدى. ئۇ يېقىندا ئۆز ئىستىقلالىيىتىنى جاكالىغان قازاقستان ھەر دايىم مۇستەقىل دۆلەتلەرنىڭ ھەمدوستلۇقى، ھەممىدىن ئاۋال ئىقتىسادىي ھەمدوستلۇقى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلغانلىقى ۋە قىلىۋاتقانلىقىدىن ئىبارەت. لېكىن ھېچ قاچان بۇنىڭدىن كېيىن قازاقستان ھېچ كىمنىڭ «كىچىك ئىنىسى»، ھېچ كىمنىڭ خام ئەشيا يەتكۈزۈپ بېرىدىغان جايى بولمايدۇ. ھەر قانداق بولغۇسى يېڭىلانغان ئىتتىپاق پەقەتلا باراۋەرلىك- باراۋەر ھوقۇقلار ۋە باراۋەر ئىمكانىيەتلەر بىلەن تۈزۈلۈشى مۇمكىن. پەقەت ئوتتۇرا ئازىيە مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ رەھبەرلىرىلا ئەمەس، بەلكى باشقا جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ رەھبەرلىرىمۇ بۇ مەسىلىگە ئەينە شۇنداق قارىماقتا.

ئەپسۇسكى، مۇستەقىل دۆلەتلەر ھەمدوستلۇقىنىڭ تەشەببۇسكارلىرى بۇنى ھەر ھالدا، دەسلەپكى باسقۇچتا يېتەرلىك دەرىجىدە چۈشەندۈرگەنلىكىنى نامايەن قىلمىدى. مەسىلەن، بولغۇسى ئىتتىپاقنىڭ «تەسىس قىلغۇچى- ئاتىلىرى» پەقەت بەزىلەرلا مەيلى ھەتتا ئەڭ چوڭ جۇمھۇرىيەتلەر بولۇشى مۇمكىن، ئەندى قالغانلار بولسا پەقەت ئۇنىڭغا قوشۇلۇشى لازىم. دېگەن نەرسىگە كېلىشىش قىيىن.

بىرلەشمىنىڭ تەغدىرىنى 1922- يىلى سسجئى نىڭ تەسىس قىلغۇچىلىرى بولغان جۇمھۇرىيەتلەرلا ھەل قىلىشى مۇمكىن دېگەن دەلىل بىلەن كېلىشىشكە بولمايدۇ. بىرىنچىدىن، ئېھتىمال، ئۇ چاغدا باشقا تارىخىي رېئاللىقلار، باشقا سىياسىي ۋەزىيەت بولغان. لېكىن ھەتتا ھازىرمۇ مۇنداق تەسىس قىلىشنىڭ مەخسەتكە مۇۋاپىقلىقى توغرىلىق ئۇرغۇن بەس مۇنازىرە قىلىش مۇمكىن. ئىككىنچىدىن، تەسىس قىلغۇچىلارنىڭ ئۆزلىرى ئۇ چاغدا ھەم جۇغراپىيەۋىي، ھەم مەمۇرىي- تەۋەلىك ۋە ھەم دېموگرافىيەلىك جەھەتتىن باشقىچە بولغان. مېنىڭ پىكرىمچە، 1922- يىلقى شەرتنامىنىڭ قانداقتۇ مەجبۇرىي بولغانلىقى توغرىلىق پاراڭلارمۇ ئاساسسىز بولمىغان بولسا كېرەك. ئاخىرىدا، ئوتتۇرىدا بىز ئۆز سىياسىي ئىستىقلالىمىزنى، ئىقتىسادىمىزنى ۋە شۇنداقلا ھاياتنىڭ باشقا ساھالىرىنى شۇنچىلىك مەركەزلەشتۈرۈۋەتتۇقكى، ئەندى كىمدۇ بىرىنىڭ مەنپەئەتلىرىگە تەگمەي، قانداقتۇ ئېيتىپ بېرىش مۇمكىن بولمىغان ئاقىۋەتلەرنى پەيدا قىلماي، بۇ چىگىش تۈگۈننى مۇنداق ئاددىي يول بىلەن يېشىش مۇمكىن بولمىسا كېرەك.

مېنىڭ پىكرىمچە، ھەممە نەرسە پەقەت سىۋىلىزاتسىيەلىك ئۇسۇللار بىلەن، پەقەت تەڭ ھوقۇقلۇق ئاساستا ۋە بىرلەشكەن ھالدا ھەل قىلىنىشى لازىم. ئەگەر بىز ھەقىقەتەنمۇ ھەمدوستلۇق ھۇلىنى سېلىشنى ۋە جۈملىدىن ئۇنى ئۇزاق دەۋرلەرگە سېلىشنى خالايدىغان بولساق، دېمەك، ئۇ چاغدا، بىز تاللاپ ئېلىۋاتقان ۋاسىتىلار تولۇق دەرىجىدە بىزنىڭ ئۇلۇق نىيەتلىرىمىزگە ماس كېلىشى لازىم.

مەن بۇ ماۋزۇغا مىنسك ئۇچرىشىشىنىڭ بارلىق ئىشتىراكچىلىرى- ب. ن. يېلتسىن، ل. م. كراۋچۇك، س. س. شۇشكېۋىچ بىلەن پاراڭلاشتىم ۋە ئۇلارنىڭ ھەممىسى پەيدا بولغان ۋەزىيەتكە نىسبەتەن چۈشەنچە بىلەن مۇناسىۋەت قىلغانلىقىنى مىننەتدارلىق بىلەن تەكىتلەيمەن. ئۇلارمۇ، ئاشخاباد ئۇچرىشىشىنىڭ ئىشتىراكچىلىرىمۇ، بەزى بىر باشقا دۆلەتلەرنىڭ باشلىقلىرىمۇ مەۋقەلەرنى بىرلىشىپ مۇھاكىمە قىلىش ۋە ئۇيغۇنلاشتۇرۇشى، تېخى ھازىرچە ھەمدوستلۇققا كىرىشكە تەييار ئەمەسلىرىنىڭمۇ مەنپەئەتلىرىنى ھېساپقا ئالغان ھالدا، ھەر ھالدا مۇتلەق كۆپچىلىكتىكى سابىق جۇمھۇرىيەتلەر ئۈچۈن قوبۇل قىلىش مۇمكىن بولغان قارارنى ئېيتىش ئۈچۈن ئالمۇتىدا ئۇچرىشىش ئوتكۈزۈش توغرىلىق تەكلىپنى قوبۇل قىلدى.

شۇنى ئېيتىشىم كېرەككى مىنسك ئۇچرىشىشىنىڭ يەكۈنلىرىدە مەن شۇنداقلا ئۇرغۇنلىغان ئىجابىي پەيتلەرنى كورۇۋاتىمەن. ئۇنى ھەممىدىن ئاۋال ئوزىنى ئاقلىمايدىغان دەرىجىدە ئۇزاققا سوزۇلۇپ كەتكەن ئومۇمىي شەرتنامىنى ئىمزالاش جەريانىنى چاپسانلىتىشقا قارىتىلغان تەشەببۇس سۈپىتىدە قاراش كېرەك. بۇ- مەركەزنىڭ ھەرىكەتلىرىگە قىلىنغان ئىنكاس.

بۇنى چۈشەندۈرۈشكە ئۇرۇنۇپ كورەي: 12 مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتنىڭ رەھبەرلىرى ئىشتىراك قىلغان ئوكتەبىردىكى ئالمۇتا ئۇچرىشىشىدىن كېيىن، بىز ئەمەلىياتتا ئىقتىسادىي شەرتنامىنى ئىمزالاشقا يېقىنلاشتۇق. لېكىن تۇيۇقسىزلا م. س. گورباچېۋ شۇنداقلا سىياسىي ئىتتىپاقنى قۇرۇشقا قارىتىلغان يولنى زورگوزۇشكە باشلىدى، گويا ئۇنىڭسىز ئىقتىسادىي كېلىشىم ئەمەلگە ئاشمايدىغاندەك. ئوبيېكتىۋ رەۋىشتە قولغا كەلتۈرۈلگەن نەرسىگە ھۇجۇم قىلىش جەريانى باشلاندى.

بىرىست كېلىشىمىدە ۋە بارلىق ئۇچرىشىشلارنىڭ يەكۈنلىرىدە ئۇنىڭدا يىغىلغان رەھبەرلەرنىڭ ئىلگىرى، شۇ جۈملىدىن ئالمۇتىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن نەرسىلەرنى تولۇق دەرىجىدە ساقلاپ قېلىشقا بولغان ئىنتىلىشنىڭ بايقىلىۋاتقانلىقىمۇ ئىجابىيدۇر.

لېكىن جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ پارلامېنتلىرىدا ئەستىقلىنىش دەرىجىسىدە بىرىست كېلىشىمىگە تۈزۈتۈشلەر كىرگۈزۈلىدىغانلىقى ئۈچۈنمۇ ئېنىقلىمىلار زورۇردۇر.

مەن يېڭى ئالمۇتا ئۇچرىشىشى ئوتكۈزۈلىدىغانلىقىغا ۋە بىز مۇئەممانى مۇھاكىمە قىلىشقا قاتنىشىدىغانلارنىڭ ھەممىسىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان مۇرەسسەلىك قارار قوبۇل قىلىدىغانلىقىمىزغا ناھايىتى ئىشىنىمەن.

جانابى بېيكېر بىلەن بولغان سۆھبەت ۋاقتىدا، تەبىيكى، سابىق ئىتتىپاقنىڭ تەۋەسىدىكى يادرو قورالى توغرىلىقمۇ مەسىلە قوزغالدى. بۇ يەردىمۇ مېنىڭ مەۋقەم ئۆزگەرمەيدۇ. ھېچ كىمگە ۋە ھەر قانداق شارائىتلاردا بىز يادرو قورالى بىلەن تەھدىت سېلىشنى نىيەت قىلمايمىز. لېكىن بۇ قورال تەغدىرىنىڭ ئەمرى بىلەن تەۋەلىرىدە بولۇپ قالغان جۇمھۇرىيەتلەر ئوتتۇرىسىدا كوللېكتىۋ بىخەتەرلىك پرىنسىپىغا رىئايە قىلىنىشى، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ئالاھىدە شەرتنامە ئىشلىنىشى ۋە تۈزۈلۈشى لازىم. بۇ قورال ھېچ قاچان قوللىنىلماسلىقى كېرەك. مۇنداق شەرتنامە باشقا جۇمھۇرىيەتلەر ئۈچۈنمۇ ئوچۇق بولۇشى كېرەك. شەمەي يادرو پولىگونىنى ياپقاندىمۇ مەن ئەينە شۇنىڭغا ئەمەل قىلغان. مەزكۇر مۇئەمما شۇنداقلا بىزنىڭ بارلىق مەنپەئەتلىكلىرىمىزنى قايرىپ قويۇپ، ئومۇمىي قارار تاپالىشىمىزغا توغرىدىن- توغرا باغلىقتۇر. مەن تەبىئىتىم بويىچە ئوپتىمىست ھەم پراگماتىك ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى قولغا كەلتۈرىدىغانلىقىمىزغا ئىشىنىمەن. چۈنكى جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ بارلىق باشقا باشلىقلىرىمۇ بۇنىڭغا نىسبەتەن ئۆزلىرىنىڭ ئاق نىيىتىنى بىلدۈرمەكتە.

ن.ئە.نازاربايېۋ بىلەن ج. بېيكېر ئۇچرىشىش ۋاقتىدا.

گورباچېۋ بىلەن يېلتسىن سسجئى دىن مۇستەقىل دۆلەتلەر ھەمدوستلۇقىغا (مدھ) ئوتۇش يانۋارنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە

تاماملىنىشى مۇمكىن دەپ ھېساپلايدۇ

سسجئى پرېزىدېنتى مىخائىل گورباچېۋ ۋەزىيەتنىڭ مۇرەككەپلىكىگە قارىماي، ئۆز ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنلاشنى داۋاملاشتۇرماقتا. 17- دېكابىر كۈنى مۇخبىرلار بىلەن ئۇچرىشىشتا پرېزىدېنت مەتبۇئات خىزمىتىنىڭ رەھبىرى ئاندرېي گراچېۋنىڭ بىلدۈرۈشىگە قارىغاندا «ئىلگەركى كېڭەشنىڭ سابىق ئەزالىرى تەرىپىدىن ھەمدوستلۇق قۇرۇش توغرىلىق كونستىتۇتسىيەلىك قارار قوبۇل قىلىنغىچە، سسجئى موجۇت بولۇپ تۇرىدىكەن، ۋە ئۇنىڭ بارلىق ئورگانلىرى موجۇت بولۇپ تۇرىدۇ».

بۇ يەردە سۆز ئوتكۈنچى دەۋر توغرىلىق كېتىپ بارىدۇ. بەزىبىر بېرىلگەن باھالارغا قارىغاندا، ئۇ يانۋارنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە داۋاملىشىشى مۇمكىن. 21- دېكابىر كۈنى ئالمۇتىدا بولىدىغان مۇستەقىل دۆلەتلەر رەھبەرلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى بۇنىڭ مۇھىم باسقۇچلىرىنىڭ بىرى بولىدۇ. ئا. گراچېۋنىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا ھەمدوستلۇققا باشقا مۇستەقىل دۆلەتلەرنىڭ قوشۇلۇشى توغرىلىق كېلىشىم ئىمزالىنىشى بىلەن «ھەمدوستلۇقنى شەكىللەندۈرۈش جەريانى يېڭى دەرىجىگە كۆتۈرۈلىدۇ». شۇنىڭدىن كېيىن كۈتۈلىۋاتقىنىدەك، كېلىشىمنى مەزكۇر دۆلەتلەرنىڭ پارلامېنتلىرى تەرىپىدىن مۇھاكىمە قىلىش ئىشلىرى تۇرىدۇ. «ئەگەر بۇ جەريان شۇنداق ماڭىدىغان بولسا، پەقەت شۇ چاغدىلا بىر دۆلەت يەنە بىرسىگە ئورۇن بوشىتىپ بېرىدۇ»- دېدى سسجئى پرېزىدېنتىنىڭ ۋەكىلى.

ئا. گراچېۋ م. گورباچېۋنىڭ پىلانلىرى توغرىلىق ئېيتىپ ۋە ئۇنىڭ ساڭلىقى توغرىلىق بېرىلگەن سوئالغا جاۋابەن، «پرېزىدېنت ئوزىنى ياخشى ھېس قىلىۋاتىدۇ، ئۇ بەقۇۋۋەت» دەپ خەۋەر قىلدى. م. گورباچېۋ ئوزى ئۈچۈن ئوتكۈنچى دەۋردە تۆۋەندىكى يونىلىشلەردە مەركەزلىشىشنى مۇھىم دەپ ھېساپلايدۇ. ئۇ ئوزىنىڭ بارلىق ئىمكانىيەتلىرىنى سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ كۆچىيىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن پايدىلىنىش، سىياسىي كۈچلەرنىڭ جەمىيەتنىڭ تۇراقلىقلىقىغا ئىشلىشىنى قولغا كەلتۈرۈش نىيىتىدە بولماقتا. «ئۇ ئوتكۈنچى دەۋرنىڭ جەريانى دېموكراتىك دائىرىدە، كونستىتۇتسىيەلىك، ئاشكارىلىق ئوچۇق شارائىتتا بولۇشى ئۈچۈن غەمخورلۇق قىلىدۇ ۋە ئۇنى تەلەپ قىلىدۇ»- دەپ بىلدۈردى ئا. گراچېۋ- پرېزىدېنت سسجئى نىڭ ئۆز ئۈستىگە ئالغان خەلق ئارا مەجبۇرىيەتلىرىنىڭ ۋارىسلىقلىقىنى تەمىنلەشنى نىيەت قىلماقتا. مۇنداق مەجبۇرىيەتلەر 15 مىڭغا يېتىدۇ».

سسجئى پرېزىدېنتى مەتبۇئات خىزمىتىنىڭ رەھبىرى تەرىپىدىن ئېيتىلغانلارنى جەملەپ م. گورباچېۋنىڭ ئوتكۈنچى دەۋرگە بولغان ئاساسىي شارى: كونستىتۇتسىيەلىك، تەرتىپ، ۋارىسلىق ۋە جەمىيەتنىڭ تۇراقلىقلىقىدىن ئىبارەت دەپ خۇلاسە چىقىرىش مۇمكىن.

ئىلگەركىدەكلا پرېزىدېنتنىڭ ئىش دائىرىسى ناھايىتى زىچ، ئۇ دايىم مۇستەقىل دۆلەتلەر رەھبەرلىرى بىلەن ئالاقە قىلىپ تۇرىدۇ، سىياسىي ئەرباپلار، ئالىملار، ژۇرنالىستلار بىلەن ئۇچرىشىدۇ. م. گورباچېۋ شۇنداقلا سسجئى رەھبىرى ھوزۇرىدا قۇرۇلغان ئىنسانپەرۋەرلىك ياردەم بېرىش كومىتېتىنىڭ ئىشىغىمۇ ئۇرغۇن كوڭۇل بولىدۇ. بۇ يەردە ئاساسىي مەسىلە- كېلىۋاتقان ئىنسانپەرۋەرلىك ياردەمنى قانداق يەتكۈزۈش ۋە تەخسىم قىلىشتىن ئىبارەت بولماقتا. پرېزىدېنتنىڭ پائال ھەرىكىتى بىلەن بۇ ياردەمنى تەخسىم قىلىش بويىچە خەلق ئارا دەرىجىدە ۋە كېڭەش جەمىيەت تەشكىلاتلىرى دەرىجىسىدە بىرلەشكەن ستروكتۇرلار قۇرۇلىدۇ.

م. گورباچېۋنىڭ تەغدىرى توغرىلىق سوئاللارنىڭ بىرىگە جاۋاپ بېرىپ، ئا. گراچېۋ مۇنداق دەپ بىلدۈردى: «مەن گورباچېۋنىڭ دەۋرى ئاياقلاشتى دەپ ھېس قىلمايمەن. ئۇ ئوزىنى ئېنىق بىر لاۋازىم بىلەن ئەمەس، بەلكى جەريان بىلەن باغلاشتۇرغان ئادەم. بىز تېخى يېتەرلىك دەرىجىدە ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە ئۇنىڭ دەۋرى توغرىلىق سۆزلەيمىز».

گى. ئالىيېۋ،
«ئىزۋېستىيە» گېزىتىدىن.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ كونستىتۇتسىيەلىك قانۇنى

قازاقستان جۇمھۇرىيىنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتى توغرىلىق

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ ئالىي كېڭىشى قازاقستان خەلقىنىڭ ئەركىنى ئىزھار قىلىپ، ئىنسان ھوقۇقلىرىنىڭ ئۇمۇمىي دېكلاراتسىيەسىدە، ياشقا ئۇمۇمىي ئېتىراپ قىلىنغان خەلىق ئارا ھوقۇق نورمىلىرىدا مۇستەھكەملەنگەن شەخس ھوقۇقلىرىنىڭ ۋە ئەركىنلىكلىرىنىڭ ئۇستۇنلۇكىنى ئېتىراپ قىلىپ، قازاق خەلقىنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقىنى ۋە ئىستقلال، پۇخرالىق جەمىيەتىنى ۋە ھوقۇق دولىتىنى قۇرۇش قەتئىي نىيىتىگە ئاساسلىنىپ، تېچلىقپەرۋەرلىك تاشقى سىياسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، يادرو قۇرالىنى تارقاتىش پرىنسىپىغا ۋە قۇرالسىزلىنىش جەريانىغا ئۆزىنىڭ سادىق ئېكەنلىگىنى بىلدۈرۈپ، قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتىنى تەنتەنلىك ئېلان قىلىدۇ.

1ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى ـ مۇستەقىل دولەت

1ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى ـ مۇستەقىل، دېموكراتىك ۋە ھوقۇق دولىتى. ئۇ ئۆز تەۋەسىدە پۈتكۈل ھاكىمىيەتكە ئېگە. ئىچكى ۋە تاشقى سىياسىتىنى مۇستەقىل بەلگۈلەيدۇ ۋە ژۇرگۈزىدۇ.

2ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيىتى بارلىق دولەتلەر بىلەن ئۆز ئارا مۇناسىۋەتلىرىنى خەلىق ئارا ھوقۇق پرىنسىپلىرىدا ئورنىتىدۇ.

3ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئۆزىنىڭ دولەت مۇستەقىللىگىنى باشقا دولەتلەرنىڭ ئېتىراپ قىلىشى ئۈچۈن ئوچۇق.

4ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پۈتكۈل تەۋەسىدە قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ كونستىتۇتسىيەسى ۋە قانۇنلىرى، شۇنداقلا ئۇ ئېتىراپ قىلغان خەلىق ئارا ھوقۇق نورمىلىرى قوللىنىلىدۇ.

5ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەۋەسى ئۆزىنىڭ موجۇت چېگرا رىسىدا پۈتۈن، بولۇنمەس ۋە دەخلسىز بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

2ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ خەلقى ۋە پۇخرالىسى.

6ـ ماددا. قازاق مىللىتى بىلەن تارىخىي تەغدىر ئۇمۇمىيلىغى بىلەن بىرلەشكەن. جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق مىللەتلىرىنىڭ پۇخرالىرى قازاق مىللىتى بىلەن بىللە قازاقستاننىڭ بىر پۈتۈن خەلقىنى تەشكىل قىلىدۇ، ئۇلار قازاقستان جۇمھۇرىيتىدە سۇۋېرېنىتېتنىڭ بىردىن ـ بىر ئېگىسى ۋە دولەت ھاكىمىيىتىنىڭ مەنبەسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، دولەت ھاكىمىيىتىنى قازاقستان جۇمھۇرىيتى كونستىتۇتسىيەسى ۋە قانۇنلىرى ئاساسىدا ھەم ئوزى سايلايدىغان دولەت ئورگانلىرى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ.

جۇمھۇرىيەت پۇخرالىرى ئوزلىرىنىڭ مىللىتىدىن، دىنىدىن، جەمىيەت بىرلەشمىلىرىگە تەئەللۇق بولۇشىدىن، كېلىپ چىقىشىدىن، ئىجتىمائىي ۋە مۇلۇك ئەھۋالىدىن، مەشغۇلات تۇرىدىن، تۇرۇشلۇق جايىدىن قەتئىي نەزەر تەڭ ھوقۇقلارغا ۋە ۋەزىپىلەرگە ئېگە.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ تەۋەسىدە بولۇۋاتقان ۋە ئۇنىڭ پۇخرالىرى ۋە ئۇلار ھېسابلانمايدىغان شەخسلەر جۇمھۇرىيەتنىڭ قانۇنلىرىدا ۋە دولەتلەر ئارا شەرتنامىلىرىدا بەلگۈلەنگەن قانىدىلەردىن باشقا، قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ كونستىتۇتسىيەسىدە، قانۇنلىرىدا ۋە دولەتلەر ئارا شەرتنامىلىرىدا بەلگۈلەنگەن ھوقۇقلىردىن ۋە ئەركىنلىكلەردىن پايدىلىنىدۇ، شۇنداقلا ۋەزىپىلەرنى ئاتقۇرىدۇ.

پۇخرالىق تەڭ ھوقۇقلۇقتا قەسەم قىلىش قانۇن بويىچە تەقىپلىنىدۇ.

7ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئۆز پۇخرالىغا ئېگە، جۇمھۇرىيەت تەۋەسىدىن كېتىشكە مەجبۇر بولغان ۋە باشقا دولەتلەردە ياشايدىغان بارلىق قازاقلارنىڭ باشقا دولەتلەرنىڭ پۇخرالىغا ئېگە بولۇش ياكى ئېگە بولماسلىق ھوقۇقىنى قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ تارتىۋالمايدىغانلىقى قازاق ئەلنىڭ مىللىي ئىرادىسىنى ئىپادىلەيدىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئۆز ۋەتىنىگە قايتىپ كېلىشى ئۈچۈن شارائىت يارىتىدۇ.

8ـ ماددا. قازاق مىللىتىنىڭ ۋە قازاقستاندا ياشايدىغان باشقا مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى، ئەنئەنىلىرىنى ۋە تىلىنى تىكلەش ھەم تەرەققىي ئەتكۈزۈش، مىللىي قەدىر ـ قىممىتىنى مۇستەھكەملەش دولەتنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئوزىنىڭ تاشقىسىدا ياشايدىغان قازاقلارنىڭ مىللىي ـ مەدەنىي، مەنىۋي ۋە تىل ئېھتىياجلىرىنى قانائەتلەندۈرۈشكە غەمخورلۇق قىلىدۇ، ئۇلار پۇخرالىرى بولۇۋاتقان دولەتلەر بىلەن تۈزىلىدىغان شەرتنامىلار ئاساسىدا ئۇلارنىڭ مەنپەيەتلىرىنى ھىمايە قىلىدۇ.

3ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ دولەت ھاكىمىيىتى ئورگانلىرى

9ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە دولەت ھاكىمىيىتى ئۇنى قانۇن چىقىرىش، ئىجرائىي ۋە سوت ھاكىمىيىتىگە بولۇش پرىنسىپىغا ئاساسلىنىپ قۇرىلىدۇ ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

جۇمھۇرىيەت خەلقى نامىدىن ھەر كەت قىلىش ھوقۇقى قازاقستان جۇمھۇرىيتىنى ئالىي كېڭىشىگە ۋە پرېزىدېنتقا تەئەللۇق.

10ـ ماددا. قانۇن چىقىرىش ھاكىمىيىتىنى قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ ئالىي كېڭىشى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ.

پرېزىدېنت قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئىجرائىي ھاكىمىيىتىنىڭ باشلىغى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

سوت ھاكىمىيىتى قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ ئالىي سوتىغا ۋە ئالىي ئاربىتراژ سوتىغا تەئەللۇق.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ كونستىتۇتسىيەلىك سوتى كونستىتۇتسىيەنى سوت ئارقىلىق ھىمايە قىلىشنىڭ ئالىي ئورگىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

4ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى دولەت ئىستقلالىيىتىنىڭ ئېختىسادىي ئاساسلىرى.

11ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتىنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىپ، يەر ۋە ئۇنىڭ بايلىقلىرى، سۇ، ھاۋا بوشلۇغى، ئوسۇملۇك ۋە ھايۋانات دۇنياسى، باشقا تەبىئەت رېسۇرسلىرى، ئېختىسادىي ۋە ئىلمىي تېخنىكىلىق پوتېنسىال پەقەت ئۇنىڭ مۈلكى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ مۇستەقىل دولەت ستاتۇسىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان ۋە مۇلۇكنىڭ بارلىق شەكىللىرىنىڭ خىلمۇ ـ خىل ھەم تەڭ بولۇشىغا ئاساسلانغان مۇستەقىل ئىختىسادىي سىستېمىغا ئېگە.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ جۇمھۇرىيەتنىڭ قانۇنلىرىغا مۇۋاپىق جۇمھۇرىيەت تەۋەسىدە ئېگىلىك ۋە باشقا پائالىيەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان باشقا دولەتلەرنىڭ، ئۇلارنىڭ پۇخرالىرىنىڭ ۋە تەشكىلاتلىرىنىڭ مۈلۈك ھوقۇقلىرىنى قوغدايدۇ.

12ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى دولەت مىللىي بانكىغا ئېگە، ئونىڭ مالىيە ـ كرېدىت، ئاخچا سىستېمىلىرىنى قۇرۇش ھوقۇقىغا ئېگە، جۇمھۇرىيەتلىك سېلىق ۋە باج سىستېمىلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئوزىنىڭ ئالتۇن زاپاسىنى، ئالماس ۋە ۋالىيو تا فوندلىرىنى قۇرىدۇ.

5ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى ـ دۇنيا ـ ۋي بىرلەشمىسىنىڭ ئەزاسى.

13ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى خەلىق ئارا ھوقۇق سۇبېيكتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. دىپلوماتىك ۋە كونسۇللۇق ۋاكالەتخانىلارنى ئالماشتۇرىدۇ، خەلىق ئارا تەشكىلاتلارغا، كوللېكتىۋلىق بىخەتەرلىك سىستېمىلىرىغا ئەزا بولالايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ پائالىيىتىگە قاتنىشالايدۇ.

14ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى تاشقى ئېختىسادىي پائالىيەت مەسىلىلىرىنى مۇستەقىل ھەل قىلىدۇ.

6ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتىنى قوغداش

15ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئۆز ئىستقلالىيىتىنى قوغداش ۋە مىللىي دولەتچىلىگىنى مۇستەھكەملەش چارىلىرىنى كۆرىدۇ.

جۇمھۇرىيەتنىڭ ئاجرالماس ھوقۇقىنى تەشكىل قىلىدىغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا ھەر قانداق ئارىلىشىش ئۇنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتىگە سۇيىقەست قىلغانلىق سۈپىتىدە باھالىنىدۇ.

16ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئۆزىنىڭ ئىستقلالىيىتىنى ۋە تەۋە پۈتۈنلۈگىنى قوغداش مەخسىتىدە ئوزىنىڭ قۇرالىلىق كۈچلىرىنى قۇرۇش ھوقۇقىغا ئېگە. جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەربىي ئوزىت پۇخرالىرىنىڭ مۇستەقىل ھەربىيە تىلىك سېلىق ۋە باج سىستېمىلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئوزىنىڭ ئالتۇن زاپاسىنى، ئالماس ۋە ۋالىيو تا فوندلىرىنى قۇرىدۇ.

5ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى ـ دۇنيا ـ ۋي بىرلەشمىسىنىڭ ئەزاسى.

13ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى خەلىق ئارا ھوقۇق سۇبېيكتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. دىپلوماتىك ۋە كونسۇللۇق ۋاكالەتخانىلارنى ئالماشتۇرىدۇ، خەلىق ئارا تەشكىلاتلارغا، كوللېكتىۋلىق بىخەتەرلىك سىستېمىلىرىغا ئەزا بولالايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ پائالىيىتىگە قاتنىشالايدۇ.

14ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى تاشقى ئېختىسادىي پائالىيەت مەسىلىلىرىنى مۇستەقىل ھەل قىلىدۇ.

6ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتىنى قوغداش

15ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئۆز ئىستقلالىيىتىنى قوغداش ۋە مىللىي دولەتچىلىگىنى مۇستەھكەملەش چارىلىرىنى كۆرىدۇ.

جۇمھۇرىيەتنىڭ ئاجرالماس ھوقۇقىنى تەشكىل قىلىدىغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا ھەر قانداق ئارىلىشىش ئۇنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتىگە سۇيىقەست قىلغانلىق سۈپىتىدە باھالىنىدۇ.

16ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئۆزىنىڭ ئىستقلالىيىتىنى ۋە تەۋە پۈتۈنلۈگىنى قوغداش مەخسىتىدە ئوزىنىڭ قۇرالىلىق كۈچلىرىنى قۇرۇش ھوقۇقىغا ئېگە. جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەربىي ئوزىت پۇخرالىرىنىڭ مۇستەقىل ھەربىيە تىلىك سېلىق ۋە باج سىستېمىلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ ئۆزىنىڭ ئالتۇن زاپاسىنى، ئالماس ۋە ۋالىيو تا فوندلىرىنى قۇرىدۇ.

5ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى ـ دۇنيا ـ ۋي بىرلەشمىسىنىڭ ئەزاسى.

13ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى خەلىق ئارا ھوقۇق سۇبېيكتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. دىپلوماتىك ۋە كونسۇللۇق ۋاكالەتخانىلارنى ئالماشتۇرىدۇ، خەلىق ئارا تەشكىلاتلارغا، كوللېكتىۋلىق بىخەتەرلىك سىستېمىلىرىغا ئەزا بولالايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ پائالىيىتىگە قاتنىشالايدۇ.

14ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى تاشقى ئېختىسادىي پائالىيەت مەسىلىلىرىنى مۇستەقىل ھەل قىلىدۇ.

6ـ باب.

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتىنى قوغداش

15ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئۆز ئىستقلالىيىتىنى قوغداش ۋە مىللىي دولەتچىلىگىنى مۇستەھكەملەش چارىلىرىنى كۆرىدۇ.

جۇمھۇرىيەتنىڭ ئاجرالماس ھوقۇقىنى تەشكىل قىلىدىغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا ھەر قانداق ئارىلىشىش ئۇنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتىگە سۇيىقەست قىلغانلىق سۈپىتىدە باھالىنىدۇ.

16ـ ماددا. قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئۆزىنىڭ ئىستقلالىيىتىنى ۋە تەۋە پۈتۈنلۈگىنى قوغداش مەخسىتىدە ئوزىنىڭ قۇرالىلىق كۈچلىرىنى قۇرۇش ھوقۇقىغا ئېگە. جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەربىي ئوزىت پۇخرالىرىنىڭ مۇستەقىل ھەربىيە تىلىك سېلىق ۋە باج سىستېمىلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئالىي كېڭىشىنىڭ توختامى

«قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتى توغرىلىق» قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ كونستىتۇتسىيەلىك قانۇنىنى كۆرگۈزۈش تەرتىۋى ھەققىدە

قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ ئالىي كېڭىشى توختام قىلىدۇ:

1. «قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ دولەت ئىستقلالىيىتى توغرىلىق» قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ كونستىتۇتسىيەلىك قانۇنى ئېلان قىلىنغان پەيتتىن باشلاپ كۈچكە كىرگۈزۈلسۇن.

2. قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ تېگىشلىك قانۇن ۋە باشقا نورماتىۋ ھوججەتلىرى قوبۇل قىلىنغىچە ئۇنىڭ تەۋەسىدە كۈچ ئىجرا قانۇنلىرى نورمىلىرى ۋە كۈچ ئىجرا ئېتىراپ قىلغان خەلىق ئارا ھوقۇق نورمىلىرى قوللىنىلىدۇ. چۈنكى ئۇلار موشۇ قانۇنغا، قازاقستان جۇمھۇرىيتىنىڭ باشقا قانۇن ۋە نورماتىۋ ھوججەتلىرىگە قارشى كەلمەيدۇ.

قازاقستان جۇمھۇرىيتى ئالىي كېڭىشىنىڭ رەئىسى س.ئابدىلدىن.

ئالمۇتا، 1991ـ ۋىل، 16ـ دېكابىر.

ئالمۇتا شەھرىنىڭ موسكۋا ناھىيەسىدىكى ھەربىي كومىسسارياتتىكى باللارنى ھەربىيگە ئۇزىتىش تەنتەنىسى.

سۈرەتلەردە: 1. باللار ئىمام ئەمانقۇلوۋنىڭ دۇئاسىنى ئېلىۋاتىدۇ. 2 خۇدا بۇيرىسا، خىزمەتنى تۈگەتىپ، ساقلىق ـ سالامەت قايتىپ كېلەمەن...

(قاز تاگ).

سېلىنوگراد. ئېمىس مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ يېڭى بىناسىدا ھەر يەكشەنبە كۈنى ئېمىس تىلىنى ئوقۇتۇش قولغا ئېلىندى. ئۇنى بېرلىن باللار باغچىسىنىڭ يېتەكچىسى، گېرمانىيە گراژدانكىسى ئۇشى سايللېر ئېلىپ بارىدۇ.

سۈرەتتە: ئۇشى سايللېرنىڭ دەرسىدە.

(قاز تاگ).

«ئىتتىپاقنىڭ» يەنە بىر شۆبىسى

يېقىندا قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ «ئىتتىپاق» مەدەنىي ـ ئاقارتىش جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى توقماق شەھىرىدە ياشايدىغان ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۇ يەردە «ئىتتىپاق» شۆبىسىنى تەشكىل قىلىش ژىغىنىغا قاتناشتى. تەسىس ژىغىنى تۇرداخۇن موللامىنىڭ «ئىتتىپاق» پائالىيىتى ۋە ئۇنىڭ تەرىپىدىن ژۈرگۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان خەيرىلىك ئىشلارغا قۇرئان ئوقۇشى بىلەن باشلاندى.

ژىغىن قاتناشچىلىرى «ئىتتىپاق» جەمئىيىتىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى، مائارىپىمىزنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش يولىدا بەجىرىپ كېلىۋاتقان ئىشلىرىنى مۇناسىپ باھالاپ، ئەينە شۇ سەپتە توقماقتا ياشايدىغان ئۇيغۇرلارمۇ مىللىي مەنپەئەتلىرىمىزنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ ھەسسىلىرىنى قوشۇش تىلەكلىرىنى بىلدۈردى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ يەردە «ئىتتىپاق» جەمئىيىتىنىڭ شۆبىسىنى قۇرۇش زۆرۈرىيىتىنى تەكىتلەشتى.

ئۈچرىشىشقا قاتناشقان خرىستىيان مىسسىيەسىنىڭ ۋەكىلى ۋىكتور براين كرايتىس شۆبە ئىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭغا ئۈچ دانە ئاكالار كولياسكىسىنى سوغا قىلدى. ئۇ شۇنداقلا توتالىتار تۈزۈمنىڭ 74 ژىل داۋامىدا مۇسۇلمان، خرىستىيان ۋە باشقىمۇ دىنىي ئېتىقاتلارنى چەكلەپ كەلگەنلىگى نەتىجىسىدە ئادەملەر كۆڭلىدىن مېھرى ـ شەپقەت، ئىنساپ، دىيانەتنىڭ كۆتىرىلىپ كەتكەنلىگى، بولۇپمۇ ياشلىرىمىز ئەدەپ ـ ئەخلاقىنىڭ چەكتىن چىقىپ كېتىپ بارغانلىغى ھەققىدە توختىلىپ، بۇ خۇسۇستا ئۇيغۇرلارنىڭ «ئىتتىپاق» جەمئىيىتى تەرىپىدىن ئاتقۇرۇلۇۋاتقان ئىشلارنىڭ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىگىنى ئالقىشلىدى. خەلقنىڭ ئانا تىلىنى، مەدەنىيىتىنى رىۋاجلاندۇرۇش ئوخشاش مۇقەددەس مەسىلىلەرنى كوتۇرۇپ چىقىۋاتقانلىغىنى چىن دىلىدىن قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيدىغانلىغىنى ئېيتتى.

ژىغىن ئاخىرىدا يېڭى قۇرۇلغان شۆبە رەئىسلىگىگە توقماقتىكى ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى ئارىسىدا چوڭ ئابرويغا ئىگە ماھمۇتجان سەيدىناخۇنوۋ، ئۇنىڭ ئورۇنباسارلىغىغا ئابدۇللام تۇردىيېۋلار سايلاندى.

م. قۇربانوۋ.

توقماق.

ماقالىغا مايىل مىسرالار

ئاڭلىق ئادەمنىڭ ئەلگە ئېغىرى چۈشمەس.

* * *

ئەلنىڭ ئوغلى بولساڭ،
ئەۋلادىنىڭ ئاتىسى بولغايسەن.

* * *

ئەپسىگە يېڭىلسەڭ،
ئەغيارغا ئېگىلسەن.

* * *

كوچەت تىكمىگەن ـ سايىغا ئامراق.

* * *

يولۋاس تاماقلانغان يەردە،
چىل بورىلەر ھەپتە ياشايدۇ.

* * *

نامەرت قۇرال بىلەن يېڭىدۇ،
مەرت ـ ۋىژدان بىلەن.

* * *

دىلىڭ نۇرلۇق بولسا،
ھاياتىڭ سۇرلۇك بولماس.

* * *

ئاخماق ژۇتقا سىڭمەيدۇ،
سامان سۇغا چوكمەيدۇ.

* * *

قوڭغۇز ئاق بولالماس،
ئەپسى يامان پاك بولالماس.

* * *

ئاددىيلىق ـ ياشنىتار،
ساختىلىق ـ قاخشىتار.

* * *

كۈچلۈك بوران تاشنى ئۇچۇرار،
ئاچچىق غەزەپ ـ باشنى.

* * *

قاياشىڭ بولغان ئادەم،
ئاي بىلەن كۈندىن گوزەل.

* * *

تەبەتنى سويگەن ئۇزاق ياشايدۇ.

* * *

ئوز كېپىنى راس قىلار،
نادانلىغىنى پاش قىلار.

* * *

ئەقلى يوق ـ ئەلدىن كېتەر،
پەمى يوق ـ بەلدىن.

* * *

غېۋەتچىنىڭ سوزلىرىدىن،
دالادىكى شامال ياخشى.

* * *

نادانغا كەلسە شان ـ شوھرەت،
يۇرتقا كېلەر غەم ـ ئاپەت.

* * *

ئىشەنمىگىن قېرىنداشقا،
ئەگەر يولۇڭ بولسا باشقا.

* * *

ئوزى بىر ئەزمە.
ئىزدىگىنى ـ مەشرەپ، بەزمە.

* * *

ئېچ ياتقانىنى ـ
چۈمۈلىمۇ بوزەك قىلار.

* * *

سەدەپتىن ـ ئەدەپ قىممەت.

سەمەت باھاۋدىنوۋ.

پايتەخت كارخانىلىرىدا

مۇستەقىللىق يولىدا

ۋ. ۋ. تېرېشكوۋا نامىدىكى ئالمۇتا گىلەم توقۇش فابرىكىسى جۇمھۇرىيەتتىكى ئالدىنقى قاتارلىق كارخانىلارنىڭ بىرى. بازار مۇناسىۋەتلىرىگە قەدەم قويۇۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە كارخانا كوللېكتىۋى خۇددى ئىلگىركىدەكلا تۇراقلىق پائالىيەت كۆرسىتىپ، ئاھالىنى خەلق ئىستېمال ماللىرى بىلەن تەمىنلەشتە جانپىدالىق ئەمگەك قىلىپ كەلمەكتە.

ـ ۋ. ۋ. تېرېشكوۋا نامىدىكى بىزنىڭ ئالمۇتا گىلەم توقۇش فابرىكىمىز 1936 ـ ژىلى ئالمۇتا ۋىلايەتلىك سانائەت بىرلەشمىسى قېشىدىكى بىر قەۋەتلىك بىنادا «گىلەمچى» ئارتېلى شەكلىدە ئىش باشلىغان. ئۇنىڭ دەسلەپكى ئىشچىلىرى قىزىل ئوردا شەھىرىدىن تەكلىپ قىلىنغان 6 ئۇستا بولغان. ئۇلار بىر ژىل ئىچىدە 58 كىشىگە گىلەم توقۇش كەسپىنىڭ سىرلىرىنى ئۆگەتكەن. ئۇ پەيتتە ھازىرقىدەك زامانىۋىي دەستگاھلار يوق، گىلەملەر ئاساسەن خەلق ھۈنەرۋەنچىلىگى ئاساسىدا قولدا توقۇلاتتى.

بۈگۈنكى كۈندە فابرىكا ژىپ ئېگىرىش، ژىپ تەييارلاش، ئىككى توقۇش ۋە بىر پەدەزلەش ئوخشاش چوڭ بەش سېخقا ئىگە. ھەممە سېخلار زامانىۋىي دەستگاھلار بىلەن جەھازلانغان. 10غا يېقىن ھەر خىل مىللەت ۋەكىللىرى ئەمگەك قىلىدىغان مەزكۇر فابرىكىدا باللار باغچىسى، ئاشخانا، تىببىي پۇنكت ۋە ياتاقخانا خىزمەتچىلىرىنى قوشۇپ ھېساپلىغاندا 1200گە يېقىن كىشى ئىشلەيدۇ.

ئەندى مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىشقا توختىلىدىغان بولساق، ھەر ژىلىنىڭ كورسەتكۈچى ھەر خىل، قىسمى بىر سۈتكىدا بەش مىڭ كۋادرات مېتر ھەجىمدە گىلەم ۋە گىلەم مەھسۇلاتلىرى ئىشلەپ چىقىرىمىز. بۇ كورسەتكۈچ كالېندار كۈنلىرىگە قاراپ ھېساپلىغاندا، ئېيىغا 105، 110 مىڭ كۋادرات مېتر گىلەم ۋە گىلەم مەھسۇلاتلىرى ئىشلەپ چىقىرىلىدىغانلىغىدىن دەرەك بېرىدۇ. موشۇ دېكابىر ئېيىدىكى پىلانلىرىمىز ئوتكەن ئايلاردىنمۇ ژۇقۇرى بەلگۈلەندى. يەنى 117 مىڭ كۋادرات مېتر مەھسۇلات ئىشلەپ چىقارماقچىمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن يېتەرلىك ئاساسلار بار.

شۇ جايدا شۇنچىلىك كوپ مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىلىۋېتىپتۇ. نېمىشكە ئۇلار دۇكانلاردا يوق؟ دېگەن ھەقلىق سوئال تۇغۇلۇشى مۇمكىن. بىز بىلەن شەرتنامە تۈزگەن سودا تەشكىلاتلىرى بۇ مەھسۇلاتلارنى قانداق ئوزلەشتۈرۈۋاتقانلىغى بىزگە نامەلۇم. ئامما بىز شەرتنامىنى ھەر قاچان تولۇق ئورۇنلاپ كېلىۋاتىمىز.

ھە، ھازىرغىچە ئەمگەك مۇۋاپپەقىيەتلىرىمىز بىر قېلىپتا كېتىۋاتىدۇ.

ئامما كېلەچەكتە ئۇنى داۋام قىلدۇرالايمىزمۇ؟ دېگەن سوئال ئالدىمىزدا جىددىي بىر مەسىلە بولۇپ تۇرۇپتۇ. بۇنداق دېيىشكە ئوزىنگە يارىشا سەۋەپلەر بار، ئەلۋەتتە. مەسىلەن، دەستگاھلىرىمىز كۆلدىن ـ كۆلگە كونىرىماقتا. چەت ئەللەردىن سېتىۋېلىنغان يېڭىلىرى بولسا ئېھتىياج قىسىملىرى يېتىشمەسلىگى ياكى يوقلىغى تۈپەيلى تولۇق قوشۇلمايۋاتىدۇ. مەزكۇر قىسىملارنى ئۇلار ئەندىلىكتە ۋالىيۇتىسىز بەرمەيۋاتىدۇ. بىزدە بولسا ۋالىيۇتا يوق.

يەنە شۇنى ئالاھىدە تەكىتلىگىم كېلىدۇكى، مەھسۇلات (خام ئەشيا) يەتكۈزۈپ بېرىش بويىچە تۈزۈلگەن شەرتنامىلارغا ھەتتا خوشنا جۇمھۇرىيەتلەرمۇ ھازىر ئەمەل قىلمايۋاتىدۇ، مەسىلەن، بىز روسسىيەنىڭ ئېسىك، ياروسلاۋىل، شۇكىنا ئوخشاش شەھەرلىرىدىن كەندىر، كاپرون ئالاتتۇق. ھازىر ئۇلار بۇلارنى بېرىشتىن باش تارتىۋاتىدۇ. بۇ ھال ئەينى ۋاقىتتا ئىشلىرىمىزنىڭ ئاقساپ قېلىشىغا سەۋەپ بولماقتا.

شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەشكە ئەرزىيدۇكى، بەرى بىر چارىسى بولمايدىغان، ئەمەلگە ئاشمايدىغان ئىش يوق. ژۇقۇرىدا ئېيتىلغان قىيىنچىلىقلاردىن چىقىش ئۈچۈن بىزمۇ قاراپ ئولتۇرماي، جىددىي ھەرىكەت قىلىۋاتىمىز. مەسىلەن، فابرىكىمىزنىڭ گىلەم مەھسۇلاتلىرى خارىجىي ئەللەردە ئوتكۈزۈلگەن قاتار كورگەزمىلەردە نامايىش قىلىندى ۋە سېتىلدى. بۇ تەدبىرلەردە ئوزەممۇ كوپ قېتىم ئىشتىراك قىلدىم. باش ئىنژېنېرىمىز يېقىندا گېرمانىيەدە بولۇپ، قايتقان ئېدى. ھازىر لوندوندا بولۇۋاتىدۇ. بىز مەھسۇلاتلىرىمىزغا مانا شۇنداق خېرىدارلار تېپىش يولى بىلەن فابرىكىمىزنىڭ ۋالىيۇتا فوندىنى تىكلەۋاتىمىز.

ئەندى بارتېر ئۇسۇلىدىن پايدىلىنىش ئارقىلىق بولسا، خوشنا جۇمھۇرىيەتلەردىن خام ئەشيا ئېلىشنىڭ ئىمكانىيىتىنى يارىتىۋاتىمىز. يەنى بىز ئۇلارغا گىلەم ۋە گىلەم مەھسۇلاتلىرى بېرىپ، ئورنىغا خام ئەشيا ئېلىۋاتىمىز.

مەلۇمكى، بىز ژىلىغا، جۈملىدىن، 1990 ـ ژىلى 103 مىللىون سوملۇق گىلەم ۋە گىلەم مەھسۇلاتلىرى ئىشلەپ چىقاردۇق. بارلىق چىقىملارنى چىقىرىپ تاشلىغاندا 10 مىللىون سوم تازا پايدا ئالدۇق. ئامما موشۇ پايدىنىڭ 3 مىللىون 977 مىڭ سومىلا فابرىكىنىڭ فوندىغا چۈشتى. قالغان ئاخچا جۇمھۇرىيەتلىك يېنىك سانائەت مىنىستىرلىگىنىڭ مەركىزىي بيۇدژېتىغا، دولەت ۋە يەرلىك بيۇدژېتلارغا تەخسىملەندى. بىز ئەشۇ 3 مىللىون 977 مىڭ سومنىڭ بىر مىللىونىدىن كوپرەگىنى ئىشلەپ چىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈش فوندىغا ئاجراتتۇق. بۇ ئاخچىغا كوپ دېگەندە گېرمانىيەنىڭ «تېكستىما» فىرمىسىنىڭ ئىككى دانە دەستگاھىنى سېتىۋېلىشقا يېتىدۇ، خالاس. ژۇقۇرىدا تەكىتلەنگەندەك، سېخلاردىكى كونا دەستگاھلارنى يېڭىلاش ھەمدە ئىشلەپ چىقىرىش مەيدانلىرىنى قايتا قۇرۇش ۋە كېڭەيتىش لازىملىغىنىمۇ ئۇنتۇماسلىق كېرەك. بۇلارغا يەنە ئىشچى كۈچى ۋە مۇتەخەسسىسلەرنىڭ يېتىشمەسلىگى، كادىرلارنىڭ تۇراقسىزلىغى، تۇرۇشلۇق ئوي ۋە باشقىلارنى قوشساق، مۇئەممالىرىمىز يېتىپ ئېشىپ تۇرىدۇ. بۇ مۇئەممالارنى ھەل قىلىشنىڭ بىردىن ـ بىر يولى ـ كارخانىنىڭ ئېگىلىك ھوقۇقىنى تىكلەش مۇستەقىللىگىنى كېڭەيتىش، ئوزىنى ئوزى باشقۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتۇر. ھازىر بۇ جەھەتتىنمۇ خېلە ئىشلارنى قىلىۋاتىمىز.

كەلگۈسى ژىلدىن باشلاپ فابرىكىنى سېتىۋېلىش يولىدا تەييارلىق ئىشلىرىنى ژۈرگۈزۈۋاتىمىز. مابادا بۇ نىيىتىمىز ئەمەلگە ئاشسا، ھەممە ئىشلىرىمىز كوڭۈلدىكىدەك بولغان بولاتتى. جاپاكەش ئىشچىلىرىمىزنىڭمۇ بىردىن ـ بىر ئارزۇسى مانا شۇ.

مورىتى كەلگەندە فابرىكىدا ئىشچىلىرىمىزغا قىلىنىۋاتقان غەمخورلۇقلار ھەققىدىمۇ ئالاھىدە توختىلىپ ئوتكەن ئورۇنلۇق دەپ ھېساپلايمەن. بۇ جەھەتتىن ئىشلار ئاھايىتى ياخشى كېتىۋاتىدۇ، دېسەم ئارتۇقچە بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. مەسىلەن، بىزدە ئىشچىلارنىڭ سالامەتلىگىنى ساقلاش ئۈچۈن مەلىكىلىك دوختۇرلار بىلەن تەمىنلەنگەن تىببىي پۇنكت مۇنتىزىم ئىشلەپ كەلمەكتە. يېتەرلىكچە باللار باغچىلىرى، 430 ئورۇنلۇق ياتاقخانا موجۇت.

ئىلگىرى فابرىكا ئىشچىلىرىنىڭ ئوتتۇرىچە ئايلىق ئىش ھەققى 350 ـ 400 سوم ئەتراپىدا بولغان بولسا، ھازىر 550 ـ 600 سومغا يەتتى. بەزى ئىشچىلار مىڭ سومغا يەتكۈزۈپ ئىش ھەققى ئېلىۋاتىدۇ. بىراق ھازىرقى قىممەتچىلىك نوۋچ ئېلىۋاتقان زامانىدا 550 ـ 600 سوم ئۇنچە كوپ پۇل ئەمەس. شۇڭلاشقا ھەر بىر ئىشچىغا 500 سومدىن ياردەم پۇلى بەردۇق. تاماقلىنىش ئۈچۈن بولسا كۈنىگە 2،5 سومدىن تالون بېرىۋاتىمىز.

يەنە بىر ماختىنىشقا تېگىشلىك ئىش جۇمھۇرىيەتتىكى كوپ كارخانىلاردا موجۇت بولمىغان 14 ـ ۋە 15 ـ ئايلىق ئىش ھەققى بېرىش بىزدە يولغا قويۇلغان. بۇ ئىشچىلارنىڭ ئىشتاژىغا قاراپ تەخسىملىنىدۇ. يەنى 20 ياكى 30 ژىل ئىشلىگەنلەر ئۈچ مىڭ سومغىچە پۇل ئالماقتا. ئەندى پېنسىيەگە چىققانلارغا قىلىنىۋاتقان غەمخورلۇقمۇ ئالاھىدە تەكىتلەشكە ئەرزىيدۇ. بىرىنچىدىن ئۇلارغا پۇلسىز گىلەم بېرىلسە، ئىككىنچىدىن قانچە ژىل ئىشلىگەن بولسا، ھەر ژىلىغا 200 سومدىن پۇل بېرىۋاتىمىز. مۇنداق ئېيتقاندا، 20 ژىل ئىشلىگەن بولسا، 4 مىڭ سوم، 30 ژىل ئىشلىگەن بولسا، 6 مىڭ سوم ئېلىپ، دەم ئېلىشقا چىقماقتا.

ئەندى ئىستېمال ماللىرى ۋە يېمەك ـ ئىچمەك مەھسۇلاتلىرى بىلەن تەمىنلەشتىمۇ ياخشى غەمخورلۇقلار ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقتا. ئىشلەپ چىقارغان گىلەم ۋە گىلەم مەھسۇلاتلىرىمىزنىڭ مەلۇم قىسمىنى كوللېكتىۋ پايدىسىغا ئىشلىتىش ھوقۇقىمىزدىن پايدىلىنىپ، ئىشچىلارنى ژىلىغا بىر قېتىم گىلەم بىلەن تەمىنلەۋاتىمىز. بارتېر ئۇسۇلىدىن پايدىلىنىپ، ئالمۇتا چاي زاۋۇدىغا گىلەم بېرىپ، چاي ئېلىپ ئىشچىلارنى چاي بىلەن تەمىنلەۋاتىمىز. ئالمۇتا ئۇن زاۋۇدى بىلەنمۇ ئەينە شۇنداق مۇناسىۋەت قىلىۋاتىمىز. شۇنداقلا موشۇ ئۇسۇلدا ئۇيغۇر ناھىيەسىدىن پىياز، شەمەي ۋىلايىتىدىن ياڭيۇ، گروزىيەدىن تېلېۋىزور، قىرغىزستاندىن ماگنىتوفون ئېلىپ، ئىشچىلارنىڭ بۇ ماللارغا بولغان ئېھتىياجىنى قاندۇرۇۋاتىمىز.

مەلۇمكى، ئىش شارائىتى ياخشى جايدا ئىشلارنىڭ ئۈنۈملۈك بولىدىغانلىغى تۇرغان گەپ. خۇددى شۇنداق موجۇت قىيىنچىلىقلارغا قارىماي فابرىكىمىز ئىشچىلىرى ئوز ئىشلىرىنى پۇختا، سۈپەتلىك ئىشلەشكە ۋىژدانەن ئىنتىلمەكتە. چۈنكى سۈپەتلىك مەھسۇلات فابرىكىغا كوپ پايدا كەلتۈرىدۇ. بۇنىڭدىن ھەم كوللېكتىۋ، ھەم ھەر بىر ئىشچى چوڭ مەنپەئەت ئالىدۇ.

كلارا نىيازوۋا،

فابرىكا دىرېكتورى.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

بۈيۈك نامايەندىلەر

(داۋامى، بېشى ئوتكەن سانلاردا)

رابباى سائۇما

رابباى سائۇما 13ـ‌ئەسىردە ياشىغان ئۇيغۇر نىستۇرىيان دىنىي ئالىمى، خەلىق ئارالىق مەشھۇر دىپلوماتىيە ئەربابى. ئۇ 1225ـ‌ژىلى يۈەن سۇلالىسىنىڭ پايتەختى خانبالىق (ھازىرقى بېجىڭ شەھرى)تا دۇنياغا كېلىپ، 1294ـ‌ژىلى 69 يېشىدا كېچىك ئاسىيادىكى ئىلىخانلار دولىتىدە ئالەمدىن ئوتكەن.

تارىخىي مەنبەلەردە كورسىتىلىشىچە، رابباى سائۇما نىستۇرىيان دىنىي ئالىملارىدىن بىرى بولۇش سۈپىتىدە نامى دۇنياغا مەشھۇر بولغان. ئۇ 1275ـ‌ژىلى تەخىمىنەن كېچىك ئاسىيادىن يولغا چىقىپ، نىستۇرىيان دىنىنىڭ مۇقەددەس جايلىرى ھېساپلانغان يېرۇسالىم، رىم قاتارلىق جايلارغا بېرىش بىلەن بىر تەرەپتىن دىنىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىلىخانلار دولىتىگە ۋاكالىتەن دىپلوماتىيە ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولغان.

1287ـ ژىلى رابباى سائۇما ئىلىخانلار دولىتىنىڭ دىپلوماتىيە ۋەكىللەر ئومىگىنى باشلاپ، يېۋروپا دىكى ئۇرغۇن دولەتلەرگە بارغان ھەمدە شەرقىي رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ ئىمپېراتورى ئاندرى 1، فرانسىيە پادىشاسى فىلىپ 4، ئەنگلىيە پادىشاسى ئىدۋارد 1 ۋە رىم پادىشاسى نەكولاي 1 قاتارلىقلار بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ، دولەت ئىشلىرى ئەمەلدارى سۈپىتىدە ئۇلار بىلەن ھەر خىل توختاملارنى ئۈزگەن.

1290ـ ژىلى رابباى سائۇما يەنە ئىلىخانلار دولىتىنىڭ دىپلوماتىيە ۋەكىللەر ئومىگىنى باشلاپ فرانسىيەگە بارغان. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىلىخان ئارخۇننىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئۇيغۇر يېزىغىدا دىپلوماتىيە خېتى يېزىپ، ئۇز ۋەكىلى ئارقىلىق ئۇنى فرانسىيە خان ئوردىسىغا تاپشۇرغان. بۇ خەت يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدىكى دۇنياۋىي شوھرەتكە ئىگە بۇ داڭلىق ئالىم ۋە دىپلوماتنىڭ خەلىق ئارالىق دىپلوماتىيە پائالىيىتى لىرىدىن گۈۋالىق بەرگۈچى تارىخىي ھوججەت سۈپىتىدە ھازىر فرانسىيە دولەت ئارخىۋىدا ساقلانماقتا.

ئەلىيفمىش

ئەلىيفمىش 13ـ14ـ ئەسىرلەردە ياشىغان ئۇيغۇر دېڭىزچىسى ۋە دىپلوماتىيە ئەربابى. ئۇ يۈەن سۇلالىسىنىڭ ئوردىسىغا جەلىپ قىلىنغان ئۇيغۇر زىيالىلىرى قاتارىدا 1265ـ ژىلدىن تارتىپ قارارگاھنى قوغدىغۇچى ئەمەلدار سۈپىتىدە ئۇزدا ھاياتىنى باشلىغان ۋە دىپلوماتىيە ئىشلىرى ساھاسىدا كۆزگە كۆرۈنۈپ، 1272ـ ژىلى قۇبلايخانىنىڭ بۈيرۇغى بىلەن ئۇنىچى قېتىم كېمە ئەترىتىگە قوماندانلىق قىلىش بىلەن جەنۇبىي ئوكيانغا دېڭىز سەپىرىنىڭ باشلىغان. كولىمى چوڭ بولغان بۇ كېمە ئەترىتى ئىككى ژىل جەريانىدا جەنۇبىي ئوكيانىدىكى ئۇرغۇن دولەتلەرگە ۋە رايونلارغا بېرىپ، ئاخىرى فىلىپپىن، تاقىم ئارالىرىدىن چۈەنجۇ پورتىغا قايتىپ كەلگەن.

1284ـ ژىلى ئەلىيفمىش يېتەكلىگەن كېمە ئەترىتى شىرلانكىغا قاراپ يولغا چىققان. بۇ بىر قېتىملىق كولىمى مىسلىسىز ئۇزاققا قىلىنغان سەپەر بولۇپ، ھىندىچىنى يېرىم ئارىلى، مالاي يېرىم ئارىلىدىن ئوتۇپ، ھىندى ئوكيانىغا كىرىش بىلەن 5.000 مىل مۇساپىنى بېخەتەر بېسىپ، شىرلانكىغا يېتىپ بارغان. ئۇچ ژىلدىن كېيىن قۇبلايخان ئەلىيفمىشنى ھىندىستاننىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى مابار دولىتىگە بېرىپ، بۇددا نىڭ مۇقەددەس تاۋىغى ۋە سۈڭگىنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرىغان. بۇ قېتىمقى سەپەر مۇساپىسى ئالدىنقى سەپەردىن تەخمىنەن ئۇزاق بولۇپ، كېمە ئەترىتى دېڭىزدا ئۇزاق ئۇسسىز قالغان، ئوزۇقلۇقسىز شىددەتلىك بوران ـ چاپقۇنلارنىڭ ھۇجۇمىغا دۇچ كەلگەن. لېكىن ئەلىيفمىش قەيسەر ئىرادە بىلەن ئەجايىپ دېڭىزچىلىق ئىقتىدارىغا تايىنىپ، كېمە ئەترىتىنى خەتەردىن قوتۇلدۇرۇش بىلەن مابار دولىتىگە تىنچ ـ ئامان يېتىپ بېرىپ، قۇبلايخان تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئۇتۇقلۇق ئورۇنلىغاندىن سىرت، بۇ جايلاردىن كوپلىگەن ھەر خىل دورا ماتېرىياللىرىنى ئېلىپ كەلگەن.

ئەلىيفمىش ئون ژىل ئىچىدە ئۇدا تورت قېتىم ژىراققا سەپەر قىلىپ، سان ـ ساناقسىز مۇشاقەت ۋە خەۋپ ـ خەتەرلەرنى باشتىن كەچۈرگەن. جەڭ ئارقىلىق بويسۇندۇرۇش ئارقا ئادەتتىكىدەك قۇبلايخانمۇ ئۇنىڭ دېڭىز سەپىرىدىكى سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تەسىرلىنىپ، ئەلىيفمىشقا قاش تېشىدىن كوز قوپۇپ ئىشلەنگەن بەلباغ، ئېگەر ـ جابدۇق ۋە كىيىم ـ كېچەكلەرنى ئىنئام قىلغان ۋە مۇناۋىن باش قوماندانلىقا تەينىلىگەن. تورت قېتىملىق ئامان ـ ئېسەن ئوتكەن دېڭىز سەپىرىدىن كېيىن، ئەلىيفمىش يەنە ئىككى قېتىم يۈەن سۇلالىسىنىڭ دېڭىز ئەرمىيە قوشۇنلىرىغا قوماندانلىق قىلغان. ئۇ يۈەن سۇلالىسىنىڭ جەنۇبىي دېڭىز ئارقىلىق ئوردىسىغا جەلىپ قىلىنغان ئۇيغۇر زىيالىلىرى قاتارىدا 1265ـ ژىلدىن تارتىپ قارارگاھنى قوغدىغۇچى ئەمەلدار سۈپىتىدە ئۇزدا ھاياتىنى باشلىغان ۋە دىپلوماتىيە ئىشلىرى ساھاسىدا كۆزگە كۆرۈنۈپ، 1272ـ ژىلى قۇبلايخانىنىڭ بۈيرۇغى بىلەن ئۇنىچى قېتىم كېمە ئەترىتىگە قوماندانلىق قىلىش بىلەن جەنۇبىي ئوكيانىدا دېڭىز سەپىرىنى

ئۇرستلار كوپىيەپ كەتكەنلىكتىن...

ۋە سانىتارىيە ـ گىگىيېنىلىق ۋەزىيەتنىڭ كەسكىنلىشىشى بىلەن خېلە مۇرەككەپلىشىۋاتىدۇ.

قىسقىسى، تالدىقورغان ۋىلايىتىدىكى بۇ ئانچە چوڭ ئەمەس يېزا بېلوروستىكى بىرىست ۋە ئوكرائىنىدىكى جوپ ئوتكەن ژىلى دۇچار بولغان مۇئەممالارنى ھەل قىلىۋاتىدۇ.

يېقىندا قازاقستان باش مىنىستىرى يېزىغا ئۇرستلارنىڭ كوپلەپ كېلىشىنى ۋاقتىلىق توختىتىغان بۇيرۇق چىقاردى. موشۇ ژىلنىڭ ئاخىرغىچە ئۇرستلارنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنى تەشكىل قىلىدىغان سۇۋېرېن دولەتلەرگە ئۇرستلارنىڭ قورغاسقا كوپ بولسا ئالتە ئۇرستىك توپ بىر ۋاقىتتا بولالايدۇ ـ بۇ خىتاي تەرەپ بىلەن كېلىشىلگەن كۆرسەتكۈچ.

جۇمھۇرىيەتنىڭ تۇرنىزم، فىزكۇلتۇرا ۋە سپورت مىنىستىرلىگىگە قارىشىدىكى ئىستاديونلارنىڭ خىتايلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىنىڭ ئىشتىن قالدۇرۇلۇپ بېرىلىدىغانلىقى ئېلان قىلىنغان.

كېڭەش ـ خىتاي چېگرا سىدىكى قورغاس ناھىيەسى ـ ئوتكۇزۇش پونكىتىدا قاچاقلاردا بىر ۋاقىتلاردا جەم ـ جەت بولغان ھايات، ئۇرستلارنىڭ ھەددىدىن تاشقىرى ئۇرغۇن بولۇشىدىن ۋاۋلىنون قالايمىقانچىلىقنى ئەسلىتىشكە باشلىدى. بۇ يەردە چېگرادىن دولەتنىڭ يېرىگە چاپسىنىپ راق كىرىشنى خالىغان قازاقستان ۋە مەملىكىتىمىزنىڭ باشقا رېگىونلىرى ئۇرستلىرىنىڭ توپىي كوپەيمەكتە.

مېھمانلارنىڭ مۇنچىلىك سانىنى قوبۇل قىلىشقا مولچىلانمىغان قورغاس ئۇيۇقسىزلا ئوزىگە ژۇكلەنگەن ئىشنىڭ ھوددىسىدىن ئارانلا چىقىۋاتىدۇ. خىزمەتچىلەرنىڭ ناھايىتى ئاز سانىغا ئېگە ۋە ئوتكۇزۇش ئىمكانىيىتى چەكلەنگەن باجخانا كېچە ـ كۈندۈز دېگىدەك ئىشلەۋاتىدۇ. قورغاسلىقلار باشتىن كەچمىشلىرىنى قولايسىزلىقلار كۆرمىگەنلىكى

سېلىنوگراد. ئۇمۇمىيۈزلۈك بازار ئىختىساسلاشقا ئوتۇش ئاھالىنىڭ ئىختىسادىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىنمىغان قاتلىمىغا ئوز تەسىرىنى كۆرسەتمەكتە. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پېنسىونېرلار. مانا بۇ ئايالمۇ (سۈرەتتىكى) يېزىدىن بىر قاپ قورۇلغان سېمىشكا ئېلىپ كەلدى. ئۇ قانداقتۇ ئوزىگىلا مەلۇم مەخسەت بىلەن مەيدىسىگە «ئەمگەك ۋېتېرانى» مېدالىنى قاداۋالغان. كۆلكىلىكمۇ؟ ئېنىق ئىپادىگە ئېچىنىشلىق بولسا كېرەك. يەنە نېمە بولىدۇ؟

(قاز تاگ).

ئوز يولى بىلەن تاشقى بازارغا

قوستاناي. ۋىلايەتنىڭ كوپلىگەن كارخانىلىرى ۋە ئېگىلىكلىرى تاشقى بازارغا مۇستەقىل چىقىۋاتىدۇ. مەسىلەن، سوكولوۋ ـ ساربای بىرلەشمىسى يېقىندا ۋىلايەتلىك ئىجرائىيە كومىتېتىغا ئاۋستىرىيەنىڭ، ئانگلىيەنىڭ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ ۋە باشقا ئەللەرنىڭ ئون تورت فىرمىسىغا ئەركىن ئالماشتۇرۇلىدىغان ۋالیوتىغا ئوكاتىلارنىسى يەتكۈزۈش توغرىلىق تەكلىپ بەردى. بىر قاتار كارخانىلار چەتكە مەھسۇلات چىقىرىشتىن ئوز ۋالیوتىسىغىمۇ ئېگە بولدى.

(قاز تاگ).

ئادەم ۋە قانۇن

جىنايىي ئىشلار خەۋىرلىرى

ئوز جازاسىنى ئالدى

ئالمۇتا شەھرى كۈندىن ـ كۈنگە ياشىرىپ، گۇزەللىنىپ كېتىپ بارىدۇ، مىكروراىيونلاردا ئويلەرنىڭ قاتارى كۈندىن ـ كۈنگە كوپىيىپ ئوسىمەكتە. مانا، موشۇ خوشاللىق كولەكىسىگە ئۇسىدە نامەلۇم بىر ھارام نىيەتلىك شەخسلەر يېڭى كۋارتىرا ئالغانلار ئويىگە كىرىپ، ئۇلارغا كۋارتىرالارغا كاپىل قىلىپ بېرىش ياكى باشقا ئىشلارنى قىلىپ بېرىمىز دەپ ئالداپ كېتىدىغانلارمۇ ئوچراشماقتا.

يېقىندا شەھەرلىك سوۋېت ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىنىڭ تەرگەۋچىلىرى دەل موشۇنداق ئوسۇل بىلەن ۋە ئوزىنى شەھەرلىك «ئۇسلۇگا» كوئوپېراتىۋىنىڭ خادىمىدەپ تونۇشتۇرۇپ، ئويىگىلارنى رېمونت قىلىپ بېرىمەن دېگەن، ئىلگىرى شەھەرلىكلەرنىڭ ئويىگە ئوغرىلىققا چۈشكىنى ئوچۈن سوتلانغان. ئى. گ. سىپىمشىكوۋ ئوستىدىن قوزغالغان جىنايى ئىش خەلىق سوتىغا ئەۋەتىلگەن ئىدى.

بۇ ئادەم خەلقنى ئالداپ، ئاخچە ئىرىنى ئېلىۋېلىپ، نامەلۇم تەرەپكە قېچىپ، يوشۇرۇنۇپ كەلگەن ئىدى. شۇنداق قىلىپ، تەرگەۋ جەريانىدا ئۇنىڭدىن 13876 سوم مۇساپىدە قىلىنىپ، ئالدىنىپ قالغانلارغا قايتۇرۇلۇپ بېرىلدى.

ئەندى خەلىق سوتى بولسا، ئۇنىڭ ژۇقۇرىدىكى «ھونەرلىرى» ئۈچۈن ئالتە ژىلغا ئەركىنلىگىدىن مەھرۇم قىلىشقا ۋە شەخسىي مۈلكىنى دولەت ئىختىيارىغا ئېلىشقا ھوكۇم چىقاردى.

ئىشتىن قايتقان چاغدا

ھازىرقى يوقچىلىق زامانىدا بەزىبىر ئادەملەر ئوز ئىش ئورۇنلىرىدىن ئوزۇق ـ تۈلۈكلەرنى ئوغرىلاپ چىقىشقا تىرىشىدۇ.

مەسىلەن، ئالمۇتا گوش كومبىناتىدىن قوينىغا 23 كىلوگرام كولباسا ۋە 4 كىلوگرام كالا گوشىنى ئوغرىلاپ چىقىپ كېلىۋاتقان ژ. م. ئوزاغالىيېۋ قولغا چۈشسە، شۇ كۈنى تەكشۈرۈشتە قەلەلەت فابرىكىسىدىن شوفيور ئا. ئا. ئەخمەتوۋنىڭ ماشىنىسى ئىچىدىن 2570 سوملۇق 185 كىلوگرام مەھسۇلات چىقىپ، مۇسادىرە قىلىندى.

ئوز ئارا كېلىشىپتۇ ...

موشۇ ژىلنىڭ 11 ئىيىدا ئىچىدە جۇمھۇرىيەتلىك توبخىمىس خادىملىرى ئىختىسات ساھاسىدا يۈز بەرگەن 18721 جىنايى فاكتلارنى ئېنىقلىغان. ئەندى، بۇنىڭ ئاساسىدا، جۇملىدىن 13432 جىنايى ئىش قوزغۇلۇپ، تەرگەۋ ماتېرىياللىرى بۇ كورسەتكۈچ ئوتكەن ژىلنى موشۇ ۋاقىتنى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، 29،9 پروتسېنت كوپ بولغان. پاش قىلىنغان ئىشلارنىڭ بىرىنى توۋەندە بايان قىلىمىز.

تالدىقورغان ۋىلايىتىنىڭ ياركەنت شەھرىدە ياشايدىغان يەرلىك گوش كومبىناتىنىڭ خولۇدىلىنىڭ سېخىنىڭ چوڭ ئوستىسى ئو. ئو. ئايازبايېۋ 16ـ نويابر كۈنى قورغاستىن ئوشقا كېتىپ بارغان «پاز» ئاۋتوبوسىنى بۇلاشقا قاتناشقان ياركەنت ناھىيەلىك پوتربېسويۇز شوفيورى ك. ئا. بورانبايېۋ بىلەن ئوز ئارا كېلىشىپ، يالغان توۋار ـ تىرانسپورت ھوججەتلىرىنى ياساۋېلىش ئارقىلىق، ئالتە تونا غاز گوشىنى ئوغۇرلاپ چىققان. دولەت باھاسىدا 18 مىڭ سوم بولىدىغان گوشنى بورانبايېۋ روسسىيەنىڭ كراسنويارسك شەھرىدە 36 مىڭ سومغا سېتىپ، ئويگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئىككىسى بولۇشۇپ ئالغان.

ھازىر ئىلگىرى قولغا ئېلىنغان بورانبايېۋ ۋە يالغان ھوججەت ياساپ، دولەت بايلىقىنى شەخسىي مەخسىتىگە پايدىلىنىپ، سېتىشقا يول بەرگەن. ئو. ئو. ئايازبايېۋ قولغا ئېلىنىپ، تەرگەۋ خادىملىرىغا جاۋاپ بەرمەكتە.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار مەتبۇئات مەركىزى.

«Ленин хаят» («Новая жизнь») индекс 65359, приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази», выходит — по вторникам, четвергам и субботам.

Газета отпечатана в типографии газетно-журнального Издательства.

г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленина 2/4.

مۇھەررىر ق. قاسىموۋ

پىكرى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى، 50 بىنا، 8ـقەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

گېزىت توغسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر ـ 69ـ86ـ33، مەسئۇل كاتىپ ـ 50ـ86ـ33، سەياسىي ـ ئىجتىمائىي بولۇم 81ـ 86ـ33، ئىختىسات بولۇمى ـ 06ـ86ـ33، ئەدەبىيات بولۇمى ـ 27ـ86ـ33، مەدەنىيەت بولۇمى ـ 01ـ92ـ 33.

زاكاز (3483) تىراژ 8250

ПОГ-80

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس.

يېڭى هايات

1991
ژىل
24
دېكابر
سېشەنبە
№153
(3496)

باهاسى
4 تيين

گېزىت 1970- ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. هەپتىسىگە ئۇچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۈنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

پرېزىدېنتلار هەمدوستلۇغى بار.

خەلىقلەر هەمدوستلۇغى بولامدۇ؟

ئالمۇتا دېكلاراتسىيەسى

مۇستەقىل دولەتلەر

- ئەزەربەيجان جۇمھۇرىيىتى، ئەرمەنستان جۇمھۇرىيىتى، بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى، قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى، مولدوۋا جۇمھۇرىيىتى، روسسىيە فېدېراتسىيەسى (رس‌ف‌س‌ج)، تاجىكستان جۇمھۇرىيىتى، تۇركمەنستان، ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتى ۋە ئۇكرائىنا.

ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر دولەت سۇۋېرېنىتېتىنى ۋە سۇۋېرېن باراۋەرلىكنى، ئوز تەغدىرىنى ئوزى بەلگۈلەشكە بولغان ئاجرالماس هوقۇقنى ئېتىراپ قىلغان ۋە هورمەتلىگەن هالدا تەڭ هوقۇقلۇق ۋە ئىچكى ئىشلارغا ئارىلاشماسلىق پرىنسىپلىرىنى، كۇچ قوللىنىشتىن ۋە كۇچ قوللىنىش تەهدىدىدىن، ئىختىسادىي ۋە هەر قانداق باشقا قىسىم كورسىتىش ئۇسۇللىرىدىن ۋاز كېچىشنى، ئىنسان هوقۇقلىرىنى ۋە ئەركىنلىكلىرىنى، شۇ جۇملىدىن ئاز سانلىق مىللەتلەر هوقۇقلىرىنى هورمەتلەشنى، مەجبۇرىيەتلەرنى ۋە خەلىق ئارا هوقۇقنىڭ باشقىمۇ ئۇمۇم تەرىپىدىن ئېتىراپ قىلىنغان پرىنسىپلىرىنى ۋە نورمىلىرىنى ۋىژدانلىق بىلەن ئورۇنلاش ئاساسىدا بۇ دولەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى تەرەققىي ئەتكۈزگەن هالدا دېموكراتىك، هوقۇقلۇق دولەتلەرنى قۇرۇشقا ئىنتىلىپ؛

بىر- بىرىنىڭ تەۋەلىك پۇتۇنلىگىنى ۋە موجۇت چېگارىلارنىڭ بۇزۇلماسلىغىنى ئېتىراپ قىلغان ۋە هورمەتلىگەن هالدا؛

- دوستلۇق، ياخشى خوشنىدارچىلىق ۋە ئوز ئارا پايدىلىق هەمكارلىشىش مۇناسىۋەتلىرىنىڭ موجۇت چوڭقۇر تارىخىي يېلتىزىنى مۇستەهكەملەش خەلىقلەرنىڭ تۇپ ئاساسىي مەنپىيەتلىرىگە جاۋاپ بېرىدۇ ۋە تېچلىق هەم بېخەتەرلىك ئىشىغا خىزمەت قىلىدۇ دەپ هېساپلاپ؛

پۇخرالار تېچلىغىنى ۋە مىللەتلەر ئارا رازىلىقنى ساقلاپ قېلىش ئۇچۇن ئوز جاۋاپكەرلىگىنى چۇشەنگەن هالدا؛

مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىمنىڭ مەخسەتلىرى بىلەن پرىنسىپلىرىغا سادىق بولۇپ؛

توۋەندىكىلەر توغرىلىق بىلدۇرىدۇ:

هەمدوستلۇق ئىشتىراكچىلىرىنىڭ، ئوز ئارا هەرىكىتى ئۇستۇنلۇككە ئېگە ئاساستا شەكىللىنىدىغان ۋە دولەتمۇ بولۇپ هېساپلانمايدىغان، دولەت ئۇستىدىكى تەشكىلمۇ بولۇپ هېساپلانمايدىغان، هەمدوستلۇق ئىشتىراكچىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشىملەر بىلەن بەلگۈلىنىدىغان تەرتىپتە هەرىكەت قىلىدىغان ئۇيغۇنلاشتۇرغۇچى مەهكىمىلەر ئارقىلىق تەڭ هوقۇقلۇق پرىنسىپتا ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

خەلىق ئارا ستراتېگىيەلىك تۇراقلىقنى ۋە بېخەتەرلىكنى تەمىنلەش مەخسىتىدە هەربىي- ستراتېگىيەلىك كۇچلەرنىڭ بىرلەشكەن قوماندانلىغى ۋە يادرو قۇرالى ئۇستىدىن بىرلەشكەن نازارەت ساقلىنىدۇ، تەرەپلەر بىر- بىرىنىڭ يادروسىز ۋە (ياكى) بېتەرەپ دولەت ستاتۇسىنى قولغا كەلتۇرۇشكە نىسبەتەن ئىنتىلىشى هورمەتلىنىدۇ.

مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلۇغى ئۇنىڭ بارلىق ئىشتىراكچىلىرىنىڭ رازىلىغى بىلەن ئۇنىڭغا دولەتلەرنىڭ سابىق ك‌س‌ج ئىتتىپاقى ئەزالىرىنىڭ، شۇنداقلا هەمدوستلۇقنىڭ مەخسەتلىرى بىلەن پرىنسىپلىرىغا قوشۇلىدىغان باشقا دولەتلەرنىڭ قوشۇلۇشى ئۇچۇن ئوچۇق.

ئۇمۇمىي ئىختىسادىي پەزانى، ئۇمۇمىي يېۋروپا ۋە يېۋروپا- ئازىيە بازارلىرىنى شەكىللەندۇرۇشتە هەم تەرەققىي ئەتكۈزۈشتە هەمكارلىشىشقا سادىقلىق تەستىقلىنىدۇ.

مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلۇغىنىڭ قۇرۇلۇشى بىلەن كېڭەش سوتسىالىستىك جۇمھۇرىيەتلەر ئىتتىپاقى ئوزىنىڭ موجۇت بولۇشىنى توختىتىدۇ.

هەمدوستلۇققا ئىشتىراك قىلغۇچى دولەتلەر سابىق ك‌س‌ج ئىتتىپاقىنىڭ شەرتنامىلىرىدىن ۋە كېلىشىملىرىدىن كېلىپ چىقىدىغان خەلىق ئارا مەجبۇرىيەتلەرنى ئوزلىرىنىڭ كونستىتۇتسىيەلىك قائىدىلىرىغا مۇۋاپىق ئورۇنلاشنى كاپالەتلەندۇرىدۇ.

هەمدوستلۇققا ئىشتىراك قىلغۇچى دولەتلەر مەزكۇر دېكلاراتسىيەنىڭ پرىنسىپلىرىغا قەتئىي رىايە قىلىش مەجبۇرىيىتىنى ئوز ئۇستىگە ئالىدۇ.

ئەزەربەيجان جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
ئا.مۇتەلىبوۋ،
ئەرمەنستان جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
ل.تېر- پېتروسەن،
بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
س.شۇشكېيېۋىچ،
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
ن.نازاربايېۋ،
قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
ئا.ئاقايېۋ،
مولدوۋا جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
م. سنېگۇر،
روسسىيە فېدېراتسىيەسى (رس‌ف‌ج) ئۇچۇن
ب.يېلتسىن،
تاجىكستان جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
ر. نەبىيېۋ،
تۇركمەنستان ئۇچۇن
س. نىيازوۋ،
ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
ئى. كەرىموۋ،
ئۇكرائىنا ئۇچۇن
ل. كراۋچۇك.

ئالمۇتا، 1991- ژىل، 21-دېكابر.

مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلۇغى دولەت باشلىقلىرى كېڭىشىنىڭ

قاراری

هەمدوستلۇققا ئىشتىراك قىلغۇچى دولەتلەر مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىمنىڭ 12- ماددىسىغا ئاساسلانغان هالدا، هەر بىر دولەتنىڭ ب‌م‌ت نىزامنامىسى بويىچە مەجبۇرىيەتلەرنى ئورۇنلاش ۋە تولۇق هوقۇقلۇق ئەزالار سۇپىتىدە مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ ئىشىغا قاتنىشىش نىيىتىگە ئاساسلىنىپ،

ب‌م‌ت‌نىڭ دەسلەپكى ئەزالىرى بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، ك‌س‌ج‌ئى ۋە ئۇكرائىنا بولغانلىغىنى هېساپقا ئالغان هالدا،

بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى بىلەن ئۇكرائىنىنىڭ سۇۋېرېن مۇستەقىل دولەتلەر سۇپىتىدە ب‌م‌ت‌غا ئىشتىراك قىلىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقانلىغىغا قانائەتلىنىشىنى ئىزهار قىلىپ،

ب‌م‌ت نىزامنامىسى ئاساسىدا ئوز خەلىقلىرىنىڭ ۋە پۇتكۇل خەلىق ئارا بىرلەشمىنىڭ مەنپىيەتلىرىدە خەلىق ئارا تېچلىقنى ۋە بېخەتەرلىكنى مۇستەهكەملەشكە ياردەم قىلىشقا قەتئىي بەل باغلاپ،

قارار قىلدى:

1. هەمدوستلۇق دولەتلىرى روسسىيەنىڭ ب‌م‌ت‌دىكى ك‌س‌ج‌ئى ئەزالىغىنى، شۇ جۇملىدىن بېخەتەرلىك كېڭىشىدىكى ۋە باشقا خەلىق ئارا تەشكىلاتلاردىكى ئەزالىغىنى داۋاملاشتۇرۇشنى قوللاپ- قۇۋەتلەيدۇ.

2. بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، رس‌ف‌س‌ج، ئۇكرائىنا، هەمدوستلۇقنىڭ باشقا دولەتلىرىگە ئۇلارنىڭ ب‌م‌ت دا ۋە باشقا خەلىق ئارا تەشكىلاتلاردا تولۇق هوقۇقلۇق ئەزالىغى مەسىلىلىرىنى هەل قىلىشنى قوللاپ- قۇۋەتلەيدۇ.

1991- ژىلى 21- دېكابر كۇنى ئالمۇتا شەهىرىدە بىر نۇسخىدا ئەزەربەيجان، ئەرمەن، بېلارۇس، قازاق، قىرغىز، مولداۋان، رۇس، تاجىك، تۇركمەن، ئوزبەك ۋە ئۇكرائىن تىللىرىدا تۇزۇلدى. بارلىق تېكستلار (مەتنىلەر) باراۋەر كۇچكە ئېگە. هەقىقىي نۇسخە بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى هوكۇمىتىنىڭ ئارخىۋىدا ساقلىنىدۇ، ئۇ ئالىي شەرتنامە تۇزگۇچى تەرەپلەرگە مەزكۇر پروتوكولنىڭ تەستىقلەنگەن كوچۇرمىسىنى ئەۋەتىپ بېرىدۇ.

مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلۇغىنىڭ ئۇيغۇنلاشتۇرۇش مەهكىمىلىرى توغرىلىق كېلىشىم

1. هەمدوستلۇق دولەتلىرىنىڭ ئۇمۇمىي مەنپىيەتلىرى ساهاسىدا پائالىيەتنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش بىلەن باغلىق بولغان مەسىلىلەرنى هەل قىلىش ئۇچۇن هەمدوستلۇقنىڭ ئالىي ئورگانى -«دولەتلەر باشلىقلىرىنىڭ كېڭىشى»، شۇنداقلا «هوكۇمەتلەر باشلىقلىرىنىڭ كېڭىشى» قۇرۇلسۇن.

2. هەمدوستلۇق دولەتلىرىنىڭ تولۇق ۋاكالەتلىك ۋەكىللىرىگە 1991- ژىلى 30- دېكابردا دولەتلەر باشلىقلىرى كېڭىشىنىڭ قاراپ چىقىشى ئۇچۇن سابىق ك‌س‌ج ئىتتىپاقىنىڭ ستروكتۇرىلىرىنى قىسقارتىش هەققىدە، شۇنداقلا هەمدوستلۇقنىڭ ئۇيغۇنلاشتۇرغۇچى مەهكىمىلىرى توغرىلىق تەكلىپلەرنى بېرىش تاپشۇرۇلسۇن.

يادرو قۇرالىغا مۇناسىۋەتلىك بىرلەشكەن چارىلەر توغرىلىق

كېلىشىم

توۋەندە «قاتناشقۇچى- دولەتلەر» دەپ ئاتىلىدىغان بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى، روسسىيە فېدېراتسىيەسى (رس‌ف‌س‌ج) ۋە ئۇكرائىنا، ئوزلىرىنىڭ يادرو قۇرالىنى تارقاتماسلىققا سادىقلىغىنى تەستىقلىگەن هالدا، بارلىق يادرو قۇراللىرىنى يوقىتىشقا ئىنتىلىپ،

خەلىق ئارا تۇراقلىقنى مۇستەهكەملەشكە ياردەم بېرىشىنى خالىغان هالدا، توۋەندىكىلەرگە كېلىشتى:

1- ماددا.

بىرلەشكەن ستراتېگىيەلىك قۇراللىق كۇچلەر تەركىۋىگە كىرىدىغان يادرو قۇراللىرى مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلۇغىنىڭ بارلىق ئىشتىراكچىلىرىنىڭ كوللېكتىۋلىق بېخەتەرلىگىنى تەمىنلەيدۇ.

2- ماددا.

مەزكۇر كېلىشىمگە قاتناشقۇچى دولەتلەر بىرىنچى بولۇپ يادرو قۇرالىنى قوللانماسلىق توغرىلىق مەجبۇرىيىتىنى تەستىقلەيدۇ.

3- ماددا.

مەزكۇر كېلىشىمگە قاتناشقۇچى- دولەتلەر يادرو قۇراللىرى مەسىلىلىرى بويىچە سەياسەتنى بىرلىشىپ تۇزۇپ چىقىدۇ.

4- ماددا.

بېلارۇس جۇمھۇرىيىتىنىڭ ۋە ئۇكرائىنىنىڭ تەۋەلىرىدە يادرو قۇرالىنى تولۇق يوق قىلغىچە ئۇنى قوللىنىشنىڭ زورۇرىيىتى توغرىلىق قارار كېلىشىمگە قاتناشقۇچى دولەت باشلىقلىرى بىلەن كېلىشىم بويىچە قاتناشقۇچى- دولەتلەر تەرىپىدىن بىرلىكتە تۇزۇلگەن قائىدىلەر ئاساسىدا رس‌ف‌س‌ج پرېزىدېنتى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىدۇ.

5- ماددا.

1. بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، ئۇكرائىنا 1968- ژىلقى يادرو قۇرالىنى تارقاتماسلىق توغرىلىق شەرتنامىغا يادروسىز دولەتلەر سۇپىتىدە قوشۇلۇشقا ۋە ماگاتي بىلەن كاپالەتلەر توغرىلىق تېگىشلىك كېلىشىم تۇزۇش مەجبۇرىيىتىنى ئوز ئۇستىگە ئالىدۇ.

2- مەزكۇر كېلىشىمگە قاتناشقۇچى-دولەتلەر يادرو قۇرالىنى ياكى باشقا يادرو پارتلاش قۇرۇلمىلىرىنى ۋە تېخنولوگىيەسىنى، شۇنداقلا يادرو ۋە پارتلاش قۇرۇلمىلىرى ئۇستىدىن نازاوەت قىلىشنى توغرىدىن-توغرا ياكى باشقا يول بىلەن هېچ كىمگە بەرمەسلىككە؛ شۇنداقلا يادرو قۇرالىغا ئېگە بولمىغان هەر قانداق دولەتكە يادرو قۇرالىنى ياكى باشقا يادرو پارتلاش قۇرۇلمىلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىشقا ياكى قانداقتۇر باشقا ئۇسۇل بىلەن سېتىۋېلىشقا، شۇنداقلا مۇنداق قۇرال ياكى پارتلاش

(ئاخىرى 2-بەتتە).

مۇستەقىل دولەتلەر باشلىقلىرى كېڭەشمىسىنىڭ پروتوكولى

مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىمدە ۋە ئالمۇتا دېكلاراتسىيەسىدە بەكىتىلگەن ئۇمۇمىي هەربىي- ستراتېگىيەلىك پەزاغا بىرلەشكەن قوماندانلىقنى ۋە يادرو قۇرالى ئۇستىدىن بىرلەشكەن نازارەتنى ساقلاپ قېلىش توغرىلىق قائىدىلەرگە ئاساسلانغان هالدا، ئالىي شەرتنامە تۇزگۇچى تەرەپلەر توۋەندىكىلەر توغرىلىق كېلىشتى.

قۇراللىق كۇچلەرنى ئىسلاهات قىلىش توغرىلىق مەسىلە هەل قىلىنىغىچە قۇراللىق كۇچلەرگە قوماندانلىق قىلىش مارشال يې. ئى. شاپوشنكوۋقا تاپشۇرۇلسۇن.

بۇ مەسىلە بويىچە تەكلىپلەر 1991- ژىلى 30-دېكابردا دولەتلەر باشلىقلىرىنىڭ قاراپ چىقىشىغا تەكلىپ قىلىنسۇن.

ئەڭ كونا كىتاپخانا

ئۇرالسك. جۇمھۇرىيەتتىكى ئەڭ كونا، ن. ك. كرۇپسكايا نامىدىكى ئۇرال ۋىلايەتلىك ئىلمىي كىتاپخانا ئوزىنىڭ ئاساسى سېلىنغانلىغىنىڭ 120 ژىلىغىنى نىشانلاۋاتىدۇ.

ئۇرالسك شەهىرىدە 1871- ژىلى هەربىيلەر كىتاپخانىسى ئېچىلغان ئېدى. ئۇنىڭ كىتاپ فوندى ژىلدىن- ژىلغا كوپەيدى. سودىگەر كارېۋنىڭ ئويىگە ئورۇنلاشقان هازىرقى ۋىلايەتلىك كىتاپخانىدا تورت يۇز مىڭ كىتاپ بار. بۇ يەردە كوپ مىللەتلىك كوللېكتىۋ ئىشلەۋاتىدۇ.

روسسىيەنىڭ ساراتوۋ شەهىرىدىن خوشنا ئاقتوبە ۋە گۇرىيېۋ ۋىلايەتلىرىدىن كىتاپخانىلار ئۇز كەسىپداشلىرىنى يۇبىلېي بىلەن تەبرىكلەش ئۇچۇن كەلدى.

(قاز تاگ).

يادرو قۇرالىغا مۇناسىۋەتلىك بىرلەشكەن چارىلەر توغرىلىق

كېلىشىم

قۇرۇلمىلىرى ئۇستىدىن نازارەت قىلىشقا ھەر قانداق ھالەتتىمۇ ياردەم قىلماسلىق، رەغبەتلەندۇرمەسلىك ۋە دەۋەت قىلماسلىق مەجبۇرىيىتىنى ئوز ئۇستىگە ئالىدۇ.

3ـ مەزكۇر ماددىنىڭ 2ـ پۇنكىتىنىڭ قائىدىلىرى بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ۋە ئۇكرائىنا تەۋەلىرىدىن يادرو قۇرالىنى يوقىتىش مەخسىتى بىلەن رس‌فس‌ج تەۋەسىگە ئۇنى يوتكەشكە توسالغۇلۇق قىلمايدۇ.

6ـ ماددا

مەزكۇر كېلىشىمگە قاتناشقۇچى دولەتلەر خەلىق ئارا شەرتنامىگە مۇۋاپىق يادرو قۇرالىنى يوقىتىشقا ياردەم قىلىدۇ. 1992ـ ژىلى 1ـ ئىيۇلغىچە بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ۋە ئۇكرائىنا تاكتىكىلىق يادرو قۇرالىنى بىرلەشكەن نازارەت ئاستىدا قىسىملارغا پارچىلاش ئۇچۇن زاۋودلار ھوزۇرىدىكى مەركىزىي بازىلارغا يەتكۇزۇشنى تەمىنلەيدۇ.

7ـ ماددا

بېلارۇس جۇمھۇرىيىتىنىڭ، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ، روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ (رس‌فس‌ج)، ئۇكرائىنىنىڭ ھوكۇمەتلىرى ستراتېگىيەلىك ھوجۇم قىلىش قۇراللىرى بويىچە شەرتنامىنى ئوز دولەتلىرىنىڭ ئالىي كېڭەشلىرىگە تەستىقلەشكە تەكلىپ قىلىش مەجبۇرىيىتىنى ئالىدۇ.

8ـ ماددا

مەزكۇر كېلىشىم تەستىقلىنىشكە تېگىشلىك. ئۇ بارلىق تەستىقلىنىدىغان يارلىقلار رس‌فس‌ج ھوكۇمىتىگە ساقلىنىشقا تاپشۇرۇلغاندىن كېيىن 30ـ دېكابر كۇنى كۇچكە كىرگۇزۇلىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرىدە بىر ھەقىقىي نۇسخىدا، بېلارۇس، قازاق، رۇس ۋە ئۇكرائىن تىللىرىدا تۇزۇلدى، جۇملىدىن بارلىق مەتنىلەر باراۋەر كۇچكە ئېگە.

بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
س. شۇشكېيېۋىچ

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئۇچۇن
ن. نازاربايېۋ

روسسىيە فېدېراتسىيەسى ئۇچۇن
ب. يېلتسىن

ئۇكرائىنا ئۇچۇن
ل. كراۋچۇك.

1991ـ ژىلى 8ـ دېكابر كۇنى مىنسك شەھىرىدە بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، روسسىيە فېدېراتسىيەسى (رس‌فس‌ج)، ئۇكرائىنا تەرىپىدىن ئىمزالانغان مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىمگە

پروتوكول

ئەزەربەيجان جۇمھۇرىيىتى، ئەرمەنستان جۇمھۇرىيىتى، بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى، قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى، مولدوۋا جۇمھۇرىيىتى، روسسىيە فېدېراتسىيەسى (رس‌فس‌ج)، تاجىكستان جۇمھۇرىيىتى، تۇركمەنستان، ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتى ۋە ئۇكرائىنا تەڭ ھوقۇقلۇق ئاساستا ۋە ئالىي شەرتنامە تۇزگۇچى تەرەپلەر سۇپىتىدە مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى قۇرىدۇ.

مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنىڭ قۇرۇلغانلىغى توغرىلىق كېلىشىم ھەر بىر ئالىي شەرتنامە تۇزگۇچى تەرەپ ئۇچۇن ئۇ تەستىقلەنگەن پەيتتىن باشلاپ كۇچكە ئېگە بولىدۇ.

مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىم ئاساسىدا ۋە ئۇنى تەستىقلەشتە قىلىنغان ئىزاھلارنى ھېساپقا ئالغان ھالدا، ھەمدوستلۇق دائىرىسىدە ھەمكارلىشىشنى ئۇيغۇنلاشتۇرىدىغان ھوججەتلەر ئىشلىنىدۇ.

مەزكۇر پروتوكول مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىمنىڭ تەركىۋىي قىسىمى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

1991ـ ژىلى 21ـ دېكابر كۇنى ئالمۇتا شەھىرىدە بىر نۇسخىدا ئەزەربەيجان، ئەرمەن، بېلارۇس، قازاق، قىرغىز، مولداۋان، روس، تاجىك، تۇركمەن، ئوزبەك، ئۇكرائىن تىللىرىدا تۇزۇلدى. بارلىق مەتنىلەر باراۋەر كۇچكە ئېگە. ھەقىقىي نۇسخە بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتىنىڭ ئارخىۋىدا ساقلىنىدۇ، ئۇ ئالىي شەرتنامە تۇزگۇچى تەرەپلەرگە مەزكۇر پروتوكولنىڭ تەستىقلەنگەن نۇسخىسىنى ئەۋەتىپ بېرىدۇ.

«ئىسلامىي مەدەنىيەت»

موشۇ ناملىق مۇستەقىل ھەپتىلىكنىڭ نىشانە سانى دۇنيا يۇزىنى كوردى. يېڭى نەشىرنى تەسىس قىلغان تەھرىيات مېھنەت كوللېكتىۋى بۇنى بىرىنچى سەھىپىسىدە توۋەندىكىچە ئىپادىلىدى.

ھەپتىلىك ئەركىن مىنبەر سۇپىتىدە مەدەنىيەت، ئىجتىمائىي، مەنەۋىي، ۋە ئەخلاققا بىر سوز بىلەن ئېيتقاندا، ھاياتقا ئوچۇق ئىسلامىي مۇناسىۋەت بىلدۇرۇپ بارىدۇ. ئوتمۇش مەدەنىيىتىمىزگە مۇسۇلمانلارنىڭ ۋارىسلىق ھوقۇقىنى تىكلەيدۇ ۋە ھىمايە قىلىدۇ. غەغەيرىي ئىسلامىي مەدەنىيەتلەرنىمۇ ئۇگىنىدۇ ۋە ئىسلامىي نۇقتە ئىي نەزەردىن باھا بېرىدۇ. باش مەخسەت ـ ئىسلامىي مەرىپەت تارقىتىش. ئاساسىي ۋەزىپىلەردىن بىرى ـ جەمىيەتنىڭ مەنىۋىي ـ ئەخلاقىي ۋە روھىي پاكلىنىشقا ھەسسە قوشۇش.

«ئىسلامىي مەدەنىيەت»نىڭ باش مۇھەررىرى ـ نۇرۇللاھ مۇھەممەت راۋۇفخان.

ئىجتىمائىي سەۋەپلەر ئېتىۋارغا ئېلىنىپ، ھەپتىلىك ئوزبەك، تاجىك ۋە رۇس تىللىرىدا نەشىر قىلىنىشى مولجاللىنىۋاتىدۇ. ھازىرچە ئۇ 60 مىڭ نۇسخىدا چىقىرىلدى.

(ئوز تاگ).

چارۋىچىلار مىننەتدار

يېقىندا ناھىيە مەركىزى ـ چونجىدا ئۇلگىلىك ئاۋتو دۇكان سېتىقچىسى جامالىدىن باھاۋدىنوۋ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق.

ـ ھازىرقى كۇندە ئوزۇق ـ تۇلۇك، بولۇپمۇ چاي ـ تۇز، تاماكا، ياغ، سوۋۇن، شۇنداقلا كىيىم ـ كېچەك ۋە باشقىمۇ كۇندىلىك ئىستىمال توۋارلىرى يېتىشمەيۋاتقانلىغى ھەممىمىزگە مەلۇم، ـ دەيدۇ سالام ئىلىكتىن كېيىنلا باشلىنىپ كەتكەن سوھبىتىمىزنى داۋاملاشتۇرۇپ جامالىدىن ئاكا، ـ لېكىن دايىم مالنىڭ كەينىدە ژۇرۇپ ئەمگەك قىلىۋاتقان چارۋىچىلار ئېھتىياجلىرىنى مۇمكىن قەدەر قانائەتلەندۇرۇش بىز ـ سودا خادىملىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسىدۇر.

ئوزىنىڭ سوزىگە قارىغاندا ج. باھاۋدىنوۋ كىچىگىدىنلا تېخنىكا مەپتۇنى بولغان ئېكەن. شۇڭلاشقا ئۇ 1959ـ ژىلى غالجات ئوتتۇرا مەكتىۋىنى تاماملىشى بىلەنلا چونجىدىكى ئالتە ئايلىق شوفيورلارنى تەييارلايدىغان كۇرسىدا ئوقىدى.

ئوز مەخسىتىگە يەتكەن ژىگىت ئوز يۇرتىغا كېلىپ، دەسلەپ ئېگىلىكتىكى پېشقەدەم شوفيورلارغا ياردەمچى بولۇپ ئىشلىدى. جامالىدىننىڭ تېخنىكىغا بولغان ئىشتىياقىنى، قىزىقىشىنى بايقىغان ئېگىلىك رەھبەرلىرى ئۇنىڭغا مەخسۇس ئاۋتو ماشىنا بەكىتىپ بەردى. ئۇ ئوزىگە بولغان بۇ ئىشەنچىنى ئاقلاپ، تېز ئارىدا كەسپىداشلىرىنىڭ ھورمىتىگە ئېگە بولالىدى ۋە 1972ـ ژىلى گاراژ باشلىغى بولۇپ ئىشلىدى.

كولخوز ئېگىلىگىنىڭ يېتەكچى ساھاسى چارۋىچىلىق، شۇنىڭ ئۇچۇن ژىللاپ دەم ئالماي ئىشلەيدىغان چارۋىچىلارنىڭ كوڭلىدىن چىقىپ، ئۇلارنىڭ غەمسىز ياشىشى ۋە ئۇتۇقلۇق ئەمگەك قىلىشى ئۇچۇن چارۋىچىلارغا قىلىنىدىغان سودا خىزمىتىنى تەلەپ دەرىجىسىگە كوتىرىش مۇھىم. كولخوز رەھبەرلىرى بۇ قىيىن ئىشنىڭ ھوددىسىدىن جامالىدىن باھاۋدىنوۋنىڭ چىقالايدىغانلىغىغا ۋە مالچىلار بىلەن تىل تېپىشىپ كېتەلەيدىغانلىغىغا ئىشىنىپ، ئۇنىڭغا ئاۋتودۇكاننى باشقۇرۇشنى تاپشۇرىدۇ. مانا شۇنىڭدىن بۇيان ئون ژىلدەك ۋاقىت ئوتتى، بۇ كۇنلەردە ئۇ 80گە يېقىن چارۋىچى ئائىلىسىگە، شۇنداقلا «ئىلى» قۇدۇق، بودۇتە ۋە باشقا ئۇچاستكىلاردا ھەر خىل ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلارغا سودا خىزمىتىنى كورسىتىپ، ئۇلارنىڭ چەكسىز مىننەتدارچىلىغىغا ئېگە بولۇپ كەلمەكتە.

ج. باھاۋدىنوۋ موشۇ ژىلنىڭ ئوتتىكەن ئون بىر ئېيىدا 208 مىڭ سوملۇق توۋار سېتىش پلاتىنى ئىككى ھەسسىگە يەتكۇزۇپ ئورۇنلىدى. ئۇنىڭ بۇ ئەمگەكلىرى ھەر دايىم توغرا باھالىنىپ، ئۇ كوپلىگەن ماددىي ۋە مەنىۋىي رەغبەتلەندۇرۇشلەرگە مۇيەسسەر بولىدى.

سوز ئاخىرىدا بىز چارۋىچىلار دوستى جامالىدىن باھاۋدىنوۋقا يەنىمۇ زور ئۇتۇقلارغا ئېرىشىشىنى تىلەپ «ھورمەت قۇچىۋەر!» دېمەكچىمىز.

ت. رەمەكوۋ.

ئۇيغۇر ناھىيەسى.

ھەر دايىم كۇزەتتە

يېقىندا فرۇنزې ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىنىڭ كونفېرېنسىيە زالىدا قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى ۋە ئالمۇتا شەھەرلىك ئىجرائىي كومىتېت ئىچكى ئىشلار باشقارمىسى يېنىدىكى كۇزەت باشقارمىلىرىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن جۇمھۇرىيەت ژۇرنالىستلىرى ئۇچراشتى. ئۇچرىشىشقا قازاقستان ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى يېنىدىكى كۇزەت باشقارمىسىنىڭ باشلىغى مىلىتسىيە پودپولكوۋنىگى ئوتېگېن بۇتاقبايېۋ، ئالمۇتا شەھەرلىك ئىجرائىي كومىتېت يېنىدىكى كۇزەت باشقارمىسىنىڭ باشلىغى مىلىتسىيە پودپولكوۋنىگى جانشا قويمايداروۋ، ئورۇنباسارى مىلىتسىيە پودپولكوۋنىگى گېورگىي گېورگېۋىچ لازارىدى، تېخنىكىلىق دەستىگاھلارنى ئىشقا قوشۇش بولۇمىنىڭ باشلىغى مىلىتسىيە كاپىتانى ئىسكەندەر يولداشېۋ ۋە باشقىلار ئىشتراك قىلدى.

ئۇچرىشىش ئالدىدىن ژۇرنالىستلارغا ئاۋتوماتىكىلىق كۇزەت قىلىش سىستېمىسى تونۇشتۇرۇلدى. ئۇنىڭدىن جۇمھۇرىيەتلىك كۇزەت باشقارمىسىنىڭ باشلىغى پولكوۋنىڭ ب. بۇتاقبايېۋ مەزكۇر بولۇمنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلاردا قىلىۋاتقان ئىشلىرى توغرىلىق سوزلەپ بەردى.

ـ بىزنىڭ باشقارما 1952ـ ژىلى تەشكىل قىلىنغان، ـ دېدى ئۇ، ـ مانا شۇنىڭدىن باشلاپ دولەت قارمىغىدىكى مۇھىم ئوبيېكتلارنى كۇزەت قىلىپ كېلىۋاتىمىز. بىز كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئېگىلىك ھېساۋىغا ئوتكەندىن كېيىن، شەخسىي كۋارتىرىلارنىمۇ كۇزەت قىلىدىغان بولدۇق. ھازىر بىزنىڭ قارمىغىمىزدا جۇمھۇرىيەت بويىچە 38850 دولەت قارمىغىدىكى ئوبيېكت بولغان بولسا، شەخسىي كۋارتىرا 30811نى تەشكىل قىلىدۇ. بۇ رەقەمنى ئوتكەن ژىلدىكىگە سېلىشتۇرغىنىمىزدا دولەت قارمىغىدىكى ئوبيېكتلار 4 مىڭ ئازىيىپ كەتكەن، شەخسىي كۋارتىرىلار 3 مىڭغا كوپەيگەن. بۇنى شۇنداق چۇشەندۇرۇشكە بولىدۇكى، بازار ئىختىسادىغا كوچۇش مۇناسىۋىتى بىلەن بىزنىڭ شەرتنامە بويىچە تارىفلار كوپەيگەن، كوپ پۇل تولەشتىن ۋاز كەچكەن دولەت قارمىغىدىكى 4 مىڭدىن ئارتۇق ئوبيېكت شەرتنامە تۇزمەي قويغان. ئەندى شەخسىي كۋارتىرىلارنىڭ كوپىيىشى ھازىرقى كۋارتىرا ئوغرىلىرىنىڭ كوپىيىشىگە باغلىق بولسا كېرەك. بىزنىڭ باشقا خادىملىرىنىڭ ياردىمى بىلەن 2021 ئوغرىلىقنىڭ ئالدى ئېلىنىپ 2327 جىنايەتچى قولغا ئېلىندى. ئۇمۇمەن جۇمھۇرىيەت بويىچە 92035 جىنايەتچى قولغا ئېلىنىپ، 740 مىڭ سومدىن ئارتۇق قىممەت باھالىق توۋار ۋە پۇل ئېگىلىرىگە قايتۇرۇلدى. ئەندى بىزنىڭ سىستېمىمىزدا بولسا بارى ـ يوقى دولەت قارمىغىدىكى 90 ئوبيېكت ۋە شەخسىي كۋارتىرىلاردىن 15 كۋارتىرا ئوغرىلانغان. بىز بىلەن شەرتنامە تۇزۇشنىڭ ئالاھىدىلىگى شۇكى، شەرتنامە بويىچە ئوبيېكتنىڭ ياكى شەخسىي كۋارتىرىنىڭ قىممىتى قانچە كورسىتىلگەن بولسا مابادا ئوغرى تۇتۇلماي كەتسە، بىز شەرتنامىدا كورسىتىلگەن قىممىتىنى تولۇغى بىلەن قايتۇرۇپ بېرىمىز. مەسىلەن، ئەگەر كۋارتىرىنى 7 مىڭ سوم باھالىساق، شۇنىڭغا بىر ئايدا 17 سوم تولەيدۇ. ئەگەر ئوغرى چۇشۇپ ئويدىكى بارلىق نەرسىنى ئېلىپ كەتسە، بىز 7 مىڭ سومنى ئوي ئېگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىمىز. ئويدىكى نەرسىلەر 150 مىڭ سومغا باھالانسا، ئۇنىڭغا بىر ئايدا 150 سوم تولەيدۇ...

ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇچرىشىشتا ئالمۇتا شەھەرلىك ئىجرائىي كومىتېتى يېنىدىكى كۇزەت باشقارمىسىنىڭ باشلىغى پودپولكوۋنىك ج. قويمايداروۋ شەھەر ئىچىدىكى ئوزلىرىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرى بىلەن ژۇرنالىستلارنى تونۇشتۇردى. ئۇنىڭدىن كېيىن ژۇرنالىستلارنىڭ نۇرغۇنلىغان سوئالىرىغا جاۋاپ بېرىلدى.

پ. ئەخمەتوۋ.

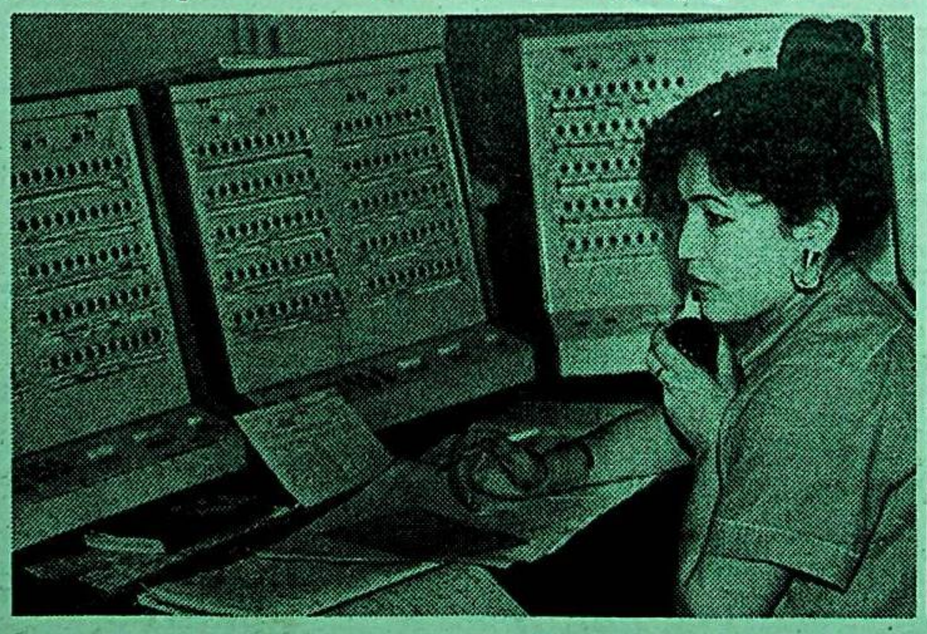

سۇرەتلەردە: 1، 2. مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدىن كورۇنۇشلەر. 3. سىگنالىزاتسىيەنىڭ قەيەردە قويۇلغانلىغىنى دەررۇ خەۋەر قىلىدىغان ئوپېراتور ق. مۇسايېۋ.

ئاۋتورنىڭ سۇرەتلىرى.

دوختورلارغا بېرىلدى

شەمەي. شەمەي ۋىلايىتىدە يەنە بىر يېزا شىپاخانىسى قۇرۇلدى. ئۇ رۋار ناھىيەسىنىڭ «يۇبىلېينىي» كولخوزىدا ئېگىلىك ئىدارىسى ئۈچۈن مولجالانغان يېڭى بېنا دوختۇرلارغا بېرىلدى. دېخانلار ناھىيە مەركىزىگە قاتنىمايلا تىببىي ياردەم ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئېگە بولدى. ئۇلارغا پروتسېدۇرىلىق، فىزىوتېراپىۋتىكا ۋە ماسساژ بولۇملىرى خىزمەت قىلىدۇ. پات يېقىندا بۇ يەردە چىش ۋە باللار دوختۇرلىرىمۇ ئاغرىقلارنى قوبۇل قىلىشقا باشلايدۇ. شىپاخانىنىڭ باش دوختورى س. دېمچېنكو بارلىق ئاراسان كۇرورتىدىن ۋاننىلار ئۈچۈن شىپالىق سۇ يەتكۈزۈشنى پلانلاۋاتىدۇ.

بۇنىڭ ھەممىسىنى تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدۇ: شىپاخانىغا كولخوز نۇرغۇن ماددىي ياردەم قىلىۋاتىدۇ. ئىككى ھەمشىرىنى ئېگىلىك ھېساۋىغا مەبلەغ بىلەن تەمىنلەۋاتىدۇ، بارلىق خادىملارغا تۇرۇشلۇق ئوي بېرىلدى، ئاۋتوترانسپورت تۇراقلىق رەۋىشتە ئاجرىتىلىدۇ.

(قاز تاگ).

ئۇستاز ھەققىدە سوز

مالىۋايدا شۇنداق ژىگىت بار

چېلەك تەۋەسى ئۇيغۇر يېزىلىرىغا باي. ئەينە شۇلارنىڭ بىرى مالىۋاي. مەن بۇ قېتىم مالىۋايغا بارغىنىمدا، كوڭلۇمگە پۇكۇپ ژۇرگەن ئويۇمنىڭ ھوددىسىدىن چىقتىم. قايسى يۇرتقا بارساڭ ئۇنىڭ كوزگە كورۇنگەن ئادەملىرى بىلەن دىدارلاشقىڭ كېلىدۇ. بۇ يېزىنىڭ ئەينە شۇنداق ژىگىتلىرىنىڭ بىرى ئىلھام ئىسكەندەروۋ.

ئىلھام مالىۋاي ئوتتۇرا مەكتىۋىنى ئەلا دەرىجىدە تاماملاپ، 1973ـ ژىلى كېڭەش ئارمىيەسى سېپىدە خىزمەت قىلىشقا چاقىرتىلىدۇ ۋە ھەربىي ۋەزىپىسىنى 75ـ ژىلى تۇگەتكەندىن كېيىن، ئىككى ژىل ئالمۇتىدا ئېغىر ماشىنا ياساش زاۋودىدا ئىشلەيدۇ. ئۇ ئىشلەپ ژۇرۇپ ئىلىم ـ پەننىڭ سىرلىرىنى ئېگىلەشنى كوڭلىگە پۇككەن ئېدى. شۇڭلاشقا قازاقستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ سىرتتىن ئوقۇش بولۇمىنىڭ ژۇرنالىستىكا فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا چۇشۇدۇ. بىلىمگە چاڭقاق قەلب ئۇنى تەشنالىق بىلەن ئوزىگە سىڭدۇرۇشكە باشلايدۇ.

1977ـ ژىلى كۇزلىگى مالىۋاي ئوتتۇرا مەكتىۋىگە ئىشقا كەلگەن ياش ئۇستاز ئوزىنىڭ پېداگوگىكىلىق پائالىيىتىنى باشلىدى. ئۇگىنىش، ئىز دىنىشىنى ئالدىغا مەخسەت قىلىپ قويغان ئىلھام پېشقەدەم ـ تەجرىبىلىك ئۇستازلاردىن ئۇگىنىشكە باشلىدى. دەرىستە ئىشلىتىلىدىغان كورنەكلىك قۇراللارنى پۇتكۇل ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ ياساپ، ئوزىنىڭ يېڭى ئۇسۇلدا دەرىس ئوتۇش ئالاھىدىلىگىنى يارىتىشقىچە تىنىمسىز ھەرىكەت قىلدى. پەقەت مالىۋاي مەكتىۋىدىكى ئىلغار ئۇستازلارنىڭلا ئەمەس، چېلەك ناھىيەسىدىكى ئاتاقلىق مۇئەللىملەر م. مەخسۇتوۋ، س. ئەمىنوۋ، م. ماناپوۋا ئوخشاشلارنىڭ ياش ئەۋلاتلارنى تەربىيەلەشتىكى ياخشى ھەم ئۇستۇن تەجرىبىلىرىنى ئۇگەندى.

مانا، قانچە بىر ژىللار ئوتۇپ ئىلھام ئىسكەندەروۋ ئىلغار ئۇستازلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ئۇ ھەقىقىي ئۇستازلىق كەسپىنى ئوزلەشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئوز دەرىسلىرىنى ئىنتايىن قىزىقارلىق، ھايات بىلەن باغلاشتۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلارنى ئوزىگە جەلىپ قىلىپ ئوتىدىغان بولدى. ياش ئۇستاز بۇنىڭ بىلەنلا قانائەتلىنىپ قالماي، ئۇ. يۇ. بابانسكىينىڭ ئوپتىمىزاتسىيەسىنى، ئا. پانورژېۋسكىينىڭ تىپولوگىيەسىنى، پېداگوگ ـ نوۋاتور ۋ. ۋۇزاكنىڭ لېكسىيە ـ سېمىنارلىق دەرىسلىرىنى ئوقۇپ ـ ئۇگىنىپ، ئوزى «دۇگلەك ئۇستەل دەرىسىنى» مېتودىكىسىنى ئىشلەپ چىقتى. بۇ دەرىسنى چېلەك ناھىيەلىك ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى پەنى مۇئەللىملىرى ئارىسىدا بولغان سېمىناردا ئىلھام ئىسكەندەروۋ مۇۋاپپەقىيەتلىك ئوتكۇزۇپ، چوڭ ئالقىشقا سازاۋەر بولدى. شۇنداقلا مۇئەللىملەر ئۇنى قوللاپ ـ قۇۋەتلەپ، ئوز دەرىسلىرىدە قوللىنىدىغان بولدى. زامانىۋىي دەرىس بېرىش مېتودىنى ئېگەللىگەن نوۋاتور مۇئەللىم مانا ئەندى ناھىيە كولەمىدىن ۋىلايەت ۋە جۇمھۇرىيەت كولەمىگە تونۇلغان ئۇستاز بولۇپ يېتىلدى.

ئى. ئىسكەندەروۋ ئونلىغان ئىلمىي ـ مېتودىكىلىق ماقالىلارنىڭ ئاۋتورى بولۇپ، ئۇلار «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىدە ۋە ناھىيەلىك گېزىتلەردە يورۇق كورگەن. «مېتودىكا ۋە قايتا قۇرۇش»، «دۇگلەك ئۇستەل دەرىسىنىڭ ئىلمىي نەزەرىيەلىك ئاساسلىرى»، «بەدىي ئەسەرنى ئوپتىماللاشتۇرۇش ئۇسۇلى»، «تەربىيە ئاساسى خەلىقتە» ئوخشاش يېڭى ـ يېڭى پىكىر ـ مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغانلىغى، دەرىس ئوتۇشنىڭ يېڭى ئۇسۇللىرىنى كورسەتكەنلىگى بىلەن پەرىقلىنىدۇ.

ئىلھامنىڭ دەرىس ئوتكۇزۇدىغان تىل ـ ئەدەبىيات كابىنېتىغا كىرىپ قالسىڭىز، بۇگۇنكى دەۋىر ۋە كېڭەش ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىنى سالغان شائىر ـ يازغۇچىلارنىڭ سۇرەتلىرى بىلەن بېزەندۇرۇلگەن بولۇپ، «خەلىق ئېغىز ئىجادىيىتى»، «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى»، «ئۇيغۇر كېڭەش ئەدەبىياتى»، «قېرىنداش خەلىقلەر ئەدەبىياتى» ناملىق پاپكىلار كىشىنىڭ دىققىتىنى ئوزىگە جەلىپ قىلىدۇ.

ئىلھام «كىم بولۇشنى خالايسەن؟»، «بەينەلمىنەل جەڭچىلەر»، «دوستلۇقتا چېگرا يوق»، «قوش تىل ـ قوش قانات» دېگەن ماۋزۇلاردا ئوچۇق سىنىپ سائاتلىرىنى ئوتكۇزۇپ، ئوقۇغۇچىلاردا چوڭ تەسىرات قوزغىدى. ئۇيغۇر شائىر ـ يازغۇچىلىرى، ئالىم، سەنئەتكارلىرى، ئاتاقلىق نامايەندىلىرى بىلەن پات ـ پات ئۇچرىشىشلارنى ئوتكۇزۇپ تۇرىدىغان ئىلھام ئىسكەندەروۋ ياش ئەۋلاتلارنىڭ ئاڭ ـ سەۋىيەسىنىڭ ئوسۇشىگە، بىلىم دائىرىسىنىڭ كەڭىيىشىگە ئالاھىدە كوڭۇل بولىدۇ. ئۇستازلىقتا قازاقستان كسج خەلىق مائارىپىنىڭ ئەلاچىسى ئاتىغىنى ئالغان چېلەك ناھىيەلىك خەلىققە بىلىم بېرىش بولۇمىنىڭ ئىنسپېكتور ـ مېتودىستى نامىغا ئېگە ئىلھام شائىر، ژۇرنالىست سۇپىتىدىمۇ قەلەم تەۋرىتىپ كەلمەكتە. ياش ئىجاتكارنىڭ شېرلىرى ناھىيەلىك «ئەمگەك تۇغى» ۋە «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىدا، «پەر ۋاز» ئالماناخىدا بېسىلىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ «ئارمىنىم» ناملىق دەسلەپكى كىتاۋى نەشىردىن چىقىپ، ياش غۇنچىلارنى خوشال قىلغان بولسا، يېقىندا «ۋەسىيەت» دېگەن ئۇمۇمىي توپلامغا كىرگەن شېرلىرى يەنە باللارغا سوغا بولدى. ئى. ئىسكەندەروۋ شېرلىرىدا ۋەتەننى سويۇشكە، ئانا تىلىنى ئۇنتۇماسلىققا، ئەمگەكتە چىنىقىپ ئوسۇشكە ھەم ئاتا ـ ئانا، دوستىنى قەدىرلەشكە چاقىرىدۇ. مەسىلەن،

بىر ئانىنى باقالمايدۇ ئون بالا،
ئون بالىنى باقىدىكەن بىر ئانا.
تىرىگىدە قەدىرلەڭلار ئانىنى،
ژۇرمەڭلارا مېنىڭ ئوخشاش ئارماندا.
سەپەر چەكسەم شۇ ئانامنىڭ
سىماسى،
«ئاۋايلا!» دەپ سەكپارىدۇر ياقىلاپ.
ئانا ئولسە ئۇنىڭ روھى دۇنياسى،
ژۇرىدىكەن ئوز بالىسىن قورۇغداپ.

ئەينە شۇنداق بالا قەلبىنى روشەن ئەكىس ئەتتۇرىدىغان تەربىيەۋىي ئەھمىيىتى چوڭ شېرلار شائىر ـ ئۇستاز ئىجادىيىتىدە ئاساسىي ئورۇننى ئېگەللەيدۇ.

ئى. ئىسكەندەروۋنىڭ ۋىلايەتلىك، جۇمھۇرىيەتلىك پېداگوگىكىلىق ژىغىنلاردا ئوقۇغان «زامانىۋىي دەرىس ئوتۇشتە بەينەلمىنەل ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيەنىڭ ئەدەبىياتتىكى رولى» دوكلادى پۇتكۇل ئىتتىپاق پېداگوگىكىلىق ئوقۇشقا تەۋسىيە قىلىندى.

ئىلھامبەخىش ئىشلارنىڭ جارچىسى، ياشلىغىنى تەربىيە ئىشىغا بېغىشلىغان ئىلھامغا ئاق يوللار ھەر قاچان يېيىلىپ تۇرسۇن دەيمىز.

مومىنجان ھەمرايېۋ،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.
چېلەك ناھىيەسى.

سۇرەتتە: ئىلھام ئىسكەندەروۋ شاگىرتلىرى بىلەن سوھبەتلەشمەكتە.

«تارىم» يەنە دولقۇنلىدى

(«تارىم» ژۇرنالىنىڭ نەشىر قىلىنغىنىغا 40 ژىل)

1951ـ ژىلى ئاۋغۇست ئېيىدىن باشلاپ شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئەدەبىيات ۋە سەنئەتكە قارىتا ئوسۇپ كېلىۋاتقان تەلەپ ـ ئېھتىياجىنى ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش مەخسىتىدە ئولكىلىك مەدەنىيەت باشقارمىسىنىڭ ئايلىق نەشىر ئەفكارى بولۇپ ئۇرۇمچى شەھىرىدە «شىنجاڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژۇرنالى نەشىر قىلىنىشقا باشلىدى.

«شىنجاڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت قوشۇنىنى تەشكىللەشتە، ئۇنىڭ ئىجادىي كوللېكتىۋىنى بىرلەشتۇرۇشتە زور رول ئوينىدى. خەلىق ئەدەبىياتىنى، فولكلورىنى ۋە يېڭى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى تەرەققىي ئەتكۇزۇشتە يورۇق ئىستىقبال ئېچىپ بەردى. ژۇرنال بەتلىرىدە يېڭى ۋە چوڭ تېمىلار كوتىرىلىش بىلەن دۇنياغا كوپ ئەدەبىيات نەمۇنىلىرىنى تەقدىم قىلدى. ئەسىرلەر بويى كومۇلۇپ ياتقان تالانت ئېگىلىرى زور ئۇمۇت ۋە ھاياجان بىلەن مەيدانقا چىقتى. شىنجاڭ ئۇيغۇر شېرىيىتى يېڭى دولقۇنى كوتىرىلدى. ئۇنىڭ پروزىسى رىۋاجلىنىش يولىغا چۇشۇپ، دراماتۇرگىيەسى باش كوتىرىپ چىقتى. ژۇرنالدا «خەلىق ئەدەبىياتى»، «ئەدەبىيات ـ سەنئەت مەسىلىلىرى»، «باللار ئەدەبىياتى»، «تەنقىت ۋە بىبلىوگرافىيە»، «ئۇيغۇر ئەل ئەدەبىياتى»، «تىل ـ ئىملا مەسىلىلىرى»، «ئەدەبىيات ـ خرونىكىسى»، «يازما ئەدەبىياتتىن»، «چەت ئەللەر ئەدەبىياتى»، «كىنو فىلملىرىنى تونۇشتۇرۇش»، «ئەدەبىي ھايات» ۋە باشقا رۇبرىكىلار ئورۇن ئالدى.

1957ـ ژىلى ئاۋغۇست ئېيىدىن باشلاپ ژۇرنال «تارىم» نامى بىلەن چىقىشقا باشلىدى. شىنجاڭ ئەدەبىياتى ۋە سەنئىتىنىڭ چوڭ قوشۇنىنى ئوز ئەتراپىدا بىرلەشتۇرەلىگەن «تارىم» ژۇرنالىنىڭ سەھىپىلىرىدە دۇنيا تەرەققىيپەرۋەر ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرى، شەرىق كلاسسىك ئەدەبىيات دۇردانىلىرى، قېدىمقى ۋە ھازىرقى جۇڭگو ئەدەبىياتى، رۇس ئەدەبىياتى كلاسسىكلىرى، شائىر ۋە يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى يورۇتۇپ باردى.

1958ـ ژىلدىن كېيىن «تارىم» ژۇرنالىنىڭ يونىلىشى ۋە مەزمۇنى ئوزگەردى. ئۇ ئولكىدە ژۇرگۇزۇلگەن ھەر تۇرلۇك ھەرىكەتلەرگە ماسلىشىپ، ئوز ئاۋازىنى يوتكەشكە مەجبۇر بولدى. ئۇنىڭ بەتلىرى سەياسىي ۋە ئىجتىمائىي مەزمۇنغا ئېگە ماقالىلار، سەياسىي شىارلار، بەدىيلىگى ۋە مەزمۇنى يوق شېىر ۋە داستانلار، بايانچىلىق ۋە قۇرۇق سەپساتاغا ئايلانغان ھېكايىلار، ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن باشقا تىللاردىن تەرجىمە ماتېرىاللار بىلەن تولدى. مەسىلەن، «يەرلىك مىللەتچىلەرگە قاتتىق زەربە بېرەيلى»، «باش يول ھەممە ئىشلىرىمىزنى يورۇتقۇچى نۇرلۇق مەشئەل»، «پولات مارشال»، «سۇنئىي ھەمرا قويۇپ بېرەيلى»، «پولات مارشالنى تەختكە چىقىرىش يولىدا»، «قىزىل راكېتا»، «ئوڭچى ۋە يەرلىك مىللەتچىلەرگە قارشى كۇرىشەيلى» ۋە باشقىلار.

ژۇرنال «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى» دېگەن بەدنام ھەرىكەت دەۋرىگە كەلگەندە تېخىمۇ مۇرەككەپ ۋە دەھشەتلىك ئەھۋالغا چۇشۇپ قالدى. ئۇ مىللىي روھىنى يوقۇتۇپ، پەقەت «ئۇلۇقلارنى» مەدھىيلەيدىغان ماقالە ۋە قۇرۇق شىار شېرلار بىلەن تولدى. ئۇيغۇر ۋە باشقا ئاز سانلىق خەلىقلەرنىڭ سانسىز مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى، مىللىي ۋە ئەدەبىي مىراسلىرى شۇ دەۋىرگە كەلگەندە «تارىم» ژۇرنالىدىن ئورۇن ئالالماي قالدى. مەتبۇئات ۋە تەشرىيات ئورۇنلىرى قۇرۇق ھەيكەلگە ئايلاندى. «تارىم» ژۇرنالىنىڭ ئومرى قىسقىراپ، بىر نەچچە ژىل نەشىر قىلىنىشتىن توختىدى.

بۇگۇن «تارىم» 40 ژىللىق شەرەپلىك تارىخىي يولنى بېسىپ ئوتتى. ئۇمۇتلۇك جەڭگىۋار يولدىن باشلانغان ئۇنىڭ سەھىپىلىرى يېڭىدىن بىخ ئۇرۇپ، يەنە خەلىق بىلەن يۇز كورۇشتى. «تارىم» باشقىدىن دولقۇنلىدى. 1980ـ ژىلدىن باشلاپ «تارىم»دا يېڭى كۇچ، يېڭى مەزمۇن ۋە يېڭى مەپكۇرە جۇش ئۇردى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى بويىچە ھەجىمى چوڭ، تارقىلىش دائىرىسى كەڭرى، تىراژى كوپ، يېڭى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئوزىدە تولۇق ئەكىس ئەتتۇرەلەيدىغان ئەدەبىي ژۇرنالغا ئايلاندى. ئۇنىڭغا يەنە «نەسرىي ئەسەرلەر»، «تەرمە گۇللەر»، «ئەينەك»، «بىزنىڭ كلاسسىكلىرىمىز»، «مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىش ئىزلىرىدىن»، «ئوبزورلار ۋە ماقالىلار»، «بىزنىڭ ئەدىپلىرىمىز»، «چەت ئەل ئېغىز ئەدەبىياتىدىن»، «مۇھاكىمە ۋە تەقرىز»، «ئەدەبىي ئىجادىيەتكە دائىر مۇلاھىزىلەر»، «ئۇيغۇر دېموكراتىك ئەدەبىياتى» ۋە باشقا رۇبرىكىلار قوشۇلدى.

«تارىم» ژۇرنالىنىڭ نەشىر قىلىنغانلىغىنىڭ قىرىق ژىللىغى مۇناسىۋىتى بىلەن كېڭەش ئۇيغۇرلىرى ئۇنىڭ داۋاملىق نەشىر قىلىنىپ، كەڭ كىتاپخانلارنى، شۇنىڭدەك كېڭەش ئېلىدىكى ئوز ئوقۇغۇچىلىرىنى دايىم خۇرسەن قىلىشىغا ئۇمۇت قىلىدۇ.

تۇرسۇن قاھھارىي.

كىچىك كارخانا قۇرۇلدى

گورىيېۋ. شەھەرلىك 3ـ كەسپى تېخنىكىلىق ئۇچىلىششىسىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى «يېڭى ئېگىلىك مىخانىزىمى بىلەن ياخشى تونۇش. ئۇلار ئىشلەپ چىقىرىش، ئوقۇتۇش ئۇستىلىرى بىلەن بىللە كىچىك كارخانا قۇردى. باللارغا شېفلار ـ «گورىيېۋ نېفخېمستروي» ترېستىنىڭ خادىملىرىمۇ ياردەم قىلىپ، زورۇر ماتېرىاللار ۋە ترانسپورت ئاجرىتىپ بېرىۋاتىدۇ. كىچىك كارخانا تۇرمۇشتا قوللىنىلىدىغان ئەسۋاپلارنى، ئىشىك ۋە دېرىزە كاسەكلىرىنى، ئېلېكتر پلىتىكىلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىۋاتىدۇ، ئوي جىھازلىرىنى جونلىدۇيدۇ.

(قاز تاگ).

خەلق پېداگوگىكىسىنىڭ ئەھمىيىتى

كېڭەش مەكتەپلىرىدە 70 ژىلدىن ئوشۇق جەرياندا كوممۇنىستىك تەربىيە ئاساستا ياشلارنى تەربىيەلەپ كەلگىنىمىز ئېنىق ۋە ئۇنىڭ ئاقىۋەتلىرىمۇ هازىر بەلگىلۈك. ئېلىمىزدە زور ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىۋاتقان هازىرقى پەيتتە ياشلارنى تەربىيەلەشنىڭ ئاساسىي قىلىپ ئېمىنى ئېلىش كېرەكلىكى توغرىلىق پېداگوگلارنىڭ ئويلىنىدىغانلىغى سوزسىز. شۇنىڭ ئۈچۈن هازىر قېرىنداش خەلقلەر، خەلق پېداگوگىكىسى ئاساسىدا تەربىيەلەشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، خەلقىنىڭ ئۆرپى-ئادەت، دەستۇرلىرىنى باشچىلىققا ئالماقتا. ئارىنقول ناهيەسى قاراساز يېزىسى ئېنگلس نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ كوللېكتىۋىنىڭ تەجرىبىسى جۇمھۇرىيەت بويىچە تارقىتىلماقتا. ئەندى تىببىي پەللىرىنىڭ ئامزاتى، يازغۇچى سابىتخان غابباسوۋ خەلق پېداگوگىكىسى ئاساسىدا ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ كۈرتى ناهيەسىدە مەكتەپ ئېچىش ئۈچۈن ئىشلەۋاتىدۇ.

بىزنىڭ مەتبۇئاتىمىزمۇ خەلق پېداگوگىكىسىغا ئائىت بىر قانچە ماقالىلار ئېلان قىلدى. ئايرىم مۇئەللىملەر ئۆز تەجرىبىلىرىدە خەلق پېداگوگىكىسىغا رىئايە قىلىپ ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇنداق مۇئەللىملەرنىڭ تەشەببۇسىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەش ۋە تەجرىبىسىنى كەڭ تارقىتىش هازىرقى كۈننىڭ كېچىكتۈرۈپ بولمايدىغان ۋەزىپىسىدۇر.

هەر بىر مەكتەپتە بىر ئىككى مۇئەللىمنىڭ خەلق پېداگوگىكىسى ئاساسىدا ئىش ئېلىپ بېرىشى بىلەنلا ئۇتۇققا يېتىشكە بولمايدۇ. ئېنگلس نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تەجرىبىسى شۇنى كورسەتتىكى، بارلىق مەكتەپ كوللېكتىۋى، يېزا كېڭشى، كولخوز مەمۇرىيىتىنى، جامائەتچىلىك ئاھالە بولۇپ ئۇنى قولغا ئالغاندىلا ئۇتۇققا يېتىشكە بولىدۇ.

مەن بۇ ماقالامدا ئۇيغۇر مەكتەپلىرىدە خەلق پېداگوگىكىسىنى قانداق يوللار بىلەن پايدىلىنىشقا بولىدىغانلىغىنى ئوتتۇرغا سېلىپ، مەسلىھەتلىشىشنى نىيەت قىلدىم. ئەلۋەتتە، ياشلارنى خەلقىمىزنىڭ ياخشى ئەنئەنىسى ئاساسىدا تەربىيەلەش بالىنىڭ دۇنياغا كەلگەن دەۋرىدىن تارتىپ باشلىنىدۇ. ئۇلارغا شۇ دەۋرىدىن تارتىپ خەلق پېداگوگىكىسى ئاساسىدا تەربىيە بېرىش ئاتا-ئانىنىڭ ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ۋەزىپىسىدۇر.

مەكتەپلەردە ئۇستازلارنىڭ، تەربىيىچىلەرنىڭ ۋە سىنىپ يېتەكچىلىرىنىڭ ژۈرگۈزۈدىغان ئىشلىرى: پەن ئارقىلىق ئوقۇتۇش، تەربىيە سائەتلىرىنى ئوتكۈزۈش، كەچلەرنى ئۇيۇشتۇرۇشتىن ئىبارەت. مەسىلەن، هەر بىر مەكتەپتە بىر سىنىپ بولمىسىنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئويى تەخلىتىدە بېزەلدۈرۈپ، شۇ يەردە سىنىپ سائەتلىرىنى خەلقىمىزنىڭ ئەنئەنىسى ئاساسىدا ئوتكۈزۈشكە، (مېھمان كۈتۈش، مەشرەپ ئوتكۈزۈش ۋە باشقىلار) بولىدۇ.

شۇ يونىلىشتە ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئىشلىنىدىغان ئىشلار مولۇ ئاساسلارغا قارىتىلىشى كېرەك. قىزىقچىلار-لەتىپچىلەر مەكتىۋى، سوز زەرگارى، ئەدەبىيات كرۇژوكى، ئېغىز ئەدەبىياتى ئەمۇنىلىرىنى توپلاش، قېدىمىي ئۇيغۇر هەرىپىنى ئۆگىنىش كرۇژوكى، كىتاپ ئوقۇغۇچىلار كونفېرېنسىيەلىرى، خەلق تىبابەتچىلىكى كرۇژوكى، خەلق هۈنەرۋەنچىلىكى كرۇژوكى، (سېۋەت، جىمبىل، چويلا، كوشۇك توقۇش،، تام سوقۇش، ئەققاشچىلىق، دورىچىلىق، مىللىي كىيىملەرنىڭ ئۇلگىلىرىنى تىكىش، ئاتامالارنىڭ تۈرلىرىنى تەييارلاش)، هەۋەسكار كومپوزىتورلار كرۇژوكى، دراما كرۇژوكى ۋە باشقىلار.

ئاتا-ئانىلار بىلەن ئىشلىنىدىغان ئىشلار: ئاتا-ئانىلار ئۇنىۋېرسىتېتى، دىنىي ئوقۇش، ياش ئانىلار مەكتىۋى، كىندىك ئانىلار، ئاق چاچ مومايلار مەكتىۋى، دانىشمەن بوۋىلار مەكتىۋى.

جامائەتچىلىك بىلەن ئىشلىنىدىغان ئىشلار: ياشانغانلار چايخانىلىرىنى، ژىگىت بېشى ۋە دىن ئەھلى بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىش، مىللىي بايرەملەرنى ئوتكۈزۈش. شۇلارنى ئەمەلدە پايدىلىنىش ئارقىلىق خەلق پېداگوگىكىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بولىدۇ. ئەلۋەتتە، كوپلىگەن خەلق ئەنئەنىلىرىنى مۇئەللىملەرنىڭ ئۆزلىرىمۇ ياخشى بىلمەيدۇ. شۇڭلاشقا هەر بىر ژۇتتىكى چوڭلاردىن خەلق دەستۇرلىرىنى ئۆگىنىپ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغان خەلق پېداگوگىكىسىغا ئائىت ماتېرىياللارنى پايدىلىنىشقا بولىدۇ.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى بىزنىڭ كلاسسىك يازغۇچىلىرىمىزنىڭ تەربىيە، ئەخلاق مەسىلىلىرىگە بېغىشلانغان ئەسەرلىرى، مەسىلەن، م. قەشقەرىي، يۈسۈپ خاس هاجىپ، مۇھەممەت سادىق قەشقەرىينىڭ ئەسەرلىرى مۇئەللىملەرنىڭ، ئاتا-ئانىلارنىڭ تەربىيە ئىشلىرىنى ژۈرگۈزۈشتە باشچىلىققا ئالىدىغان قوراللى بولۇشى كېرەك. شۇ بۈيۈك شەخسلەرنىڭ ئەقلانە سوزلىرىنى خەلقىمىزنىڭ ئەسىرلەر بويى قېلىپلاشقان ياخشى خۇسۇسىيەتلىرىنى ياشلىرىمىزنىڭ بويىغا سىڭدۈرۈش بارلىغىمىزنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىمىزدۇر.

هازىرقى كۈنلەردە مەكتەپلەردە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تەلىم-تەربىيە ئىشلىرى تېخىچە مۇۋاپىق هەل قىلىنماي كېلىۋاتىدۇ. ئوغۇللارنى ئوغۇل رېتىدە، قىزلارنى قىز سۈپىتىدە تەربىيىلەش كوپ ئەھمىيەتكە ئىگە. مەسىلەن، مەكتەپلەردە ئوغۇللار بىلەن قىزلارنى بىر پارتىغا ئولتارغۇزۇش ئادەت بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا بالىلار قارشى بولغىنىغا قارىماي، ئۇلارنى زورلاپ بىر ئولتارغۇزۇشقا مەجبۇرلايدۇ. ئەسلىدە بالىلارنىڭ خاھىشى بويىچە ئىش ئېلىپ بارغان ياخشى بولسا كېرەك. شۇنداقلا بىزنىڭ مەكتەپلەردە قىزلارنىڭ هالقا، مونچاق ئېسىپ ئۆزۈك سېلىش مەنئىي قىلىنىپ كەلدى. هازىرقى كۈننىڭ تەلۋىگە مۇناسىۋەتلىك قىزلىرىمىزنىڭ لايىقىدا مىللىي كىيىنىپ، مىللىي يوسۇندا هالقا، مونچاق ئېسىشقا، ئۆزۈك سېلىشقا، قاشلىرىغا ھوسما قويۇشقا رۇخسەت قىلىش كېرەك. قىزلارنىڭ چاچلىرىنى مىللىي يوسۇندا ئورۇپ، باشلىرىغا دوپپا كىيىشىگە، ئوغۇللارنىڭ دوپپا كىيىشىگە يول بېرىش كېرەك. مەكتەپلەردە ئوقۇغۇچىلارنىڭ مىللىي يوسۇندا كىيىنىپ ژۈرۈشىنىڭ ئەھمىيىتى زور.

قىزلار بىلەن ئوغۇللارنىڭ، چوڭلار بىلەن كىچىكلەرنىڭ مۇناسىۋەتلىرى ئۇمۇمەن تەربىيە ئىشلىرى هەققىدە گېزىتلىرىمىزدا تۇرغۇن پىكىرلەر ئېيتىلىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ كوپچىلىگىدە ناهايىتى پايدىلىق يول-يورۇقلار كورسىتىلمەكتە. ئەلۋەتتە، شۇلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، ياشلارنى خەلقىمىزنىڭ ئەڭ ياخشى ئەنئەنىلىرى ئاساسىدا تەربىيەلەش، مەكتەپنىڭ، ئاتا-ئانىلارنىڭ، جامائەتچىلىكنىڭ ۋەزىپىسىدۇر.

ھېبىبۇللا قاهاروۋ،
ئالمۇتا ۋىلايەتلىك مۇئەللىملەر بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئىنستىتۇتىنىڭ مېتودىستى.

مادرىتتا يېقىن شەرىق بويىچە تېچلىق كونفېرېنسىيەسى بولۇپ ئوتتى، ئۇنىڭغا كوپ ژىللىق رېگىونال پاجىئەنىڭ بارلىق ئاساسىي ئىشتىراكچىلىرى قاتناشتى. مەزكۇر كونفېرېنسىيە يېقىن شەرىقنىڭ كەلگۈسىدە تېچلىق بىلەن ئۆزگەرتىپ قۇرۇلۇشىنىڭ هۇلىنى سېلىشى كېرەك. لېكىن بۇ رېگىوندا پات-پات بولۇپ تۇرىدىغان توقۇنۇشلار بايقۇغۇچىلارنىڭ جىددىي تەشۋىشىنى پەيدا قىلماقتا.
(كامېرا پرېسس-تاس).

ئېلان

جۇمھۇرىيەتلىك «يېڭى هايات» گېزىتى تەھرىراتىغا ئەرەپ ئالفاۋىتىدا يېزىشنى بىلىدىغان **ماشىنىستكا** تەكلىپ قىلىنىدۇ. ئايلىق مۇئاشى 450 سوم.
خالىغۇچىلار 50-86-33 تېلېفونىغا خەۋەر قىلسۇن.
تەھرىرات.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

بۈيۈك نامايەندىلەر

(داۋامى، بېشى ئۆتكەن سانلاردا)

نەسرىددىن رابغۇزى

نەسرىددىن رابغۇزى 13-14-ئەسىرلەر ئارىلىغىدا ياشىغان مەشھۇر يازغۇچى، مۇتەپەككۇر ۋە ئىسلامىيەت ئالىمى.

ئۇ قەشقەر تەۋەسىدىكى ئۇلۇق يوللۇق (ئۇزلۇق) رابات يېزىسىدىن بولۇپ، مۇسۇلمان شەرىق ئەدەبىياتى بىلەن ئەرەپ-پارس تىللىرىنى پۇختا ئۆگەنگەن، ئوز دەۋرىنىڭ تارىخ، پەلسەپە ۋە ئىسلامىيەت ئەقىدىلىرىنى ياخشى بىلگۈچى ئەڭ بۈيۈك مۇتەپەككۇرى بولۇش سۈپىتىدە، پەيغەمبەرلەر توغرىسىدىكى دىنىي قىسسىلەردىن پايدىلىنىپ، 1309-1310 ژىللىرىدا «قىسسەئى رابغۇزى» ناملىق زور هەجىمدىكى ئەدەبىي ئەسەرنى يېزىپ چىققان. بۇ ئەسەر خەلق ئارىسىدا «قەسەسۇل ئەنبىيا» (پەيغەمبەرلەر قىسسىسى) دېگەن نام بىلەن مەشھۇر.

72 ماۋزۇدىن ئىبارەت بۇ نەسرىي ئەسەر ئۇيغۇر پروزىسىنىڭ تۇزۇلۇشىگە خاس بولغان قىسسە ۋە رىۋايەتتىن ئىبارەت هەر ئىككى خىل شەكلىنى ئۆزىدە بىرلەشتۈرگەن بولۇپ، ئۇنىڭدا نەزىم ئارىلاشقان جايلارمۇ بار. مەسىلەن، مەدھىيلەر، بەزى قىسسىلەرنىڭ خۇلاسىلىرى، لىرىك كەچۈرمىلەر، سەييارىلار توغرىسىدا، باھارىيات ۋە كىتاپنىڭ خاتىمىسى قاتارلىقلار.

ئەسەردە ئىسلام دۇنياسىدىكى مەشھۇر ئەۋلىيالار ۋە ئۇلارنىڭ پائالىيەتلىرى، كارامەتلىك سەرگۈزەشتىلىرى هېكايە قىلىنىدۇ. بۇلاردىن ۋە كىللىك خاراكتېرگە ئىگە بولغىنى «يۈسۈپ-زۇلەيخا» قىسسىسىدۇر. بۇ ماۋزۇنى بىرىنچى قېتىم ئۇلۇق پارس شائىرى ئوبۇلقاسىم فىردەۋسىي (934-1020-ژ.) بەدىي ئەدەبىياتقا ئېلىپ كىرىپ، «يۈسۈپ-زۇلەيخا» ناملىق شېئرى داستانىنى يېزىش بىلەن شوھرەت قازانغان ئىدى. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا بۇ ماۋزۇ رابغۇزى تەرىپىدىن قايتا، ئىجادىي ئىشلىنىش بىلەن نەسرىي ئەسەر تېرىقىسىدا ئوتتۇرىغا چىقتى.

«قىسسەئى رابغۇزى» 1859-1881-ژىللىرى قازاندا جەمئىي بەش قېتىم نەشىر قىلىنغان بولۇپ، خەلق ئارىسىغا ئىنتايىن كەڭ تارقالغان. ئۇ 13-14-ئەسىرلەردىكى ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنى، شۇ زاماندىكى نەسىر ۋە شېئرىيەتنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى تەتقىق قىلىشىمىزدىكى قىممەتلىك مەنبەلەردىن بىرىسى.

تومۇر تۇۋرۇك (لومگشەن)

لومگشەن 13-14-ئەسىرلەردە ياشىغان ئاتاقلىق يېزا ئىگىلىك ئالىمى.

جوڭگونىڭ قۇبلايخان باشچىلىغىدىكى موڭغۇللار قۇرغان يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدە كوپلىگەن ئۇيغۇر زىيالىيلىرى دولەت ئاپپاراتىدا مۇھىم ۋەزىپىلەرگە قويۇلغان بولۇپ، ئۇلار يۈەن سۇلالىسىنىڭ گۈللىنىشىدە غايەت چوڭ رول ئوينىغان ئىدى. بەزى بىر تارىخىي ماتېرىياللاردا قەيت قىلىنىشىچە، لومگشەن 13-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا موڭغۇل قوشۇنلىرى بىلەن خەنزۇلار رايونىغا بارغان بولۇپ، ئاۋال جىڭجۇ ۋىلايىتى (هازىرقى خونەن ئولكىسىنىڭ جىڭشەن ناهيەسى) ۋە ئەنپىڭلۇ ۋىلايىتى (هازىرقى ئەنخۇي ئولكىسىنىڭ شۇشىيەن ناهيەسى) دە ئامبال بولغان. كېيىن يۈەن سۇلالىسىنىڭ خان هوزۇرىدىكى ئەدلىيە ۋازارەت مەهكىمىسىگە ئوستۇرۇلگەن ۋە بۇ دەۋرلەردە ئۇنىڭ شوھرىتى پۈتكۈل موڭغۇل خانلىقى دائىرىسىدىكى جايلاردا مەشھۇر بولغان.

جوڭگونىڭ ئاتاقلىق ئەرباپلار لۇغىتىدە: «لومگشەن-ئۇيغۇر، ئەسلى ئىسمى تې جۇ، «دېخانچىلىق، پىللىچىلىك، يېمەك-ئىچمەك، كىيىم-كېچەك هەققىدە قىسقىچە بايان» دېگەن كىتاپنى يازغان» دەپ خاتىرلەنگەن.

ئالىمنىڭ بۇ كىتاۋى جەمئىي 208 ماددىغا بولۇنگەن بولۇپ، ئاشلىقلار، مېۋىلەر، ئوتياشلار، ياغلىق دانلار، يېشىل ئوغۇتلار، دورا ماتېرىياللىرى، چارۋىچىلىق، هاۋا كلىماتى، يەر ئاغدۇرۇش ئۇسۇللىرىدىن تارتىپ، هەسەل هەرىسى بېقىش، پىللىچىلىك، ئويي قۇشلىرىنى بېقىش تېخنىكىسىغىچە بولغان باي مەزمۇنلارنى ئوز ئىچىگە ئالغان.

ئالىم ئوز كىتاۋىدا خەنزۇ رايونلىرىغا ماس تەلىمات ئىنجات قىلىشتىن باشقا ئۇيغۇرلارنىڭ شۇ زامانىدىكى پاختىچىلىق، باغۋەنچىلىك، چارۋىچىلىق جەھەتتىكى ئىلغار تەجرىبىلىرىنى ئالاھىدە تونۇشتۇرۇپ، بۇ جەھەتتىكى ئىلغار ئۇسۇللارنىڭ خەنزۇ رايونلىرىدا ئومۇملىشىشىغىمۇ ئېتىبار بەرگەن. «مېۋىلەرنى چاتاقلىتىش ئۇسۇلى» (شاخلىرىنى كېسىپ سۈپىتىپ، يېڭى نوتىلارنىڭ ئوسۇشىگە يول ئېچىش)، ئىسسىق ئويلەر ۋە كۆڭگەي قولتۇقلاردا كوچەت تەربىيىلەش، ئۈزۈم تۈرلىرىنى كوپەيتىش هەققىدىكى يېڭى تەلىماتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇش بىلەن ئۇيغۇرلار ئولتۇراقلاشقان جايلاردا مىلادىدىن كوپ مۇقەددەم باشلانغان مۇسەللەس چىقىرىش، سېرىق ماي چىقىرىش، قېتىق ئۇيۇتۇش، قۇرۇت ياساش، چارۋىلاردىكى قوتۇر ھەم قىچىشقاق كېسەللىكلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش تېخنىكىسى قاتارلىقلارنى تونۇشتۇرۇپ، كەڭ خەنزۇ رايونلىرىنى باغۋەنچىلىك هەم چارۋىچىلىق تېخنىكىسى بىلەن تەمىنلىگەن. تىبابەتچىلىككە، دائىر دورا ماتېرىياللىرىنى تېرىپ ئوستۇرۇش ۋە زىرائەتكە چۇشىدىغان زىيانلىق هاشارەتلەرنى يوقىتىش هەققىدە بىلىم بېرىش بىلەن شىنجاڭدىن خەنزۇ رايونلىرىغا كىرگۈزۈلگەن بېدە، زىغىر، ئانار، ياڭاق، پوچاق، پىياز، سەۋزە، زاراڭزا قاتارلىق ئېسىل مېۋە هەم دورا ئۇسۇملۇكلىرى هەققىدە مول بايانلارنى يازغان.

«Йени хаят» («Новая жизнь») индекс 65359, приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази», выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии газетно-журнального Издательства.
г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленина 2/4.

تېلېفونلار: مۇھەررىر-33-86-69، مەسئۇل كاتىپ-33-86-50، سەياسىي-ئىجتىمائىي بولۇم 33-86-81، ئىقتىسات بولۇمى-33-86-06، ئەدەبىيات بولۇمى-33-86-27، مەدەنىيەت بولۇمى-33-92-01.

زاكاز (3483) تىراژ 8250

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

يېڭى هايات — ئالمۇتا 480044 ئېپەك يولى كوچىسى، 50 بىنا، 8-قەۋەت

ПОГ-60

ئانا مۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس.

يېڭى هايات

1991
ژىل
26
دېكابر
پەيشەنبە
№154
(3497)

باهاسى
4 تيين

گېزىت 1970- ژىلى 1- يانۋار دىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. هەپتىسىگە ئۇچ قېتىم سېشەنبە، پەيشەنبە شەنبە كۇنلىرى چىقىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سەياسىي گېزىت «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ قوشۇمچىسى

نېمە ئۈچۈن گرۇزىيەدە ئوپپوزىتسىيە قولىغا قۇرال ئالدى

تىبىلىسىدا ئوق ئېتىلماقتا، قان تو كۇلمەكتە... ت. كىتوۋانىي يولباشچىلىغىدىكى مىللىي گۋاردىيەنىڭ قىسىملىرى تەرىپىدىن قوللاپ- قۇۋەتلىنىۋاتقان، ئوپپوزىتسىيە تەرىپىدىن ئۇچ كۇندىن بۇيان هوكۇمەت ئويىگە هۇجۇم قىلىش داۋام قىلماقتا. ئولگەنلەرنىڭ ۋە يارىدار بولغانلارنىڭ سانى ئوسمەكتە. شەهەردە شىددەتلىك جەڭلەر كېتىپ بارىدۇ، ئارتىللېرىيە ئىشقا سېلىنماقتا... جۇمھۇرىيەتنىڭ هەر خىل رايونلىرىدا ئۇنىڭ پرېزىدېنتىنىڭ چاقىرىغى بويىچە پىدائىيلارنىڭ قۇراللىق ئوترەدلىرى ئالدىراشلىق بىلەن قۇرۇلۇۋاتقانلىغىغا قارىغاندا، گرۇزىيە پۇخرالار ئۇرۇشى گىرۋىگىدە تۇرماقتا.

مۇستەقىل «ئىپرېندا» ئاگېنتلىغى مۇخبىرىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، هوكۇمەت ئەسكەرلىرى بىرىنچى بولۇپ ئوق ئاتقان. رەسمىي تەخمىن بويىچە (پرېزىدېنت ۋەكىللىرى ئەينە شۇنىڭدا قاتتىق تۇرماقتا)، بىرىنچى بولۇپ ئوپپوزىتسىيە تەرەپ ئوق ئاتقان. لېكىن هازىر بۇ ئەهۋالنى ئېنىقلاش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ۋاقىت ئەمەس. گرۇزىيە دۇچار بولغان چوڭ قۇر سەياسىي بوهراندىن چىقىشنىڭ بىردىن- بىر ئەقىلگە مۇۋاپىق يولى -ئوق ئېتىشنى توختىتىشتىن، مۇزاكىرىلەرنى باشلاشتىن ئىبارەتتۇر. لېكىن سابىق ئىتتىپاقنىڭ كوپلىگەن جۇمھۇرىيەتلىرىدىكى ناهايىتى جىددىي توقۇنۇشلارنىڭ كورسىتىشىگە قارىغاندا، ئەڭ ئەقىلگە مۇۋاپىق ۋە ئەڭ كېرەكلىك نەرسىلەر، ئەپسۇسكى، پات- پاتلا ئەڭ مۇمكىن ئەمەس نەرسىگە ئايلانماقتا.

هوكۇمەت ئويىگە هۇجۇم قىلىش، يۇز بېرىۋاتقان ۋاقىەلەرنى پرېزىدېنت ز. گامساخۇردىا باهالاۋاتقىنىدەك، دولەت ئاغدۇرۇشى ئۇرۇنۇشى بولۇپ هېساپلىنامدۇ؟ بارلىق ئالامەتلىرى بويىچە -شۇنداق. پارلامېنت ئوپپوزىتسىيەسى بۇ بىر ئىش، مىللىي گۋاردىيەنىڭ قۇراللىق قىسىملىرى- باشقا ئىشتۇر. ئالىي كېڭەشنىڭ سېسىسىيەلىرىدىكى مۇنازىرىلەر- بۇ بىر ئىش، كوچىلاردا ئوق ئېتىشلار- باشقا ئىشتۇر، تەسادىپىي كېتىپ بارغان ئادەملەر، بوۋاي- مومايلار، بالىلار... بۇ ئوقلارنىڭ قۇربانى بولۇشى مۇمكىن.

يەنە بىر قېتىم تەكىتلەيمىز: قولىغا قۇرال تۇتقان ئىسيانچىلار قانۇنىي سايلانغان پرېزىدېنتقا قارشى چىقماقتا. كونستىتۇتسىيەلىك هاكىمىيەتكە قارشى كونستىتۇتسىيەگە زىت هەرىكەتلەر قىلىنماقتا. دېمەك، بۇ هەرىكەتلەرنى ئاقلاش مۇمكىنمۇ؟

ئاقلاش مۇمكىن ئەمەس، چۇشەندۇرۇش مۇمكىن. تىبىلىسىدا هوكۇمەت ئويىگە قۇراللىق هۇجۇم قىلىش سايلامدا ز. گامساخۇردىا غالىبىيەت قازىنىشى بىلەن پەيدا بولغان سەياسىي پاجىەنىڭ ئەڭ ژۇقارقى چوققىسى بولدى. ز. گامساخۇردىا هاكىمىيەتنى قولغا ئېلىپ، بىرمۇ ئىختىسادىي مۇئەممانى هەل قىلمىدى، پەقەت ئۇلارنى هەددىدىن تاشقىرى تېخىمۇ كەسكىنلەشتۇرىۋەتتى. ئۇ قابىلىيەتلىك بولغان بىردىن- بىر نەرسە،-باستۇرۇش ۋە دەهشەت سىستېمىسىنى ئەكسىگە كەلتۇرۇشتىن ئىبارەت بولدى. ئۇ جۇمھۇرىيەتتە ئورناتقان هاكىم مۇتلەق تۇزۇم سەياسىي جازالاش هەرىكەتلىرىگە، مۇستەقىل مەتبۇئاتنى مەنئىي قىلىشقا، باشقا پىكىردىكى ئادەملەرنى تەقىپلەشكە، گرۇزىيەدىن ئاتاقلىق مۇزىكانتلارنىڭ، رېژىسسىيورلارنىڭ، رەسساملارنىڭ... چەت ئەللەرگە مۇهاجىر بولۇپ چىقىپ كېتىشىگە ئېلىپ كەلدى. پرېزىدېنتنىڭ سەياسىتى بىلەن رازى بولمىغانلارنىڭ هەممىسى «خەلىق دۇشمىنى»، «مافىيە»، «كرېملنىڭ ئاگېنتلىرى»، «قارا كۇچلەر» دەپ جاكالاندى...

مانا- ئاقىۋەت. كۇچكە-كۇچ قولىنىلماقتا. پرېزىدېنتنىڭ هوكۇمرانلىغىغا- كوچىنىڭ هوكۇمرانلىغى بىلەن جاۋاپ بېرىلمەكتە. هازىر يۇز بېرىۋاتقان ۋاقىەلەر ئوز مىقىياسى ۋە ئېهتىمال بولغان ئاقىۋەتلىرى بويىچە سېنتەبردىكى قارىمۇ- قارشىلىققا قارىغاندا، خېلە جىددىيدۇر.

ئەگەر ز. گامساخۇردىا قۇراللىق هۇجۇمغا زەربە بېرىپ، هاكىمىيەتنى تۇتۇپ قالالىسا، گرۇزىيەدە هوكۇمەت ئويىگە هۇجۇم قىلىشقا قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن تەئەللۇق بولغانلارنىڭ هەممىسىنى ئاممىۋىي تۇردە قاماققا ئېلىشلار ۋە جازالاشلار بىلەن رەهىمسىز ئەكسىل ئىنقىلاۋىي هەرىكەت باشلىنىدۇ.

ئەگەر ئوپپوزىتسىيە ۋەكىللىرى غالىبىيەت قازىنىدىغان بولسا، هاكىمىيەتنى پارلامېنتقا تاپشۇرۇپ بېرىش ئۇلار تەرىپىدىن تاشلانغان ئەڭ ياخشى قەدەم بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار، ئوزلىرىنى غۇلىتىلغان هوكۇمەتنىڭ هوقۇقلۇق ۋارىسلىرى دەپ جاكالاپ، لاۋازىملارنى بولۇشكە باشلىسا، ئۇلارنىڭ بۇنىڭسىزمۇ روشەن بولۇۋاتقان بۇگۇنكى هەرىكەتلىرىنىڭ قانۇنسىزلىغى خوۋۇپلۇق مىقىياستا چېكىدىن ئاشىدۇ ۋە مەغلۇپ بولغانلارغا قىساس ئېلىش ئۈچۈن باهانە بولىدۇ. مۇنداق ئاقىۋەتتە جۇمھۇرىيەتتىكى ۋەزىيەتنى تۇراقلاندۇرۇش مۇمكىن بولماي قالىدۇ.

ئوزى قانچىلىك تەرەققىيپەرۋەر بولمىسۇن، قانۇنسىز هاكىمىيەت، ئوزىنى پەقەت كۇچ بىلەنلا هىمايە قىلىشقا قادىر كۇچ ياردىمى بىلەن قانداق هوكۇمرانلىق قىلىنىۋاتقانلىغىنى گرۇزىيە كورمەكتە.

«ئىزۋېستىيە» گېزىتىدىن.

ئالىي كېڭەش سېسسىيەسىدە

23- دېكابر كۇنى پارلامېنتنىڭ س. ئە. ئەبدىلدىن رەئىسلىگىدە ئوتكەن ئەتىگەنلىك مەجلىسىدە «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدىكى دولەت ستاتىستىكىسى توغرىلىق» قانۇن لايىهىسىنى مۇهاكىمە قىلىش داۋاملاشتى. مۇهاكىمىگە دېپۇتاتلار ئى. ئو. بايدەۋلېتوۋ، س. ز. زىمانوۋ، ئو. س. سەبدېنوۋ، ۋ. ئى. ۋورونوۋ، ژ. ئا. ئادىربېكوۋ، ۋ. ئى. كوتېلنىكوۋ، ك. س. سمائىلوۋ، ب. قىدىربېكۇلى، خ. ساماروۋ، ق. س. سۇلتانوۋ قاتناشتى. قانۇن لايىهىسى بىرىنچى نۇسخىدا قوبۇل قىلىندى.

ئالىي كېڭەشنىڭ ئىختىسادىي ئىسلاهات، بيۇدژېت ۋە مالىيە مەسىلىلىرى بويىچە كومىتېتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى ئا. م. قونىسبايېۋ «كاساتلىق توغرىلىق» قانۇن لايىهىسى بويىچە دوكلاد بىلەن سوزگە چىقتى. ئۇ پارلامېنتارىيلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى، ئاندىن كېيىن هوججەتنى مۇهاكىمە قىلىش باشلاندى. مۇزاكىرىلەردە دېپۇتاتلار ژ. ئا. ئادىربېكوۋ، س. ش. شائۇخامانوۋ، ۋ. ۋ. چېرنىشېۋ، ب. قىدىربېكۇلى، م. ئا. چېژېن، پ. ئا. پاۋلىنا، س. ك. بايباتىروۋ، ۋ. يۇ. رومېنسكىي، گ. ت. تۇرغانبايېۋ، ئى. ن. ئېسېرگېپوۋ، ب. س. ئۇسپانوۋ، ئۇ. ئى. تكاچېۋ، گ. ئا. قالىيېۋ، م. ت. ئۇسپانوۋ، ز. ژ. تامشىبايېۋ، خ. د. درىللېر، س. ك. تۇگېلبايېۋ، پ. پ. كوۋالېنكو، د. يا. برۇسنىك، م. س. قاربايېۋ، ژ. س. كەرىپجانوۋ، ۋ. ئى. ۋورونوۋ، م. ف. ئۇركىمبايېۋ سوزگە چىقتى. بۇ قانۇن لايىهىسىمۇ بىرىنچى نۇسخىدا قوبۇل قىلىندى.

سېسسىيە م. د. كوپېيېۋنى ژايرېم -ئاتاسۇ ئەركىن ئىختىسادىي زونىسى مەمۇرىي كېڭىشىنىڭ رەئىسى قىلىپ تەستىقلىدى.

«كېپىللىك توغرىلىق» قانۇن لايىهىسى قارالدى. قانۇن چىقىرىش قانۇنىيلىق ۋە هوقۇق-تەرتىپ مەسىلىلىرى بويىچە كومىتېت كاتىۋى ۋ. ئى. ۋورونوۋ قانۇن لايىهىسى بويىچە دوكلاد بىلەن سوزگە چىقتى. ماددىلار بويىچە ئاۋاز بەرگەندىن كېيىن قانۇن تولۇغى بىلەن قوبۇل قىلىندى.

دېپۇتاتلار «كونسېپسىيەلەر توغرىلىق» قانۇن لايىهىسىنى مۇهاكىمە قىلدى. ئىختىسادىي ئىسلاهات، بيۇدژېت ۋە مالىيە مەسىلىلىرى بويىچە كومىتېت رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى س. ك. تۇگېلبايېۋ لايىهە بويىچە دوكلاد بىلەن سوزگە چىقتى. ماددىلار بويىچە ئاۋاز بەرگەندىن كېيىن قانۇن تولۇغى بىلەن قوبۇل قىلىندى.

كەچكى مەجلىستە قازاقستان پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋ سوزگە چىقتى. ئۇ پارلامېنتارىيلارغا 21- دېكابر شەنبە كۇنى ئەزەربەيجان جۇمھۇرىيىتى، ئەرمەنستان جۇمھۇرىيىتى، بېلارۇس جۇمھۇرىيىتى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى، قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى، مولدوۋا جۇمھۇرىيىتى، روسسىيە فېدېراتسىيەسى (رس ف س ج)، تاجىكستان جۇمھۇرىيىتى، تۇركمەنستان، ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتى ۋە ئۇكرائىنا باشلىقلىرى قوبۇل قىلغان ئالمۇتا دېلاراتسىيەسى ۋە مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلىغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىمگە پروتوكول، يېڭى دولەتلەر ئارا تەشكىلنى شەكىللەندۇرۇشكە ۋە ئۇنىڭ پائالىيىتىگە باغلىق باشقا هوججەتلەر توغرىلىق خەۋەر قىلدى.

ن. ئە. نازاربايېۋ دېپۇتاتلارنىڭ نۇرغۇنلىغان سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

ئاندىن كېيىن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پارلامېنتى مۇستەقىل دولەتلەر هەمدوستلىغىنى قۇرۇش توغرىلىق كېلىشىمنى تەستىقلىدى.

يادرو قۇرالىغا مۇناسىۋەتلىك بىر لەشكەن چارىلەر توغرىلىق كېلىشىمنى تەستىقلەش هەققىدە توختام قوبۇل قىلىندى.

سېسسىيە «ئەزەربەيجان جۇمھۇرىيىتىنىڭ، ئەرمەنستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ، بېلارۇس جۇمھۇرىيىتىنىڭ، قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ، لاتۋىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ، لىتۋا جۇمھۇرىيىتىنىڭ، مولدوۋا جۇمھۇرىيىتىنىڭ، روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ (رس ف س ج)، تاجىكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ، تۇركمەنستاننىڭ، ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ، ئۇكرائىنىنىڭ ۋە ئېستونىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت مۇستەقىللىغىنى ئېتىراپ قىلىش توغرىلىق» قارار قوبۇل قىلدى.

ئىختىسادىي ئىسلاهات، بيۇدژېت ۋە مالىيە مەسىلىلىرى بويىچە كومىتېتىنىڭ رەئىسى س. ت. تەكېجانوۋنىڭ تەغدىم قىلىشى بويىچە دېپۇتاتلار قوشۇمچە ئىشلەنگەن سېلىقلار توغرىلىق قانۇن لايىهىلىرى تۇركۇمىنى مۇهاكىمە قىلىشقا كىرىشتى. 24- دېكابردا سېسسىيە ئوز ئىشىنى داۋاملاشتۇردى.

كوچىلاردىكى ئۇرۇش

تىبىلىسى، 24-دېكابر. (تاس س). تىبىلىسىنىڭ مەركىزىدە ئۇرۇش داۋام قىلماقتا. 24- دېكابر كۇنى يەرلىك ۋاقىت بويىچە سائات 7دىن 30 مىنۇت ئوتكەندە ئوپپوزىتسىيەنىڭ قۇراللىق ئوترەدلىرى بىر قەدەر خاتىرجەم ئوتكەن تۇندىن كېيىن بارلىق قۇرال تۇرلىرىدىن هوكۇمەت ئويىگە قارىتىپ شىددەتلىك ئوق ئاتتى.

پايتەختنىڭ مەركىزىدە زەمبىرەكلەردىن ئوق ئېتىلماقتا، چوڭ كالىبېرلىق پۇليۇمىيوتلاردىن توختىماي ئوق ياڭرىماقتا. مەرگەنلەر دۇشمەنلەرگە قارشى «ئوۋچىلىق» قىلماقتا. ئەندى شەهەرنىڭ ئەتراپىدىكى رايونلار بولسا ئادەتتىكى هايات بىلەن ياشىماقتا: ئادەملەر ئىشقا ئالدىرىماقتا، نان ۋە سۇت ئۈچۈن نوۋەتلەردە تۇرماقتا، كولخوز بازارلىرىدا يېڭى ژىل هارىپىسىدىكى قالايمىقانچىلىق هوكۇم سۇرمەكتە. شەهەر، ئەتىمالىم، ئوز قەلبىدە ئۇرۇشقا كونۇپ قالغاندەك كورۇنىدۇ.

جەڭلەر بولۇۋاتقان رۇستاۋېلىي نامىدىكى مەركىزىي كوچىدا بۇلاڭچىلىق دولقۇنى ئوۋچ ئالدى. بولۇپمۇ بۇ يەردىكى كوپلىگەن كوممېرسىيەلىك ماگازىنلار، سوۋىنېر دۇكانلىرى، ئۇمۇم تاماقلىنىش ئورۇنلىرى جىددىي زىيانغا ئۇچرىدى.

گرۇزىيە پايتەختى بۇگۇنكى كۇندىن باشلاپ تاشقى دۇنيا بىلەن تامامەن دېگىدەك ئالاقىسىز قالدى. ئاساسىي ئالاقە نۇختىلىرىنى نازارەت قىلىۋاتقان ئوپپوزىتسىيە بارلىق خەلىق ئارا تېلېفون، تېلېگراف كوممۇنىكاتسىيەلىرىنى ئوچەردى. مۇتەخەسسىسلەر بۇ پرېزىدېنت گامساخۇردىا تەرەپدارلىرىنىڭ هەرىكەتلىرىنى قىيىنلاشتۇرۇش ئۈچۈن قىلىندى دەپ پەرەز قىلماقتا.

شۇنداقلا موسكۋادىن تېلېۋىدېنىيىي ۋە رادىو پروگراممىلىرىنى بېرىش توختىتىلغان، پايتەخت ئائېروپورتى يېپىلغان. هازىرچە تورت يۇلتۇزلۇق خەلىق ئارا «مېتېخىي- پالاس» مېهمانخانىسىدىن ژۇرگۇزۇلىدىغان سپۇتنىكلىق ئالاقە سىستېمىسى تىبىلىسىنى تاشقى دۇنيا بىلەن باغلاشتۇرۇپ تۇرغان بىردىن-بىر ژىپ بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ۋالىيۇتا تولەش كېرەك.

ئېنىقلانغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، گامساخۇرىانىڭ تەرەپدارلىرى بىلەن دۇشمەنلىرى ئوتتۇرىسىدىكى جەڭلەرنىڭ بېشىدىن باشلاپ 51 ئادەم ئولتىرىلگەن ۋە 176 ئادەمنىڭ يارىدار بولغانلىغى رەسمىي رويخەتكە ئېلىنغان.

جۇمھۇرىيەت تاشقى ئىشلار مىنىسترى مۇرمان ئومانىتزى هازىرچە ئوپپوزىتسىيەدىكى بىرمۇ ئادەمگە ئالىي كېڭەشنىڭ بېناسىغا بېسىپ كىرىش مۇمكىن بولمىدى، دەپ تەكىتلىدى، بۇ يەردىكى بۇنكېردا ئائىلىسى بىلەن جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى زىۋىئاد گامساخۇردىا يوشۇرۇنماقتا.

* * *

ك س ج ئى مۇداپىە مىنىسترلىگى مەتبۇئات مەركىزىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، تىبىلىسى گارنىزونىنىڭ هەر بىي خىزمەتچىلىرى توقۇنۇشقا هېچ قانداق ئىشتىراك قىلمايۋاتىدۇ.

(تاس س.)

خىزمەتكىزگە تەييار

بىشكېك شەھەر تومۇر يولىدا ھەر خىل مىللەت ئىشچى خىزمەتچىلىرى 45 ژىلدىن بېرى ئىناق ئەمگەك قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بىز ئۇلارنىڭ ئىشلىرى بىلەن تونۇشۇش مەخسىتىدە بىشكېك شەھەر يولۇۋچىلارنى توشۇش مەكتىپىنىڭ ئورۇنباسارى ـ رېزىرۋ باشلىغى ھلالدىن خازىموۋ بىلەن ئۇچراشقىنىمىزدا ئۇ توۋەندىكىلەرنى سوزلەپ بەردى.

ـ بىشكېك تومۇر يولى بارى ـ يوقى 323 كىلومېتر ئۇزۇنلۇقنى ئېگىلەيدۇ. ئۇ جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ 4 ژىلا يەت 12 ناھىيەسىنى بېسىپ ئوتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا بىشكېك ـ موسكۋا، بىشكېك ـ ئوۋوسىبىرسك، بىشكېك ـ ئوۋوكۇزنېتسك، تومۇر يول قاتناش لىنىيەلىرىمۇ بار.

ھازىر جۇمھۇرىيىتىمىز تەۋەسىدىكى تومۇر يوللاردا 500دىن كوپرەك ئادەم خىزمەت قىلىدۇ. ئۇلار ھەر مىلەت ۋەكىللىرىدىن تەركىپ تاپقان. بارلىقىنىڭ مەخسىتى خەلق ئېگىلىكى توۋارلىرىنى ۋە ئاھالىنى خوۋۇپ ـ خەتەرسىز، ئوز ۋاقتىدا مەنزىلگە يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت. بۇ ئىشلارنى بەجىرىپ كېلىۋاتقانلار ھەر دايىم ئوچۇق دالادا، تومۇز تاپتىۋى، كۇز ئىك يامغۇر، شاماللىرىغا، قىشنىڭ دەھشەتلىك قار شوۋرغانلىرىغا چىداپ ئىشلەيدۇ. سۇ تاشقىنى ۋە باشقا تەبىئىي ئاپەتلەردە بۇزۇلغان يولىلارنى ئوڭلايدۇ. شۇنداقلا يولۇۋچىلارنىڭ مال ـ مۇلكىنى ئاسرايدۇ. بۇ جەھەتتە ئۇلار ئوزلىرىگە تاپشۇرۇلغان بارلىق پلان ـ مەجبۇرىيەتلەرنى تولۇق ئورۇنلاپ كەلمەكتە.

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئوتۇش كېرەككى، گېزىتخانىلىرىمىزنىڭ كوپچىلىگەن مەلۇم ئوش ۋاقىسى يۇز بەرگەندە جالال ئاباتقا قاتنايدىغان پويىزدىلىرىمىزغا لوكچەكلىك قىلىپ تاشلارنى ئاتقۇچىلار خېلە بولدى. نەتىجىدە ۋاگونلارنىڭ ئەينەكلىرى سۇنۇپ كاردىن چىقتى. بىز باشقۇرتىستاندىن قوي ۋە ئىمغا ئەينەك تېگىشىپ كېلىپ، سۇنغان دېرىزىلەرنى ئەكسىگە كەلتۈردۇق. ئاندىن ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق قىلغانلاردىن ساقلىنىشتا كوپ سەۋرچانلىق بىلەن ئىش ئېلىپ باردى. بىزدە بۇ خىل ئوز ئىشىغا جاۋابكارلىك بىلەن قاراپ كېلىۋاتقان ئادەملەر كوپ. جۈملىدىن كوپ ژىللار بويى ئەمگەك سىڭدۈرۈپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر پروۋودنىكلىرى: ئا. ئىبرايىموۋ، ئە. خەلىلوۋ، ئى. ئەنسەروۋ، ق. ئاكۇموۋ، پ. خۇدايبېرگېنوۋ، ئا. ئىسمايىلوۋ، خ. تاشمەتوۋ، ز. شەمىيېۋ، ئا. ئابدۇللايېۋ، ئە. مۇسايېۋ ۋە د. ئەيسايېۋلارنى ئاھىدە ماختاشقا ئەرزىيدۇ. ئالدى 25 ژىلغا يېقىن بۇ خىزمەتتە ئوزىنى كورسىتىپ كېلىۋاتقان مەزكۇر تومۇر يولچىلار كوپلىگەن ماددىي ۋە مەنىۋي مۇكاپاتلارغا ئېرىشىپ كەلدى. بىز ئۇلارنىڭ ئۇلگىلىك ئىشلىرىنى ئۇچۇن كوپچىلىك يولۇۋچىلار نامىدىن ئالقىش ئېيتىمىز.

ت. قۇربانوۋ.
بىشكېك شەھىرى.

تەدبىرچانلىق مېۋىسى

1984ـ ژىلى كرۇپسكايا نامىدىكى كولخوزنىڭ سابىق ژدانوۋ بولىمى خودايبېرگېن قۇلۇمبېتوۋ باشچىلىغىدا «ئاق ـ ئالتۇن» كولخوزى بوئۇپ قۇرۇلغان ئىدى. تەدبىرچان ئەگىلىك رەھبىرى خ. قۇلۇمبېتوۋ كوپچىلىكنىڭ ئوزىگە بولغان ئىشەنچىنى ئاقلاش يولىدا ئەستايىدىل ېېرىلىپ ئىشلىدى. ئالدى بىلەن ئۇ ئېگىلىكتە ئىنتىزامنى ئوز ئىزىغا سالدى. تېرىلغۇ مەيدانلىرىنى پەقەت تەبىي ئوغۇت بىلەن كۇچەيتىشنى يولغا قويدى. نەتىجىدە بۇ بەش ژىللىقتا دولەتكە 13800 تونىا پاختا تاپشۇرۇش پلانى ئارتۇغى بىلەن ئورۇنلاندى.

بولۇپمۇ بىيل پاختىنىڭ دولەتكە سېتىلىش باھاسىنىڭ ئوسكەنلىگى پاختىكارلارنى روھلاندۇردى. ئۇلار ھاۋا رايىنىڭ قەغىشلىگىگە قارىماي، تېرىشىپ ئەمگەك قىلدى. يېتىلدۇرۇلگەن پاختىنى كېچىكتۇرمەي ژىغىۋېلىش ئۇچۇن كۇچ ـ غەيرىتىنى ئايىمىدى. قولدا تېرىلگەن ھەر بىر كىلو گرام پاختا ئۇچۇن 40 تىيىن، ماشىنىدا تېرىلگەن پاختىنىڭ ھەر تونىسى ئۇچۇن 25 سوم ھەق تولەندى. شۇ تۇپەيلى جەمئي 1088 گېكتار مەيدانىدىكى پاختىدىن پلاندىكى 300 تونىغا 3350 تونىا ھوسۇل ئېلىندى.

مەزكۇر ئېگىلىكتە دېخانلارنىڭ مەنئىي ـ مەنىشي جەھەتتىكى ئەھۋالى مۇ ياخشىلىنىپ، تۇرۇشلۇق ئوي ۋە ئاھالىغا مەنىشي خىزمەت كورسىتىش ئورۇنلىرىنى قۇرۇش ئىشلىرى كەڭيتىلمەكتە. كېيىنكى ئىككى ژىل ئىچىدە ئېگىلىكتە ئوزۇق ـ تولۇك زىرائەتلىرى، ئاق قوناق، گۇرۇچ تېرىش يولغا قويۇلدى. بىيىل بولسا 50 گېكتار يەرگە كوزلۇك بۇغداي تېرىلدى. شۇنداقلا باغۋەنچىلىككە، مال تۇتۇشقا ئەھمىيەت بېرىلۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئۇچۇن 50 گېكتار يەر ئېگىلىكتىكى دېخانلارغا دەسلەپكى قەتتىم بولۇپ بېرىلدى.

خ. ئاتامۇرادوۋ.
ئاموۋدەريا ناھىيەسى.

قىسقا خەۋەرلەر

پەرمانغا بېنائەن

ئوزبەكستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانىغا بېنائەن تۇركمەنستان تومۇر يولى تەشكىل قىلىنىشى مۇناسىۋىتى بىلەن ھەمدە قاراقالپاقستان جۇمھۇرىيىتى ۋە خارەزم ۋىلايىتى تەۋەلىرىدە جايلاشقان تومۇر يول ئۇچاستكىلىرى، ستانسىيەلىرى، تارماق يوللىرى (رازيېزدلىرى) ھەمدە تومۇر يول قاتنىشىنىڭ باشقا كارخانىلىرى ۋە تەشكىلاتلىرى كىرگۈزۈلدى.

دۇكان ئېچىلدى

ئەنجانىنىڭ كامىل ياشىن نامىدىكى كوچىسىدا «تالزار» دەپ ئاتالغان چوڭ سانائەت مالىلىرى دۇكىنى ئېچىلدى. ئۇ ئەنجانلىقلار ۋە ۋىلايەت مەركىزىنىڭ مېھمانلىرىغا خىزمەت قىلىدۇ. دۇكاندا چەت ئەللەرنىڭ تۇرلۇك فىرمىلىرىدا ئىشلەپ چىقىرىلغان نەچچە ئوللىغان نامدىكى خېرىدارلارغا ياقىدىغان مالىلار بار. يەرلىك ئۇستىلارنىڭ قولى بىلەن تەيياراتلانغان بۇيۇملارنى سېتىش ئۇچۇن مەخسۇس بولۇم ئاچىرتىلغان.

(ئوز تاگ).

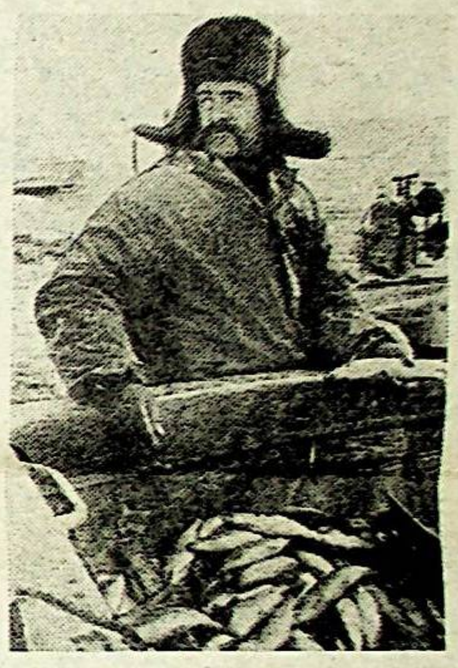

سىلىنوگراد. مايبالىق بىلىقچىلىق ئېگىلىگى ئىكرا ئىلىش بويىچە زور تەجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. ئۇلار مەخسۇس سۇنئىي كوللەردە بىلىق يېتىشتۇرۇپ، ئاھالىنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەلۇنىنى قاندۇرۇپ كەلمەكتە.

سۇرەتلەردە: 1. بىلىق ئېگىلىگىنىڭ باشلىغى دمىتري نىكولايېۋىچ گۇدنو. 2. تەجرىبىلىك بىلىقچى مىخائىل ۋاسىلىيېۋىچ نازارېنكو (سولدا) شىمالىي قازاقستان بىلىق ئېگىلىگى بىرلەشمىسىنىڭ چوڭ ئىلمىي خادىمى ئاناتولىي گاشېنوۋ بىلەن.
(قاز تاگ).

ھەمىمىزنىڭ شەرەپلىك ۋەزىپىمىز

ھاياتىمىزدا كەڭ قانات يېيىۋاتقان قايتا قۇرۇش ۋە دېموكراتىيەلىشىش جەريانىنىڭ ئەۋزەللىكلىرىنىڭ بىرى ـ مىللىي باراۋەرلىك، تەڭلىكنى ھمايە قىلىش، مىللىي مەنپىيەتلەرنى قوغداشقا قارىتىلماقتا. شۇ تۇپەيلى، ئىلىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر قاتاردا ئۇيغۇر خەلقىمۇ ئوزلىرىنىڭ مىللىي ھوقۇقلىرىنى تىكلەش يولىدىكى بىر قەدەر ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. مىللىتىمىزنىڭ كەلگۈسى تەغدىرى يولىدا ھەل قىلىنۇاتقان بۇ ئىشلار ئاساسىي جەھەتتىن ئۇيغۇرلار زىچ جايلاشقان شەھەر، ۋىلايەت، ناھىيە ۋە يېزىلاردا تەشكىل قىلىنىپ، پائالىيەت كورسىتىپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ پائالىيىتىگە باغلىق بولماقتا.

شۇنى ئىخرار قىلىش كېرەككى، ئۇ مەركەزلەر مىللىي تەغدىرىمىزگە مۇناسىۋەتلىك ئۇپ ئاساسلىق مەسىلەرنى ھەل قىلىش يولىدا ئىش ئېلىپ بېرىشتا ئاجىزلىق قىلۋاتسىمۇ، خەلقىمىزنىڭ مىللىي ھىسسىياتلىرىنى ئويغىتىش، ئەمەلدىن قىلىشقا ئوتكەن ئۇرۇپى ـ ئادەت ئەنئەنىلىرىنى قايتا جىددىي ئىلىپ بېرىلىۋاتقان ھازىرقى ئىسلاھات ئۇچۇن ئىجابىي ئەھمىيەتكە ئىگە بولدى.

ئەركىن ئىسلاموۋ، قاسىم ناسىروۋ، ئابدۇقەييم كېبىروۋ، جامالدىن قەمىرىدىنوۋ، ھاكىم مەشۇروۋ، ئاياز ياقۇبوۋ، شەھەربۇۋى قاسىموۋا، ئابدۇساتتار ھەمرايېۋ ۋە باشقىلارنىڭ تىمىسىز ئىش ئېلىپ بېرىشى، يەكدىللىق بىلەن كوچ چىقىرىشى نەتىجىسىدە ئۇ قىسىنچىلىقلارنى يېڭىش مۇمكىنچىلىكلىرى تۇغۇلدى.

بۇ ئۇتۇقلار قىسمەن قانائەتلىنىش تۇيغۇسى بىلەن چەكلىنىپ قالماي، بۇ ساھادا يەنمۇ جىددىي ئىش ئېلىپ بېرىشىمىزغا دەۋەت قىلىدۇ. چۇنكى ھازىرغىچە ئالمۇتا شەھىردە ياشايدىغان ئۇيغۇر ئاھالىسى پەرزەنتلىرىنىڭ 80 پروتسېنتى رۇس تىلىدىكى مەكتەپلەردە ئوقۇماقتا. 200گە يېقىن ئۇيغۇر ئاھالىسى ياشايدىغان شەھەرنىڭ ئاھىرودروم مەھەللىسىدە ھازىرغىچە ئۇيغۇر مەكتىۋىنى ئېچىش ئىشىنىڭ قولغا كەلتۈرۈلمەيۋاتقانلىغى ئەپسۇسلىنارلىق ئىش. شەھەر دە ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنى ئېچىش مۇمكىنچىلىكلىرى بار مۇنداق جايلارنىڭ بىر قانچىسىنى ئاتاپ ئوتۇشكە بولىدۇ.

چى سىنىپلىرىغا بالاقوبۇل قىلىش ئايىتى چوڭ قېتىمچىلىقلار بىلەن ژور گۇزۇلۇپ، ئۇلاردا ژىغىلىدىغانلىقتىن نەچچە بالا بىلەنلا سىنىپلار ئېچىلىپ كەتكەن ئىدى. بىيىلقى ئوقۇش ژىلىدا مەزكۇر مەكتەپلەرنىڭ ھەر بىرىدە كى قوش سىنىپلاردا يۇزگە يېقىن بالىلار ئوز ئانا تىلىدا ئوقۇپ، بىلىم ئېلىشقا كىرىشتى. ئۇنىڭدىن باشقا دەرسلەر رۇس تىلىدا ئوتكۇزۇلۇدىغان بىرنەچچە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇيدىغان ئۇيغۇر بالىلىرىغا قوشۇمچە ئانا تىلىنى ئوقۇتۇش دەرسلىرىمۇ يولغا قويۇلۇپ كەلمەكتە. ئەلۋەتتە، بۇ مۇۋاپىقلىشىۋاتقانلىقنى قولغا كەلتۈرۈشتە دۇچ كەلگەن توسالغۇلۇقلار، قىيىنچىلىقلار ئاز بولغىنى يوق، لېكىن بۇ خەيرلىك ئىشقا بېۋاستە مۇناسىۋەتلىك شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى، شۇنداقلا ئوز خەلقىنىڭ تەغدىرى ئۇچۇن كويىنىدىغان مىللەتپەرۋەرلىرىمىز ـ ئابدۇخالىق ھەمرايېۋ، مارس ھەۋەيداروۋ، رەخىم قاسىموۋ، جىددىي سىنىپلىرىغا بالاقوبۇل قىلىش ئايىتى چوڭ قېتىمچىلىقلار بىلەن ژور گۇزۇلۇپ، ئۇلاردا ژىغىلىدىغانلىقتىن نەچچە بالا بىلەنلا سىنىپلار ئېچىلىپ كەتكەن ئىدى. بىيىلقى ئوقۇش ژىلىدا مەزكۇر مەكتەپلەرنىڭ ھەر بىرىدە كى قوش سىنىپلاردا يۇزگە يېقىن بالىلار ئوز ئانا تىلىدا ئوقۇپ، بىلىم ئېلىشقا كىرىشتى. ئۇنىڭدىن باشقا دەرسلەر رۇس تىلىدا ئوتكۇزۇلۇدىغان بىرنەچچە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇيدىغان ئۇيغۇر بالىلىرىغا قوشۇمچە ئانا تىلىنى ئوقۇتۇش دەرسلىرىمۇ يولغا قويۇلۇپ كەلمەكتە. ئەلۋەتتە، بۇ مۇۋاپىقلىشىۋاتقانلىقنى قولغا كەلتۈرۈشتە دۇچ كەلگەن توسالغۇلۇقلار، قىيىنچىلىقلار ئاز بولغىنى يوق، لېكىن بۇ خەيرلىك ئىشقا بېۋاستە مۇناسىۋەتلىك شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى، شۇنداقلا ئوز خەلقىنىڭ تەغدىرى ئۇچۇن كويىنىدىغان مىللەتپەرۋەرلىرىمىز ـ ئابدۇخالىق ھەمرايېۋ، مارس ھەۋەيداروۋ، رەخىم قاسىموۋ،

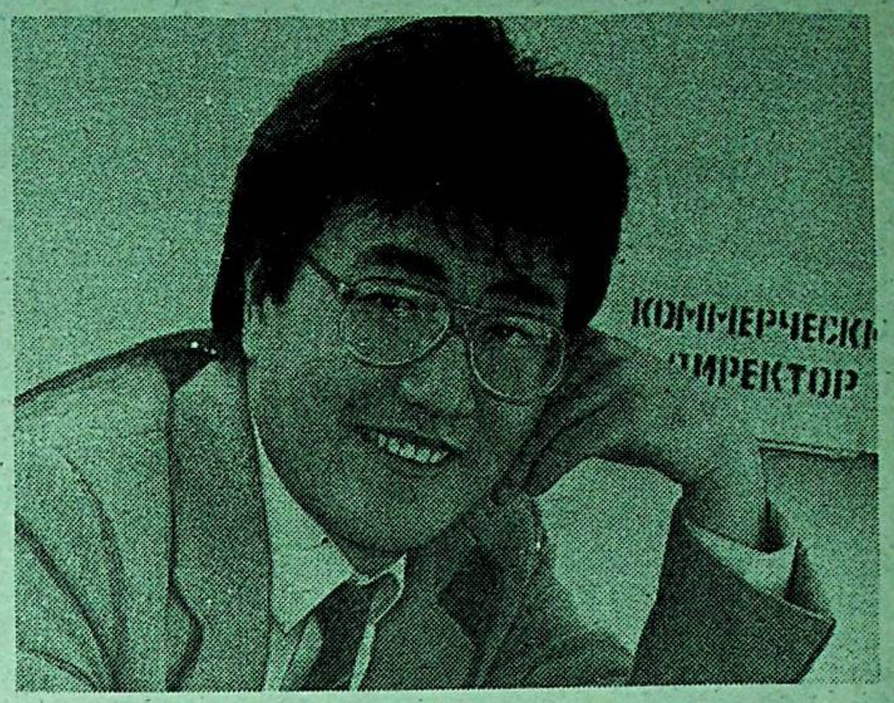

ئىرتىش بويىدىكى 33 كارخانا تەسىس قىلغان «ئورلان» پاۋلودار ئۇنىۋېرسال بېرژا مەركىزىنىڭ ئاكسىونېرلىق جەمىيىتى ۋىلايەت ئاھالىسى ئۈچۈن 41 مىللىون سوملۇق ھەر تۈرلۈك توۋارلارنى سېتىۋالدى. ئۇلار بۇنىڭدىن 3،6 مىللىون تازا پايدا ئالدى.

سۈرەتلەردە: 1. «ئۇرلاننىڭ» دىرېكتورى يېرقانات تېمىرخانوۋ. 2. بروكېر كونتورىنىڭ ۋەكىللىرى سېتىشقا قويۇلغان توۋارلارنى كوزدىن كەچۈرمەكتە.

(قاز تاگ).

يېڭى ماگازىن

پاۋلودار. ئېرماك شەھىرىدە فىرمىلىق ماگازىن ئېچىلدى. ئۇ ئىجارە ئۇسۇلىدا ئىشلەۋاتىدۇ. ماگازىن كوللېكتىۋى بارلىق مەھسۇلاتنى چەتتىن سېتىۋالىدۇ. شۇڭلاشقا بۇ يەردە باھالار دولەت سودىسى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ژۇقۇرى.

شۇنداقلا خېرىدارلار بۇ يەردىكى خىزمەت قىلىش مەدەنىيىتىگە رازى بولۇشماقتا. شۇنداقلا خېرىدار تېلېفون ئارقىلىق بۇيرۇتما بەرسە، ئۇنىڭغا ئوزۇق- تۇلۇكنى ئويىگە يەتكۈزۈپ بېرىدۇ.

(قاز تاگ).

سالامەتلىك كۈزەتچىلىرى

جاۋاپكەرلىك بىلەن

تۇن يېرىم بولغان مەزگىل ھەممە تاتلىق ئۇيقىدا. غەيرەت يېڭى كەلگەن گېزىت- ژۇرناللارنى بىر قۇر كوزدىن كەچۈرۈپ، «زداروۋىي» ژۇرنالىدىكى ئوز كەسپىگە ئائىت ماقالىغا قىزىقتى. ئۇ ئەندىلا ئوقۇشقا كىرىشىۋېدى، تېلېفون جىرىڭلاپ كەتتى.

- غەيرەت سېيىتوۋىچ، ئاۋتومو- بىل پالاكىتىگە ئۇچرىغان ئىككى ئادەم كەلتۈرۈلدى. ئەھۋالى بەك ئېغىر،- دېدى نوۋەتچى دوختۇر. ئۇ كېيىنىپ، ئادەتتىكىدەك ئويدىن چىقىش ئالدىدا سائاتىغا قارىۋېدى، ئىككىدىن ئوتۇپتۇ. ھەيەل قىلمايلا، ئىشىك ئالدىغا كەلگەن «تېز ياردەم» ماشىنىسىغا ئولتاردى.

سېيىتوۋ دەررۇ ئاغرىقلارنى قوبۇل قىلىشقا كىرىشتى. ئىككى ئادەمنىڭ بىرى بېھوش ياتىدۇ، ئۇنىڭ بېشى يېرىلىپ، يامپىشى سۇنغان، بېمارنىڭ قان بېسىمى ۋە تەن ھارارىتى بارغانسىرى توۋەنلەشمەكتە.

خىرۇرگ ھەمشىرىلەرگە قاراپ: «ئاغرىقلارنى چاپسان ئوپېراتسىيەگە تەييارلاڭلار»- دېدىدە، ئوزى ئىش كىيىملىرىنى كىيىشكە باشلىدى. ھەممە ئىش ناھايىتى چاپسانلىق بىلەن ئېلىپ بېرىلدى. شۇ كېچىسى تاڭ ئېتىش ئالدىدا ئەجەل بىلەن كۈرەشتى. پارچە- پارچە بولۇنگەن يانپاش سۇڭەكلىرى ئورنى- ئورنىغا قويۇلۇپ، گوشلەر بىر- بىرىگە تىكىلدى. بۇ ئوپېراتسىيە خىرۇرگتىن ناھايىتى ئەپچىللىكنى، جاۋاپكەرلىكنى، نازۇك ئىشلارنى ئاتقۇرۇشتىكى ماھارەتنى تەلەپ قىلاتتى. غەيرەت ئىشنى تاماملاپ، ئاغرىقنىڭ ژۇرەك سوقۇشىنى كورسىتىپ تۇرغان ئاپپاراتنىڭ ئالدىغا كەلدى. «قان قۇيۇش كېرەك»- دېدى خىرۇرگ ھەمشىرىلەرنىڭ بىرىگە بۇرۇلۇپ. غەيرەت ئوپېراتسىيە ئۇستىلىدە بىر قاراشقا تېنىدىن ھايات تەرك ئەتكەندەك ياتقان ئادەمنىڭ كوكىرىپ كەتكەن لەۋلىرىگە قارىدى. ئەشۇ لەۋلەرگە ھايات قېنىنىڭ يەنە مېڭىشى ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن ھەممە ئىمكانىيەتلەرنى قىلدى. ئۇ ئاغرىقنىڭ يېنىدا تىك تۇرۇپ تاڭنى ئاتقۇزدى. ھارغان كوزلىرىنى تاڭ يورۇغى چۇشۇۋاتقان دېرىزىگە تىكتى. سەھەر مەنزىرىسى ئۇنىڭغا يېڭى كۈچ- غەيرەت بەرگەندەك ئوزىنى يېنىك سېزىشكە باشلىدى. خىرۇرگ ئىككىنچى ئاغرىقنىڭ يېنىدىن چىققاندا، كوچىدا بىرىنچى بولۇپ ئەتىگەندە ئىشقا ماڭغانلار ئۇچراشتى. ئۇلارغا قاراپ غەيرەت ئوزىنىڭ بىر كېچىدە قىلىۋەتكەن ئىشلىرىنى ئويلاپ كېتىۋاتاتتى.

دوختۇرنىڭ، بولۇپمۇ خىرۇرگنىڭ ئەمگىگى ناھايىتى قىيىن ۋە مەسئۇلىيەتلىك. ئۇ كوپ ۋاقىتلاردا كېچىسى تاتلىق ئۇيقۇسىدىن كېچىشى لازىم. «ئىنسانلارنىڭ ئاغرىغى كېچىسى كۈچىيىدۇ» دەيدىغان سوز بار. خىرۇرگنىڭ ئىشى ھەقىقەتەنمۇ جاۋاپكەرلىكنى تەلەپ قىلىدىغانلىغىنى بىلىپ تۇرۇپ، بۇ كەسپىنى تاللاۋېلىشنىڭ سەۋەۋىنى سورىغىنىمدا ئوزىدىن ھېمىشەم تەبەسسۇم كەتمەيدىغان غەيرەت سېيىتوۋ مۇنداق جاۋاپ بەردى:

- مېنىڭچە ھەر قانداق ئىشنىڭ جاۋاپكەرچىلىگى، ئېغىرچىلىغى بار، خىرۇرگنىڭ ئۇستىگە بولسا، ئەڭ قىممەتلىك نەرسە- ئادەم ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ژۇكلەنگەن. گايىدا مەن ئوپېراتسىيە قىلىش ئالدىدا ئىنسانلار تەغدىرى ئالدىدىكى ۋەزىپەمنى ئويلايمەندە، ئىشىمدا ئىلاجە بار، خاتالاشماسلىقنى چىڭ تۇتۇمەن. شۇنداقتىمۇ خىرۇرگقا جۇرئەت بىلەن قورقۇمسىزلىق ھەر دايىم يار يولەك. ئۇنىڭسىز ئىشنىڭ بەرىكىتى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئادەتتە كىشىلەرنىڭ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ئىشنى ئوز ئۇستىگە ئېلىش- دوختۇردىن چوڭ مەسئۇلىيەتلىكنى تەلەپ قىلىدۇ. بىزنىڭ ئەڭ ئالىي ۋەزىپىمىز ئىنسانىنى قەدىرلەش، ئاياش ۋە ئۇنى ھەر قانداق ئاغرىقتىن، ھەتتا ئەجەلدىن قوغداپ قېلىش. بىز ئۇچۇن بۇ مۇقەددەس ئىش.

مەن بالىلىق چاغلىرىمدا ئانام رەمىتى ئەلاخاننىڭ ئاغرىق ياتقان پەيتلىرىدە دوختۇرلۇقنىڭ قانچىلىك كېرەك ئىش ئېكەنلىگىنى ئويلاپ، دوختۇر بولغۇم كېلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاپ، ئۇتتۇر تىببىي ئىنستىتۇتىغا باردىم،- دەيدۇ غەيرەت ئوتكەن كۇنلەرنى ئەسلەپ ۋە كەسپىگە مۇھەببەتنىڭ ئويغىنىشىنى يادىغا كەلتۈرۈپ.

غەيرەت سېيىتوۋ ئىنستىتۇتتىن يوللانما ئېلىپ دەسلەپ تالدىقورغان ۋىلايەتلىك ئاغرىقخانىسىدا بىر نەچچە ژىل ئىشلەيدۇ. بۇ يەردە تەجرىبىلىك خىرۇرگ سودىيە ئابدۇراخمانوۋانىڭ تەجرىبە مەكتىۋىدىن ئوتىدۇ. بولۇپمۇ سۇنۇقلارنى ئوز ئەكىسىگە كەلتۈرۈش ئۇسۇلىنى ئۇگىنىشكە قىزغىن كىرىشىدۇ. بۇ ساھا بويىچە باكۇ، ئالمۇتا شەھەرلىرىدىكى دوختۇرلارنىڭ كەسپىي ماھارىتىنى مۇكەممەللەشتۇرۇش ئىنستىتۇتلىرىدا تەلىم ئالىدۇ. كوپ ژىللىق ئىش تەجرىبىسىگە ئېگە بولغان خىرۇرگ غ. سېيىتوۋ ئوزىدەك جان كويەر بىر دوختۇرغا قارىلالمىغان مېھرىۋان ئانىسىنى، ھاياتنىڭ تۇزۇگىرەك راھىتىنى كورەلمىگەن ئاتىسىنى ئويلىغاندا، ژۇرىگىدە سېغىنىش ئوتى يېنىپ، تۇغۇلغان يۇرتقا قاراپ يول ئالىدۇ. ئاتا- ئانىسى بىلەن بىر بۇلاق سۇيىنى ئىچكەن يۇرت چوڭلىرىنى كورۇپ، تېنىگە شاتلىغى سىغماي قالىدۇ.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا تەجرىبىلىك دوختۇر چېلەك ناھىيەلىك ئاغرىقخانىدا ئوز ئىشىنى ئېلىپ بېرىشقا يوتكەلگەن بولۇپ، يەنىمۇ جان كويەرلىك بىلەن ئاغرىقلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولماقتا. ئۇ كوللېكتىۋ ئارىسىدا ھورمەتكە سازاۋەر بولۇشتىن تاشقىرى جامائەتچىلىك ئىچىدىمۇ ژۇقۇرى ئابرويغا ئېگە دوختۇر.

م. ھەمرايېۋ.

ھالبۇكى رۇس مەكتەپلىرىدە ئوقۇۋاتقان بالىلارنىڭ بىر قىسىمىنىڭ ئوز تىلىنى پۇتۇنلەي بىلمەيدىغانلىغى ھەممىدىنمۇ ئېچىنارلىق. ئۇلارنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىمىز، تارىخىمىز، سەنئىتىمىز، مىللىي ئەنئەنىلىرىمىزدىن ژىراقلاشقان ھالدا، ھەتتا ئۇنىڭغا ئەھمىيەتمۇ بەرمەيدىغان ياشلاردىن بولۇپ. ئوسۇپ يېتىلىدىغانلىغى ھەممىمىزگە مەلۇم. ھەر بىر مىللەتنىڭ كەلگۈسىدە موجۇت بولۇپ قالالماسلىغىدىكى بىر خوۋۇپ ئەينە شۇ ئوزىنى- ئوزى بەربات قىلىش، شۇنداقلا پەيدىن- پەي ئۇلغىيىدىغان ئاسسىملاتسىيە جەريانىدۇر. شۇڭلاشقا بۇ ھەقتە ھەر بىرىمىزگە جىددىي ئويلىنىشقا توغرا كېلىدۇ.

راست، كېيىنكى ژىللاردىكى ئەمەلىي شارائىتنىڭ تەسىرى بىلەن ئۇمۇمىي خەلقىمىزنىڭ، جۇملىدىن ئالمۇتا شەھىرىدە ياشايدىغان ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ مىللىي سېزىملىرى ئويغىنىشقا ئوتتى، لېكىن ھېلىغىچە كوڭلىدە مىللىي غۇرۇردىن مىسقالچىمۇ ئىزنا يوق كىشىلەرمۇ ئاز ئەمەس. ھەر ئوقۇش ژىلىنىڭ بېشىدا شەھەرلىك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ھەيئەت ئەزالىرى، جامائەتچىلىك ئاكتىۋىستلىرى، مۇئەللىملەر بالىلارنى ئوز ئانا تىلىدا ئوقۇتۇش تەشەببۇسى بىلەن ئۇنداق كىشىلەرنىڭ ئالدىغا بارغىنىدا ئادەتتىكى قارشىلىقلارلا ئەمەس، ھەتتا ھاقارەتلەنگەن ئەھۋاللارمۇ يۇز بەرمەكتە. شۇنى نەزەردە تۇتۇش كېرەككى، بۇ خىل سەلبىي ئەھۋاللار بىلەنلا ئالدىمىزغا قويغان مەخسەتتىن چەكلىنىپ، بىلگىنىڭنى قىلغىن دەپ قول سىلكىپ كېتىشىمىزمۇ ئورۇنسىز. سەۋىۋى، مىللىي مەنپىيەتلىرىمىزگە ئېتىۋار بېرىلمەي كەلگەن ئوتكەنكى ژىللار خەلقىمىزنى مىللىي ھىس- تۇيغۇ ۋە ئاڭ- سەۋىيەسىنى زەيىپلىدى، چۇشكۇنلۇككە ئۇچراتتى. شۇڭلاشقا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا چۇشەندۇرۇش، تەربىيە ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىش مەخسەتكە مۇۋاپىق.

شەھەردىكى رۇس مەكتەپلىرى يېنىدا ئېچىلغان ئۇيغۇر سىنىپلىرىنىڭ بۇگۇنكى ۋە كېلەچەك تەغدىرىگە مۇناسىۋەتلىك ھەل قىلىنىشقا تېگىشلىك كوپلىگەن مەسىلىلەر موجۇت. ئۇ ئالدى بىلەن ئۇلارنى تۇراقلاندۇرۇش، شۇنداقلا مۇتەخەسسىس كادرلار بىلەن، دەرىسلىكلەر، كورنەكلىك قۇراللار، دىداكتىكىلىق ماتېرىاللار، تېخنىكىلىق ۋاستىلەر بىلەن تەمىنلەشكە مۇناسىۋەتلىك بولۇۋاتىدۇ. تۇراقلاندۇرۇش ھەممىمىزنىڭ بىرلىكتە كۈچ چىقىرىشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ. ئوقۇغۇچىلار ژۇقۇرى سىنىپلارغا ئوتكەندە ھەر خىل پەن مۇئەللىملىرى بىلەن تەمىنلەش مەسىلىسى بولسا كوپ قىيىنچىلىقلارغا ئېلىپ كېلىدىغانلىغى مۇقەررەر. شۇڭلاشقا ھازىردىن باشلاپ ئۇنىڭ ئەمەلىي چارىلىرىنى بەلگۈلەش زورۇرىيىتى تۇغۇلىۋاتىدۇ.

- ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا جىددىي ئىش ئېلىپ بېرىشىمىزغا توغرا كېلىۋاتىدۇ،- دەيدۇ بۇ مەسىلە ئۇستىدە پىكىرلەشكىنىمىزدە شەھەرلىك مۇئەللىملەرنىڭ بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۇرۇش ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇيغۇر مەكتەپلىرى بويىچە مېتودىستى سائادەت بۇۋى سادىروۋا،- شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى رايونلۇق مائارىپ بولۇملىرى خادىملىرى بىلەن بىرلەشكەن ھالدا جۇمھۇرىيەتلىك خەلىققە بىلىم بېرىش مىنىسترلىگى ئالدىغا بۇ مەسىلىنى قويۇش ئالدىدا تۇرىمىز. ئەلۋەتتە، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار موشۇ ئورۇنلۇق تەلىۋىمىزنى ئىناۋەتكە ئېلىپ، كەلگۈسىدە مۇتەخەسسىس كادرلار مەسىلىسىنى ھەل قىلىشىمىزغا ياردەم كورسىتىدۇ دەپ ئىشىنىمىز. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئالمۇتىدىكى قازاقستان دولەت پېداگوگىكا دارىلفۇنۇنىنىڭ ھەر خىل بولۇملىرىگە پەقەت ئالمۇتا شەھىرى نوپۇسىدىكى ياشلىرىمىزنى قوبۇل قىلىش كېرەك بولۇۋاتىدۇ. سەۋىۋى، سىرت ناھىيە، ۋىلايەتلەردىن كېلىپ مەزكۇر ئوقۇش جايىنى تاماملىغان ژىگىت- قىزلارنى شەھەر تۇرغۇنى بولمىغانلىغى ئۈچۈن ئىشقا قوبۇل قىلىش مۇمكىنچىلىگى بولمايۋاتىدۇ.

شۇنى مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئېلىش لازىمكى، ھەر خىل قىيىنچىلىقلارنىڭ ھاسىل بولۇپ تۇرغانلىغىغا قارىماي، شەھەردە ئېچىلغان ئۇيغۇر مەكتەپلىرى ۋە سىنىپلىرىدىكى ئوقۇتۇش ۋە تەربىيە ئىشلىرىنىڭ ئۇستۇن كەيپىيات بىلەن ژۇرگۇزۇلۇپ كېلىۋاتقانلىغى بايقالماقتا. ئوز ئىشىغا جان دىلى بىلەن بېرىلىپ ئىشلەپ كېلىۋاتقان ئاسىيەم يۇسۇپوۋا، زورەم ئاۋۇتوۋا، ئەخترىم ئەخمەتوۋا، ماھىنۇر ئومەروۋا، شىرىنگۇل جەلىلوۋالار ئۇلگىلىك پائالىيەتلىرى بىلەن كوزگە چۇشمەكتە. مېتودىست س. سادىروۋانىڭ تەشەببۇسى ۋە ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن ئۇيغۇر مەكتەپلىرىدە ئىشلەيدىغان مۇئەللىملەرنىڭ تەجرىبە ئالماشتۇرۇش سېمىنارلىرى ئوتكۇزۇلۇپ كېلىنىۋاتىدۇ. مەكتەپ پېداگوگلىرىنىڭ ئاتا- ئانىلار بىلەن مۇناسىۋەتلىرىمۇ قويۇق يولغا قويۇلغان.

ئۇمۇمەن تىلىمىز، مەدەنىيىتىمىز، سەنئىتىمىزنىڭ كەلگۈسى ۋاستىلىرى بولغان پەرزەنتلىرىمىزنى ئوز ئانا تىلىدا ئوقۇتۇش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئاڭ- سەۋىيەسىگە مىللىي ھىسىياتلىرىمىزنى سىڭدۇرۇشنى كاپالەتلەندۇرىدىغان بۇ ئىزگۇ باشلانمىنى يەنىمۇ جانلاندۇرۇش ھەممىمىزنىڭ شەرەپلىك ۋەزىپىسىدۇر.

س. ئىسكەندەروۋ،

م. نۇرۇزوۋ

يېڭى شېئىرلار

تارىم

تارىم بويى سېنى بويلاپ ژۇرەتتىم مەن،
جان بوشۇگۇم ئەتراپىڭنى كېزەتتىم مەن.
كىندىك قېنىم قوشۇلغاچقا تۇپرىغىڭغا،
ئېمىندۇ ھە، بىلگەلدەك سېزەتتىم مەن.

قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ، يەكەن، تارىم دەپ
پېشانەمگە پۈتكەن مېنىڭ بارىم دەپ.
ئىلى، ئالتاي، ئۈرۈمچى ھەم قۇمۇلمۇ
چۈشۈنەتتىم نومۇسۇ ھەم ئارىم دەپ.

ئەتراپىڭدا يېشىل چىمەن تاغلىرىڭ بار،
مىڭ ژىللاردىن ياشناپ كەلگەن باغلىرىڭ بار،
قانچە كۆلۈپ، قانچە قاخشاپ ئۆتكەن سېنىڭ،
مەن بىلمىگەن يەنە قانداق چاغلىرىڭ بار؟

بىلگەنلىرىم شۇمىكىن دەپ قارىسام،
ھەۋەسلىنىپ چاچلىرىڭنى تارىسام،
يەنە قانماي، بېسىلمايدۇ خۇمارىم،
ژۈرۈشلەردە تۇلپار بولۇپ يارىسام.

پەرزەنتلىكنىڭ مەندىن كەتكەن قەرزى شۇ،
قىلالىسام ئۇنى ئادا پەرزى شۇ.
ئىككى دۇنيا بولسۇن دېسەم ئۈزۈم ئاق،
تەكرار ئېيتاي پەرزەندىڭنىڭ لەۋزى شۇ.

چېكەلمەس ماڭلاي

قەدرىڭنى بىلمەستىن ئۆتكەزدىم ئۆمۈر،
مىنۇتلار سەرسان بوپ تارالدى نەگە؟
سەن قانچە يېقىن ۋە ژىراقلاردا ژۇر،
باغلاقلىق تۇرىدۇ دىل رىشتىڭ ئەلگە.

زامان باقمىدى راس، باقارمۇ بىر كىم.
پىيالە كورسىتىپ سۇنىشار ھېچىر.
ئوزەمگە بولسۇن دەر دېڭىزدىن ئېمىم،
يە بىزدىن ئۆتتىمۇ گۇنايۇ- كېسىر.

ئۆزگىگە ھەر گىزمۇ قىلمايمەن ھەسەت،
رىسقىسى بولسۇن مول، ئاقدىن- ئاق ئېنى.
كۆمۈلسە جايغائىن ئالار جەسەت،
ئېيتىڭچۇ بىزلەرگە شۇ توپراق قېنى؟

ئەنە ئەزىرلى قوي، بولساڭ ۋەتەنداش،
لەۋ ئېچىپ گۈلۈرغىن سېنى بىر ئاڭلاي.
قەدەم ئالساق بىللە ئىزگۇ قەلبداش،
ھېچ بىرسى كېلىپ چېكەلمەس ماڭلاي.

قەشقەر ئېنى

قەشقەر ئېنى دەپ ئۇشتۇدى ساھىپخان،
ئېغىز تەگدىم ئەجدات مىراسىغا بۇ دەم،
قىزىغان تونۇردا پىشىدۇ بۇ نان،
ئېغىزدا قالىدۇ ئەجەپ ئېسىل تەم.

نان- توغاچ تارتىدۇ كوزۇمنى مانا،
خۇددى بىر ئالەم ئەينە دەستىخان.
قەشقەر دېسەم ئۇرۇق- ئەجدات يادىمدا.
ئەسلەتتى ئۆمۈرنىڭ خوش ئەپتىنى نان.

چەت ئەللەردىن خەۋەرلەر

تەيۋەن سايلىغۇچىلىرى مۇستەقىللىقنى رەت قىلدى

گومىنداڭنىڭ سايلامدىكى غالىبىيىتى

تەيۋەندىكى ھوكۈمران گومىنداڭ پارتىيەسى ئاخىرقى 40 ژىل ئىچىدە مىللىي ئاسسامبلېيەگە بولغان دەسلەپكى ئۇمۇمىي سايلامدا غالىبىيەت قازاندى.

ئاۋاز بېرىشكە سايلىغۇچىلارنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى قاتناشتى. (ئارالنىڭ ئاھالىسى- ژىگىرمە مىللىون)، گومىنداڭ پارتىيەسى ئۈچۈن سايلىغۇچىلارنىڭ 71 پروتسېنتتىن ئوشۇغى ئاۋاز بەردى، ئاساسىي ئوپپوزىتسىيە كۈچى- دېموكراتىك تەرەققىيپەرۋەر پارتىيە (دتپ) 24 پروتسېنت ئاۋازغا ئېگە بولدى. باشقا 15 كىچىك پارتىيەدىن بىرىمۇ 3 پروتسېنتتىن ئوشۇق ئاۋازغا ئېگە بولمىدى.

دتپنىڭ ئاساسىي سەياسىي مەخسىتى مۇستەقىل تەيۋەن جۇمھۇرىيىتىنى جاكالاش بولغانلىقتىن، سايلام ئاھالىنىڭ مۇستەقىللىك ئىدىيەسىگە نىسبەتەن ئۆز مۇناسىۋىتى توغرىلىق مەسىلە بويىچە رېفېرېندۇم سۈپىتىدە قوبۇل قىلىندى. ئانالىتىكلار: ئوپپوزىتسىيەگە سايلىغۇچىلارنى ختايدىن تەيۋەننىڭ مۇستەقىللىقى دېكلاراتسىيەسىگە نىسبەتەن ئۆزلىرىگە جەلپ قىلىش ئۈچۈن ئىشىنەرلىك دەلىللەرنى تېپىش مۇمكىن بولمىدى، دەپ ھېساپلىماقتا. ئەكسىچە، ھوكۈمران پارتىيەنىڭ پروگراممىسى ئىشەنەرلىك بولدى: ئىسلاھاتلار تۇراقلىقلىغىنى ساقلاش ۋە گۈللىنىش شارائىتىدا ژۈرگۈزۈلۈشى لازىم. تەيۋەن ئاھالىسى مۇستەقىللىق توغرىلىق دېكلاراتسىيەنىڭ ئاقىۋىتىنى ئېيتىپ بېرىش مۇمكىن بولمىغان كەسكىن ئۆزگىرىشلەرگە قارىغاندا تۇراقلىقنى ئەۋزەل كوردى.

گومىنداڭ سايلام ھارپىسىدىكى كامپانىيەسىدە: دتپ بېيجىڭنىڭ ھەربىي ھەرىكىتىنى ئىغۋا قىلماقتا، دېمەك، ھەر بىر تەيۋەنلىككە تەھدىت سالماقتا،- دېگەن تېزىستىن ئاكتىپ پايدىلاندى.

شۇنى ئەسلىتىپ ئوتۇمەنكى، بېجىن، ۋەتەننىڭ تېچلىق بىلەن قوشۇلىشى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلغان ھالدا، شەكلەن رەۋىشتە كۈچ قوللىنىش ئېھتىماللىنى رەت قىلمايدۇ.

كوپلىگەن ئوبزورچىلار تەيۋەن مۇئەممالىسىنى ھەربىي يول بىلەن ھەل قىلىش ئېھتىماللىنى («بۇ قېرىنداشلارنىڭ بىر- بىرىنى ئولتۈرىشىگە باراۋەردۇر»،- دېگەن ئېدى خخج رەئىسى يان شان كۇن تەيۋەن گېزىتىگە قىلغان بىلدۈرۈشىدە)، پىسخولوگىيەلىك قىسىم كورستىش، تايبېينى چاپسانىراق مۇزاكىرىلەرنى باشلاشقا باشقا يوللار بىلەن تەكلىپ قىلىش سۈپىتىدە بولدىغان نەرسە دەپ ھېساپلىماقتا. ئېيتماقچى، يېقىندا بېجىننىڭ «ژىنمىن ژىباۋ» گېزىتى ختايلار ئارىسىدا، شۇ جۈملىدىن چەتئەللىك ختايلار ئارىسىدىمۇ ئابرويلۇق ئادەم-باش مىنىستىر جۇ ئېنلەيىنىڭ ئولۇم ئالدىدا قىلغان ئاخىرقى سوزلىرىنى ئاشكارىلىدى: «مەن تەيۋەندىكى كونا دوستلۇرۇمغا، بىزنىڭ پات ئارىدا ئۇچرىشىدىغانلىغىمىزنى، مەن ئۈچۈن ئەندى بۇ مۇمكىن ئەمەسلىگىنى، لېكىن ۋەتەن قوشۇلىدىغان كۈن يېتىپ كېلىدىغانلىغىنى ئېيتتىم».

تەيۋەندە غالىبىيەتكە ئىنتىلگۈچىلەرمۇ ئۇتمۇشنىڭ روھلىرىغا مۇراجەت قىلدى. باش مىنىستىر خاۋ پەيچۇڭ سايلىغۇچىلارنى تۇراقلىق ئۈچۈن ئاۋاز بېرىشكە چاقىرىپ، ھېچ قاچان بەش مىڭ ژىللىق ختاي سىۋىلىزاتسىيەسىدە ختايلار ھازىر تەيۋەندىكىدەك گۈللەنمەگەنلىگى توغرىلىق ئېيتتى. ئەندى ئوپپوزىتسىيەدىكى دتپنىڭ سايلام ھارپىسىدىكى پلاكاتى 41- «ختاي ئىمپېراتورىنى»، شۇ جۈملىدىن ھازىرقى پرېزىدېنت لى دېن خۇينى ئەكس ئەتتۈردى. «ئۇلارنىڭ ھەممىسى خەلق ۋەكىللىرى ئەمەس، بەلكى «ئاسمان ئوغۇللىرى»،- دەپ يېزىلغان ئېدى پلاكاتتا.

شۇنداق قىلىپ، گومىنداڭ مىللىي ئاسسامبلېيەدە سايلىغۇچىلارنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمىدىن ئوشۇغىنىڭ ئاۋازىنى ئالدى. (ئالدىنقى ستروكتۇرا بىلەن كاپالەتلەندۇرۇلگەن، سايلامدا قولغا كەلتۇرۇلگەن ئورۇنلارنى قوشقان چاغدا). بۇ دېمەك: پرېزىدېنتنىڭ نوۋەتتىكى سايلىمىنى ئۇمۇم خەلق سايلىمى دەپ ئېلان قىلىش گومىنداڭغا باغلىق بولىدىغانلىغىنى بىلدۈرىدۇ. تا ھازىرغىچە پرېزىدېنت ماندانتىنى مىللىي ئاسسامبلېيەدىن ئېلىپ كەلگەن ئېدى. گومىنداڭ پارتىيەسىنىڭ ئوزىمۇ ئانچە جىپسىل ئەمەس. (پرېزىدېنت لى دېن خۇي گرۇپپىسى، مەسىلەن: «بىر مەملىكەت، ئىككى ھوكۇمەت» دېگەن نەرسە تەرەپدارى بولماقتا، يەنى مۇستەقىللىق ئەمەلدە، كونا گۋاردىيەنىڭ شياۋپىڭنىڭ «بىر مەملىكەت- ئىككى سىستېما» دېگەن فورمۇلىسى ئاساسىدا ۋەتەننى قوشۇشقا كوپرەك مايىلدۇر)، گومىنداڭ بىلەن ئوپپوزىتسىيە بىر نەرسىدە يەكدىل: تەرەققىياتنىڭ دېموكراتىك يولى مۇقەررەردۇر.

يۇ. ساۋېنكوۋ.
بېجىن.

كېگەش تۇرسىتلىرى شىنجاڭدا

بېجىن. (تاس-س). شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ غۇلجا شەھرىنىڭ چايخانىلىرىدا خېرىدارلار بىر چىنە چاي ئۈستىدە كېگەش تۇۋارلىرىنىڭ باھالىرى توغرىلىق سوھبەتلەشمىشى ئادەتتىكى نەرسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تۇۋارلار تۈرلىرى كەڭ: فوتو ئاپپاراتلاردىن تارتىپ قولاقچە ۋە شارفلارغىچە بار. بۇ تۇۋارلارنى كېگەش تۇرىستلىرى ساتىدۇ. يەرلىك «شىنجاڭ ژىبائۇ» گېزىتىدا تەكىتلەنگىنىدەك، بۇ ختاي كېگەش مۇناسىۋەتلىرى ياخشىلانغاندىن كېيىن چېگارا يېنىدا تۇۋار ئالماشتۇرۇشنىڭ كەڭمىيشى تۈپەيلى مۇمكىن بولدى.

شەھەرنىڭ مەركىزىي كوچىلىرى- ستالىن پروسپېكتى ۋە ئازاتلىق كوچىسى كېگەش گراژدانلىرى ئۈچۈن «سودا قاتارلىرىغا» ئايلاندى. بۇ يەرگە كېگەش تېررىتورىيەسىدىن شىنجاڭدا ئۈستۈن تەلەپكە ئېگە چىرايلىق ياغلىقلار، سائاتلار، ئېلېكترو برىتۋېلىرى، بىنوكللار، فوتو ئاپپاراتلار، قاچا- قومۇچلار كەلتۇرۇلۇپ سېتىلىدۇ. گېزىتنىڭ تەكىتلىشىچە باھالار «ئانچىلا ژۇقۇرى ئەمەس». مەسىلەن، مېخانىكىلىق سائاتلار ژىگىرمە يۇەن-(4 ئامېرىكا دوللىرىغا يېقىن)، كالېندارى بار سائاتلار بولسا 40 يۇەن تۇرىدۇ. ئېلېكترو برىتۋا 25-30 يۇەن تۇرىدۇ. دراپتىن تىكىلگەن چاپانلار سەل قىممەتىرەك. قارىكول ياقىلىق ئايالار پەلتوسىنى 300 يۇەندىن ساتىدۇ. فوتو ئاپپاراتلار بولسا 30-800 يۇەن ئەتراپىدا سېتىلىدۇ. ختاي ماگازىنلىرىدا مۇنداق تۇۋارلارنىڭ باھاسى خېلە ژۇقۇرى. راست، كېگەش تۇۋارلىرىنى سېتىۋالغۇچىلار ئۇلارنىڭ سۈپىتىنىڭ ئاچارلىغىنى، قوپال تىكىلگەنلىگىنى تەكىتلەيدۇ.

كېگەش «تىجارەتچىلىرى» زىيان تارتامدۇ ياكى تارتامىدۇ ئېيتىش قىيىن، براق بىزدە ھەممە نەرسىنىڭ تاپچىل ئېكەنلىگىنى ياخشى بىلىدىغان، شۇنداقلا تۇرىستلارنىڭ بارى- يوقى بىر ئىككى كۈنگە كېلىپ، بازار سىرلىرىنى ئۆگىنىپ ئۇلگەرمەيدىغانلىغىنى ياخشى بىلگەن يەرلىك ئۇششاق دۇكانلارنىڭ ئېگىلىرى ياخشى نەرسىلەرنى ئەرزەن سېتىۋېلىپ، ئاچار نەرسىلەرنى قىممەتكە سېتىپ پايدا تېپىۋاتىدۇ.

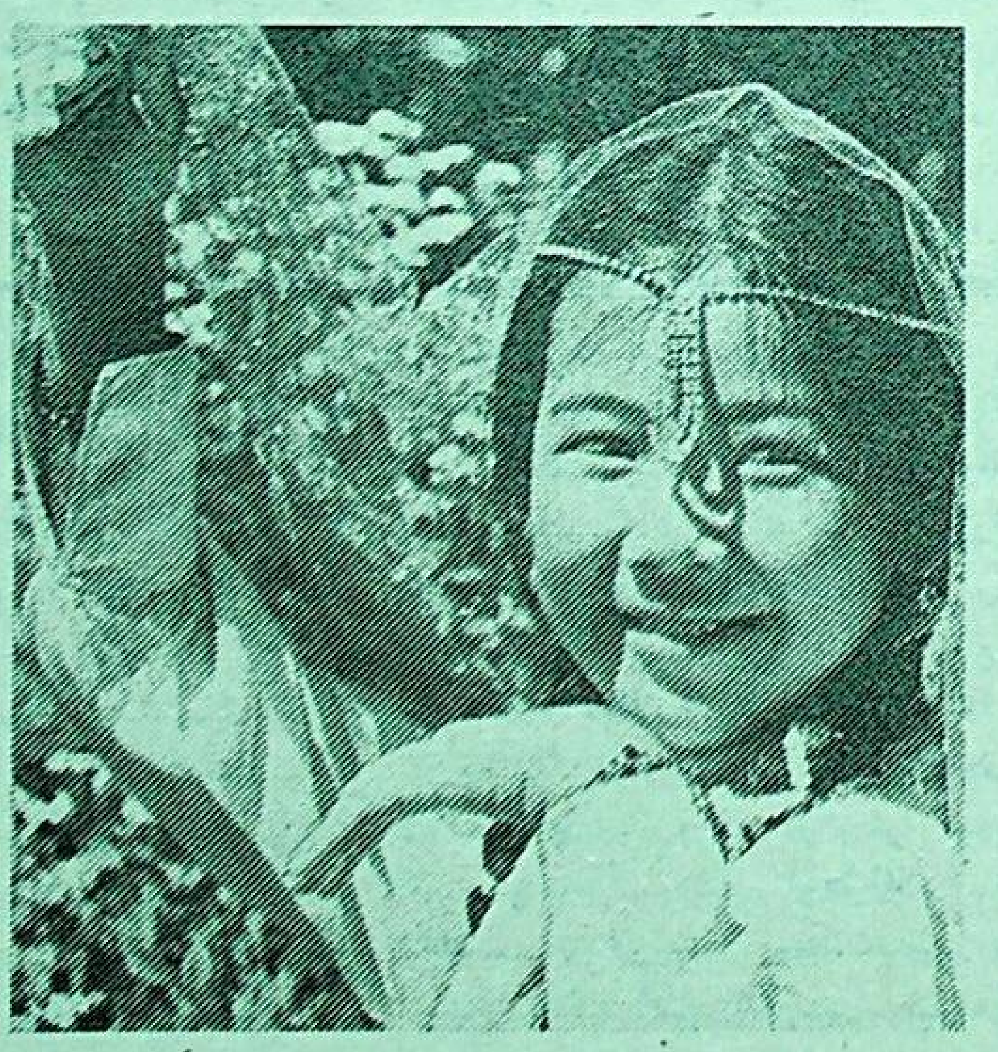

ئۇسسۇلچى بولۇشنى خالايمەن.
سۈرەت ئېيتىۋۇدى.

ئېلان

جۇمھۇرىيەتلىك «يېڭى ھايات» گېزىتى تەھرىراتىغا ئەرەپ ئالفاۋىتىدا يېزىشنى بىلىدىغان **ماشىنىستكا** تەكلىپ قىلىنىدۇ. ئايلىق مۇئاشى 450 سوم.
خالىغۇچىلار 50-86-33 تېلېفونىغا خەۋەر قىلسۇن.
تەھرىرات.

شامىر ئىسرائىلنىڭ قاتتىق مەۋقەسىنى ئىسپاتلىماقتا

«لىكۇد» بلوكى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كونفېرېنسىيەسىدە ئىسرائىلنىڭ باش مىنىستىرى ئىسخاق شامىر ئەرەپ دولەتلىرىگە بېسىۋېلىنغان يەرلەرنى قايتۇرۇپ بېرىشتىن ۋە «تېچلىققا يەرنى ئالماشتۇرۇش» فورمىلىسىدىن ۋاز كېچىدىغانلىغىنى قەتئىي رەۋىشتە ئىسپاتلىدى.

ئىسرائىلنىڭ باش مىنىستىرىنىڭ بۇ ھەرىكىتى ھەممىدىن ئاۋال ئۇنىڭ «لىكود» بلوكىدا لىدېرلىق ئۈچۈن سايلام ھارپىسىدىكى كۇرەشنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى سۈپىتىدە، شۇنداقلا ئەرەپلەر بىلەن ئۆتكۈزۈلىدىغان نۆۋەتتىكى مۇزاكىرىلەر تۈركۈمىدە ئىسرائىلنىڭ مەۋقەسىنى ئەستىقلەش سۈپىتىدە باھالانماقتا.

مۇھەررىر ئا. قاسىموۋ

يېڭى ھايات — ئالمۇتا، 480044 ئېپەك يولى كوچىسى، 50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

گېزىت ئوفسېت ئۇسۇلى بىلەن بېسىلدى. بىر باسما تاۋاق.

تېلېفونلار: مۇھەررىر-69-86-33، مەسئۇل كاتىپ-50-86-33، سەياسىي-ئىجتىمائىي بۆلۈم 81-86-33، ئىختىسات بۆلۈمى-06-86-33، ئەدەبىيات بۆلۈمى- 27-86-33، مەدەنىيەت بۆلۈمى- 01-92-33.

زاكاز (3483) تىراژ 8250

«Яени хаят» («Новая жизнь») индекс 65359, приложение Республиканской Социально-политической газеты на уйгурском языке «Уйгур авази», выходит — по вторникам, четвергам и субботам.
Газета отпечатана в типографии газетно-журнального Издательства.
г. Алма-Ата, 480044 пр. Ленина 2/4.

ПОГ-60